

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**İSLÂM DÜNYASINDA KUR'ÂN ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN
ELİFBÂLAR ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Anıl Emre ŞAHİN

KOCAELİ 2025

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**İSLÂM DÜNYASINDA KUR'ÂN ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN
ELİFBÂLAR ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Anıl Emre ŞAHİN

Dr. Öğr. Üyesi Kerim ÖZMEN

KOCAELİ 2025

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

**İSLÂM DÜNYASINDA KUR'ÂN ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN
ELİFBÂLAR ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Anıl Emre ŞAHİN

**Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:07.07.2025-
27**

Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Kerim ÖZMEN (Danışman)

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Maşuk ACAR

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sait BOSAT

KOCAELİ 2025

ÖNSÖZ

Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm, okunmasıyla-yazılmasıyla, öğrenilmesiyle-öğretilmesiyle, ezberlenmesiyle-ezberletilmesiyle ibadet edilen bir kitaptır. Onu okuyan kimse için her harfine sevap verileceği, Hz. Peygamber (sas) tarafından tebşir edilmiştir. Bu muştuya nail olabilmek için Müslümanlar, Peygamber (sas)'in hayatta olduğu zamandan günümüze değin Kur'ân ilimleri ile iştigal etmişler ve yüce kitabın öğretimine büyük ehemmiyet vermişlerdir.

İlk vahiy ve kısa bir zaman sonra inen Kalem Suresi'nin ilk ayetleri, okuma-yazmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Peygamber'in (sas) düşmanlardan esir alınan kimselerin on Müslüman'a okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest kalabileceklerini bildirmesi de okuma-yazmanın önemine işaret etmektedir.

Tarihi sürece baktığımız zaman Kur'ân'ın evvela şifahi olarak aktarıldığını, daha sonra Hz. Ebubekir (ra) döneminde cem ve Hz. Osman (ra) döneminde de istinsah edildiğini müşahade ediyoruz. Hz. Osman (ra) döneminde çeşitli beldelere mushaf nüshalarının gönderilmesiyle artık yazılı olarak da aktarımın gerçekleştiği bir gerçektir. Bu süreç içerisinde, Arap olmayan toplumların Müslüman olmasıyla Kur'ân öğretiminde sistematik bir öğretime ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın neticesinde elifbâ cüzlerinin izhar ettiğini tahmin ediyoruz.

Kur'ân okumayı öğrenecek olan küçük-büyük her kimse için temel kaynak olarak karşımıza çıkan elifbâ cüzlerini ve bu öğretim sürecindeki yerini ve önemini incelemek üzere böyle bir konuyu seçmiş bulunmaktayız. Bilim dünyasına ufak da olsa bir katkı sunabilmek en içten temennimdir.

Bu çalışmayı yapma sürecimde her türlü desteği sağlayan sayın danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Kerim ÖZMEN'e, savunma jürisinde bulunarak yapıcı tenkitleri ile teze önemli katkıları olan Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Maşuk ACAR ve Dr. Öğr. Üyesi Sait BOSAT hocalarıma şükranlarımı sunuyorum.

Anıl Emre Şahin

Kocaeli 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
SİMGE VE KISALTMALAR.....	vii
ŞEKİL, TABLO, GRAFİK VE RESİMLER.....	viii
GİRİŞ	1
1. TEZİN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	1
2. TEZİN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	3
3. TEZİN YÖNTEMİ	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. KUR'ÂN-I KERÎM'İN GEÇİRDİĞİ TARİHSEL SÜREÇ	5
1.1. KUR'ÂN'IN NÜZÛLÜ	8
1.2. KUR'ÂN'IN İMLÂSININ GEÇİRDİĞİ SÜREÇ	8
1.2.1. Kur'ân'ın İ'râbı (Harekelenmesi).....	12
1.2.2. Kur'ân'ın İ'câmı (Noktalanması)	13
1.2.3. Ta'şir, Tahmis, Tahzib, Teczie ve Vakıf Alâmetlerinin Konulması.....	14
2. KUR'ÂN ÖĞRETİM METODLARI	15
2.1. ARZ	17
2.2. SEMA'	18
2.3. KİTÂBET	18
2.4. KUR'ÂN ÖĞRETİCİSİNDE ARANAN ÖZELLİKLER	20
İKİNCİ BÖLÜM	21
1. ELİFBÂ	21
1.1 ELİFBÂ CÜZÜNE OLAN İHTİYAÇ	23
2.1 ELİFBÂ CÜZLERİNİN TARİHÇESİ	23
3.1 ELİFBÂ CÜZÜNÜN KUR'ÂN ÖĞRETİMİNDEKİ ÖNEMLİ YERİ.....	24
4.1 OSMANLI'DAKİ 4 YIL 4 AY 4 GÜN UYGULAMASI, BED-İ BESMELE VE ÂMİN ALAYI	25

2. TECVİD	26
2.1. TECVİDİN ÖNEMİ.....	27
2.2. KUR'ÂN VE TECVİD ÖĞRENMENİN HÜKMÜ	28
2.3. SECÂVEND DURAK İŞARETLERİ	29
3. ALFABE KELİMESİNİN KÖKENİ	30
4. İSLÂM ÜLKELERİ VE KULLANDIKLARI ALFABELER.....	31
4.1. ARAP ALFABESİ	32
4.1.1. Arap Alfabeti ve Kur'ân Alfabeti Arasında Farklar Var Mıdır?	34
4.2. LATİN ALFABESİ.....	36
4.3. HİNT ALFABESİ.....	38
4.4. AMHAR (GE'EZ) ALFABESİ	39
5. MÜSLÜMAN TOPLUMLARIN YAŞADIĞI ÜLKELER VE KULLANDIKLARI ALFABELER.....	41
5.1. TAY ALFABESİ	41
5.2. KİRİL ALFABESİ.....	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	44
1. İSLÂM ÜLKELERİNDE KULLANILAN ELİFBÂLAR.....	45
1.1. TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	45
1.1.1. Teknik Analiz	56
1.1.2. İçerik Analizi	56
1.1.3. Harf Temelli ve Ses Temelli Elifbâlar Üzerine Bir Yorum	57
1.2. MİSİR ÖRNEĞİ	58
1.2.1. Teknik Analiz	82
1.2.2. İçerik Analizi	82
1.3. SUUDİ ARABİSTAN VE IRAK ÖRNEĞİ.....	83
1.3.1. Teknik Analiz	103
1.3.2. İçerik Analizi	103
1.4. ENDONEZYA VE MALEZYA ÖRNEĞİ	104
1.4.1. Teknik Analiz	129
1.4.2. İçerik Analizi	130
1.5. PAKİSTAN ÖRNEĞİ	131
1.5.1. Teknik Analiz	150

1.5.2. İçerik Analizi	150
1.6. ÖZBEKİSTAN ÖRNEĞİ	152
1.6.1. Teknik Analiz	165
1.6.2. İçerik Analizi	165
1.7. SAHEL DEVLETLERİ (BURKİNA FASO) ÖRNEĞİ	166
1.7.1. Teknik Analiz	178
1.7.2. İçerik Analizi	178
2. MÜSLÜMAN TOPLUMLARDA KULLANILAN ELİFBÂLAR	179
2.1. HİNDİSTAN ÖRNEĞİ	180
2.2. RUSYA ÖRNEĞİ	181
2.2.1. Teknik Analiz	190
2.2.2. İçerik Analizi	191
2.3. BOSNA HERSEK ÖRNEĞİ	192
2.3.1. Teknik Analiz	200
2.3.2. İçerik Analizi	201
2.4. KUZHEY MAKEDONYA ÖRNEĞİ	202
2.4.1. Teknik Analiz	216
2.4.2. İçerik Analizi	216
3. İNCELENEN ELİFBÂ CÜZLERİNİN TÜRKİYE ÖRNEĞİ İLE BENZER YÖNLERİ	218
4. İNCELENEN ELİFBÂ CÜZLERİNİN AYRIŞTIKLARI YÖNLERİ	219
5. DEĞERLENDİRME VE TEKLİFLER	226
SONUÇ	234
KAYNAKÇA	237

ÖZET

Bu çalışma, Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'ân'ın öğretimi için temel kaynak olarak kullanılan elifbâ cüzünün farklı İslâm Ülkeleri'ndeki örneklerini mukayeseli olarak incelemektedir. Ülkemizde ulusal düzeyde çeşitli çalışmalar olsa da uluslararası bir incelemenin yapılmamış olması böyle bir konuyu çalışmamızda bizi teşvik eden ana unsurdur.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, Kur'ân'ın nüzûl süreci ve İslâm'ın mevâlî arasında yayılmasıyla elifbâ cüzlerine olan ihtiyaç tarihsel süreç olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde, alfabeler ve yazı hakkında bilgiler verilerek, alfabe ve yazı ile elifbâ arasında bulunan alakalar sunulmaya çalışılmıştır. Son olarak üçüncü bölümde, İslâm Dünyası'nda günümüzde yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzleri analiz edilmiş ve söz konusu cüzlerin benzerlikleri ile farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın hedefi ise Kur'ân öğretiminde birincil kaynak olarak kullanılan elifbâ cüzünün farklı ülkelerdeki örneklerinin, Kur'ân öğretimine sunmuş oldukları olumlu katkıların ve sahip oldukları noksanlıkların tespit edilmesidir. Bu tespitler ve yapılan analizler neticesinde de ideal bir elifbâ cüzü teklifi geliştirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Tecvid, Elifbâ, Alfabe, Kur'ân Öğretimi, Kur'ân Harfleri, Harfler.

ABSTRACT

This study comparatively examines samples of alef-ba juzes which is used as a fundamental source for teaching the Quran that the holy book of Muslims, in various Islamic countries. The key fact for our motivation to study such this subject is while various studies exist at the national level in our country there is not an international study.

In the first part of our study which is comprising three parts, the necessity of alef-ba juzes is discussed as a historical process with the revelation of the Quran and the spread of Islam among the mawali. In the second part, information about alphabets and writing is given and the relationships between alphabets, writing and alef-ba are tried to be presented. Finally, the third part analyzes the alef-ba juzes commonly used in the Islamic world today, highlighting their similarities and differences.

The aim of this study is to identify examples of the alef-ba juz used as a primary source in Quranic teaching from different countries, their positive contributions to Quranic teaching, and their shortcomings. Based on these findings and analyses, a proposal for an ideal alef-ba juz is developed.

Keywords: Qiraat, Alifba, Tajwed, Alif-ba, Alphabet, Quran Teaching, Quran Letters, Letters.

SİMGE VE KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
AİHL	:Anadolu İmam Hatip Lisesi
as	:Aleyhisselâm
Bkz.	:Bakınız
BM	:Birleşmiş Milletler
c.c.	:Celle Celâluh
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	:Hicrî
Hız.	:Hazreti
İHL	:İmam Hatip Lisesi
İHO	:İmam Hatip Ortaokulu
İİT	:İslâm İşbirliği Teşkilatı
KKÖ	:Kur'ân Kursu Öğreticisi
M.	:Mîlâdî
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	:Ölüm Tarihi
ra	:Radiyallahu anh
r anha	:Radiyallahu anha
sas	:Sallallahu aleyhi ve sellem
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	:Ve benzeri
vs.	:Ve saire
yy.	:Yüzyıl

ŞEKİL, TABLO, GRAFİK VE RESİMLER

RESİM 1 Arap Alfabesinin Doğuşu ve Gelişmesi Safhaları.....	22
RESİM 2 Arap Harflerinin Kökeni ve Gelişimi	33
RESİM 3 Arap Alfabesi'nin Bugünkü Hali	36
RESİM 4 “A” Harfinin Gelişimi.....	37
RESİM 5 Hint Alfabesinin Bazı Türleri.....	38
RESİM 6 Etiyopya’da Kullanılan Amhar (Ge’ez) Alfabesi	40
RESİM 7 Tay Alfabesi.....	42
RESİM 8 Kiril Alfabesi.....	43
RESİM 9 Nûru’l-Beyân Sayfa 2	59
RESİM 10 Nûru’l-Beyân Sayfa (3,4).....	61
RESİM 11 Nûru’l-Beyân Sayfa (6,7)	62
RESİM 12 Nûru’l-Beyân Sayfa (8,9,10).....	62
RESİM 13 Nûru’l-Beyân Sayfa 11.....	63
RESİM 14 Nûru’l-Beyân Sayfa 12	64
RESİM 15 Nûru’l-Beyân Sayfa (14,15,16).....	64
RESİM 16 Nûru’l-Beyân Sayfa 18	65
RESİM 17 Nûru’l-Beyân Sayfa (19,20,21).....	66
RESİM 18 Nûru’l-Beyân Sayfa (24,25).....	67
RESİM 19 Nûru’l-Beyân Sayfa 26	68
RESİM 20 Nûru’l-Beyân Sayfa 27	69
RESİM 21 Nûru’l-Beyân Sayfa (29,30).....	70
RESİM 23 Nûru’l-Beyân Sayfa 31	70
RESİM 24 Nûru’l-Beyân Sayfa (32,33,34).....	71
RESİM 25 Nûru’l-Beyân Sayfa (35,36,37).....	72
RESİM 26 Nûru’l-Beyân Sayfa 39	72
RESİM 27 Nûru’l-Beyân Sayfa (40,41).....	73
RESİM 28 Nûru’l-Beyân Sayfa 42	74
RESİM 29 Nûru’l-Beyân Sayfa 50	75
RESİM 30 Nûru’l-Beyân Sayfa (51,52).....	76
RESİM 31 Nûru’l-Beyân Sayfa (53,54,55).....	77
RESİM 32 Nûru’l-Beyân Sayfa (56,57,58).....	77
RESİM 33 Nûru’l-Beyân Sayfa (62,63).....	78
RESİM 34 Nûru’l-Beyân Sayfa (64,65).....	79
RESİM 35 Nûru’l-Beyân Sayfa 66	80
RESİM 36 Nûru’l-Beyân Sayfa (70,71,72).....	80
RESİM 37 Nûru’l-Beyân Sayfa (75,76).....	81
RESİM 38 el-Kâidetü’n-Nûrâniyye Kapak Sayfası.....	85
RESİM 39 el-Kâidetü’n-Nûrâniyye Sayfa 6	86
RESİM 40 el-Kâidetü’n-Nûrâniyye Sayfa (7, 8, 9)	86
RESİM 41 el-Kâidetü’n-Nûrâniyye Sayfa 9	87

RESİM 42 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (10, 11).....	89
RESİM 43 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (11, 12).....	90
RESİM 44 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (12, 13)	91
RESİM 45 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa 13	93
RESİM 46 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (14, 15)	94
RESİM 47 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (16, 17)	95
RESİM 48 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa 18	96
RESİM 49 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa 19	97
RESİM 50 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (22, 23)	98
RESİM 51 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa 23	99
RESİM 52 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (25, 26)	100
RESİM 53 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa 26	101
RESİM 54 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa 28	102
RESİM 55 Buku Iqro' 1.Cild Sayfa (5,6,7)	106
RESİM 56 Buku Iqro' 1.Cild Sayfa (33,34)	107
RESİM 57 Buku Iqro' 1.Cild Sayfa 35.....	107
RESİM 58 Buku Iqro' 1.Cild Sayfa 36.....	108
RESİM 59 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 13.....	109
RESİM 60 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 13.....	109
RESİM 61 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 16.....	110
RESİM 62 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 21.....	111
RESİM 63 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa (23, 24)	111
RESİM 64 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 26.....	112
RESİM 65 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 31.....	113
RESİM 66 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa 3.....	114
RESİM 67 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa 8.....	115
RESİM 68 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa 10.....	115
RESİM 69 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa 16.....	116
RESİM 70 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa (19, 20, 21)	117
RESİM 71 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa (3, 5, 7)	118
RESİM 72 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa 13.....	119
RESİM 73 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa 16.....	119
RESİM 74 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa 18.....	120
RESİM 75 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa (20, 21)	120
RESİM 76 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa 23.....	121
RESİM 77 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 3.....	122
RESİM 78 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 5.....	122
RESİM 79 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 11	123
RESİM 80 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 12.....	124
RESİM 81 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 13.....	124
RESİM 82 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 16.....	125
RESİM 83 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 21.....	126

RESİM 84 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa (24, 25)	126
RESİM 85 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa (26, 27)	127
RESİM 86 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 29.....	128
RESİM 87 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 3.....	132
RESİM 88 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (4,5,6).....	133
RESİM 89 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 7.....	134
RESİM 90 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 8.....	135
RESİM 91 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 9.....	136
RESİM 92 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (10,11)	137
RESİM 93 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (12,13)	138
RESİM 94 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (14,15).....	139
RESİM 95 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (16,17).....	140
RESİM 96 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (18,19,20).....	141
RESİM 97 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (20,21).....	142
RESİM 98 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (22,23,24).....	144
RESİM 99 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (25,26).....	145
RESİM 100 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (27,28).....	146
RESİM 101 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 29.....	147
RESİM 102 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (30,31).....	148
RESİM 103 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 32.....	148
RESİM 104 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 33.....	149
RESİM 105 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (34,35,36).....	150
RESİM 106 Muallim Soniy Kapak Sayfası.....	152
RESİM 107 Muallim Soniy Sayfa (4,5,6)	153
RESİM 108 Muallim Soniy Sayfa 10.....	154
RESİM 109 Muallim Soniy Sayfa (12,16,17)	155
RESİM 110 Muallim Soniy Sayfa 17 Özbekçe	155
RESİM 111 Muallim Soniy Sayfa (18,19).....	156
RESİM 112 Muallim Soniy Sayfa (22,23)	157
RESİM 113 Muallim Soniy Sayfa 22 Özbekçe	157
RESİM 114 Muallim Soniy Sayfa (24,25)	158
RESİM 115 Muallim Soniy Sayfa 24 Özbekçe	158
RESİM 116 Muallim Soniy Sayfa (26,27)	159
RESİM 117 Muallim Soniy Sayfa 26 Özbekçe	160
RESİM 118 Muallim Soniy Sayfa 28 Özbekçe	160
RESİM 119 Muallim Soniy Sayfa 28 Özbekçe	161
RESİM 120 Muallim Soniy Sayfa 28.....	161
RESİM 121 Muallim Soniy Sayfa 29.....	162
RESİM 122 Muallim Soniy Sayfa 29 Özbekçe	163
RESİM 123 Muallim Soniy Sayfa 30 Özbekçe	163
RESİM 124 Muallim Soniy Sayfa 34.....	164
RESİM 125 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa 3	167

RESİM 126 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa 4	168
RESİM 127 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa 5	169
RESİM 128 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (6,7,8).....	170
RESİM 129 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (8,9,10).....	171
RESİM 130 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa 11	172
RESİM 131 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (12,13).....	173
RESİM 132 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (14,15).....	174
RESİM 133 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (16,17).....	175
RESİM 134 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (18,19).....	176
RESİM 135 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (20,21).....	177
RESİM 136 Muallimu Sâni Kapak Sayfası	182
RESİM 137 Muallimu Sâni Sayfa 10.....	183
RESİM 138 Muallimu Sâni Sayfa (11,12)	185
RESİM 139 Muallimu Sâni Sayfa (25,26)	186
RESİM 140 Muallimu Sâni Sayfa (27,28,29)	186
RESİM 141 Muallimu Sâni Sayfa (30,31)	187
RESİM 142 Muallimu Sâni Sayfa (32,33)	188
RESİM 143 Muallimu Sâni Sayfa 34.....	189
RESİM 144 Muallimu Sâni Sayfa (35,36,37)	190
RESİM 145 Sufara Sayfa 10.....	193
RESİM 146 Sufara Sayfa (20, 22)	194
RESİM 147 Sufara Sayfa 24.....	195
RESİM 148 Sufara Sayfa 25.....	196
RESİM 149 Sufara Sayfa 26.....	197
RESİM 150 Sufara Sayfa 34.....	198
RESİM 151 Sufara Sayfa 38.....	199
RESİM 152 Sufara Sayfa (48, 49)	200
RESİM 153 Abetarja Kuranore Sayfa 8	204
RESİM 154 Abetarja Kuranore Sayfa (10,11).....	205
RESİM 155 Abetarja Kuranore Sayfa (12,13)	206
RESİM 156 Abetarja Kuranore Sayfa (14,15)	207
RESİM 157 Abetarja Kuranore Sayfa (16,17)	208
RESİM 158 Abetarja Kuranore Sayfa 29	209
RESİM 159 Abetarja Kuranore Sayfa 30	210
RESİM 160 Abetarja Kuranore Sayfa 31	211
RESİM 161 Abetarja Kuranore Sayfa 33	212
RESİM 162 Abetarja Kuranore Sayfa 35	212
RESİM 163 Abetarja Kuranore Sayfa (37,38)	213
RESİM 164 Abetarja Kuranore Sayfa 39	214
RESİM 165 Abetarja Kuranore Sayfa (40,41,42)	215
RESİM 166 Abetarja Kuranore Sayfa 43	215
RESİM 167 Med (Uzatma) Kurallarının Özet Şeması	229

RESİM 168 Tenvin ve Sâkin Nûn ile Alakalı Kuralların Özet Şeması	230
---	------------

GİRİŞ

1. TEZİN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Bu tez çalışmasında, daha önce yüksek lisans veya doktora düzeyinde araştırma yapılmadığını tespit ettiğimiz bir konuyu seçmeye gayret gösterdik. Kur'ân dediğimiz zaman aklımıza ilk gelen husus şüphesiz onun kıraatidir. Kıraatten kasıt onun okunma hususiyetleridir diyebiliriz. İlk zamanlar şifahi olarak öğretim yapılıyor olsa da zamanla yazı daha da gelişmiş, Kur'ân nüshaları çoğalmıştır. Bunun sonucunda da Kur'ân öğretimi farklı bir boyut kazanmış ve ayetlerin sözlü olarak aktarılmasının yanında Arap yazısı öğretilir olmuştur. Yazının öğretilmesiyle okuma mushaflardan yapılabilir hale gelmiştir. Bu öğretimi gerçekleştirmek için başvuru en önemli kaynak eser ise elifbâ cüzleri olmuştur. İşte bu araştırmanın ana konusunu, Türkiye'de ve bazı İslâm Ülkeleri'nde, günümüzde yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzleri teşkil etmektedir.

Yapmış olduğumuz araştırmanın amacı; Kur'ân-ı Kerîm okumayı öğretirken temel kaynak olarak kullanılan, elifbâ veya elif cüzü olarak adlandırılan eserlerin incelenmesi ve analiz edilmesidir. Bu inceleme ve analizler sonucunda da elifbâ kitaplarının Kur'ân öğretimine nasıl bir etkisinin olduğunun araştırılmasıdır. Yapılan incelemeler ışığında ideal bir elifbâ için de bir teklif geliştirilmeye çalışılacaktır.

Arap toplumlarında kullanılan elifbâ cüzlerini incelediğimizde yazılan eserlerin Kur'ân öğretme kaygısının yanı sıra Arapça öğretme kaygısı taşıdığı da görülmektedir. Bu kitaplarda kullanılan resimler ve seçilen örnek kelimelerden anlaşılabilmektedir. Arap olmayan toplumlarda ise elifbâ cüzlerinin sadece kutsal kitap olan Kur'ân-ı Kerîm'i öğretmek için kaleme alındığı, cüzlerin içeriğinden ve seçilen örnek kelimelerden anlaşılmaktadır. Elifbâ cüzlerinin Arapça dilini ve Arapça okuma yazmayı öğretme kaygısından ziyade sadece Kur'ân öğretme gayesi taşıması gerektiği savunulabilir. Böylece, Kur'ân öğretimi ile Arapça öğretimi birbirine karıştırılmayacaktır ve Kur'ân öğretimi açısından bunun daha faydalı olacağı değerlendirilebilir. Çünkü Kur'ân kutsal bir kitaptır. Dolayısıyla Kur'ân öğretiminin manevi bir tarafı vardır.

Literatür taraması yaptığımız zaman, elifbâ cüzleriyle alakalı olarak Türkiye’de çalışılmış bazı yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır. Bunlar; Necmettin Erbakan Üniversitesi’nden Tuğba Tamer’e ait olan “Kur’ân Öğretiminde Materyal ve Yöntem Analizi (Elifbâlar Üzerine Bir İnceleme)” isimli Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi’nden Muhammed Seyyid Kar’a ait olan “Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından 2012-2017 Yılları Arasında Materyal Olarak Kullanılan Elif Cüzlerinin Değerlendirilmesi” isimli Yüksek Lisans Tezi ve İstanbul Üniversitesi’nden Hatice Ayar’a ait olan “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kur’ân Öğretim Materyali Olarak Elifbâlar” isimli Doktora Tezi çalışmalarıdır. Ülkemizdeki elifbâ cüzlerini karşılaştırmalı olarak inceleyen akademik çalışmaların bunlar olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız.

Bunlara ek olarak, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi’nden İbrahim Tunç’a ait olan “Elifbâ (Kur’ân) Öğretim Tekniklerinin Standardizasyonu ve Yeni Bir Elifbâ Önerisi” isimli Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi’nden Elif Sena Gelgör’e ait olan “Kur’ân-ı Kerîm Öğretiminde Alternatif Bir Metod Olarak Ses Temelli Elifbâ Yöntemi” isimli Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi’nden Ayşenur Usta’ya ait olan “Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur’ân Kurslarında Elif-Bâ Öğretimi” isimli Yüksek Lisans Tezi ve son olarak da İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi’nden Rabia Nilüfer Sert’e ait olan “Okul Öncesi Dönemde Elifbâ Öğretim Yaklaşımlarına Dair Öğretici Görüşleri” isimli Yüksek Lisans Tezi çalışmalarının ise elifbâ cüzleriyle alakalı çalışılmış olsa bile karşılaştırma içermeyen diğer çalışmalar oldukları söylenebilir.

Yukarıda saymış olduğumuz çalışmaların yapılmış olmasına rağmen, uluslararası diyebileceğimiz çeşitli İslâm Ülkeleri’ni ve Müslüman toplulukların yaşadığı ülkeleri içine alan, Kur’ân öğretimi için temel kaynak olarak kullanılan elifbâ cüzlerinin mukayesesinin yapıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Çalışmamızın özgün olması ve daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması, Kur’ân öğretiminde daha verimli ve faydalı olabilecek yeni elifbâ arayışlarının devam ediyor olması çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır. Ortaya koymaya çalışacağımız sonuçlar neticesinde, Kur’ân eğitimi ile ilgilenen öğretmenler başta olmak üzere ilgililerin tezimizden istifade etmesi ve tezimizin yeni bir elifbâ cüzü çalışmasına zemin

hazırlayarak kutsal kitabımız Kur’ân’ın öğretimine katkı sunabilmesi en büyük arzumuzdur.

2. TEZİN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın birinci bölümünde, İslâm dininin temel kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm’in nüzûl süreci ve İslâm’ın mevâlî arasında yayılmasıyla tarihsel süreç içinde elifbâ cüzlerine olan ihtiyaç ele alınmıştır. İkinci bölümde, “Elifbâ, Tecvid, Alfabe ve Kökeni, İslâm Ülkeleri ve Kullandıkları Alfabeler ile Müslüman Toplulukların Yaşadığı Ülkeler ve Kullandıkları Alfabeler” üzerinde durularak temel olarak alfabeler ve elifbâ ile elifbâ arasında nasıl bir ilişki bulunduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise İslâm Ülkeleri’nde yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzleri ile Müslüman toplumlarda kullanılan elifbâlar analiz edilmiş olup bu cüzlerin benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Teklifler kısmında, elde edilen bulgular ışığında, ideal bir elifbâ cüzü önerisi geliştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu elifbâ cüzünün öğretimi yapılırken kullanılması gereken bir metod da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise Kur’ân öğretiminde en önemli kaynak eser olan elifbâ cüzlerinin önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra işin ehli bir hoca öğretmedikçe materyal olarak kullanılan elifbâ cüzünün ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın yeterli olmayacağı ortaya konulmuştur.

Araştırmamız, İslâm Ülkeleri’nin sayısının 57 olması ve Müslüman Toplulukların yaşadığı çok sayıda ülkenin var olması göz önüne alınarak, içlerinden yazı dili olarak farklı alfabeler kullananlar, Kur’ân kıraatinde ve eğitiminde öne çıkanlar, ülkede yaşayan Müslüman nüfusu nispeten fazla olanlar gibi kriterlere göre bazılarının seçilmesiyle sınırlandırılmıştır. İmkanlar dahilinde bazı ülkeler ziyaret edilmiştir. Tüm ülkelerin ziyaret edilememiş olması da sınırlılıklarımızdan bir diğeri olarak zikredilebilir. Tüm ülkeler ziyaret edilememiş olmasına rağmen, ilgili ülkede yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzlerinin basılı hali özel siparişle elde edilmeye çalışılmış, bazılarının ise dijital nüshaları ile yetinilmiştir. Ayrıca seçilen ülkelerde birden fazla elifbâ cüzü bulunmasına karşın, en meşhur olan elifbâ cüzünün seçilmesi ile yetinilmiştir. Seçilen elifbâ cüzlerinin

bazılarında tecvid kaideleri için ayrı bahisler açılmış hatta bazen kitap ikiye bölünmüş ve elifbâ kısmı bittikten sonra tecvid kısmına geçilmiştir. Biz sınırlarımızı aşabileceği düşüncesiyle -küçük temaslarda bulunsak dahi- tecvid konularına fazla girmemeye özen göstererek sadece elifbâ kısımlarını mukayese etmeye çalıştık.

3. TEZİN YÖNTEMİ

Çalışmamızın yöntemine gelinecek olursa; birinci bölümde, İslâm dininin temel kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm’in nüzûl süreci ve İslâm’ın mevâlî arasında yayılmasıyla elifbâ cüzlerine olan ihtiyaç ve bu tarihsel süreç konularına dair kaleme alınmış kitaplar, makaleler, ansiklopedi maddeleri gibi yazılı kaynaklar taranmış ve bir bütünlük sağlayacak şekilde konu akışı oluşturularak sunulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, “Elifbâ, Tecvid, Alfabe ve Kökeni, İslâm Ülkeleri ve Kullandıkları Alfabeler ile Müslüman Toplulukların Yaşadığı Ülkeler ve Kullandıkları Alfabeler” konuları üzerinde durularak temel olarak alfabeler ve kaynakları birinci bölümdekine benzer bir yöntemle analiz edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise İslâm Ülkeleri’nde yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzleri ile Müslüman toplumlarda kullanılan elifbâlar bazısına bizzat giderek, bazısı sipariş edilerek basılı bir şekilde elde edilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde basılı olarak elde edilemeyen bazı kitapların ise dijital ortamdaki hallerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen cüzlerin her bir sayfası detaylı bir şekilde incelenmiş ve önemli görülen, farklı olan ve ilginç olan yönlerine ayrıntılı olarak değinilmiş ve dikkat çekilmesi gereken yerlerine dikkat çekilmiştir. Bunların yanı sıra ve söz konusu cüzlerin benzer ve farklı yönleri mukayeseli analiz metodu kullanılarak karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, Kur’ân öğretiminde en önemli kaynak eser olan elifbâ cüzlerinin önemi, cüzlerin farklı ülkelerde Kur’ân öğretimine sunmuş olduğu katkı ve eksikliklerin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Yapılan tespitler ışığında da ideal bir elifbâ cüzü ve öğretim metodu önerisi geliştirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KUR'ÂN-I KERÎM'İN GEÇİRDİĞİ TARİHSEL SÜREÇ

Mushaftaki sıraya göre Kur'ân'ın ilk suresi olan Fâtiha Suresi'nden sonra Kur'ân'ın en uzun suresi olma özelliğini taşıyan Bakara Suresi gelmektedir. Kitabın daha ilk ayetleri diyebileceğimiz bu bölümde hurûf-u mukattaalardan oluşan ilk ayetden hemen sonra kitaba şöyle vurgu yapılmaktadır¹: ﴿1﴾ Elif-lâm-mîm. ﴿2﴾ İşte kitap; onda asla şüphe yoktur. O, gûnahtan sakınanlar için bir rehberdir.²

Nüzûl sırasına baktığımız zaman ise Hz. Muhammed'in (sas) şahsında tüm insanlığa gönderilen ilk vahiydeki mesajlar, Alak Suresi'nin şu beş ayetidir³: ﴿1﴾ Yaratan rabbinin adıyla oku! ﴿2﴾ O, insanı alaktan (asılıp tutunan zigottan) yaratmıştır. ﴿3-5﴾ Oku! Kalemle (yazmayı) öğreten, (böylece) insana bilmediğini bildiren rabbın sonsuz kerem sahibidir.⁴

Kur'ân'dan sonra Müslümanlar için en önemli kaynak Hz. Peygamber'in (sas) sahabelerine söylemiş olduğu hadisleridir. Bir hadis-i şerifte, Osman (ra)'dan (ö. 35/656) rivayet edildiğine göre, Nebi (sas) şöyle buyurmuştur⁵: «Sizin en hayırlınız Kur'ân-ı öğrenen ve öğretendir.»⁶

Daha nice ayet ve hadisler bulunmasına rağmen numune kabilinden serd ettiğimiz bu ayetler ve hadis, bizlere okumanın, yazmanın, bilginin ve öğrenmenin ne kadar önemli olduğunu hatırlatmaktadır. Bu sebeptendir ki Allah (c.c.) insanoğlunu başıboş bırakmamış, onu muhatap almış ve hitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'i peygamberi aracılığı ile göndermiştir.

¹ اَلَمْ ؕ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبُ فِيْهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿١﴾

² Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerîm Meâli*. çev. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara 2/1,2.

³ اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِى عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾

⁴ Altuntaş - Şahin, *Kur'an-ı Kerîm Meâli*. çev. el-Alak 96/1,5.

⁵ عثمان رضى الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ»

⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), Fezâilü'l-Kur'an 21 Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Salât 349; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'an 15; İbni Mâce, Mukaddime 16.

Kur'ân-ı Kerîm, Müslümanlar'ın kutsal kitabı olmasının yanında, İslâm dinini tebliğ eden Hz. Muhammed'in (sas) peygamberliğinin de mucizesidir. Vahiy süreci, Hz. Muhammed (sas) Mekke'de yaşamakta iken başlamış ve hicretten sonra da Medine'de yaşadığı zamanlarda devam etmiştir. Bu süreç yaklaşık 23 yıl gibi bir süre zarfında hitama ermiştir.⁷ Kur'ân'ın Arapça olarak indirildiği, Yûsuf 12/2, Fussilet 41/44 ve Zuhruf 43/3 gibi ayetlerde açıkça ifade edilmektedir. Bu bilgilerden hareketle Kur'ân, Arapça'nın konuşulduğu ve Arap toplumunun yaşadığı bir ortamda nâzil olmuştur. Arapça'nın edebi anlamda zirvede olduğunun söylenebileceği bir dönemde Kur'ân belağatı ve fesahatıyla muhatabını aciz bırakmış ve bu Allah sözünden başkası olamaz dedirtmiştir.

Fetih hareketleri sayesinde ciddi bir genişleme kaydeden İslâm topraklarında İslâm, Arap olmayan milletler (mevâlî)⁸ arasında da ciddi bir yayılma göstermiştir. Kur'ân'ın dili ile geldiği toplumun dilinin aynı olması sayesinde Arap toplumu, tek bir alfabe öğrenerek hem Arapça'yı hem de Kur'ân'ı okuyabilmektedirler. Buna karşın, Müslüman ve Arap olmayan toplumların Arapça dışında bir alfabe kullanıyor olmalarından dolayı kendi dillerini okuyabilmek ve yazabilmek için ayrı bir alfabe; kutsal kitapları olan Kur'ân'ı okumayabilmek için de ayrı bir alfabe öğrenmeleri gerekmektedir. Arap Alfabesi kullanılmayan ülkelerde iki ayrı alfabe öğrenme gereksinimi, günümüzde de devam etmektedir.

İnsanoğlunu diğer yaratılmışlardan ayıran en önemli nokta, insanın düşünebilen ve konuşabilen bir canlı olarak yaratılmış olmasıdır. Allah (c.c.), yaratmış olduğu insanoğlunu başıboş bırakmamış, içlerinden elçiler seçmiş, elçilerine vahiy göndermiştir. Bu elçilerine de toplumlarındaki insanlara önderlik ve örneklik yapmalarını emretmiştir. Seçilmiş olan bu elçiler, emredilen bu vazifelerini vahyin kontrolünde eksiksiz bir şekilde ifa etmişlerdir.

⁷ Muhammed Abdülazim Zürkani, *Kuran İlimleri Menahilül İrfan Tercümesi*, çev. Halil Aldemir, Ramazan Şahan (İstanbul: Beka Yayınları, 2015), I/94.

⁸ **Mevâlî**: Arap olmayan Müslüman halklar için kullanılan bir terim.

İnsanoğlunun Hz. Âdem (as) ile başlayan bu hayat serüveninde Hz. Âdem başta olmak üzere çok sayıda peygamber gelmiş geçmiştir. Bu elçilerin sonuncusu ise “Hâtemü’n-Nebiyyîn” ünvanına sahip olan Hz. Muhammed’dir (sas).⁹

Allah (c.c.), Hz. Muhammed (sas) aracılığı ile vahyini insanlara ulaştırmayı murad etmiş ve son vahiy, son kutsal kitap, son ilahî hitap olarak Kur’ân-ı Kerîm’i göndermiştir. Kur’ân-ı Kerîm denilince bugün aklımıza 30 cüz, 114 Sure, 604 sayfa ve 6236 ayetten oluşan¹⁰ “mushaf” olarak adlandırdığımız iki kapak arasındaki kitap gelmektedir. Fakat Kur’ân-ı Kerîm ilk etapta günümüzdeki gibi iki kapak arasında bir kitap değildi. Bu noktada Kur’ân’ın nüzûlü denince ilk olarak vahiy kavramını öğrenmemiz icap etmektedir. Vahiy kavramı için TDV İslâm Ansiklopedisi’ne baktığımız zaman: “*Sözlükte “hızlı bir şekilde ve gizlice söylemek, işaret etmek, ilham etmek” anlamındaki **vahiy** (vahy) terim olarak “Allah’ın bir emri, bir hükmü veya bilgiyi peygamberine gizli olarak bildirmesi” demektir.*”¹¹ tanımını görmekteyiz. Buradan da anlaşıldığı üzere Kur’ân ayetleri elçilik görevini yapmakta olan Peygamber Hz. Muhammed’e (sas) “Sadık rüya¹², perde arkasından hitap¹³, vahiy meleği Cebrail’in görünerek ya da görünmeden bildirmesi¹⁴” gibi şekillerde kendine has yöntemlerle ulaşmaktadır. İşte insanoğlunun Kur’ân ile tanışması bu şekilde Hz. Muhammed’e (sas) gelmesi ve O’nun da (sas) ashabına aktarması ile başlamaktadır.

Vahiy sürecinden sonra Kur’ân’ın geçirdiği tarihsel süreci özetle ve sırasıyla izah edecek olursak: “Vahyolunan ayetlerin başta Hz. Muhammed (sas) olmak üzere sahâbeler tarafından ezberlenmesi, vahyolunan ayetlerin vahiy katipleri tarafından yazıya geçirilmesi, Hz. Ebubekir (ra) (ö. 13/634) döneminde Kur’ân’ın tamamının tedvini ve iki kapak arasında mushaf haline getirilmesi, Hz. Osman (ra) döneminde Kur’ân’ın istinsahı

⁹ el-Ahzab 33/40.

¹⁰ Ali Öge - Halil İbrahim Üren, “Ayete Sayılarındaki İhtilafların Surelere Göre Tespiti = Identifying Disputes About the Number of the Quranic Verses According to Surahs”, *Hitit Üniversitesi (Gazi Üniversitesi) Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* XX/2 (2021), 915-954.

¹¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Vahiy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012).

¹² İlyas Çelebi, “Rüya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008).

¹³ el-Şûrâ 42/51.

¹⁴ Yavuz, “Vahiy”.

(çoğaltılması), Kur'ân'ın İ'râbı (Harekelenmesi), Kur'ân'ın İ'câmı (Noktalanması), Tahmiş, Ta'sîr, Tahzib, Teczie ve Vakıf alâmetlerinin konulması şeklindedir.

1.1. KUR'ÂN'IN NÜZÛLÜ

Kur'ân-ı Kerîm insanlar içerisinde seçilmiş fakat özel bir şahsiyet olan Hz. Muhammed'e (sas) vahiy yoluyla ulaşmıştır. Vahiy sürecinden yukarıda özetle bahsedilmişti. Bu süreç genel itibariyle iki dönemden oluşmaktadır: Vahyin Mekke dönemi -ki vahyin Mekke şehrinde geldiğine delalet eder- ve Medine dönemi -ki vahyin Medine şehrinde geldiğine delalet eder- diyebiliriz.

Kur'ân'ın nüzûlü peyderpey, yaşamın içinde, zaman zaman hadiselerin cereyan etmesini müteakip gerçekleşmiştir. Bizim hesaplamalarımıza göre hicri takvim açısından yaklaşık 22 yıl 5 buçuk ay ve miladi takvim açısından da 21 yıl 9 buçuk ay gibi bir süre zarfında gerçekleşmiştir. Bu süreç ilk olarak 27 Ramazan 610¹⁵ tarihinde başlamış ve Hz. Muhammed'in (sas) vefat tarihi olan 13 Rebûlevvel 632¹⁶ tarihinden çeşitli rivayetlere göre dokuz ile seksen bir gün arasında gün evvel sona ermiştir.¹⁷

1.2. KUR'ÂN'IN İMLÂSININ GEÇİRDİĞİ SÜREÇ

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber (sas) hayatta iken tamamı yazıya geçirilmiş olsa da iki kapak arasına toplanmış bir şekle getirilememiştir. Bunun çeşitli hikmetleri ve sebepleri olduğu düşünülmüş ve birçok âlim tarafından bu konuya kafa yorulmuştur. Sonuç olarak ortaya çıkan yorumlardan bazıları şöyledir: Birincisi; Kur'ân, Hz. Muhammed (sas) tarafından kolayca ezberlenebilsin diye peyderpey indirilmiştir ve son vahiy Hz. Peygamber (sas) vefat etmeden kısa bir süre önce tamamlanmıştır. Böylece

¹⁵ Emin Işık, “Alak Suresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).

¹⁶ Mustafa Fayda, “Muhammed (Hayatı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005).

¹⁷ İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 41.

vefatı ile son vahiy arasında çok kısa bir zaman vardır ve vefatına yakın Hz. Peygamber'in (sas) hasta olduğu da göz önüne alınması gereken bir durum olsa gerektir. İkinci olarak; Kur'ân'da nâsîh ve mensûhun bulunmasıdır.¹⁸ Bu da Kur'ân'ın cem edilemeyeşinin sebeplerinden birisidir. Üçüncü olarak; bir surenin ayetleri farklı zamanlarda inmekte ve indikçe hangi surenin neresine konulması gerektiği Hz. Peygamber (sas) tarafından sahâbelere bildirilmekteydi.¹⁹ Ayrıca, Kur'ân'ın mushaflarda toplanmasını gerektiren sebeplerin mevcut olmayışı, Kur'ân'ın iki kapak arasına toplanamamasına sebep olan hikmetler ve gerekçeler olarak gösterilmektedir.²⁰

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber (sas) hayatta iken iki kapak arasına toplanmasa bile ayetlerin tümü vahiy katipleri aracılığı ile yazıya geçirilmiştir. Hz. Muhammed'e (sas) ilk olarak Mekke'de Kureyşli Abdullah b. Sa'd (ö. 36/656-57) ve Medine'de de ensardan Übey b. Kâ'b (ö. 33/654 [?]) vahiy katipliği etmiştir.²¹ Bu isimlerin yanı sıra pek çok sahâbenin vahiy katipliği yaptığı kaynaklarda geçmektedir. Bunların sayıları ve kimler olduğu konusunda ihtilaflar olsa da sayılarının yirmi dört ile kırk üç arasında değiştiği değerlendirilmesi yapılmaktadır.²²

Kur'ân-ı Kerîm'in en mucizevi yönlerinden birisi de onun Müslümanlar tarafından ezberleniyor ve muhafaza ediliyor olmasıdır. Bunu başta Hz. Peygamber (sas) uygulamış ve onu sahabeler takip etmiştir. Vahiy meleği Cebrail (as) getirdiği vahyi Hz. Peygamber'e (sas) okuyor, ta'lim ettiriyor ve ezberletiyordu.²³ Ondan görmüş olduğu bu usulü Hz. Muhammed de (sas) ashabına uyguluyor, onları ezberlemeye teşvik ediyor ve ezberlemelerini sağlıyordu.²⁴

¹⁸ el-Bakara 2/106.

¹⁹ Hacı Önen, *Kur'an Tarihi* (Diyarbakır: Bend Kitap Yayınları, 2022), 139.

²⁰ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 41.

²¹ Kurra Hafız Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2024), 407.

²² Ziya Şen, "Vahiy Kâtipliği Müessesesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/30 (01 Nisan 2011), 191.

²³ el-Kıyamet 75/16-17

²⁴ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 415.

Hiz. Ebubekir'in (ra) halifeliği döneminde cereyan eden ve Yem me günü olarak anılan savaş, peygamberlik iddiasında bulunan Müseylimetü'l-Kezzab ( . 12/633) ve taraftarları ile Hiz. Ebubekir'in (ra) göndermiş olduğu ordu arasında meydana gelmiştir. Bu savaşta çok sayıda hafız sahb enin şehit edilmesi Hiz. Ömer'i (ra) ( . 23/644) endişelendirmiş ve Hiz. Ömer (ra), Hiz. Ebubekir'i ikna ederek Kur'an'ın iki kapak arasına toplanması emrinin verilmesini sağlamıştır. Bu önemli vazifeyi yerine getirmek üzere bu görevin başına Zeyd b. S bit ( . 45/665 [?]) getirilmiştir.²⁵ Görevin başına getirilen Zeyd b. S bit, bu vazifede yalnız değildir. Onunla beraber "Hiz. Ömer (ra), Hiz. Osman (ra), Hiz. Ali (ra) ( . 40/661), Übeyy b. K 'b, İbnü Mes' d ( . 32/652-53), Abdullah b. Ömer ( . 73/693), Abdullah b. Abbas ( . 68/687-88), Abdullah b. Ez-Zübeyr ( . 73/692), Abdullah b. Sa d, Talha ( . 36/656), Sa'd, Huzeyfe ( . 59/678), Amr b. El- s ( . 43/664), Eb  Hureyre ( . 58/678), H lid b. Vel d ( . 21/641), Eb  M s  el-Eş'ar  ( . 32/652 [?]), Ebu Zeyd²⁶ ve Eb 'd-Derd  ( . 32/652 [?]) (radiyallahu anh m)" isimlerinin komisyonda bulunduğu rivayet edilmektedir.²⁷

Hiz. Ömer'in (ra) halifeliği döneminde fetihlerle daha çok ilgilenilmiş ve İsl m topraklarının sınırları ciddi bir ilerleme kaydetmiştir. On yıldan biraz fazla halifelik görevini yerine getiren Hiz. Ömer (ra) 26 Zilhicce 23/3 Kasım 644 tarihinde vefat etmiştir.²⁸

Hiz. Ömer'in (ra) vefatından sonra Hiz. Osman (ra) halife olmuştur. Onun döneminde de fetih hareketleri tüm hızıyla sürmüş ve İsl m sınırları daha da genişlemiştir. Fethedilen bu bölgelere sahb elerden farklı farklı kurr lar²⁹ gitmiş ve kendi kıraatlerini gittikleri bölgelerde yaymaya başlamışlardır. Medine'ye Zeyd b. S bit, Mekte'ye Abdullah b. Sa b, Suriye'ye Muğire b. şihab, Basra'ya Amir b. Kays ve Kufe'ye Ebu Abdurrahman es-

²⁵ Abdülhamit Birifık, *Kıraat İlmî ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 55.

²⁶ şen, "Vahiy K tipliği Müessesesi", 197.

²⁷ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 45.

²⁸ Mustafa Fayda, "Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İsl m Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

²⁹ **Kurr **: Zaman içerisinde çeşitli manalarda kullanılmış olsa da Hiz. Peygamber (sas) döneminde, Res lullah'ın kendilerinden Kur'an öğrenilmesini tavsiye ettiği kimseler ve Hiz. Ebubekir (ra) döneminde Hiz. Ömer'in (ra) kastettiği şekliyle "Kur'an kıraati konusunda uzman kişiler" anlamında kullanılmıştır.

Sülemi gönderilmişlerdir.³⁰ Kur'ân'ın farklı kıraatlerde okunması ile birlikte zaman zaman Müslümanlar arasında ihtilaflar meydana gelmiş ve bu durum İslâm'a yeni girmiş olan Müslümanlar'da tereddüt ve şüpheler meydana getirmiştir. Özellikle Ermenistan ve Azerbaycan'ın fetihleri sırasında Iraklılar ile Şamlılar arasında büyük ihtilaflar cereyan etmiştir. Bu savaşlardan sonra Medine'ye dönen Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656) evine bile uğramadan halifeye durumu bildirmiş ve bir çare üretmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Hz. Osman (ra) ashabın büyüklerini toplayıp istişare etmiş ve mushafı istinsah edeceğini (çoğaltacağını) bildirmiştir.³¹

Hz. Ebubekir (ra) dönemindeki cem etme faaliyetinde Zeyd b. Sâbit'in adının ön plana çıktığı gibi istinsah faaliyetinde de onun adı öne çıkmıştır. Onunla beraber Abdullah b. Zübeyr -ki bu sahâbe de cem faaliyetinde bulunmuştur-, Saîd b. Âs (ö. 59/679) ve Abdurrahman b. Hâris b. Hişâm (ö. 43/663-64) heyette bulunmuşlardır.³² Hz. Osman (ra), Hz. Ömer (ra)'ın kızı ve Peygamber Efendimiz'in (sas) hanımlarından olan Hz. Hafsa'dan (r.anha) (ö. 45/665 [?]) muhafaza etmekte olduğu "Mushaf-ı Şerîf"i istemiş ve bu mushafa göre istinsah işlemlerini gerçekleştirip geri iade edeceğini ona bildirmiştir. Nitekim bu şekilde de istinsah faaliyetinin tamamlanması sağlanmıştır. İstinsah faaliyeti sırasında heyet üyeleri arasında bir ihtilaf olması halinde Kureyş lehçesinin tercih edilmesi Hz. Osman (ra) tarafından emredilmiştir. Çünkü Kur'ân Kureyş lehçesi üzere inmiştir.³³

Çoğaltılan mushaflar bir rivayete göre altı adettir ve bunlardan bir tanesini Hz. Osman (ra) kendi yanında tutmuştur. Diğerlerini de Mekke, Medine, Kûfe, Basra ve Şam'a göndermiştir. Hz. Osman'ın (ra) yanında tuttuğu nüshaya "İmam Mushaf" diğerlerine ise

³⁰ M. M. el-A'zami, *Vahyedilişinden Derlenişine Kur'ân Tarihi*, çev. Ömer Türker, Fatih Serenli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 136-137.

³¹ Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshak en-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. Ramazan Şeşen (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 88.

³² Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 428.

³³ Muhammed Ali Es-Sabuni, *Et Tıbyan Tercümesi*, çev. Yaşar Güngör (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2015), 83.

“Mesâhifü’l-Emsâr” denilmektedir.³⁴ Buna ek olarak Yemen ve Bahreyn’e de nüshalar gönderildiği rivayeti bulunmaktadır.³⁵

1.2.1. Kur’ân’ın İ‘râbı (Harekelenmesi)

Kur’ân’ın cem edilmesi ve istinsah edilmesiyle beraber bazı endişeler ortadan kalkmış ve bazı ihtilaflar da son bulmuştur. Fakat İslâm Devleti’nin hudutlarının genişlemesi ve Arap olmayan farklı milletlerin İslâm dinini benimsemeleriyle beraber Kur’ân’ın imlasında bugün var olan hiçbir nokta ya da harekenin bulunmayışı zaman zaman Kur’ân okunurken yanlış okumaların ortaya çıkmasına sebebiyet vermekteydi. Bu durum taze Müslümanlar’ın karşılaştıkları yeni bir sorunu teşkil ediyordu. Bu sorunu aşmak adına kaynaklarda geçen bilgilere göre Ebu'l-Esved ed-Düelî (ö. 69/688)³⁶ ismindeki tâbiûn alimi yanına otuz kişi içerisinden seçtiği bir yardımcı almıştır. Bu yardımcısına mushaf yazısındaki siyah renkten farklı olmak üzere kırmızı renkte bir mürekkep kullandırmış, ondan fetha için harfin üstüne, kesra için altına, zamme için de önüne bir nokta koymasını; gunneli olarak okuduğunda yani tenvin için de iki nokta koymasını istemiştir. Bu işlem mushafın sonuna kadar sürdürülmüş ve tamamlanmıştır.³⁷ Yapılan bu işlem “nakt” veya “naktu’l-i‘rab” olarak adlandırılmaktadır. Daha sonra mushaf imlasında birbirine şeklen benzeyen harflerin noktalarla birbirinden ayrılması için çalışma yapılmıştır. Ancak bu noktalarla hareke işlevi gören noktaların karışması sonucunda daha farklı bir işleme ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu işlemi de Halil b. Ahmed (ö. 175/791) gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirilen bu işleme ise “şekl” denmektedir.³⁸ Kaynaklarda belirtildiğine göre; fetha için harfin üstüne yatık ve biraz sola eğilimli küçük bir elif, zamme için harfin önüne küçük bir vâv, kesra için de harfin altına küçük ye harfi

³⁴ Mehmet Emin Maşalı, “Mushaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006).

³⁵ Mesut Okumuş, “Kur’ân İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/17 (01 Haziran 2010), 9.

³⁶ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Ebü’l-Esved ed-Düelî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994).

³⁷ Ebü’l-Ferec Muhammed b. İshak en-Nedîm, *el-Fihrist*, 132.

³⁸ Okumuş, “Kur’ân İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 19.

kullanılmıştır. Zamanla küçük “ye” harfi fethaya benzer şekilde eğimli kısa bir çizgiye dönüşmüştür.³⁹

İmla konusunda Halil b. Ahmed’in daha başka katkılarından da söz etmek mümkündür. Bu noktada Okumuş’un makalesinden şu ifadeleri aynen alıyoruz: “*Ebu’l Esved’e ilave olarak Halil b. Ahmed şedde, revm ve ğunne sorunlarını da çözmüştür. Şedde için Arapça, “şedid” kelimesindeki “şin” harfinin üçlü dişini kullanmıştır. Hafif okuma (revm) konusunda ise Arapça “hafif” kelimesinin ilk sırasındaki ha harfinin baş kısmını kullanmıştır. Tenvin (ğunne) içinse, “nun” harfini kullanmak yerine selefi Ebul Esved’in iki nokta koyma uygulamasına bağlı kalarak aynı işareten iki kez kullanmıştır. O dönemde imla açısından bir diğer önemli sorun da sâkin harflerin tespiti meselesidir. Bu sorunun yani cezimli harflerin belli olması konusunda da Arapça “cezim” kelimesinin sonundaki mîm harfinin başı kullanılmıştır. Bazıları bu işaretin Arapça sıfır rakamından mülhem olduğunu da söylemişlerdir. Halil b. Ahmed, kendisine kadar geçen dönemde mushaf yazımında önemli bir başka sorun olan hemze meselesini de çözmüştür. Bunun için Arapça “ayn” harfinin başını simge olarak kullanmıştır. Tabii bu konuda Halil b. Ahmed’e yardımcı olan başka arkadaşlarının da bulunmuş olabilir.”⁴⁰ Fakat şunu ifade etmek gerekir ki, günümüzde kullanılan mushaflara baktığımız zaman harekeleri, cezim işaretini, şedde işaretini hatta tenvin işaretlerini aynen aktarıldığı şekilde kullanıyor ve okuyor olsak da revm ile alakalı bir işarete rastlamamaktayız. Bu işaretlerin ne zaman ve kim tarafından mushaf yazımından çıkarıldığı hususu başka bir araştırmanın konusu olup tezimizin sınırlarını zorlamamak adına şimdilik bu kadarı ile yetiniyoruz.*

1.2.2. Kur’ân’ın İ’câmı (Noktalanması)

Mushafın harekelenmesi işlemini onun noktalanması takip etmiştir. Mushaftaki yazılışı birbirinin aynısı olan harflerin ayırt edilebilmesi için noktalar konulması fikri kaynaklarda geçen rivayetlere göre Nasr b. Asım’a (ö. 89/708) aittir. Bazı rivayetlerde bu

³⁹ Okumuş, “Kur’ân İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 23.

⁴⁰ Okumuş, “Kur’ân İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 23.

noktalama işini Yahya b. Ya‘mer’in (ö. 89/708 [?])⁴¹ gerçekleştirdiği de belirtilmektedir.⁴² Bu noktalama işlemi ile birbiriyle aynı yazılışa sahip olan “خ ح ح” gibi harflerin okunmasındaki karışıklığın önüne geçilmek istenmiştir. İşte bu şekilde benzer harflerin altına veya üstüne noktalar koyma işlemine “i‘câm” ve bu noktalı harflere de “hurûf-u mu‘cem” denmektedir.⁴³

1.2.3. Ta‘şir, Tahmis, Tahzib, Teczie ve Vakıf Alâmetlerinin Konulması

Ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmese de eski mushaflarda her on ayetin sonuna nokta veya benzeri bir işaret konulmaktaydı. Buna “Ta‘şir” işareti denmektedir. Her beş ayetin sonuna da kırmızı bir nokta veya farklı bir işaret konulmaktaydı ve buna da “Tahmis” işareti denmektedir.⁴⁴

“Tahzib”, Kur‘ân’ın hiziplere ayrılması ve “Teczie” ise mushafın belli bölümlere ayrılmasını ifade etmektedir.⁴⁵

Mushafta okuyucunun nerelerde durup nerelerde durmaması gerektiğini gösteren işaretlere ise vakıf alâmetleri denmektedir.⁴⁶

Ayrıntılı bir konu olması dolayısıyla ve tezimizin sınırlarını zorlayacağından detaya girmeyeceğimiz vakıf alâmetleri konusunda en azından şunları söylemekle yetineceğiz. İslâm dininin yayılması ile birlikte Arap olmayan milletler akın akın İslâm dinine girmekteydiler. İlk olarak da Allah’ın (c.c.) insanlara hitabı ve kutsal kitabı olan Kur‘ân-ı Kerîm’i öğrenmekteydiler. Bu toplumların Arapça dilini bilmemelerinden dolayı okumakta karşılaşılan sorunlar yukarıda izah ettiğimiz şekilde nokta ve harekelerin eklenmesiyle çözülebilmiştir. Ancak bu defa Arapça dilini bilmemenin sonucu olarak,

⁴¹ Celal Kırca, “İbn Ya‘mer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

⁴² Okumuş, “Kur‘ân İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 22.

⁴³ M. M. el-A‘zami, *Vahyedilişinden Derlenişine Kur‘ân Tarihi*, 183.

⁴⁴ Ebû Amr ed-Dânî, *El-Muhkem fi Naktil-Mesahif* (Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004), 11.

⁴⁵ Okumuş, “Kur‘ân İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 25.

⁴⁶ Okumuş, “Kur‘ân İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 31.

anlamı bozacak şekilde vakıf ve ibtidâ yapılması durumu ile karşılaşmıştır. Bu anlam bütünlüğünü bozan yanlış vakıf ve ibtidâların önüne geçmek için de vakıf alâmetleri olarak anılan bazı harflerin, uygun yerlere konulması yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntem sayesinde, Kur’ân okuyan bir kimse Arapça dilini bilmesee ve okuduğunu anlamasa dahi doğru vakıf ve ibtidâ yapabilir olmuştur. Böylece anlam bütünlüğü de sağlanabilmiştir.

2. KUR’ÂN ÖĞRETİM METODLARI

Kur’ân-ı Kerîm’in ilk muallimi vahiy getirmekle görevli olan melek Cebrail’dir (as). Cebrail (as) öncelikle Kur’ân’ı Hz. Peygamber’e (sas) okur ve Hz. Peygamber (sas) de pürdikkat hiçbir ayeti ve kelimeyi kaçırmadan dinlemeye çalışırdı.⁴⁷ Buna ek olarak özellikle Ramazan ayında Cebrail’in (as) okumasının yanı sıra Hz. Muhammed de (sas) vahiy meleğine okurdu. Bu karşılıklı olarak cereyan eden uygulamaya mukabele denmektedir. Buradan hareketle, Kur’ân’ı öğrenme noktasında Hz. Muhammed (sas) ilk öğrenci iken öğretme noktasında ilk öğretici Cebrail (as) olmaktadır.

Hz. Peygamber (sas), gelen vahyi sahâbelere okur ve derhal vahiy katipleri aracılığı ile yazıya geçirtirdi. Daha sonra onlardan okumalarını ister ve doğru ise tasdik eder, bir hata varsa da tashih ederdi.⁴⁸ Bu durumda da Hz. Peygamber (sas) öğretici konumunda iken sahabeler öğrenci konumunda olmaktadır.

Kur’ân öğretimi noktasında, vahiy meleği ile Hz. Muhammed (sas) arasında gördüğümüz ve O’nun (sas) de ashabına uyguladığı metodları anlamak önem arz etmektedir. Aşağıda detaylandıracağımız üzere Kur’ân öğretimi için üç metoddan bahsetmek mümkündür. Bunları, “Arz”, “Sema” ve “Kitâbet” metodlarıdır şeklinde özetleyebiliriz.

⁴⁷ Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*, 415.

⁴⁸ Tayyar Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesahif-i Kadîme İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022), 39.

Bu metodlar hakkında bilgi vermeden önce dikkatimizi çeken bir hususa değinmek istiyoruz. Şöyle ki, iki ayrı yüksek lisans tezinde, arz ve sema konularında yapılan açıklamaların birbirleriyle çeliştiğini tespit etmiş bulunmaktayız. Bu tezlerden ilki, Necmettin Erbakan Üniversitesi'nden Tuğba Tamer'e ait olan "Kur'ân Öğretiminde Materyal ve Yöntem Analizi (Elifbâlar Üzerine Bir İnceleme)" isimli Yüksek Lisans Tezi'dir. Bu tezde yazıldığına göre arz için: "*Kur'ân kıraatinde öğrencinin hocasına ders okuması için kullanılan bir kavramdır.*" ifadesi kullanılmaktadır. Aynı tezde "sema" için: "*Sema'; işitme ve duyma yoluyla öğrenme/öğretme metodudur. Bu yöntemde hocanın okuması ve öğrencinin dinlemesi esastır.*" tanımı yapılmaktadır.⁴⁹

Eğer bu tanımları kabul edecek olursak kıraat ilmindeki "arz ve sema" kavramları ile hadis ilmindeki "arz ve sema" kavramlarının manalarının birbirinin zıddı bir manayı ihtiva ettiği şeklinde bir sonuç karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu tezlerden ikincisi de Atatürk Üniversitesi'nden Abdulsamet Şen'e ait olan "Hz. Peygamber'in Kur'ân Öğretme Metodu" isimli Yüksek Lisans Tezi'dir. Bu tezde ise "arz" kavramının sözlük manası verildikten sonra şöyle yazılmaktadır: "*Talebe derslerini hocasına bu usulle dinletirdi.*"⁵⁰ "Sema" için de aynı şekilde sözlük manası verilmiş ve şu ifadeler eklenmiştir: "*Muallimin okuyup talebenin dinlemesiyle meydana gelen bir tedris metodudur.*"⁵¹

Eğer bu tanımlamalar kabul edecek olursak da kıraat ilmindeki "arz ve sema" kavramları ile hadis ilmindeki "arz ve sema" kavramlarının manalarının birbiri ile örtüştüğü şeklinde bir sonuç meydana gelmektedir.

Şen'in bu ifadelere ek olarak Nihat Temel'i kaynak göstererek şunları aktardığını da eklemek yerinde olacaktır. Şöyle ki: "*Eski alimlere göre arz, sahâbenin Hz. Peygambere*

⁴⁹ Tuğba Tamer, *Kur'ân öğretiminde materyal ve yöntem analizi (Elifbâlar üzerine bir inceleme)* / *Material and method analysis in Quran teaching (A review on the Quran alphabet)* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Thesis, 2019), 121 s./10.

⁵⁰ Abdulsamet Şen, *Hz. Peygamber'in Kur'ân Öğretme Metodu* (Atatürk Üniversitesi, Thesis, 2014), VII, 78 y./38.

⁵¹ Şen, *Hz. Peygamber'in Kur'ân Öğretme Metodu*, 37.

dinletmesi, sonraki alimlere göre ise, öğrencinin hocasına dinletmesidir. Bu usule arz metodu denilmektedir.”⁵²

Aslına bakılırsa bu iki metod yani “arz” ve “sema” metodları, hem öğreticinin hem de öğrencinin kullanmış olduğu metodlardır desek yanılmış olmayız herhalde. Fakat dinleyene ve okuyana göre metodun mahiyetinin değiştiğini vurgulamak daha uygun olacaktır. Kanaatimizce, öğretici olan kimse okuduğunda yani arz ettiğinde öğretme amacı taşımakta iken; öğrenci olan kimse okuduğunda (arz ettiğinde) öğreticiye dinletmek ve okuduğunu tashih ettirmek amacı taşımaktadır.

Bütün bu analizleri bir kenara bırakacak olursak günümüzde Kur’ân öğretiminde, arz da sema’ da kullanılmaya devam eden iki önemli metod olarak varlığını sürdürmektedir.

2.1. ARZ

Sözlükte “ortaya koymak, göstermek, sunmak, bir şeyi gözden geçirip durumuna bakmak, teklif etmek” gibi mânâlara geldiği ifade edilmektedir.⁵³ İster Cebrail (as) Peygamber’e (sas) okusun isterse de Peygamber (sas) Cebrail’e (as) okusun, karşıdakine Kur’ân ayetlerini okumaya “arz” denmektedir. Bu usul öncelikle vahyi iletme vazifesini yerine getiren Cebrail (as) tarafından uygulanıyordu. Onun okumasıyla beraber Hz. Peygamber (sas) okunan ayetleri dinliyor ve diliyle tekrar ediyor, hemen ezberliyordu. Bu hususta O’na (sas) ilâhî bir garanti de verilmişti.⁵⁴ İşte Kur’ân öğretimi ilk olarak bu şekilde gerçekleşiyordu. Bu, hem vahyin gelmesi hem de aynı zamanda Kur’ân öğretim metodlarından en önemlisi olan “arz” metodunun Hz. Peygamber’e (sas) öğretilmesi anlamına geliyordu. Hz. Peygamber de (sas) aynı metodu sahâbelerine Kur’ân öğretirken

⁵² Şen, *Hz. Peygamber’in Kur’an Öğretme Metodu*, 38.

⁵³ Abdullah Aydın, “Arz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991).

⁵⁴ Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*, 415.

kullanmış ve onlara namaz içinde veya namaz dışında Kur’ân ayetlerini arz ederek öğretmiş ve ezberletmiştir.

2.2. SEMA‘

Kur’ân öğretim metodlarından bir diğeri de “sema”dır. “Sema”, sözlükte “kulakla duymak, işitmek ve dinlemek” gibi manalara gelmektedir.⁵⁵ Kıraat ilmi açısından sema‘, okunan Kur’ân’ı dinleyerek öğrenmeyi ifade etmektedir.⁵⁶ Hz. Peygamber (sas) ilk etapta Cebrail’den (as) Kur’ân’ı işiterek almaktaydı. Aynı şekilde sahâbeler de Hz. Peygamber’den (sas) bu şekilde almaktaydılar.

Arz ve sema‘ kavramlarının yukarıda izah etmeye çalıştığımız şekilde değerlendirmesinin kafa karışıklıklarını gidereceği kanaatini taşımaktayız.

2.3. KİTÂBET

Kur’ân, ilk başlarda şifahi olarak aktarılmaya başlamış olsa dahi, ilk zamanlardan itibaren vahiy geldikçe Hz. Peygamber’in (sas) kontrolünde, vahiy katiplerinin çalışmaları aracılığı ile yazıya da geçirilmiştir. Burada şu ikilinin Kur’ân’ın hem metninin hem de okunma hususiyetlerinin korunması ve aktarılmasında eşzamanlı olarak önemli bir mesuliyeti yüklendikleri söylenebilir:

1-Kitâbet yoluyla mushafların satırları (teorik),

2-Hıfz yoluyla da hafızların sadırları (pratik).⁵⁷

İşte kitâbet kısmı, Kur’ân’ın yazılmasını ve bu yazının okunmasını kapsamaktadır ve önemli de bir rol üstlenmektedir. Bu hususta Muhammed Hamidullah şöyle

⁵⁵ Abdullah Aydın, “Semâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

⁵⁶ Kolektif (M. Atilla Akdemir), *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 613.

⁵⁷ Gânim Kaddûrî El-Hamed, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, çev. Mücella Hacımıroğlu (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), Türkçe Baskıyı Sunarken.

söylemektedir: “Hz. Muhammed (sas) işte bu çift metodla Kur’ân-ı Kerîm’in bir bütün halinde muhafazasını temin etmek istemiştir: Yazılı ve hafıza yoluyla. Yazarken yapılan hatalar, ezber öğrenilmiş metin vasıtasıyla, hafızada unutulmalar ise yazılı metne müracaat ile düzeltilebilirdi.”⁵⁸

Bazı sahâbelerin kendilerine ait hususi mushaflarının bulunduğundan da kaynaklarımızda bahsedilmektedir. O dönemde yazdırma eyleminin Kur’ân öğretimi maksadıyla kullanıldığına dair bir bilgiye rastlamasak da kanaatimizce az da olsa bu yöntemden yani kitâbet olarak adlandırabileceğimiz, Kur’ân’ın yazarak veya yazdırılarak öğretilmesi yönteminden zaman içerisinde faydalandığı düşüncesine kâniyiz. Araştırmacıların ilgisine bıraktığımız, detaylıca araştırma gerektiren ve tezimizin sınırlarını zorlayabileceği endişesini taşıdığımız bu konuda, sadece günümüzdeki Afrika örneğine kısaca değinmekle yetineceğiz.

Afrika’da birçok ülkede, levhalara yazdırmak suretiyle, Kur’ân öğretimi ve ezber çalışmalarının yapıldığı müşahade edilen bir durumdur. Burada yazı malzemesi, “luh” ya da “löh” diye isimlendirilen (aslında levha kelimesinin bir tür telaffuzu) çoğulu elvah olan, düz yüzeye sahip tahtalardır. Öğrenciler bu tahta parçalarının üzerine ayetleri yazarak okumaya ve ezberlemeye çalışmaktadırlar. Bunu öğrenciler hocalarının etrafında halka şeklinde oturarak gerçekleştirirler. Hocalar, öğrencilerine ezberlenmesi gereken ayetleri ezbere okurken, öğrenciler de bu ayetleri kendi “luh”larına yazmaktadırlar. Sanılanın aksine Afrika’da yazma yöntemi kullanılarak Kur’ân öğretilmesi ve ezberletilmesi yoksulluktan kaynaklanmamaktadır. Bilakis özellikle bu yöntem tercih edilmektedir.

Hatice Şahin Aynur’un Sudanlı bir Kur’ân öğreticisi ile gerçekleştirmiş olduğu mülakattan, Sudan’da Kur’ân hıfzının ancak yazarak ezber yapma metodu ile mümkün olabileceği inancının mevcut olduğunu görebilmekteyiz. Bu hususta el-Alak Suresi’nin 4. ayetini delil olarak getiren Dr. Şeyh Muhammed Seyyid el-Hayr Ebû’l-Kasım: “Bu ülkedeki, inanç boyutuna taşınmış yaygın anlayışa göre yazmak ilmin ilk ve en önemli adımıdır. İlim yazısız olmaz, zira ayeti kerîmede öğrenim süreci kalemle –dolayısıyla

⁵⁸ Muhammed Hamidullah, *Kur’an Tarihi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991), 52.

*kitâbetle– irtibatlandırılmış, ilmi muhafazanın ancak bu surette gerçekleşebileceği buyrulmuştur.”*⁵⁹ demektir.

2.4. KUR’ÂN ÖĞRETİCİSİNDE ARANAN ÖZELLİKLER

Kur’ân öğretimi yapacak olan kişinin Fem-i Muhsin olması beklenmektedir.⁶⁰ Kur’ân muallimi için kullanılan Fem-i Muhsin tabiri Arapça olarak bir izafet terkiibinden meydana gelmektedir. Fem, ağız anlamına gelmekte ve muhsin ise “ha-sü-ne” sülasi mücerred fiilinin if’al babına nakli sonucu meydana gelen ehsane fiilinden türemiş olan ismi fail kalıbındaki, bir işi en güzel yapan, en iyi şekilde yerine getiren kimse manasına gelmektedir.⁶¹ Böylece Fem-i Muhsin, en güzel ağıza sahip olan kimse demektir. Yani, Kur’ân-ı Kerîm’in harflerini en doğru biçimde telaffuz edebilen, harflerin sıfat-ı lâzimelerini ve sıfat-ı ârızalarını bilip tatbik edebilen, tecvid ilmine vâkıf bir üstad kast edilmektedir. Kur’ân’ın, Peygamber Efendimiz’den (sas) sahâbelere öğretilme şekline baktığımızda, en önemli yöntemin müşâfehe dediğimiz, sesin ağızdan kulağa bizzat öğretildiği yöntemi görürüz. Bu da öğreticinin ağzının düzgün olmasının ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermektedir.

⁵⁹ Hatice Şahin Aynur, “Kur’an Hıfzı” Geleneği Ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015), 88.

⁶⁰ Mehmet Ali Sarı, *Kur’an-ı Kerimi Güzel Okuma Tekniği Ve Kuralları* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 33.

⁶¹ Fetullah Bakırcı, *Kur’an Kıraatinde Fem-i Muhsin Kavramı* (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Thesis, 2020), IX, 94 y./13.

İKİNCİ BÖLÜM

1. ELİFBÂ

İnsan, bu içinde yaşadığımız dünyada şu iki özelliğiyle diğer canlılardan tamamen ayrılmaktadır: “Düşünmek ve konuşmak”. Konuşmak, aslında düşüncenin bir nevi aktarılması eylemidir. Bu anlamda bu iki kavramın iç içe geçmiş olduğu söylenebilir. Sosyal bir varlık olan insan, düşüncelerini çeşitli yol ve yöntemlerle başka insanlara aktarmaya çalışır. Bunu yapabilmek için de dil dediğimiz ortak kültür aygıtından yararlanarak gerek sesli gerek yazılı gerekse işaretler ve resimlerle iletişimini gerçekleştirir.

İnsanoğlu, zaman içerisinde farklı coğrafyaları kendisine mesken tutmuş ve göçebe hayattan yerleşik hayata geçmiştir. Arap yarımadası, Kuzey Afrika gibi coğrafyalara da ağırlıkta Arap olan ve Arapça dilini konuşan insanlar yerleşmişler, buraları kendilerine mesken tutmuşlardır. İslâm dini de Arap yarımadasında bulunan bugün Suudi Arabistan sınırlarında bulunan Mekke şehrinde neşet etmiş, hicretle beraber önce Medine’de buradan da yakın coğrafyalar başta olmak üzere tüm dünyada yayılmıştır. İslâm’ın yayılmasında en etkili olan şey Allah’ın (c.c.) insanlara hitabı olan Kur’ân-ı Kerîm’dir ve Kur’ân, Arapça olarak indirilmiştir.⁶²

Arap dilinin seslerini ve yazı sistemini gösteren harfler dizisine **elifbâ** denir.⁶³ “Elifbâ” kavramı ile “ebced” kavramının yakın bir ilişkisi vardır. Klasik kaynaklarda Arap harflerinin önceleri “et-tertîbü’l-ebcedî” diye adlandırılan bir sıralama ile düzenlendiği ifade edilmektedir.⁶⁴ Burada “ebced” sırasıyla “elif, bâ, cîm, dâl” harflerinin baş harflerinden meydana gelmektedir.⁶⁵ Sonraları bu sıralamada değişiklik meydana gelse de

⁶² Yûsuf 12/2, el-Şûrâ 42/7, el-Zuhurf 43/3.

⁶³ Rekin Ertem, “Elifbâ (Alfabenin Tarihçesi)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995).

⁶⁴ Mustafa İsmet Uzun, “Ebced”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994).

⁶⁵ Emirhan Yıldırım, *Alfabenin gelişim süreci / Development process of alphabet* (İstanbul Arel Üniversitesi, Thesis, 2018), 185 s./7.

ilk iki harf olan “elif ve bâ” harflerinin sırasında bir değişiklik olmamıştır. Diğer yazı sistemlerine baktığımızda da yazı sistemlerini isimlendirmede benzer bir yolun izlendiği görülmektedir: “Alfabe” kelimesinin “alfa ve beta” harflerinden türemesi gibi.⁶⁶

Bu ansiklopedik bilgilerin yanı sıra, elifbâ denilince akla yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerîm öğretme hususunda ilk başvuru kaynağı olan cüzler de gelmektedir. Bu çalışmada biz hem Arap dilinin hem de Kur’ân’ın yazısını oluşturan bu harflerin tarihçesine ve gelişimine bir göz atacağız. Bunun devamında da Kur’ân öğretiminde temel kaynak olarak kullanılan elifbâ cüzlerinin bazı İslâm Ülkeleri’ndeki ve bazı Müslüman toplumların yaşadıkları ülkelerdeki yaygın olarak kullanılan örneklerini incelemeye ve karşılaştırmaya çalışacağız.

ARAP ALFABESİNİN DOĞUŞU VE GELİŞMESİ SAFHALARI															Bugünkü Arap Alfabeti	Transkripsiyon Alfabeti
FENİKE	ÂRÂMÎ	NABATÎ	ARAP ALFABESİ													
			İslâmiyet'ten Önce						İslâm'ın Başlangıcında							
𐤀	𐤁	𐤂	𐤃	𐤄	𐤅	𐤆	𐤇	𐤈	𐤉	𐤊	𐤋	𐤌	𐤍	ا	ا	
𐤎	𐤏	𐤐	𐤑	𐤒	𐤓	𐤔	𐤕	𐤖	𐤗	𐤘	𐤙	𐤚	𐤛	ب	b	
𐤜	𐤝	𐤞	𐤟	𐤠	𐤡	𐤢	𐤣	𐤤	𐤥	𐤦	𐤧	𐤨	𐤩	ج	c	
𐤪	𐤫	𐤬	𐤭	𐤮	𐤯	𐤰	𐤱	𐤲	𐤳	𐤴	𐤵	𐤶	𐤷	د، ذ	d, z	
𐤸	𐤹	𐤺	𐤻	𐤼	𐤽	𐤾	𐤿	𐥀	𐥁	𐥂	𐥃	𐥄	𐥅	ه	h	
𐥆	𐥇	𐥈	𐥉	𐥊	𐥋	𐥌	𐥍	𐥎	𐥏	𐥐	𐥑	𐥒	𐥓	و	v, ü	
𐥔	𐥕	𐥖	𐥗	𐥘	𐥙	𐥚	𐥛	𐥜	𐥝	𐥞	𐥟	𐥠	𐥡	ز	z	
𐥢	𐥣	𐥤	𐥥	𐥦	𐥧	𐥨	𐥩	𐥪	𐥫	𐥬	𐥭	𐥮	𐥯	ح، ه	h, h	
𐥰	𐥱	𐥲	𐥳	𐥴	𐥵	𐥶	𐥷	𐥸	𐥹	𐥺	𐥻	𐥼	𐥽	ط، ظ	t, z	
𐥾	𐥿	𐦀	𐦁	𐦂	𐦃	𐦄	𐦅	𐦆	𐦇	𐦈	𐦉	𐦊	𐦋	ي	y	
𐦌	𐦍	𐦎	𐦏	𐦐	𐦑	𐦒	𐦓	𐦔	𐦕	𐦖	𐦗	𐦘	𐦙	ك	k	
𐦚	𐦛	𐦜	𐦝	𐦞	𐦟	𐦠	𐦡	𐦢	𐦣	𐦤	𐦥	𐦦	𐦧	ل	l	
𐦨	𐦩	𐦪	𐦫	𐦬	𐦭	𐦮	𐦯	𐦰	𐦱	𐦲	𐦳	𐦴	𐦵	م	m	
𐦶	𐦷	𐦸	𐦹	𐦺	𐦻	𐦼	𐦽	𐦾	𐦿	𐧀	𐧁	𐧂	𐧃	ن	n	
𐧄	𐧅	𐧆	𐧇	𐧈	𐧉	𐧊	𐧋	𐧌	𐧍	𐧎	𐧏	𐧐	𐧑	س	s	
𐧒	𐧓	𐧔	𐧕	𐧖	𐧗	𐧘	𐧙	𐧚	𐧛	𐧜	𐧝	𐧞	𐧟	ع، غ، ء	g	
𐧠	𐧡	𐧢	𐧣	𐧤	𐧥	𐧦	𐧧	𐧨	𐧩	𐧪	𐧫	𐧬	𐧭	ف	f	
𐧮	𐧯	𐧰	𐧱	𐧲	𐧳	𐧴	𐧵	𐧶	𐧷	𐧸	𐧹	𐧺	𐧻	ض، ظ	s, z	
𐧼	𐧽	𐧾	𐧿	𐨀	𐨁	𐨂	𐨃	𐨄	𐨅	𐨆	𐨇	𐨈	𐨉	ق	q	
𐨊	𐨋	𐨌	𐨍	𐨎	𐨏	𐨐	𐨑	𐨒	𐨓	𐨔	𐨕	𐨖	𐨗	ر	r	
𐨘	𐨙	𐨚	𐨛	𐨜	𐨝	𐨞	𐨟	𐨠	𐨡	𐨢	𐨣	𐨤	𐨥	ش	ş	
𐨦	𐨧	𐨨	𐨩	𐨪	𐨫	𐨬	𐨭	𐨮	𐨯	𐨰	𐨱	𐨲	𐨳	ث، ت	t, s	
														لا		

RESİM 1 Arap Alfabetinin Doğuşu ve Gelişmesi Safhaları

⁶⁶ Yıldırım, *Alfabenin gelişim süreci / Development process of alphabet*, 34.

1.1 ELİFBÂ CÜZÜNE OLAN İHTİYAÇ

İslâm'ın yayılmasıyla birlikte Arapların yanında Arap olmayan milletler de Müslüman olmaya başlamışlardır. Arap olmayan ve mevâlî olarak adlandırılan bu kimseler, doğal olarak başka bir dili konuşuyor ve yazıyorlardı. Sonuç olarak ne Arap lüğatini ne de Arap Alfabesi'ni bilmekteydiler. Buna rağmen İslâm denildiğinde bir Müslüman'ın Kur'ân ile tanışmamış olması düşünülemez bir gerçekliktir. Kur'ân ise yukarıda da değindiğimiz gibi Arapça'dır. Kur'ân öğrenmek hem ilâhî hitap olması açısından Yüce Yaratıcı'nın mesajlarını anlayabilmek için hem de İslâm'ın beş temel esasından birisi olan namaz ibadetini yerine getirebilmek için yerine getirilmesi gereken bir vazifedir. İlk Müslüman olan sahâbelerden başlamak üzere tarihin her döneminde Müslümanlar bunun farkında olarak yaşamışlar ve Kur'ân eğitimine çok büyük ehemmiyet göstermişlerdir.

İlk olarak Arap olmayan ve Arapça dilini bilmeyen Müslümanlar'a Kur'ân okumayı öğretmek amacıyla ortaya çıktığını tahmin ettiğimiz elifbâ cüzleri, Kur'ân eğitiminin ilk adımı ve ayrılmaz bir parçasıdır. Bunun yanı sıra bu eserler sadece Arap olmayanların ihtiyaç duyup kullandığı bir kitap türü değildir. Bu eserler, Arap olmayanların yanında Arap toplumları için de okuma-yazma ve Kur'ân öğretimi açısından vazgeçilmez yerini geçmişte olduğu gibi bugün de korumaktadır.

2.1 ELİFBÂ CÜZLERİNİN TARİHÇESİ

Elifbâ cüzlerinin ne zaman ve nerede ortaya çıktığıyla ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamasa da çok eski tarihlere kadar dayandığı varsayılabilir. Kaynaklarımızda, fetihler sırasında ilk büyük ihtidâ hareketinin Kādisiye Savaşı'nın (15/636) ardından gerçekleşmiş olduğu ve yaklaşık 4000 İran askerinin İslâm'ı benimsediği belirtilmektedir. Muâviye'nin (ö. 60/680) 661-680 yılları arasındaki halifeliği döneminde sadece Kûfe'de 20.000 kadar mevâlînin yaşadığı; Abdülmelik b. Mervân'ın (ö. 86/705) 685-705 yılları arasındaki

halifeliği döneminde İbnü'l-Eş'as'ın (ö. 85/704) 200.000 kişilik ordusunun yarısına yakın kısmını da mevâlî askerlerinin oluşturduğu aktarılmaktadır.⁶⁷

Bütün bunlar göstermektedir ki daha 700'lü yıllara gelinmeden çok sayıda Arap olmayan insan, İslâm dinine girmiş ve Müslüman olmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bir kimsenin Müslüman olup da Kur'ân öğrenmemesinden bahsetmek pek makul değildir. Bu sebeple özellikle mevâlîden kimselere Kur'ân öğretebilmek için kendi dillerini en iyi bilen ve en iyi öğretebilecek olan -sahâbeler başta olmak üzere- Müslümanlar'ın bu konu ile dertlendikleri ve elifbâ cüzlerini ortaya çıkardıkları düşünülebilir. Nitekim bir çalışmada elifbâ cüzlerinin Hz. Ali (ra)'a kadar dayandırıldığı yazılmaktadır.⁶⁸

3.1 ELİFBÂ CÜZÜNÜN KUR'ÂN ÖĞRETİMİNDEKİ ÖNEMLİ YERİ

Elifbâ cüzlerinin önemini vurgulanmak için şöyle bir benzetme yapılabilir: Bir binanın sağlam olması, deprem ve fırtına gibi doğal afetlere karşı dayanıklı olması, o binanın temelini sağlam olmasına bağlıdır. Aynı şekilde, Kur'ân öğrenen ve okuyacak olan kişinin de doğru ve güzel bir şekilde onu okuyabilmesi, bu öğretimin temeli olan elifbâ eğitimine bağlıdır. Bu noktada cüzün içeriği ve üslubu da bu eğitimi etkileyen temel bir unsurdur.

Elifbâ eğitimi için elifbâ cüzünün yanında bu eğitimi verecek işin ehli bir hocaya da ihtiyaç bulunmaktadır. İşin ehlinden kastımız “Fem-i Muhsin” bir kimsedir. Fem-i Muhsin kavramına daha önce değinilmişti. Bunun yanında, Türkiye’de halk arasında kullanılan şu sözü de hatırlamak da fayda görüyoruz: “Kem âlatla kemâlat olmaz.” Yani, kötü malzeme ile kemale erişilmez. Sonuç olarak, iyi bir hocanın yanında bu hocanın kullanacağı iyi bir elifbâ cüzü Kur'ân öğretiminde başarıyı getirecektir düşüncesindeyiz.

⁶⁷ İsmail Yiğit, “Mevâlî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004).

⁶⁸ Tamer, *Kur'an öğretiminde materyal ve yöntem analizi (Elifbâlar üzerine bir inceleme) / Material and method analysis in Quran teaching (A review on the Quran alphabet)*, 2.

4.1 OSMANLI'DAKİ 4 YIL 4 AY 4 GÜN UYGULAMASI, BED-İ BESMELE VE ÂMİN ALAYI

Osmanlı Devleti'nde, mahalle mektebine başlama zamanı olarak (sinn-i temyiz), dört sene dört ay dört gün (4-4-4) veya beş sene beş ay beş gün (5-5-5) gibi sembolik rakamlardan oluşan bir yaş belirlenmiştir. O gün çocuklar özel kıyafetlerle kuşanır ve çok büyük ehemmiyet verilen eğitim hayatına törenlerle başlatılırlardı. Düzenlenen bu cemiyetlerin evde düzenlenene “Bed-i Besmele Cemiyeti”, yol boyunca gerçekleştirilene “Âmin Alayı” ve mektepte icra edilenine de “Mektep Cemiyeti” denilmekteydi. Bunun yanı sıra zaman içinde her biri bir diğerinin yerine de kullanılmıştır. Günümüzde ise sadece “Bed-i Besmele” olarak anılmaktadır.⁶⁹ Mahalle mekteplerinde okutulan derslere baktığımız zaman bunların en önemlilerinden bir tanesi Kur’ân dersi idi.

Osmanlı Devleti'nde uygulama bu şekilde olsa da cumhuriyetle birlikte eğitim sisteminde çok ciddi değişikliklere gidilmiştir. Başta harf inkılâbı olmak üzere Tevhid-i Tedrisat kanunu gibi yeni uygulamalar Kur’ân öğretimiyle alakalı eğitimin sekteye uğramaya başladığı dönemler olarak zikredilebilir. Devamında Türkçe ezan ve Türkçe namaz çabaları göz önüne alınırsa tabiri caizse Kur’ân’ın Arapça olarak orijinal harfleriyle öğretilmesi ve okunması neredeyse yasaklanmıştır. Namazın Türkçe kılınması halk tarafından hiç kabul görmemiş, ezanın Türkçe okunması ise baskıyla yaklaşık 18 yıl gibi bir süre devam ettirilmiştir. Sonrasında Ezan-ı Muhammedî aslına döndürülmüş ve Kur’ân öğretimi de serbestleşmiştir. Hatta İmam Hatip Okulları açılmış ve böylece resmi olarak MEB’e bağlı okullarda da Kur’ân dersleri verilmiştir.

Bir başka akamet de “28 Şubat Süreci” olarak adlandırılan “Post-Modern Darbe” zamanında yaşanmıştır. Şöyle ki, zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılmış ve hafızlık kurslarına bu 8 yıllık eğitim süresince öğrencilerin gitmesi engellenmiştir. Buna ek olarak yazın camilerde açılan Yaz Kur’ân Kursları’na ilkökul 5. sınıfı bitirdiğine dair karnesini ibraz edemeyen öğrenciler kayıt edilememiş ve Kur’ân öğretiminden mahrum bırakılmışlardır.

⁶⁹ Mustafa İsmet Uzun, “Bed-i Besmele”, *Türk Maarif Ansiklopedisi* (Ankara, 2024).

Ta ki 2011 senesinde yapılan yasal bir düzenlemeye kadar durum bu şekilde devam etmiştir.

2011 yılından itibaren bu yaş sınırlamasının kaldırılmasına ek olarak 2013 yılında da DİB tarafından 4-6 Yaş Kur'ân Kursları hayata geçirilmeye başlanmıştır. Böylece bir nevi Osmanlı'da uygulanan 4 yıl 4 ay 4 gün uygulamasına yakın bir uygulamaya geçilmiştir. Hatta camilerde Bed-i Besmele törenleri yapılmaya başlanmış ve geleneksel hale getirilmiştir.

Yukarıda değindiğimiz, Türkiye'nin yaşamış olduğu bu yasaklamaların Kur'ân öğretimine etkilerinin olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Yasakları aşabilmek için gizli bir şekilde Kur'ân öğretimi yapılmaya çalışılmıştır. Bu dersleri engellemek için zaman zaman baskınlar gerçekleştirilmiştir. Bu durumda da baskınlardan kaçınabilmek ve verimliliği artırabilmek için kısaltılmış elifbâ cüzlerine ihtiyaç duyulmuştur. Böylece kısa zaman dilimlerinde Kur'ân öğretimi gerçekleştirilebilmiştir. Kimi vatandaşlarımız ise Kur'ân okumasını hiç öğrenememişlerdir. Kur'ân öğretiminin önünde bir engel kalmamasıyla birlikte de yetişkinlere yönelik elifbâ cüzleri ortaya çıkmıştır.

“Türkiye’de yaşanan bu sürecin benzerleri başka İslâm Ülkeleri’nde veya Müslüman toplulukların yaşadığı ülkelerde yaşanmış mıdır?”, “Yaşanmış ise Kur’ân öğretimine ne gibi etkileri olmuştur?”, “Yeni elifbâ cüzlerine ihtiyaç doğurmuş ve yeni cüzler ortaya çıkmış mıdır?” gibi sorular ve cevapları araştırmayı hak etmektedir. Bu araştırmalar bizim konumuzun sınırlarını aşacağından sadece bu kadarı ile yetiniyoruz.

2. TECVİD

Tecvîd, lügatte “bir şeyi güzel yapmak, süslemek ve hoşça göstermek” manalarına gelmektedir.⁷⁰ Istılahta ise birçok tanımı bulunmakla beraber biz Şeyhu'l-Kurrâ Ramazan Pakdil'in bugünkü Türkçe ile yapmış olduğu şu tanımı aktarmayı uygun bulduk: “*Tecvîd*;

⁷⁰ Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), II/1394.

Kur’ân-ı Kerîm’i, harflerin mahrec ve sıfatlarına uyarak doğru okuma alışkanlığını kazandıran bir ilimdir.”⁷¹

Lügat ve ıstılah manalarının yanı sıra tecvid ile ilgili bilmemiz gereken bazı hususlar daha vardır. Onlardan birisi Kur’ân-ı Kerîm’in nazil olmaya başladığından beri Hz. Peygamber’e (sas) tecvidli bir şekilde inmiş olmasıdır. Tecvid kaideleri teorik olarak öğretilmese bile pratikte uygulanıyor ve öğretiliyordu diyebiliriz. Bir diğer husus ise tecvidin Kur’ân-ı Kerîm’e has bir ilim olmasıdır. Tecvid, Arapça konuşan bir toplumun yaşadığı ortamda Arapça olarak gelen Kur’ân ayetlerini gündelik dilden ayıran önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tecvid kelimesini ilk defa Ali b. Ebû Tâlib’in “tertîl” kavramını açıklarken kullandığı aktarılmaktadır. Hz. Ali’nin (ra): “Tertîl, harfleri tecvid etmek ve durulacak yerleri bilmektir.” dediği rivayet edilmektedir.⁷²

2.1. TECVIDİN ÖNEMİ

Kur’ân-ı Kerîm, vahiy meleği Cebrail (as) vasıtasıyla Peygamber Hz. Muhammed’e (sas) vahyolunurken tecvidli bir şekilde vahyolunuyordu.⁷³ Bu sebeple sıradan Arapça bir metinle Kur’ân ayetlerini ayırt etmede tecvidin etkisi de yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslâm âlimlerinin görüşleri göz önüne alındığında tecvid öğrenmenin farz olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu da tecvidin ne denli önemli bir ilim olduğunu bizlere göstermektedir.

Kur’ân ilimlerinde temayüz etmiş önemli bir şahsiyet olan İbnü’l-Cezerî (ö. 833/1429), tecvidi bilme hususunda insanları üçe ayırmaktadır.⁷⁴

⁷¹ Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*, 34.

⁷² Ebu’l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kırââtî’l-Aşr* thk. Ali Muhammed Debbağ (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, ts.), I/209.

⁷³ Karaçam, *Kur’an-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, 167.

⁷⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kırââtî’l-Aşr*, I/210.

1. grup insanlar, tecvidi hem bilen hem de onu tatbik eden ve böylece “me’cur” olan kimselerdir.

2. grup insanlar, tecvidi bilmeyen ve bilmediği için de uygulayamayan “mazur” olan kimselerdir.

3. grup insanlar ise, tecvidi bilen ama bildiği halde uygulamayan ve böylece “mes’ul” olan kimselerdir.

2.2. KUR’ÂN VE TECVİD ÖĞRENMENİN HÜKMÜ

Bir Müslüman’ın en azından namazlarını kılacak kadar Kur’ân bilmesi onun üzerine farzdır. Bu noktada karşımıza şöyle sorular çıkmaktadır: “Kur’ân bilmekten kasıt bir miktar ondan ezberlemek midir? Yani sadece ezber yapsa ve okumasını öğrenmese yeterli olur mu yoksa Kur’ân okumasını da bilmeli midir?” Bu soruların benzerleri tecvid için de sorulagelmıştır.

Şeyhul Kurra Hafız Ramazan Pakdil’in eserine baktığımız zaman tecvidin hükmü için farzdır demekte ve kitaptan, sünnetten ve âlimlerden deliller getirmektedir. Farziyeti hususunu da farz-ı ayn ve farz-ı kifâye olarak iki yönüyle ele almaktadır. Birincisi, bu ilmi bilmek ve onunla amel etmek bakımından, tecvidi bir ilim olarak bilmeyi farz-ı kifâye nevinden aktarmaktadır. İkinci olarak da bildikten sonra onu uygulamak ve onunla amel etmek bakımından farz-ı ayn olduğunu aktarmaktadır.⁷⁵

Farziyyetin sınırının ne olduğu ile ilgili de “*Her Müslüman’ın namazı sahih olacak kadar kıraatini düzeltmesi, yani nazarî olarak bilmese de amelî olarak düzgün ve tecvidli okuması veya daha orijinal ifadesi ile kıraatini lahn-ı celî’den kurtaracak kadar düzgün ve tecvidli yapması farz-ı ayndır. Kıraatinde tecvidin bütün inceliklerini uygulaması, eski*

⁷⁵ Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*, 35.

ifadesiyle, kıraatini lahn-ı hafî'den kurtaracak şekilde tecvide riayeti farz-ı kifayedir.” demektedir.⁷⁶

Rahim Tuğral'ın “Ana Hatlarıyla Kur'ân Tecvidi” adlı eserinde “Tecvidin Hükümü” başlığı altında çok hoş ifadeler kullanılmıştır: “*Tecvîd ilmini nazarî olarak öğrenmek ve öğretmek farz-ı kifâye; harfleri lâzımî sıfatlarına dikkat ederek mahrecinde doğru, düzgün okumak farz-ı ayn; harfleri birbirleri arasındaki kurallara uyarak, yani ârizî sıfatlara riayet ederek okumak ise vacip derecesindedir.*”⁷⁷

Bu bilgilerden anlaşılıyor ki bir Müslüman'ın Kur'ân'ı okuma hususunda, namazlarını eda edecek ve harflerin sıfat-ı lâzimelerini bilmesi bile uygulayacak ve mahreçlerini doğru çıkaracak kadar ezbere okuyabiliyor olması onun üzerine farzdır. Bundan daha fazlası ona yüklenmemiştir. Bunlara ek olarak Kur'ân'ın okunma hususiyetlerinin öğrenilmesi, kıraat hususiyetlerinin öğrenilmesi ya da tecvid ilminin öğrenilmesi, farz-ı kifâye hükmündedir. Bu durumda, bir kısım Müslümanlar'ın bu ilimlerle iştigal etmeleriyle diğer Müslümanlar bu sorumluluktan kurtulmuş olmaktadır.

2.3. SECÂVEND DURAK İŞARETLERİ

Kur'ân'daki ayetlerin nerelerinde durulup nerelerinde durulmayacağını gösteren işaretlere “secâvend” denmektedir.⁷⁸ Aslında vakıf işaretleri olarak anılan secâvend, Muhammed b. Tayfur es-Secâvendî'ye (ö. 560/1164) nispetle bu isimle anılmaktadır.⁷⁹ Bu tesmiye ülkemizde yaygın olarak kullanılmakla beraber diğer İslâm ülkelerinde pek kullanılmamaktadır.⁸⁰

Secâvend durak işaretlerine olan ihtiyaç, tıpkı hareke, nokta, cezim, şedde vb. işaretlere olan ihtiyaçta olduğu gibi Arap olmayan mevâlînin İslâm'a girmesiyle ortaya

⁷⁶ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 36.

⁷⁷ Rahim Tuğral, *Anahatlarıyla Kuran Tecvidi* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2009), 2.

⁷⁸ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid İstılahları* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 144.

⁷⁹ Muhammed Coşkun, *Mushaf Basımına Yansıyan Yönüyle Secâvendî'nin Vakf Sisteminin Yeniden Okunması Eleştiriler - Teklifler* (Marmara Üniversitesi, 2018), XVI, 380 y./351.

⁸⁰ Okumuş, “Kur'an İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 31.

çıkıştır. İlk olarak bu işaretlerin (remzlerin) mushaflara ne zaman girdiğini tespit edemesek de oldukça erken dönemde kullanılmaya başlandığı ile ilgili bilgilere kaynaklarda ulaşılabilir. İbnü'n-Nedim (ö. 385/995) isimli âlimin el-Fihrist adlı eserinde vakıf ve ibtidâ hakkında telif edilen kitaplar diye bir başlık atması ve burada bazı eser ve müellifleri sayması buna delil olarak değerlendirilebilir.⁸¹

Kur'ân okuyan ve Arapça dilini bilmeyen dolayısıyla da manaya hâkim olamayan Müslümanlar'ın işini kolaylaştırmak ve mana açısından ortaya çıkabilecek hataların önüne geçebilmek için Secâvend durak işaretlerinin önemli bir açığı kapattığı söylenebilir.

3. ALFABE KELİMESİNİN KÖKENİ

Alfabe kelimesinin etimolojik olarak nereden geldiğini incelediğimizde, yazının icadı ile alakalı araştırmalar, makaleler ve tezler karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmaları incelediğimizde ise piktografi, fonografi ve bunlar arasında bir ilişki kuran akrofoni teknikleri ile tanışmaktayız.⁸² Bu kavramlar, çalışmamızda detaylıca incelenmeyecek olsa da kısaca değinmekte ve ilgililerde merak uyandırmakta fayda olduğunu düşünmekteyiz.

Yazının icadı ve gelişim sürecini incelediğimizde farklı varsayımlarla karşılaşmaktayız. Fakat genel olarak baktığımızda, yazının günümüzdeki harf yazısı biçimine gelebilmesi için “Madde Yazısı”, “Resim Yazısı”, “Düşün veya Fikir Yazısı”, “Hece veya Ses Yazısı” ve “Harf Yazısı” evrelerini geçirerek bugünlere geldiğinin varsayıldığını görüyoruz.⁸³

Resim yazının bugünkü yazının oluşmasında büyük bir rolü bulunmaktadır. Bu noktada karşımıza piktografi kavramı çıkmaktadır. Piktografi, bir kavramın bir resimle ifade edilmesidir. Bunun yanında her kavram şekillerle veya resimlerle ifade

⁸¹ Okumuş, “Kur’ân İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 32.

⁸² Emirhan Yıldırım, *Alfabenin gelişim süreci / Development process of alphabet* (İstanbul Arel Üniversitesi, Thesis, 2018) s./34.

⁸³ Hakan Mazlum, “Tipografinin Gelişim Süreci Ve Baskı Tekniği Bakımından Ortaya Çıkışı”, *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal* 4/11 (01 Ocak 2018), 400.

edilemeyeceği için insanoğlu akrofoni denilen bir yöntemi geliştirmiş ve bu şekilleri değişime uğratarak daha küçük hece veya harfleri ifade eden sesleri tespit etmiştir. Bu sesleri ya da harfleri bir araya getirerek de yeni sözcükler ve kavramlar üretebilmiştir.

Akrofoni tekniği (akro: uç; foni: ses), kelimenin bazen baştaki hecesini bazen de sondaki hecesini baskın olarak söylemeyi ifade etmektedir.

Alfabe kelimesine gelecek olursak, Yunan harf sisteminin ilk iki harfı olan “alpha” ve “beta” harflerinin bir araya gelişi ile oluştuğu bilgisi karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde ise alfabe kelimesi, hangi dilde olursa olsun yazılan yazının sözcüklerini oluşturmak için kullanılan harf sisteminin adı olarak kullanılmaktadır. Örneğin; “elifbâ” olarak bilinen alfabe Arap Alfabesi’dir.

4. İSLÂM ÜLKELERİ VE KULLANDIKLARI ALFABELER

BM verilerine göre dünyada 193 ülke bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı verilerine göre ise “Ülkeler ve Başkentleri” isimli listede 195 ülke vardır.⁸⁴ Bu listenin altında: “Bu liste Türkiye tarafından tanınan ülkeleri içermektedir.” Notu bulunmaktadır.

İİT verilerine göre de bu 195 ülkeden 57 tanesi İİT üyesi olup İslâm Ülkeleri olarak anılmaktadırlar.⁸⁵

Bu ülkelerden bir kısmı Arap Alfabesi’ni kullanırken, önemli bir kısmı da Latin Alfabesi’ni kullanmaktadır. Avrasya coğrafyasına baktığımızda Kiril Alfabesi kullanan Müslümanlar’ın sayısı da ciddi bir seviyededir. Ayrıca, Hindistan taraflarında Hint Alfabesi’nin türevleri ve Uzakdoğu taraflarında Tay Alfabesi ve Etiyopya civarlarında da Ge’ez Alfabesi Müslümanlar tarafından kullanılan alfabelerdir.

⁸⁴ Ülkeler ve Başkentleri. (t.y.) Erişim 18 Ocak 2025, <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/cografi-yer-adlari>

⁸⁵ İİT üyesi İslâm Ülkeleri. (t.y.) Erişim 25 Temmuz 2025, <https://new.oic-oci.org/SitePages/CommonPage.aspx?Item=1>

Kendi dili ve alfabesi Arapça olan ülkelerde Kur'an okumayı öğrenmek için ikinci bir alfabe öğrenmek gerekmezken; yazı sistemi Arap Alfabesi olmayan ülkelerde, ikinci bir yazı sistemi olarak Kur'an'ın yazım şekli olan Arap Alfabesi'nin öğrenilmesi gerekmektedir. Bizim alfabeler konusuna değinmemizdeki en önemli etken, yazı sistemi olarak Arapça'yı öğretme noktasında elifbâ cüzüne duyulan ihtiyaçtır. Bu noktada karşımıza şu iki durum çıkmaktadır. Birincisi, Arap dili konuşulan ve Arap Alfabesi kullanılan ülkelerdeki Kur'an öğretimi açısından elifbâ cüzlerinin önemi ve etkisi; ikincisi Arapça'dan farklı dilleri ve alfabeleri kullanan Müslümanlar açısından Kur'an öğretimi için kullanılan elifbâ cüzlerinin önemi ve etkisidir.

Elifbâ cüzlerinin içerik analizi yapıldığında görülecektir ki bazı elifbâ cüzleri sadece Kur'an öğretme kaygısı taşımakta iken bazıları Kur'an öğretiminin yanında Arapça dilini ve gündelik hayatta kullanılan bazı Arapça kelimeleri de öğretme kaygısı taşımaktadırlar. Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalara baktığımızda ise yazı sistemi olarak Arap alfabesi kullanılmasına rağmen Kur'an öğretimi için ayrı elifbâ cüzlerinin, Osmanlı Türkçesi öğretimi için de ayrı elifbâ cüzlerinin kullanıldığını görmekteyiz.⁸⁶ Özellikle Osmanlı'da yaşanan tecrübelerle bakılırsa Kur'an öğretimi ile okuma-yazma veya dil öğretiminin birbirinden ayrılmasının daha uygun olacağı görülecektir diye düşünmekteyiz.

Hem Arap toplumlarında hem de diğer Müslüman toplumlarında uygulanmakta olan Kur'an eğitiminin kendine göre artıları ve eksileri bulunmaktadır. Bu artı ve eksiler ilerleyen bölümlerde işlenmeye çalışılacaktır.

4.1. ARAP ALFABESİ

Arap yazı sisteminin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinemesi de günümüzden geriye doğru tarihte bir yolculuk yapılarak bazı ipuçlarına ulaşılabilmektedir. Bu ipuçları, başka bir yazı sistemi olan Nabat yazısı ile Arap yazısı

⁸⁶ Hatice Ayar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kur'an öğretim materyali olarak elifbâlar (1824-1928) / Elifbâ used for teach Quran from Ottoman until The Republic period (1824-1928)* (İstanbul Üniversitesi, Thesis, 2019), 316 s./3.

arasında kurulan benzerlikler, kaynaklarda aktarılan bazı bilgilendirmeler ve arkeolojik kazılar neticesinde ortaya çıkarılan tarihi kitâbelerdir. Bu araştırmalar ve ortaya atılan fikirler göstermektedir ki Arap yazısı bitişik Nabat yazısından gelişmiştir. Nabat yazısının ise Ârâmî yazısından türediği ve onun da Fenike yazısından geldiği kabul edilmektedir.⁸⁷

Arap Alfabeti'nin tipografik tarihine baktığımızda, bu alfabenin tıpkı Latin, Yunan ve İbrânî alfabeleri gibi Fenike Alfabeti'nden türediği söylenmektedir. Fenike Alfabeti'nden türemiştir fakat zaman içerisinde bir gelişim süreci yaşamış ve bugünkü haline gelmiştir. Bu hususta aşağıdaki Resim 2 incelenebilir. Bu gelişme, dört aşamadan oluşmaktadır. Birincisi, harf şekillerinin aşınması; ikincisi, ayırt edici bağlantılar; üçüncüsü, isteğe bağlı yazı biçimleri -harekeler gibi- ve dördüncüsü de daha ayırt edici özelliklerdir.⁸⁸

Modern Latin	A	B	C	D	E	F	Z	H		I	K	L	M	N		O	P		Q	R	S	T
Erken Latin	A	B	<	D	E	F	Z	H		z	K	L	M	N		O	P		Q	R	S	T
Erken Yunan	Δ	Δ	Γ	Δ	Ξ	Α	Z	Θ		ζ	κ	λ	μ	ν		ο	π		φ	ρ	σ	τ
Fenike	𐤀	𐤁	𐤂	𐤃	𐤄	𐤅	𐤆	𐤇	𐤈	𐤉	𐤊	𐤋	𐤌	𐤍	𐤎	𐤏	𐤐	𐤑	𐤒	𐤓	𐤔	𐤕
Erken Arami	𐤀	𐤁	𐤂	𐤃	𐤄	𐤅	𐤆	𐤇	𐤈	𐤉	𐤊	𐤋	𐤌	𐤍	𐤎	𐤏	𐤐	𐤑	𐤒	𐤓	𐤔	𐤕
Nebati	𐤀	𐤁	𐤂	𐤃	𐤄	𐤅	𐤆	𐤇	𐤈	𐤉	𐤊	𐤋	𐤌	𐤍	𐤎	𐤏	𐤐	𐤑	𐤒	𐤓	𐤔	𐤕
Erken Arap	ل	ا	ب	ت	ث	ج	ح	خ	د	ذ	ر	ز	س	ش	ص	ض	ط	ظ	ع	ف	ق	ك

RESİM 2 Arap Harflerinin Kökeni ve Gelişimi⁸⁹

⁸⁷ Nihad M. Çetin, “Arap (Yazı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991).

⁸⁸ Reha Karaca, *Latin ve Non Latin Alfabelerin tipografik olarak incelenmesi / Typographical of Latin and Non Latin Alphabet analysis* (İstanbul Arel Üniversitesi, Thesis, 2014), 174 s./74,75.

⁸⁹ Karaca, *Latin ve Non Latin Alfabelerin tipografik olarak incelenmesi / Typographical of Latin and Non Latin Alphabet analysis*, 75.

Arap yazısının İslâmiyet ile beraber çok farklı bir safhaya geçtiğini ve tabiri caizse gelişim sürecinde çağ atladığını söyleyebiliriz. Çünkü İslâmiyet demek Kur’ân demektir. Kur’ân ise Arapça olarak indirilmiştir. Arapça olarak indirilen Kur’ân hem sözlü hem de yazılı olarak aktarılan en son ilahi mesajdır.

Bilindiği gibi bir şeyin ilki çok önemlidir. Eğer vahiy gibi kutsal bir şeyden bahsediyorsak bu defa bunun önemi katlanarak artacaktır. İlk gelen vahye baktığımız vakit de böyle bir durumdan söz edebiliriz. Tüm mevcudatın yaratıcısı olan Allah (c.c.), mükerrem bir varlık olarak yarattığı ve eşref-i mahlukat olarak tesmiye ettiği yeryüzündeki halifesi insanı muhatap almıştır. Hitabının ilkine de “Oku!” emriyle başlamıştır. Devam eden ayetlerde de “O, kalemle yazmayı öğretendir.” buyurmuştur. Bütün bunlar “İkra” kelimesi ile aynı yerden türeyen “Kur’ân”’a, Kur’ân’ın okunmasına ve yazılmasına verilmesi gereken ehemmiyeti göstermesi için yeterlidir. Bu sebeptendir ki Hz. Peygamber (sas) sahâbelerini okuma-yazmaya çokça teşvik etmiştir ve vahiy olarak gelen ayetleri tek tek kitâbet ettirmiştir.

Okuma-yazmaya verilen ehemmiyet, Hz. Peygamber’in (sas) ahirete irtihallerinden sonra da ashabı ve tabiînler tarafından devam ettirilmiştir. “Kur’ân’ın Geçirdiği Tarihsel Süreç” bahsinde de değindiğimiz gibi Kur’ân’ın cemi ve istinsahı sahabeler tarafından hayata geçirilmiştir. Kur’ân yazısında noktalara olan ihtiyaç, hareketlere olan ihtiyaçların karşılanması tabiînler tarafından hayata geçirilmiştir. Böylece Arap yazısında büyük gelişmeler yaşanmıştır. Yüzyıllar içinde Müslümanlar’ın Kur’ân yazısı olduğu için Arap yazısına verdiği ehemmiyetin bir göstergesi olarak “Hat Sanatı” olarak adlandırdığımız güzel yazı sanatı da neşet etmiştir. Hat sanatı marifetiyle Müslümanlar hem kutsal mekanları olan camilerini, mescitlerini hem de gündelik hayatta kullandıkları ev gibi işyeri gibi mekanlarını Kur’ân ayetleri veya hadis-i şerifler ile süslemişlerdir.

4.1.1. Arap Alfabesi ve Kur’ân Alfabesi Arasında Farklar Var Mıdır?

Osmanlıca dili, özünde Türkçe olmasının yanında çok sayıda Arapça ve Farsça kelimeleri hatta Arapça ve Farsça ön ek ve son ekleri içermektedir. Yazım olarak da 28 adet Arap harfinden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra bazı Türkçe sesler Arap Alfabesi’nde

bulunmamaktadır. Bu ihtiyaç da Farsça'dan alınan bazı harflerle giderilmeye çalışılmıştır. Bunlarla da tam olarak ihtiyaçlar giderilememiş ve “Sağır Kef” gibi bazı yeni harfler de üretilmiştir. En önemli sorunlardan birisi ise Türkçe’de ünlü ve ünsüz harf ayrımı olduğu halde Arapça’da böyle bir şeyin söz konusu olmamasıdır. Arapça’da sessiz harfler ve sesi verecek olan hareke gibi işaretler vardır. Bu sebeple bu ihtiyaç, uzatma harfleri olan elif, vav, ya harfleri ile giderilmeye çalışılmıştır.

Arap harflerine baktığımızda ise Arap Alfabesi ile Kur’ân harfleri arasında Osmanlıca’da olduğu gibi bir farklılığın bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti’nde ortaya çıkan Kur’ân öğretimi için ayrı bir elifbâ cüzü ve Osmanlıca öğretimi için de ayrı bir elifbâ cüzü ihtiyacı Araplar için pek de söz konusu değildir. Bu sebeple Araplar’ın yaşadığı coğrafyalarda kullanılan elifbâ cüzleri incelendiğinde, alfabeyi öğreten ve kendi dillerinde var olan sıradan kelimelerin yazı ve şekillerle örneklendiği alıştırmaya sayfaları gözlemlenebilmektedir. Bu husus ise bazı mahzurları beraberinde getirmektedir.

Bu mahzurların başında Kur’ân’ın kendine has olan imlâsının ihmal edildiği söylenebilir. Ayrıca dil öğretimi için kullanılan bu cüzlerdeki “çanta, hurma, koyun vb.” gündelik kelimelerin kullanılması -öğrencilerin “Kutsal kitabımız olan Kur’ân’ın okunmasını öğreniyorum.” hissiyatını uyandırmayacağından- onun manevi havasının solunmasından mahrum olmalarına sebebiyet verecektir. Son olarak, Kur’ân’dan seçilen örneklerin az olması dolayısıyla öğrenci Kur’ân metnini okumaya geçtiğinde daha önce duymadığı ve görmediği kelimelerin çokluğu dolayısıyla okumakta zorlanacaktır kanaatindeyiz.

ا ب ت ث ج ح خ
د ذ ر ز س ش ص ض
ط ظ ع غ ف ق ك
ل م ن و ه ي

RESİM 3 Arap Alfabesi'nin Bugünkü Hali

4.2. LATİN ALFABESİ

Latin Alfabesi'nin de birçok alfabe gibi Fenike yazı sisteminden türediği kaynaklarda anlatılmaktadır. Harflerin ortaya çıkışı, çok ilginç bir yöntemle gerçekleşmiştir. Araştırmalarımıza göre, yazı henüz doğmadan önce sesler ve sözler zaten hayatın içinde var idi ve iletişim aracı olarak kullanılmakta idi. Fakat yazı sonrandan icat edildi. İnsanoğlu, ilk etapta mesajlarını başka insanlara ya da topluluklara iletmek için resimlerden faydalanmaktaydı. Daha sonra ise bu resimler form değiştirerek daha stabil şekillere dönüştü ve buradan harfler meydana geldi.

Latince “A” harfinin nasıl meydana geldiğine bakalım. Fenike dilinde bu harfin ismi “Alf” olup “öküz” anlamına gelmektedir. Buradan İbrânca ve Âramca dillerine “Alef” olarak ve Yunanca diline de “Alpha” olarak geçmiştir. Bunun Arapça karşılığı ise “Elif”tir.⁹⁰ Şekil itibarıyla “A” harfi öküz başına benzer bir şekle sahiptir. “A” harfinin öküz resminden günümüzdeki haline gelinceye kadar geçirdiği süreç aşağıdaki resimde görülebilir. (Bkz. Resim 4.)

⁹⁰ İsmail Durmuş, “Harf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997).

RESİM 4 “A” Harfinin Gelişimi

Bir harf daha örnek vermek gerekirse “B” harfini ele alabiliriz. Latince “B” harfinin Fenike dilinde adı “Bet” olup “ev, çadır” anlamına gelmektedir. Buradan İbrânca ve Âramca dillerine geçerken “Bet” halini aynen korumuş ve Yunanca diline de “Beta” olarak geçmiştir. Bunun Arapça karşılığı ise “Bâ”dır. Arapça dilinde ev kelimesinin karşılığı “Beyt” olup “Bet veya Beta”ya çok benzemektedir.⁹¹ Şekil itibarıyla “B” harfi odalardan oluşan eve benzer bir şekle sahiptir.

Görüldüğü gibi diller ve alfabeler arasında böylesine benzerlikler, alakalar ve geçişler vardır. Fakat uzun tarihi süreç içerisinde alfabeler arasındaki benzerlikler zamanla kaybolmuş ve artık birbirlerine hiç benzemez hale gelmişlerdir.

⁹¹ Ferruh Kahraman, “Arap Harflerinin Kökeni: Kur’ân’da Alfabeye Kaynaklık Eden Kelimelerin Tahlili”, *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* XXI/52 (2021), 13.

4.3. HİNT ALFABESİ

Hint yazı sistemi Devanagari yazısı olarak da adlandırılmaktadır ve bu yazı sistemi Brahmi el yazısından gelmektedir. Brahmi yazısı Kuzey ve Güney yazısı olarak ikiye ayrılmaktadır. Neredeyse nüfusunun tamamı Müslüman olan Bangladeş'te kullanılmakta olan Bengali yazısı bunlardan Kuzey yazısı grubundan sayılmaktadır.

Hindistan'da ise Devanagari karakterleri yaygın olarak kullanılmaktadır ve Hindistan'da hatırı sayılır bir Müslüman nüfus yaşamaktadır.

Pakistan'da ise Urdu Alfabeti denilen ve temelde Fars Alfabeti'nden esinlenilmiş ancak kökeni Arap Alfabeti olan bir alfabe kullanılmaktadır.

Hindistan bölgesi, çok ciddi rakamlarla ifade edilebilecek sayıda Müslüman nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanında bu bölgeden hem tarihte hem de günümüzde hatırı sayılır sayıda İslâm âlimi yetişmiştir. Kur'ân-ı Kerîm ile ilgili ilimlerde de temayüz etmiş çok sayıda âlimden söz edilebilir. Nitekim Suudi Arabistan başta olmak üzere birçok ülkede kullanılmakta olan "Kâidetü'n-Nûraniyye" adlı eser Hindistanlı bir âlimin eseridir.

বাংলা BENGALİ	ꠌꠞꠟ BUHİD	မြန်မာစာ BURMA / MYANMAR
ᱠᱟᱱ ᱢᱤᱫᱷ CHAKMA	ᱵᱟᱨᱜᱟ CHAM	ᨆᩣ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᩕᩣ᩠ᩅᩢᩕᩣ᩠ᩅ DEHONG DAI
देवनागरी लिपि DEVANAGARİ	தமிழ் எழுத்து TAMİL	ፊደል GE'EZ (ETİYOPYA)
ꠌꠞꠟ GONDİ	ગુજરાતી GUJARATİ	ਗੁਰਮੁਖੀ GURMUKHİ (PENCAP)
ᨆᩣ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᩕᩣ᩠ᩅ HANUNO'O	ᨆᩣ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᩕᩣ᩠ᩅ HMONG	ᨆᩣ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᩕᩣ᩠ᩅ JENTICHA
ಕನ್ನಡ KANNADA	ភាសាខ្មែរ KHMER	ᨆᩣ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᩕᩣ᩠ᩅ KIRAT RAI

RESİM 5 Hint Alfabetinin Bazı Türleri

4.4. AMHAR (GE'EZ) ALFABESİ

Abugida olarak adlandırılan bu yazı sistemi heceli alfabe olarak tanımlanmaktadır. Ge'ez Alfabeti olarak da isimlendirilen bu yazı sistemi, Kuzey ve Orta Etiyopya'nın resmî-millî dili olan Amharca'yı yazmak için kullanılmıştır. Bu yazı sisteminin, ismini ilk dört harfin okunması şeklinde olan, "a-bu-gi-da" harflerinden almış olduğu düşünülmektedir.⁹² Burada dikkatimizi çeken en önemli husus "a-bu-gi-da" seslerinin "e-b-ce-d" sesleri ile ne kadar benzerlik taşıdığıdır. Fakat Abugida yazı sistemi soldan sağa doğru yazılıp okunurken, Arapça sağdan sola doğru yazılıp okunmaktadır. Bu da iki yazı sistemi arasındaki en önemli fark olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer fark ise Abugida yazı sisteminde sesli ve sessiz harflerin var oluşu ama Arap yazı sisteminde harflerin ve onlara ses veren hareke sisteminin var oluşudur.

⁹² Yıldırım, *Alfabenin gelişim süreci / Development process of alphabet*, 8.

Ad	Göst.	Değer	Göst.	Değer	Göst.	Değer	Göst.	Değer	Göst.	Değer	Göst.	Değer	Göst.	Değer
<i>Hoi</i>	ሀ	ha	ሁ	hū	ሂ	hi	ሃ	hā	ሄ	hē	ህ	hē	ሆ	ho
<i>Lewi</i>	ለ	la	ሉ	lū	ሊ	li	ላ	lā	ሌ	lē	ል	lē	ሎ	lo
<i>H'aut</i>	ሐ	h'a	ሑ	h'ū	ሒ	h'i	ሓ	h'ā	ሔ	h'ē	ሕ	h'ē	ሐ	h'o
<i>Mai</i>	መ	ma	ሙ	mū	ሚ	mi	ማ	mā	ሜ	mē	ሞ	mē	ሞ	mo
<i>Šaut</i>	ሠ	ša	ሡ	šū	ሢ	ši	ሣ	šā	ሤ	šē	ሥ	šē	ሦ	šo
<i>Res</i>	ረ	ra	ሪ	rū	ሪ	ri	ራ	rā	ራ	rē	ራ	rē	ራ	ro
<i>S'at</i>	ሰ	sa	ሱ	sū	ሲ	si	ሳ	sā	ሴ	sē	ሰ	sē	ሰ	so
<i>Š'at</i>	ሸ	ša	ሹ	šū	ሺ	ši	ሻ	šā	ሼ	šē	ሸ	šē	ሸ	šo
<i>Qof</i>	ቀ	qa	ቁ	qū	ቂ	qi	ቃ	qā	ቄ	qē	ቅ	qē	ቅ	qo
<i>Bet</i>	በ	ba	ቡ	bū	ቢ	bi	ባ	bā	ቤ	bē	ብ	bē	ብ	bo
<i>Tau</i>	ተ	ta	ቱ	tū	ቲ	ti	ታ	tā	ቲ	tē	ት	tē	ት	to
<i>Tšau</i>	ቸ	tša	ቹ	tšū	ቺ	tši	ቻ	tšā	ቼ	tšē	ቸ	tšē	ቸ	tšo
<i>Kharm</i>	ኀ	xa	ኁ	xū	ኂ	xi	ኃ	xā	ኄ	xē	ኅ	xē	ኅ	xo
<i>Naṣas</i>	ኔ	na	ኑ	nū	ኒ	ni	ኔ	nā	ኒ	nē	ኔ	nē	ኔ	no
<i>Ŋaṣas</i>	ጥ	n'a	ጥ	n'ū	ጥ	n'i	ጥ	n'ā	ጥ	n'e	ጥ	n'e	ጥ	n'o
<i>'Alef</i>	አ	'a	አ	'ū	አ	'i	አ	'ā	አ	'ē	አ	'ē	አ	'o
<i>Kaf</i>	ኣ	ka	ኣ	kū	ኣ	ki	ኣ	kā	ኣ	kē	ኣ	kē	ኣ	ko
<i>Kh'aph</i>	ኣ	x'a	ኣ	x'ū	ኣ	x'i	ኣ	x'ā	ኣ	x'e	ኣ	x'e	ኣ	x'o
<i>Wau</i>	ወ	wa	ወ	wū	ወ	wi	ወ	wā	ወ	wē	ወ	wē	ወ	wo
<i>'Ain</i>	ዐ	'a	ዐ	'ū	ዐ	'i	ዐ	'ā	ዐ	'ē	ዐ	'ē	ዐ	'o
<i>Zai</i>	ዘ	za	ዘ	zū	ዘ	zi	ዘ	zā	ዘ	zē	ዘ	zē	ዘ	zo
<i>Žai</i>	ዝ	ža	ዝ	žū	ዝ	ži	ዝ	žā	ዝ	žē	ዝ	žē	ዝ	žo
<i>Yaman</i>	የ	ya	የ	yū	የ	yi	የ	yā	የ	yē	የ	yē	የ	yo
<i>Dent</i>	ደ	da	ደ	dū	ደ	di	ደ	dā	ደ	dē	ደ	dē	ደ	do
<i>Džent</i>	ጀ	dža	ጀ	džū	ጀ	dži	ጀ	džā	ጀ	džē	ጀ	džē	ጀ	džo
<i>Gamel</i>	ገ	ga	ገ	gū	ገ	gi	ገ	gā	ገ	gē	ገ	gē	ገ	go
<i>Ttait</i>	ጢ	tta	ጢ	ttū	ጢ	tti	ጢ	ttā	ጢ	ttē	ጢ	ttē	ጢ	tto
<i>Tš'ait</i>	ጢ	tš'a	ጢ	tš'ū	ጢ	tš'i	ጢ	tš'ā	ጢ	tš'e	ጢ	tš'e	ጢ	tš'o
<i>Ppait</i>	ፈ	ppa	ፈ	ppū	ፈ	ppi	ፈ	ppā	ፈ	ppē	ፈ	ppē	ፈ	ppo
<i>Tsadaï</i>	ፈ	tsa	ፈ	tsū	ፈ	tsi	ፈ	tsā	ፈ	tsē	ፈ	tsē	ፈ	tso
<i>Dzappa</i>	ፈ	dza	ፈ	dzū	ፈ	dzi	ፈ	dzā	ፈ	dzē	ፈ	dzē	ፈ	dzo
<i>Ef</i>	ፈ	fa	ፈ	fū	ፈ	fi	ፈ	fā	ፈ	fē	ፈ	fē	ፈ	fo
<i>Eps</i>	ፐ	pa	ፐ	pū	ፐ	pi	ፐ	pā	ፐ	pē	ፐ	pē	ፐ	po

Bileşik göstergeler											
Göst.	Değer	Göst.	Değer	Göst.	Değer	Göst.	Değer	Göst.	Değer	Göst.	Değer
ከ	kwa	ከ	kwi	ከ	kwā	ከ	kwē	ከ	kwē	ከ	tswa
ከ	gwa	ከ	gwi	ከ	gwā	ከ	gwē	ከ	gwē	ከ	fwā
ከ	qwa	ከ	qwi	ከ	qwā	ከ	qwē	ከ	qwē	ከ	two
ከ	ḡwa	ከ	ḡwi	ከ	ḡwā	ከ	ḡwē	ከ	ḡwē	ከ	hālē
ከ	lwā	ከ	šwā	ከ	tšwa	ከ	nwa	ከ	dwa	ከ	hālētū
ከ	mwa	ከ	swa	ከ	bwa	ከ	zwa	ከ	ttwa	ከ	
ከ	mwā	ከ	rwā	ከ	twa	ከ	ywa	ከ	tš'wa	ከ	

RESİM 6 Etiyopya'da Kullanılan Amhar (Ge'ez) Alfabesi⁹³

⁹³ Yıldırım, *Alfabenin gelişim süreci / Development process of alphabet*, 9.

5. MÜSLÜMAN TOPLUMLARIN YAŞADIĞI ÜLKELER VE KULLANDIKLARI ALFABELER

İİT verilerine göre teşkilatın 5 gözlemci üyesi bulunmaktadır. Bunlar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Kıbrıs Türk Devleti adıyla), Bosna-Hersek, Orta Afrika Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve Tayland'dır.

Biz bu kısımda farklı alfabeler kullanan ülkeleri belirtmeye çalışacağız ve söz konusu alfabeler hakkında kısa da olsa bir bilgilendirme yapmaya çalışacağız. Farklı olduklarını tespit edebildiğimiz ve inceleyeceğimiz alfabeler, Tay Alfabesi ve Kiril Alfabesi'dir. Kiril alfabesinin çok büyük bir yaygınlığı olup çok sayıda Müslüman tarafından kullanılıyor olması önem arz etmektedir. Tay Alfabesi ise sayıları az da olsa bir kısım Müslümanlar tarafından kullanılmaktadır.

5.1. TAY ALFABESİ

Sri Lanka'da Seylan (Sinhala) Alfabesi, Hindistan'da Hint (Devanagari) Alfabesi, Tayland'da Tay Alfabesi kullanılmaktadır. Aslına bakılırsa bu alfabeler Hint Alfabesi'nin türevleri sayılmaktadırlar. İnsanlar farklı dilleri konuşsalar bile dillerinde benzer sesler bulunmaktadır. Fakat bu seslerin yazı ile ifade edilmesine geldiğimizde durum biraz değişmekte ve çok farklı yazı sistemleri karşımıza çıkabilmektedir. Tay yazı sistemi de bunlardan bir tanesidir diyebiliriz.

Brahmi yazısından türeyen bu alfabeler, günümüzde hala kullanılmaya devam etmekte olan yani yaşayan yazı sistemleri olarak hayatiyetlerini korumaktadırlar. Tayca dilinin yazısı olan Tay Alfabesi de bunlardan bir tanesi olarak karşımızda durmaktadır. Yaklaşık yetmiş milyon nüfusu olan Tayland'da, Müslümanlar'ın nüfustaki oranı %6 civarındadır. Bu da yaklaşık olarak dört milyon civarına tekabül eder ki azımsanmayacak bir sayıdır.⁹⁴

⁹⁴ Tayland Müslüman Nüfusu. (t.y.) Erişim 25 Temmuz 2025, <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-tayland/>

ก ข ข ค ค ฅ ง ง จ จ ช
ช ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ท ฒ ณ ด
ต ถ ท ฅ น บ ป ผ ฝ พ
ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ษ ส
ห ห อ ฮ

RESİM 7 Tay Alfabeti

5.2. KİRİL ALFABESİ

Türkî Cumhuriyetler demiş olduğumuz Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde Kiril Alfabeti kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Rusya Federasyonu'nun toprak sınırları içerisinde Tatarlar, Dağıstanlılar, Çeçenler ve Çerkesler gibi çok sayıda Müslüman topluluk yaşamlarını sürdürmektedir ve bu topluluklar da Kiril Alfabeti'ni kullanmaktadırlar.

Kiril Alfabetinin kökü, Yunan Alfabeti'ne dayanmaktadır ve bu alfabenin kaynağı da Fenike Alfabeti'dir. Latince ile benzer ve ortak karakterlerin Kiril Alfabeti'nde de bulunması buna delil olarak gösterilebilir.⁹⁵ (Bkz. Resim 8.)

⁹⁵ Karaca, *Latin ve Non Latin Alfabelerin tipografik olarak incelenmesi / Typographical of Latin and Non Latin Alphabet analysis*, 48.

А Б В Г Д Е Ж З И К Л М
Н О П Р С Т Ф Х Ц Ч Ш
Щ Ъ Ы Ь Ъ Ь А Ю Ю А Ж А
Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ А Ю Ю А Ж А

RESİM 8 Kiril Alfabeti

Sonuç olarak, dünya üzerinde çok çeşitli ve bazen birbirine hiç benzemeyen alfabeler kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, Arap Alfabeti ile yazıldığından dolayı Araplar ve Arap Alfabeti'ni kullanan diğer ülke ve toplumların yeni bir alfabe öğrenme ihtiyaçları bulunmamaktadır. Bunun yanında Arap Alfabeti'nden farklı alfabe kullanan ülke ve toplumların İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'i okuyabilmek için ikinci bir alfabe olarak Arap Alfabeti'ni öğrenmeleri gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Elifbâ cüzlerinin mukayeselerinin yapılacağı bu bölümde imkanlarımızın verdiği ölçüde ve çalışmamızın sınırlarını aşmamak adına 9 ülkede yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzlerinin Türkiye’de en yaygın olan DİB Elifbâ Cüzü ile teknik ve içerik bakımından karşılaştırılmaları yapılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda “Teknik Analiz” bölümünde kitapların fiziksel özellikleri: “Kitapların boyutları, sayfa sayıları, renklendirmeleri, kitabın sayfa yönü (sağdan sola veya soldan sağa şeklinde)” gibi yönleriyle ele alınacaktır. Kitapların fiziksel özellikleri bölümünün devamında, kitapların basım yerleri, yazar bilgileri, kitabın kullanıldığı ülkede konuşulan dil ve alfabe gibi bilgiler analiz edilmeye çalışılacaktır. Bir diğer alt başlığımızda ise Türkiye’de yaygın olarak “elifbâ” diye adlandırılan bu eser türünün diğer ülkelerde farklı özel isimlerle adlandırılmasından dolayı isimlerinin bir mukayesesi yapılmaya çalışılacaktır.

“İçerik Analizi” bölümüne geldiğimizde ise öncelikle “İçindekiler” bölümünün cüzlerde var olup olmadığı ve kitabın nasıl kullanılması gerektiğiyle ilgili bilgi verilip verilmediği konuları karşılaştırmalı olarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Buna ek olarak, kitabın dili, konu sıralaması, yeterince alıştırma ve örneğe yer verilip verilmediği, seçilen örnek kelimelerin Kur’ân’dan seçilip seçilmediği, ﻻ (lâmelif) karakteri için özel bir bahsin (bölüm, izah ya da not) olup olmadığı, yazma (yazı) alıştırmasına yer verilip verilmediği, kelimelerin veya harflerin Latince transkripsiyonunun yapıp yapılmadığı, harflerin açık halde yazımının (Hurûf-u Hecâiyye) bulunup bulunmadığı ve son olarak da eserin multimedya gibi teknolojik bir destek sunup sunmadığı konuları karşılaştırmalı olarak incelenmeye ve yorumlanmaya çalışılacaktır.

Araştırmamızda, yaygın olan elifbâ cüzleri seçilmeye çalışılmıştır. Bu hususta izlenen yöntem şu şekildedir: Ülkemizde Kur’ân öğretimi yapan kurumların başında Diyanet İşleri Başkanlığı gelmektedir. Buna ek olarak çeşitli vakıflar ve dernekler aracılığıyla da Kur’ân öğretimi yapıldığı bilinmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Strateji Geliştirme Başkanlığı’nın “2024-2028 Yılı Stratejik Plan 4. Versiyon”daki “Temel Performans Göstergeleri” adlı tablodaki verilere göre; “Yaygın din eğitimi kapsamında

yer alan programlardan faydalanan toplam öğrenci sayısı” “Başlangıç Değeri” sütununda 19.521.995 ve “4-6 yaş grubuna yönelik yürütülen yaygın din eğitiminden faydalanan tekil öğrenci sayısı” “Başlangıç Değeri” sütununda 1.322.388 yazılmaktadır.⁹⁶ Bunlara ek olarak ülkemizde 2012 yılından beri MEB’e bağlı okullarda da seçmeli ders olarak Kur’ân-ı Kerîm öğretimi yapılmaktadır. Okullarda seçmeli ders olarak Kur’ân-ı Kerîm dersi bulunsa bile bu ancak 5. sınıftan itibaren mümkündür. Dolayısıyla bu yaşa kadar öğrencilerin DİB’e bağlı kurslarda Kur’ân öğrenmiş olması büyük bir olasılıktır. Bu verilerin yekûnüne bakılınca öğrencilerin büyük çoğunluğunun Diyanet İşleri Başkanlığı’na basımı yapılan elifbâ cüzünü kullandığı sonucuna varılmaktadır. Buna camilerde yapılan yetişkinlere yönelik Kur’ân kurslarındaki dersler de eklenebilir.

1. İSLÂM ÜLKELERİNDE KULLANILAN ELİFBÂLAR

Bu bölümde “İslâm Ülkeleri” tabiri ile nüfusunun büyük çoğunluğu ya da neredeyse tamamı Müslümanlardan oluşan ülkeler kast edilmektedir. Çalışmamızı sınırlı tutmak amacıyla bütün İslâm ülkelerindeki elifbâ cüzleri tarafımızdan incelenememiştir. İncelenecek olan elifbâ cüzlerinin ait olduğu ülkeler şunlarla sınırlıdır: “Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan, Irak (Suudi Arabistan ile aynı), Endonezya, Malezya (Endonezya ile aynı), Pakistan, Özbekistan ve Burkina Faso özelinde de Sahel Devletleri.”

1.1. TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti’nin bakiyesi olarak kurulmuş ve dili Türkçe olan, nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülkedir. Osmanlı Devleti, Osmanlıca diye anılan kendine has özellikleri olan bir dili kullanmaktaydı. Bu dilin alfabesi ise Arap Alfabesi’ndeki harflere bazı Farsça harflerin eklenmesiyle oluşan bir yazı

⁹⁶ 2024-2028 Yılı Stratejik Plan Ver.4. (t.y.). Erişim: 27 Şubat 2025, <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/sayfa/26>

sistemidir.⁹⁷ Dolayısıyla Osmanlı'da hem Kur'ân okumayı hem de Osmanlıca okumayı öğretmede -okuma ve seslendirmede farklılıklar olsa da- Arap Alfabeti öğretilmekteydi.⁹⁸

Türkiye'de, TBMM'nin kurulmasından 8 yıl ve Cumhuriyet'in ilanından 5 yıl sonra, 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun"un kabul edilmesi ve yeni alfabenin yerleştirilmesi sürecine genel olarak verilen isim, Harf Devrimi veya Harf İnkılâbı'dır. Yasa, 3 Kasım 1928 günü Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁹⁹

Bu yasanın onaylanmasıyla yüzyıllar boyunca kullanılan Arap harfleri esaslı Osmanlı Alfabeti'nin geçerliliği son bulmuş oldu. Bu tarihten itibaren Latin harflerini esas alan Türk Alfabeti yürürlüğe kondu. Latin Alfabeti şekil olarak Arap Alfabeti'nden farklı olduğu için artık Kur'ân öğretimi için ayrıca ikinci bir alfabe olan Arap Alfabeti'nin öğretilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış oldu.

DİB tarafından basımı yapılan ve tespitlerimize göre Türkiye'de en yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzü bazı eklemeler ve düzenlemeler yapılarak yıllar içerisinde ufak tefek değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler, iyileştirme anlamında değerlendirilebilir. Mesela 1. Ders olan "Harflerin Bağımsız İsimleri" başlıklı konunun işlendiği sayfada önceleri bütün harfler siyah renk ile yazılıyorken daha sonra kalın harfleri belirtmek amacıyla 7 tane kalın harf kırmızı renkle yazılmış ve başlığın altında not olarak "Kırmızı renkli olanlar kalın harflerdir." ibaresi eklenmiştir.

İnceleyeceğimiz eserin tam adı: "Tecvîdli Kur'ân-ı Kerîm Elif-Bâ'sı"¹⁰⁰ olup; eser, 3 kişilik bir heyet tarafından hazırlanmıştır. Eseri incelemeye başladığımızda kitabın dördüncü sayfasında, 1. Ders ve "Harflerin Bağımsız İsimleri" başlığı altında "Kırmızı renkli olanlar kalın harflerdir." yazılmaktadır. Toplam yirmi dokuz kutucuk içerisinde tüm

⁹⁷ Mustafa Özkan, "Osmanlı Türkçesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

⁹⁸ Gizem Engin - Selçuk Uygun, "Osmanlı'dan Günümüze Okuma Yazma Öğretimi", *Firat University Journal of Social Sciences* 21/1 (01 Mart 2011), 204.

⁹⁹ Resmi Gazete (3 Kasım 1928). Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında kanun, 1030.

¹⁰⁰ Faruk Salman, Nafiz Yılmaz, Nihat Morgül, *Tecvidli Kur'an-ı Kerim Elif-Bâ'sı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020).

harfler ve lâmelif karakteri harekesiz bir halde klasik olarak tanımlayabileceğimiz bir sıra içerisinde gösterilmektedir. Başlığın altında yazılan “Kırmızı renkli olanlar kalın harflerdir.” ibaresi toplam yedi harf üzerinde gösterilmiştir. Bunlar, temel kaynaklarda “hurûf-u isti‘la” diye tabir edilen (ق، غ، ظ، ض، ص، خ) harfleridir.¹⁰¹

Aynı sayfada râ harfi ve zây harflerinin iki farklı yazım şekli aynı kutucuk içerisinde gösterilmiş olup hâ veya mîm gibi harflerin farklı resimlerle yazılımlarına ise yer verilmemiştir. Râ harfi bazen kalın okunabildiği halde ince harflerin yazıldığı siyah renk, bu harf için de tercih edilmiştir. Kanaatimizce râ harfi yeşil veya mavi gibi daha başka bir renkle gösterilebilir ve not olarak da “Râ harfi bazen kalın bazen de ince okunmaktadır.” yazılabilirdi. Buna ek olarak, peltek harflerin hangileri olduğu ve mahrecinin dil ucunun ön dişlere değmesiyle olduğu ibaresi de bu sayfada gösterilebilirdi diye düşünmekteyiz.

Toplamda yirmi sekiz dersten oluşan eserde, tüm sayfaların alt kısımlarında ya bir ayet-i kerîme ya da bir hadis-i şerif meâlen ve kaynak belirtilerek, öğrencileri Kur’ân’a teşvik etmek amacıyla aktarılmaktadır. Bu durumu ilk derste de görmekteyiz. İlk ders olan bu dördüncü sayfa için tercih edilen hadis-i şerif meâli şu şekildedir: “Sizin en hayırlılarınız, Kur’ân’ı öğrenen ve öğretenlerinizdir.”¹⁰²

Beşinci sayfa olan 2. Derste “Harflerin Harekelerle Okunuşu” başlığı altında “Harekeler üçtür: Üstün (َ), Esre (.), Ötre (ُ)” yazılmaktadır. Bu sayfada, ilk derste ki yirmi dokuz harften lâmelif karakteri hariç bütün harflerin sağdan sola doğru olmak üzere üstünlü, esreli ve ötreli halleri kutucuklar içerisinde gösterilmektedir. Fakat bu defa kalın harfler kırmızı rengiyle değil ince harfler gibi siyah rengiyle gösterilmiştir. Burada kırmızı renginin tercih edilmemesi şu şekilde izah edilebilir. Bir öğrenci elifbâ cüzünü bitirince mushafı okumaya başlayacaktır ve mushaflarda da kalın harflere özel kırmızı renkle gösterilme çalışması yoktur. Dolayısıyla öğrencinin farklı renklere alışmaması ve ilk derste dikkat çekilen kalın harfler hususunu ilk derste öğrenerek kendi zihninden düşünerek uyuması gerektiği düşünülmüş olabilir. Fakat kanaatimizce bu derste kalın

¹⁰¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr*, I/202.

¹⁰² Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an* 21

harfler ve buna ek olarak râ harfinin sadece üstünlü ve ötreli halleri kırmızı renk ile gösterilebilirdi. Bundan sonraki derslerde ise bir renklendirilmeye gidilmeden siyah renk tercih edilebilirdi. Birinci derste olduğu gibi bu sayfanın alt tarafında da öğrenciyi teşvik edici bir hadise yer verilmiştir.

Altıncı sayfaya geldiğimiz zaman, 3. Ders başlığı altında “Harflerin Başta, Ortada ve Sondaki durumları” konusunun işlendiğini görmekteyiz. Bu sayfada, okunma açısından ikinci dersin aynen tekrar edildiğini söyleyebiliriz. Fakat yazım olarak bir harfin baştaki durumu üstünlü, ortadaki durumu esreli ve sondaki durumu da ötreli olarak gösterilmiştir.

Altıncı sayfada, bir sonraki harf ile birleşmeyen (ayrı olarak yazılan) harflerin işlenmemiş olması önemli bir eksiklik olarak dikkatimizi çekmektedir. Söz konusu eksiklik şöyle izah edilebilir. Bilindiği üzere bir kelimenin ilk harfi ya da ortadaki harfi sonraki harf ile birleşmeyen harflerden bir harf olabilir. Böyle bir durumda doğal olarak sonraki harf ile ayrı olarak yazılmalıdır. Bu şekilde birleşmeyen harften sonra birleşebilen bir harf gelse bile bu harf, kelimenin başındaki şekliyle yazılmalıdır. Eğer kelimenin son harfi ise de 1. derste gösterilen “Harflerin Bağımsız İsimleri” dersindeki şekli ile yazılması gerekir. Dolayısıyla bu derste, harflerin ortadaki ve sondaki halleri olarak gösterilen resimler, birleşebilen harflerden sonra geldikleri zaman için geçerlidir. Oysaki birleşmeyen harflerden sonra gelirlse geçerli olmayacaktır. Bu hususun bir not ile belirtilebileceği ya da başka türlü bir gösterimin tercih edilebileceğini değerlendirmekteyiz. Olması gerektiğini düşündüğümüz bir gösterim örneğine Bosna Hersek örneğinde değinilecektir.

Yedinci sayfada 4. Ders “Üstün ()” başlığı ve bu başlık altında da “İnce harfleri “e” Sesiyle Kalın Harfleri “a” Sesiyle Okutur.” yazılmaktadır. Bu başlıkta, bir hata ya da eksiklik olduğu düşünülebilir. O da “e” ve “a” sesinden ne kastedildiğinin net olmayışıdır. Kanaatimize göre “e” yerine “e-a” arası bir sesle ve “a” yerine de “kalın bir “a” sesiyle” ibarelerinin yazılmasının daha net ifadeler olarak tercih edilebileceğini düşünmekteyiz. Bu noktada, Fatih Çollak’a ait olan, “Kur’ân-ı Kerîm Öğretim Teknikleri” adlı dört sayfalık ve on beş maddelik bir öğretim modelinin sunulduğu kısa yazının önsözünde geçen “Kur’ân eğitim ve öğretiminde başarı mevzuat ya da müfredatta değil, Kur’ân

öğretmenin ehliyetinde aranmalıdır.”¹⁰³ ifadesinin ne kadar manidar ve mühim olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Yani eserde tercih edilen: “İnce harfleri “e” Sesiyle Kalın Harfleri “a” Sesiyle Okutur.” ifadesi veyahut bizim tavsiye ettiğimiz görüş tercih edilse bile bu yeterli olmayacaktır. En güzel ifade kullanılsa bile iyi bir öğretici olmadığında öğretim doğru bir şekilde gerçekleşmeyecektir. Ama yine de elifbâ cüzlerini öğretimin teorik yönü ve öğreticinin okuyuşunu da pratik yönü olarak kabul edecek olursak en azından teorik kısım olan yazılı eserde daha açık ve net ifadelerin tercih edilmesinin daha faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız.

Bütün bunlara ek olarak, İmam Burhaneddin Ez-Zernuci’nin (ö. 593/1196) “Ta’lim’ül Müteallim” adlı eserinde, ilim talebesinin, işin ehli bir hoca seçmesi gerektiği ve hem hocasına hem de kitabına sebat etmesi yani derslerinde devamlı olması gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁰⁴ Bunlar bir araya geldiğinde başarı sağlanacaktır diyebiliriz.

Kitabın yedinci sayfasına gelindiğinde, kullanılan yöntem ve seçilen kelimeler dikkat çekicidir. Burada üstün harekesi ile ilgili örneklerle üstün konusu pekiştirilmek istenmiştir. Sayfada, seçilen örnek kelimeler, kutucuklar içerisinde gösterilmiş olup sağdan sola doğru bir okuma usulü benimsenmiştir. Kutucukların sayısı, yedi satır ve beş sütun olmak üzere toplamda otuz beş tanedir. En sağdaki yani ilk sütunda, bazı harfler harekesiz olarak gösterilmektedir. Satırlarda ise satırbaşındaki kutucukta gösterilen harfleri içeren örnek kelimeler, tamamı Kur’ân’dan seçilmek suretiyle gösterilmektedir.

Bu sayfanın ilk iki satırında, tamamen birleşmeyen harflere dikkat çekilmek istenmiştir ve ilk satır için seçilen harfler, (ا - د - ذ) harfleri iken, ikinci satır için seçilen harfler (ر - ز - و) harfleridir. Üçüncü satırda, (ب - ت - ث) harfleri; dördüncü satırda, (ن - ي) harfleri; beşinci satırda, (ج - ح - خ) harfleri; altıncı satırda, (س - ش) harfleri ve son olarak yedinci satırda da (ص - ض) harfleri iki ayrı örnek kelime gösterilerek işlenmeye çalışılmıştır. Örnek kelimeler gösterilirken önce, üç harfli bir kelimenin harfleri birleştirilmeden yazılarak gösterilmiştir. Daha sonra da bir ok işareti marifetiyle diğer

¹⁰³ Nazif Yılmaz, *Kur’an-ı Kerim’i Nasıl Öğretelim?* (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 47.

¹⁰⁴ İmam Burhâneddin Zernûcî, *Ta’lîmü’l Müteallim Tercümesi ve Arapçası*, çev. Mustafa Köseoğlu (İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2022), 59.

kutucuk işaret edilmiştir. Bu kutucukta ise önceki kutucukta harfleri ayrı yazılmış bir şekilde gösterilen üç harfli kelimenin birleştiğindeki şekli gösterilmiştir. Bu yöntem bu sayfada ve sonraki iki sayfa boyunca da devam ettirilmiştir. Bu sayfanın sonunda da teşvik edici bir hadise yer verilmiştir.

Sekizinci sayfaya gelindiğinde 5. Ders “Üstün ()” başlığı ve bu başlık altında da “İnce harfleri “e” Sesiyle Kalın Harfleri “a” Sesiyle Okutur.” Yazılmaktadır. Bu ders 7. sayfanın devamı niteliğindedir ve geri kalan harfler bu sayfada aynı yöntemle gösterilmektedir. Bu sayfadaki harfleri de sırasıyla sayacak olursak; birinci satırda (ط - ظ) harfleri, ikinci satırda (ع - غ) harfleri, üçüncü satırda (ف - ق) harfleri, dördüncü satırda (ك) harfinin halleri, beşinci satırda (ج) harfinin halleri, altıncı satırda (م) harfinin halleri ve son olarak yedinci satırda da (و) harfinin halleri iki ayrı örnek kelime ile gösterilmeye çalışılmıştır. İlk satırdaki (ط - ظ) harfleri yazılırken (ط - ط) yazılmış ve (ظ) harfinin noktası sehven unutulmuş diye tahmin etmekteyiz. Aksi taktirde böylesine özenle hazırlanan ve belli bir mantık çerçevesinde tasarlanmış olan bu kitaba haksızlık etmiş olurduk. Bu sayfanın sonunda da teşvik edici bir hadise yer verilmiştir.

Dokuzuncu sayfaya gelindiğinde 6. Ders “Üstün ()” başlığı ve bu başlık altında da “İnce harfleri “e” Sesiyle Kalın Harfleri “a” Sesiyle Okutur.” yazılmaktadır. Bütün harfler önceki iki sayfada gösterildiği için bu sayfada sadece dört sütun bulunmaktadır. İlk sütunlarda üç harfli kelimeler ayrık bir şekilde ve ok işareti ile gösterilen solundaki sütunda ise o kelimelerin birleşmiş halleri gösterilmektedir. Yine sayfa sonunda bir hadise yer verilmiş ve sayfa bu şekilde tamamlanmıştır.

Onuncu sayfaya gelindiğinde, 7. Ders “Esre (.)” başlığı ve bu başlık altında da “İnce harfleri “i” Sesiyle, Kalın Harfleri “i-i” arası Bir Sesle Okutur.” yazılmaktadır. Bu notta kalın harflerle ilgili olarak yazılmış bulunan, “Kalın harfleri “i-i” arası Bir Sesle Okutur.” ifadesi yerine “Kalın harfleri, “ı” sesi ile başlayıp “i” sesiyle devam edecek şekilde bir ses ile okutur.” yazılmış olsaydı çok daha anlaşılır olurdu kanaatini taşımaktayız. Bu dersle beraber önceki derslerde örnek kelimeleri gösterirken uygulanan kelimelerin harflerinin ayrık bir şekilde yazılıp ok işareti ile birleşmiş halinin gösterilmesi uygulaması sonlandırılmıştır. Buradaki örnek kelimelerde, sadece yeni işlenmiş olan esre konusunu

ve daha önce işlenmiş olan üstün konusunu içeren kelimeler yer almıştır. Bu derste de seçilen kelimeler tamamen Kur’ân’dan alınmıştır.

On birinci sayfaya gelindiğinde, 8. Ders “Ötre (’)” başlığı ve bu başlık altında da “İnce harfleri “u-ü” Arası Bir Sesle, Kalın Harfleri “u” Sesiyle Okutur.” yazılmaktadır. Harekeler konusunda, en isabetli notun ötre harekesi için yazılan bu not olduğunu söylesek herhalde hata etmiş olmayız diye düşünmekteyiz. Bu sayfada da altıncı ve yedinci derslerde olduğu gibi 4*7 sütun ve satır yani toplam yirmi sekiz kutucuk bulunmaktadır. Kademeli bir şekilde önceki konulara da temas edilerek ilerlenen kitapta artık bu ders itibarıyla hem üstün hem esre ve hem de ötre harekeli örneklerle yer verilmiştir. Önceki derslerde olduğu gibi burada da kelimelerin tamamı Kur’ân’dan seçilmiştir.

On ikinci sayfaya gelindiğinde, 9. Ders “Harflerin Cezimli Okunuşu” başlığı altında hemze hariç bütün harfler cezimli olarak gösterilmektedir. Cezimli okumayı kolaylaştırmak için de harflerin öncesine, sırasıyla üstünlü bir hemze, esreli bir hemze ve ötreli bir hemze getirilmiştir. Bu sayfada noksanlık olduğunu düşündüğümüz birinci husus cezimli hemzenin gösterilmemiş olmasıdır. İkinci husus ise kalkale kuralından hiç bahsedilmemiş olmasıdır diyebiliriz. Kanaatimizce, kalkale harfleri renklendirilebilir ve “Renklendirilen bu harfler, kalkale harfleridir. Bu harfler, cezimli olduklarında kalkale kuralı oluşur. Kalkale, harfin yarım hareke alacak gibi bir şekilde sarsılarak seslendirilmesidir.” kabilinden bir not düşülebilirdi diye düşünmekteyiz. İkinci bir seçenek olarak renklendirme yapılmasa dahi en azından not içerisinde kalkale harfleri yazılarak sözünü ettiğimiz not ona eklenebilirdi diye düşünmekteyiz.

On üçüncü sayfaya gelindiğinde, 10. Ders “Cezm (°)” başlığı ve bu başlık altında da “Üzerinde Bulunduğu Harfi Harekesiz Okutur.” yazılmakta ve toplamda yirmi sekiz kutucuk içerisinde, kademeli olarak harf sayısı artacak bir şekilde örnekler sıralanmaktadır. Eserde dikkat çeken husus, daha önceki derslerde olduğu gibi burada da seçilen örneklerin tamamıyla Kur’ân’dan seçilmiş olmasıdır.

On dördüncü sayfaya gelindiğinde, 11. Ders “Alıştırımlar-1” başlığı altında, bu sayfaya kadar işlenen hareketler ve cezimle alakalı örneklere yer verilmiş ve buraya kadar işlenen konular pekiştirilmeye çalışılmıştır.

On beşinci sayfaya gelindiğinde ise 12. Ders “Harflerin Uzatılarak Okunuşu. Uzatma Harfleri Üç’tür: Vav (و), Ya (ي), Elif (ا)” yazılmaktadır. 2. Derste ki “Harflerin Harekelerle Okunuşu” sayfasındaki sıralamanın aynısı burada da kullanılmış olup bütün harfler, “elif, yâ ve vâv” uzatma harflerini almış bir şekilde kutucuklar içerisinde gösterilmektedir.

On altıncı sayfaya gelindiğinde, 13. Ders “Harf-i Med (Uzatma Harfi) Elif (ا)” başlığı ve bu başlık altında da “Kendinden Önceki İnce Harfi “a-e” Arası Sesle, Kalın Harfi “â” Sesiyle Uzatır.” yazılmaktadır. Bu noktada başlığın altında yazılmış olunan ifadede “Kendinden Önceki İnce Harfi “a-e” Arası Sesle Uzatır” cümlesinin isabetli olduğunu düşünmekle beraber; “Kendinden Önceki Kalın Harfi “â” Sesiyle Uzatır.” cümlesindeki “â” yazımının yanlış anlaşılma sebepleri verebileceğini değerlendirmekteyiz. Çünkü, bu şekilde yazılan “şapkaklı a” genelde Türkçe’de “Kâzım, kâğıt, rüzgâr vb.” kelimelerde kullanılmaktadır. Bu ise inceltilmiş bir “a” sesini akla getirmektedir. Bunun yerine “Kendinden Önceki Kalın Harfi Kalın Bir “aa” Sesiyle Uzatır.” yazılmış olmasının daha isabetli olacağını düşünmekteyiz. Bu sayfada da kademeli olarak harf sayısı artacak bir üslup tercih edilmiş ve kelimelerin tamamı Kur’ân’dan seçilmiştir.

On yedinci sayfaya gelindiğinde, 14. Ders “Harf-i Med (Uzatma Harfi) Ya (ي)” başlığı ve bu başlığın altında da “Kendinden Önceki İnce Harfi “i” Sesiyle, Kalın Harfi “ı-i” Arası bir Sesle Uzatır.” yazılmaktadır. Harekelerden esre konusu işlenirken kullanılan ifadenin bir benzerinin burada da kullanıldığını görmekteyiz. Esre hareketi konusunda belirttiğimiz ifadeye benzer şekilde burada da “Kalın Harfi “ı-i” Arası bir Sesle Uzatır.” yerine “Kalın harfleri “ı” sesi ile başlayıp “i” sesiyle devam edecek şekilde uzatır.” yazılmış olmasını yeğledik. Bu ders, bir önceki dersin devamı niteliğinde olup uzatma harflerinden yâ ile ilgili örnekler, burada işlenmiştir.

On sekizinci sayfaya gelindiğinde, 15. Ders “Harf-i Med (Uzatma Harfi) Vav (و)” başlığı ve bu başlığın altında da “Kendinden Önceki İnce Harfi “u-ü” Arası Sesle, Kalın

Harfi “û” Sesiyle Uzatır.” yazılmaktadır ve uzatma harflerinden vâv ile ilgili örnekler, burada işlenmiştir. On dokuzuncu sayfada bulunan, 16. Ders “Alıştırmalar-2” başlığı altında, tüm uzatma harfleriyle ilgili örnek kelimelere yer verilmiş ve uzatma harfleriyle ilgili konular pekiştirilmek istenmiştir.

Yirminci sayfada bulunan, 17. Ders “Harflerin Şeddeli Okunuşu” başlığı altında hemze hariç bütün harfler, şeddeli olarak gösterilmektedir. Şeddenin okunuşunu kolaylaştırmak için de cezim dersinde olduğu gibi şeddeli harften önce sırasıyla üstünlü bir hemze, esreli bir hemze ve ötreli bir hemze getirilmiştir. Bu sayfada, işlenmediğini gördüğümüz lakin işlense iyi olacağını düşündüğümüz iki husus bulunmaktadır. Bunların birincisi, şeddenin açılımının yani şeddenin cezim+harekeden oluştuğunun gösterilmesi gerektiği, ikincisi de şeddeli nûn ve şeddeli mîm harflerinin ğunneli olarak yani tutularak okunması gerektiği hususlarıdır.

Yirmi birinci sayfaya gelindiğinde, 18. Ders “Şedde (°)” başlığı ve bu başlığın altında da “Üzerinde Bulunduğu Harfi İki Kere Okutur.” yazılmaktadır. Biz bu ifade yerine “Üzerinde bulunduğu harfi iki kere okutur. Bunların birincisi cezimli, ikincisi ise harekelidir.” gibi bir ifadenin daha iyi olabileceğini düşünmekteyiz. Yirmi ikinci sayfada, 19. Ders “Alıştırmalar-3” başlığı altında hem şeddeli hem de uzatma harfi almış örnek kelimelere yer verilmiş ve önceki konular pekiştirilmek istenmiştir.

Yirmi üçüncü sayfaya gelindiğinde, 20. Ders “İki Üstün (°)” başlığı ve bu başlık altında da “İnce Harfleri “en” Sesiyle, Kalın Harfleri “an” Sesiyle Okutur.” yazılmaktadır. Yirmi dördüncü sayfaya gelindiğinde, 21. Ders “İki Esre (.)” başlığı ve bu başlık altında da “İnce Harfleri “in” Sesiyle, Kalın Harfleri “in-in” Arası Bir Sesle Okutur.” yazılmaktadır. Yirmi beşinci sayfaya gelindiğinde ise 22. Ders “İki Ötre (°)” başlığı ve bu başlık altında da “İnce Harfleri “ün-un” Arası Bir Sesle, Kalın Harfleri “un” Sesiyle Okutur.” yazılmaktadır ve her bir derste yirmi sekizer adet kutucuk içerisinde başlıktaki konuyla alakalı örnek kelimeler gösterilmektedir. Böylece tenvin konusu işlenmektedir.

Yirmi altıncı sayfaya gelindiğindeyse 23. Ders “Çeker (')” başlığı ve bu başlık altında da “Önünde Med Harfi Olsun-Olmasın, O Harfin Uzatılacağını Gösterir.” yazılmaktadır. Bu sayfada çeker işaretinin bu şekilde gösterilmesi ilginçtir. Çünkü, bu

kitabın yazar heyetinde olan Faruk Salman ve Nazif Yılmaz'ın da aralarında bulunduğu bir heyet, MEB için Kur'ân-ı Kerîm ders kitabı hazırlamışlardır. Söz konusu kitapta, “Uzatma İşareti” adında bir başlık açılmış ve altına “Kur'ân yazısında, harfin üstüne konulan (') uzatma işaretine **asar**, altına konulan (,) uzatma işaretine **çeker** denir.” yazılmıştır.¹⁰⁵ İncelemekte olduğumuz elifbâ cüzündeki söz konusu sayfada seçilen örneklerde hem asar hem de çeker bulunan kelimeler bulunmakta olup asar ile ilgili hiçbir açıklamaya yer verilmemiş, dolayısıyla asar ve çeker farkına dair hiçbir ifade kullanılmamıştır.

Yirmi yedinci sayfaya gelindiğinde, 24. Ders “Vav (و) ve Ya (ي) Şeklinde Yazılan Elif” başlığı atılmış ve burada, uzatma harflerinden vâv veya yâ harfleri bulunmasına rağmen üstün harekesi ile uzatılması gereken heceler, üzerlerinde asar işareti olduğu halde gösterilmiştir. Sayfada bu hususla ilgili bir açıklamaya yer verilmemiş ve zannımıza göre konu anlatımı öğreticiye bırakılmıştır.

Yirmi sekizinci sayfaya gelindiğinde ise 25. Ders “Zamir (ذ)” başlığı ve bu başlık altında “Kendinden Önceki Harf Harekeli İse Uzatılarak, Cezimli ve Harekesiz İse Uzatılmadan Okunur.” yazılmaktadır. Bazı tecvid kuralları, elifbâ cüzündeki dersler içerisinde işlenmezken bazı tecvid kuralları -bu sayfada olduğu gibi- işlenmektedir. Zamir konusu, tecvid kurallarına ait olan bir konudur. Burada maksadımız, tecvid konularının elifbâ kitabında işlenmemesi gerektiğini vurgulamak değil aksine yukarıda da temas ettiğimiz bazı konuların işlenebileceğine dikkat çekmektir.

Yirmi dokuzuncu sayfaya gelindiğinde, 26. Ders “El Takısı (ط)” başlığı altında on dört kutucukta izhar-ı kameriyye oluşacak şekilde “el takısı” almış olan örneklerden oluşan kelimeler ve on dört tanesinde de idğâm-ı şemsiyye oluşacak şekilde “el takısı” almış olan örneklerden oluşan kelimeler yer almaktadır.

Otuzuncu sayfaya gelindiğinde, 27. Ders “Okunmayan Elif (ل) ve Elif-Lam (ل)” başlığı ve bu başlık altında “Bazı Yerlerde Harekesiz Elif ve Harekesiz Elif-Lam, Yazıldığı

¹⁰⁵ Nazif Yılmaz, Faruk Salman, Hasan Özarslan, *Anadolu İmam Hatip Lisesi KUR'AN-I KERİM 9* (Ankara: MEB, 2024), 38.

Halde Okunmaz.” yazılmaktadır. Bu dersin başlığının derste öğretilmek istenen hususlar için yetersiz olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu derste, sadece başlıktaki hususlar öğretilmekle kalmamıştır. Bunlara ek olarak uzatma harfinden sonra cezim veya şedde geldiğinde, uzatma harfinin yazıldığı halde okunmayacağı hususuna ait örneklerle de yer verilmiştir.

Son olarak otuz birinci sayfaya gelindiği vakit, 28. Ders “*Lafzatullah (الله) Allah Lafzındaki “lâm” Harfi: Bu Lafızdan Önceki Harfin Harekesi “üstün” veya “ötre” ise Kalın, “esre” ise İnce Okunur; *Mukattaa Harfleri (Kesik Harfler); *Med (Uzatma) İşareti (~) Üzerinde bulunduğu Harfi “Dört Elif Miktarı” Uzatır.” yazılmaktadır.

Elifbâ cüzünün dersleri burada sona ermiş olup devam eden sayfalarda sırasıyla Fâtiha Suresi, Bakara Suresi’nin ilk beş ayeti, namaz duaları, ezan, ezan duası, kamet, namaz tesbihatları, Amentü Duası ve Şafii Mezhebi’ne göre namaz duaları ve bu duaların Türkçe karşılıkları bulunmaktadır. Bunlar bittikten sonra “TECVİD” başlığı altında tecvid konuları kısa kısa işlenmiş ve vakıf işaretleri özetlenmiştir. “Kur’ân-ı Kerîm’deki Bazı Tecvid İşaretleri” başlığı altında teshil veya imale gibi az sayıda bulunan bazı kurallar gösterilmiştir. Bu sayfadan sonra ise iki sayfalık “Kur’ân-ı Kerîm Elif-Bâ’sı ve E-Uygulama Kullanım Rehberi” başlığı atılmış ve bu başlık altında, faydalı olacağı düşünülen bazı talimatlar bölümü yer almıştır. Bu sayfaların en sonunda da bir internet sitesi linki ve karekod (QR Code) paylaşılmış olup bu karekod ile Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bir internet sitesine yönlendirilme yapılmaktadır. Bu noktada kitap sonlandırılmıştır. Linkleri kontrol ettiğimizde, DİB’in sitede değişiklikler yapmış olmasından ötürü bu esere ait ses ve videolara bu linkler üzerinden ulaşım sağlanamamaktadır. Fakat internette araştırma yapılarak, eserdeki örneklerin seslendirmesini yapan Fatih Çollak hocaya ait videolara ve ses kayıtlarına ulaşmak mümkündür.

1.1.1. Teknik Analiz

Kitabın Boyutları: 16.5X24 cm

Sayfa Sayısı: 51

Kullanılan Renkler: Siyah, Kırmızı

Kitabın Sayfa Yönü: Sağdan sola doğru

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Ankara/Türkiye Cumhuriyeti-2020

Yazar Bilgisi: Faruk Salman, Nazif Yılmaz, Nihat Morgül

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Türkçe-Latin
Alfabesi

Kitabın Özel İsmi: Tecvîdli Kur'ân-ı Kerîm Elif-Bâ'sı

1.1.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: İçindekiler bölümü mevcut değil.

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği:
Öğrencilere ya da öğreticilere yönelik olarak kitabın nasıl kullanılacağına dair bir bilgilendirme bulunmamaktadır.

Kitabın Dili: Türkçe

Konu Sıralaması: Kitaptaki konu sıralaması belli bir düzende olup klasik denilebilecek bir üslubu benimsemiştir. Kademeli bir şekilde daha önce öğretilen konular yeni konuların içinde işlenecek şekilde örnekler seçilmiştir.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Eserde yeteri kadar alıştırmaya yer verildiği kanaatindeyiz.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur'ân'dan Seçilip Seçilmediği: Eserde alıştırmaların tamamı Kur'ân'dan seçilmiş kelimelerden meydana gelmekte olup anlamsız kelime veya alıştırmalara rastlanmamıştır.

ﻻ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup Olmadığı: Kitabın herhangi bir yerinde lâmelif konusuna temas edilmemiştir.

Yazma (Yazı) Alıştırmasına Yer Verilip Verilmediği: Eserde yazma alıştırmasına hiç yer verilmediği gözlemlenmiştir.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Latince transkripsiyonun hiç kullanılmadığı görülmüştür.

Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Kitabın ilk konusu “Harflerin Bağımsız İsimleri” adlı konu olmasına rağmen harflerin açılımı burada ya da başka bir yerde gösterilmemiştir.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Eserin çeşitli yıllara ait baskıları olup, eski baskılarda “İnteraktif Destekli CD” bulunmakta iken yeni baskılarında karekod (QR Code) desteği sunmaktadır.

1.1.3. Harf Temelli ve Ses Temelli Elifbâlar Üzerine Bir Yorum

Kur’ân öğretiminde geçmişten beri geleneksel olarak harf temelli elifbâ yöntemi kullanılmasına karşın son yüzyılda yeni arayışların içerisine girilmiştir. Bu arayışların bir sonucu olarak da ses temelli elifbâ yöntemi adında yeni bir yöntem ortaya çıkmış ve kullanılmaya çalışılmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm, tarihin hiçbir döneminde, milletinde ve dilinde kullanılmamış bir üslupla bize hitap etmektedir. Bahsettiğimiz üslup, “hurûf-u mukattaa” üslubudur. Söz gelimi hiçbir Eski Yunanca metinde “Alfa Beta Gama” gibi bir hitap şekline rastlanmamaktadır. Ya da İbranca “Alf Bet Gimel” gibi bir hitap karşımıza çıkmamaktadır. Ne insanî bir hitapta ne de ilahî bir hitapta böyle bir üslupla karşılaşılabilir. Bu üslup, sadece Kur’ân’a has bir üslup olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta dili Arapça olmasına ve edebiyatta tabiri caizse zirveye ulaşmalarına rağmen Arap şiirinde ya da söyleminde de böyle bir üslup gözlemlenmemektedir. Kur’ân’da tam 29 surenin başında Allah (c.c.) kelamına hurûf-u mukattaa ile başlamaktadır. Bu surelerin neredeyse

tamamında hurûf-u mukattalardan sonraki ayetlerde Kur’ân’ın özelliklerinden bahsedilmektedir. Bu durum da bizlere Kur’ân’ın mu‘ciz oluşunu ve ilahî bir kelim olduğunu hissettirmektedir.

Harf temelli ve ses temelli bu iki sistemi mukayese ettiğimiz zaman, harf temelli yöntemde işin en başında harflerin tam olarak ve bağımsız isimleriyle öğretildiğini; ses temelli yöntemde ise bu öğretimin gerçekleşmediğini görüyoruz. Böylece öğrenci (okuyucu) harf temelli yöntemde hurûf-u mukattaa geçen ayetleri rahatça okuyabiliyorken ses temelli yöntemde bundan mahrum kalmaktadır.

1.2. MISIR ÖRNEĞİ

Mısır, İslâm Ülkeleri arasında Kur’ân kıraati konusunda müstesna yeri olan önemli bir ülkedir. Bu durum, tüm İslâm aleminde takdir edilen bir gerçekliktir. Çünkü, Mısır’da yetişmiş çok sayıda kârînin tilavetleri, Mısır’la sınırlı kalmamış tüm İslâm aleminde dinlenir, izlenir ve takip edilir olmuştur. Bu sebeple, “Mısır’da Kur’ân eğitimi nasıl yapılmaktadır?”, “Kur’ân eğitimi için hangi kaynaklar takip edilmektedir?” gibi sorular bizim çalışma alanımızı ilgilendirmektedir. Bu vesileyle Mısır’da yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzünü de mukayese edeceğimiz cüzler içerisine dahil ederek incelemeye çalışacağız.

Nûru’l-Beyân Lita’lîmi’l-Kırâati ve Tertîli’l-Kur’ân¹⁰⁶ isimli çalışmanın Kur’ân öğretimi için Mısır’da yaygın olarak kullanıldığını tespit etmiş bulunmaktayız.

Eseri incelemeye başladığımızda, ilk derste karşımıza “Hurûfu’l-hecâ” yani “Harflerin bağımsız isimleri” adlı konu çıkmaktadır. Burada elif, râ ve lâm harfleri lacivert, bizim de kalın olarak öğrettiğimiz hâ, sâd, dâd, tâ, zâ, ğayn ve kâf harfleri kırmızı ve geri kalan harfler de yeşil renkte gösterilmiştir. Ayrıca her harfin altında o harfin açılımı Arapça olarak yazılmaktadır. Harflerin farklı renklerde gösterilmesi noktasında, kalın

¹⁰⁶ Abdülmecid Tarık el-Saeed, *Nûru’l-Beyân Lita’lîmi’l-Kırâati ve Tertîli’l-Kur’ân* (Kahire: el-Tab‘atü’l-Asliyye, 2024).

harflerin kırmızıyla gösterilmesini anlayabiliyorsak da elif, râ ve lâm harflerinin niçin lacivertle gösterildiği konusunda bir yorum yapamadık. Sadece râ harfi renklendirilmiş olsaydı ve bu harf bazen kalın bazen de ince okunur gibi bir izahat geliştirilseydi daha makul ve mantıklı olabilirdi. Fakat elif, râ ve lâm harflerinin aynı renkle gösterilmesini açıklayamamış bulunmaktayız.

Kitapta dikkat çeken önemli bir husus, her sayfanın altında “öğretmen ve anne-babalar için” şeklinde kısa izahların bulunduğu notların var olması diyebiliriz. İlk ders olan ikinci sayfadaki notlarda, “Elif harfi hareke almadığında hemzesiz bir şekilde yazılır. Eğer üstüne hemze konursa hemze olarak ya da elif hemze olarak adlandırılır.”, “Bu derste ki harfler sadece okunur ve ezberlenmez, harfler bir sonraki derste üstün harekeli halleriyle ezberlenir.” yazılmaktadır. Yazarın harflerin ezberletilmesine karşı çıkması ayrıca değerlendirilmelidir. Bizim kanaatimizce, harflerin bağımsız isimleri ezberlenmelidir. Fakat bu ezberleme sırasıyla ezberleme ile sınırlı olmamalıdır. Öğrenci herhangi bir harfi gördüğü zaman tanımalı ve ismini söyleyebilmelidir. Çünkü, bu hem işin en temelidir hem de sadece Kur’ân’a özgü bir üslup olan hurûf-u mukattaaların okunmasını sağlayacak olan bir husustur.

RESİM 9 Nûru'l-Beyân Sayfa 2

Üçüncü sayfaya geçtiğimiz zaman, burada “Harekeler” başlığı altında elif harfinden zâl harfine kadar dokuz tane harf sadece üstün harekeli olarak, resimler içerisinde ilgili harfle başlayan Kur’ân’dan olmayan Arapça bir kelimenin resmi ve ismi gösterilmek suretiyle öğretilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Örneğin ev anlamına gelen “beyt” ve hurma anlamına gelen “temr” gibi. Resimlerin altında ise söz konusu harfler, ilk satırda sırasıyla ve ikinci satırda da karışık olarak ve sadece üstün harekeli bir şekilde gösterilmiştir. Dördüncü sayfaya geçtiğimiz zaman, râ harfinden ’ayn harfine kadar dokuz harf, aynı yöntemle gösterilmektedir. Beşinci sayfada ise son on harf aynı şekilde gösterilmiş ve toplam yirmi sekiz harf üstünlü gösterilmek suretiyle üstün harekesi konusu tamamlanmıştır.

Resimlerin sağ taraflarında, işlenmekte olan harfin, kelimenin başında, ortasında ve sonundaki hallerinin alt alta gelecek şekilde gösterildiğini görmekteyiz. Harfin, kelimenin başındaki hali lacivert, ortasındaki hali kırmızı ve sonundaki hali de yeşil renkle gösterilmiştir. Bunun yanında üstün harekesine vurgu yapmak için örnek kelimedeki üstünlü harf de kırmızı ile gösterilmektedir. Bu iki hususun kafa karışıklığına yol açabileceğini değerlendirmekteyiz. Bu üç sayfada, sadece üstün harekesi işlenmekle kalmamış, harflerin başta, ortada ve sondaki durumları da işlenmiştir.

RESİM 10 Nûru'l-Beyân Sayfa (3,4)

Altıncı sayfada, tüm harfler, sırasıyla kelimenin başında-ortasında-sonundaki resmini ifade edecek şekilde gösterilmiştir. Bu defa harfler, alt alta değil; yan yana konumlandırılmışlardır. Burada, elif ile beraber hemze de gösterilmiş hatta ayrı bir sütunda hemzenin yâ ve vâv gibi harflerin üzerindeki yazımları da verilmiştir. Tâ harfi ile beraber de “tâ-i marbûta” dediğimiz yuvarlak tâ harfinin yazımlarına da dikkat çekilmek istenmiştir.

Yedinci sayfaya geldiğimiz zaman sayfanın ilk yarısında, “Yazımı müteşâbih olan harfler” başlığı altında “bâ-nûn”, “tâ-yâ”, “sîn-şîn” gibi resimleri birbirine benzeyen ve karıştırılabilecek olan harfler gösterilmeye çalışılmıştır. Diğer yarısında da “Söylenmesi açısından müteşâbih harfler” başlığı altında “zây-zâl”, “sîn-sâd” gibi sesleri birbirine benzeyen harflere dikkat çekilmek istenmiştir.

RESİM 11 Nûru'l-Beyân Sayfa (6,7)

Sekizinci ve dokuzuncu sayfalarda, üç harfli kelimelerin normalde birleşmiş haldeki yazımları bir miktar araları açılmak ve farklı sütunlarda gösterilmek suretiyle yazımı verilmiştir. Bu işlem yapılırken sadece üstün harekesi tercih edilmiştir. Bunu, onuncu sayfada, ilk iki harfi bitişik ama son harfi ayrılmış haldeki yazım örnekleri takip etmiştir.

RESİM 12 Nûru'l-Beyân Sayfa (8,9,10)

On birinci sayfaya geldiğimizde ise artık kelimeler, tüm harfleri birleşmiş bir halde gösterilmiştir. Burada kullanılan üsluba baktığımızda iki sütun arasında bir ok işareti konduğunu görmekteyiz. İlk sütunda, bazen üç harften ikisinin sabit ve birinin değiştirildiğini görebiliriz. Bazen de bir tanesi sabit ve iki tanesi değiştirildiğini görebiliriz. Örnek vermek gerekirse: “نَسَفَ – نَصَفَ” gibi. Değiştirilen harfler, kırmızı renkle ve sabit tutulan harfler de siyah renk ile gösterilmiştir.

On ikinci sayfada, Arapça ifadeler kullanılmış olup bu bölümdeki dersin Kur’ân öğretimi gayesi taşımadığı söylenebilir. Bu sebeple, incelenmesi veya analiz yapılması konumuzun dışındadır.

حركة الفتح (٤)			
اقرأ ولاحظ			
نَسَفَ	نَصَفَ	فَتَنَ	فَطَرَ
طَرَقَ	تَرَكَ	حَسَرَ	عَثَرَ
هَمَسَ	هَمَزَ	حَسَدَ	حَصَدَ
وَلَدَ	وَرَدَ	نَثَرَ	نَصَرَ
نَكَصَ	نَقَصَ	بَسَطَ	بَصَقَ
نَظَرَ	نَذَرَ	رَفَدَ	رَغَضَ
وَذَكَرَ	فَحْشَرَ	وَحْشَفَ	وَقَذَفَ
وَوَضَعَ	فَمَكَّتْ	وَسَلَّتْ	فَخَلَفَ
وَرَهَقَ	وَقَعَدَ	وَصَدَفَ	فَخَرَجَ

(١) في هذا الدرس يتم قراءة الكلمات تجميعاً بدون تقطيع للحروف كأنها مقطع صوتي واحد.

(٢) نحرص على بيان مخارج الحروف المتشابهة نطقاً في الكلمات من سطر ١ إلى ٧.

(٣) هام جداً : المراجعة اليومية للصفحة رقم (٧ : ٦).

للمعلم والاب

RESİM 13 Nûru'l-Beyân Sayfa 11

On üçüncü sayfaya geldiğimizde, esre harekesi işlenmeye başlanmış olduğunu görmekteyiz. Yuvarlak kutucuklar içerisinde, hemzeden başlanarak şîn harfine kadar on üç harf, esre harekesi alacak şekilde gösterilmiş ve bu kadar harfin esreli haliyle yetinilmiştir. Bunların altındaki dört satırda, aynı harfin üstünlü ve esreli hali birleşmiş bir şekilde -tabiri caizse kakofoni diyebileceğimiz kombinasyonlar halinde” örneklenerek üretilmiştir: (صَص), (ضَض), (طَط), (ظَظ) vb. gibi.

RESİM 14 Nûru'l-Beyân Sayfa 12

On dört ve on beşinci sayfalarda, tıpkı sekizinci ve dokuzuncu sayfadaki üstün harekeli harflerde kullanılan yöntem -burada esre de eklenmek kaydıyla- aynen kullanılmıştır. Aynı şekilde on altıncı sayfa da on birinci sayfaya benzerdir.

RESİM 15 Nûru'l-Beyân Sayfa (14,15,16)

On sekizinci sayfaya geldiğimizde, ötre harekesinin işlenmeye başladığını görmekteyiz. Bu defa, hemzeden başlanarak râ harfine kadar ilk on harfin ötreli hali ile yetinilmiştir. Devamında da geri kalan bütün harfler kelimenin başındaki yazım halleriyle üstünlü, ortadaki yazım halleriyle esreli ve sondaki yazım halleriyle de ötreli olarak gösterilmiştir.

RESİM 16 Nûru'l-Beyân Sayfa 18

On dokuz, yirmi ve yirmi birinci sayfalarda, üstün ve esredeki kelime örnekleme yönteminin aynısı ötre için uygulanmıştır. Yirmi iki ve yirmi üçüncü sayfalarda, alıştırmalara yer verilmiş olup kitabın bu bölümlerde Kur'ân öğretimi gayesi taşımadığı, sanki Arapça öğretme gayesi taşıdığı gibi bir izlenim oluşmaktadır. Çünkü, bu sayfalarda kullanılan örnekler “Kitaplarımı okudu.”, “Ömer çıktı ve girdi.” gibi Arapça cümlelerden oluşmaktadır.

RESİM 17 Nûru'l-Beyân Sayfa (19,20,21)

Yirmi dördüncü sayfaya geldiğimizde, uzatma harflerinin işlenmeye başlandığına şahitlik ediyoruz. Burada bizi ilk olarak uzatma harflerinden “elif” harfi karşılamaktadır. Harflerin tümü, elif uzatma harfini alacak şekilde gösterilmiştir. Hatta bir harften sonra hemze geldiğinde aldığı şekil ve nasıl okunması gerektiği ile elif geldiğinde aldığı şekil ve nasıl okunması gerektiği hususlarına da dikkat çekilmiştir. Sayfanın ilk yarısı bunları içeriyorken ikinci yarısında örnekler yer verilmiştir. Örnek kelimeler oluşturuluyorken, öncelikle iki harfli ve üç harfli kelimeler, içerisinde elif uzatma harfi olmadan gösterilmektedir. Daha sonra ok işareti ile de elif uzatma harfi almış şekli gösterilmektedir. Böylece uzatma harfleri ile ilgili yapılabilecek hataların önüne geçilmek istenmiştir diye düşünülebilir. Örneğin, (قَم - قَامَ), (كَتَبَ - كَاتِبٌ), (عَبَدَ - عَابِدَ - عِبَادٌ) gibi. (Bkz. Resim 18.) Uzatma harfi elif ile ilgili örnekler yirmi beşinci sayfada yer almakta ve alt başlık olarak da “Kur’ânî Örnekler” yazılmaktadır. İncelemelerimize göre burada, tamamı Kur’ân’dan alınma kelimeler, seçilmiş ve konuyu pekiştirmek üzere örnek olarak gösterilmiştir.

RESİM 18 Nûru'l-Beyân Sayfa (24,25)

Yirmi altıncı sayfada, elif uzatma harfi ile alakalı olması hasebiyle asar konusu işlenmiş ve bu konuyla alakalı örnekler yer verilmiştir. Burada dikkat çeken husus, bazı kelimelerin yazımının, “Kur’ânî resim” ve “İmlâî resim” şeklinde ikiye ayrılmış olmasıdır. Örneğin; (دَاعِي - دَاعِي), (عَادِم - آدَم) gibi. Bu örneklerde sağdaki yazımlar, “Kur’ânî resim”, soldaki yazımlar da “İmlâî resim” olarak gösterilmiştir. Bu durum, incelediğimiz elifbâ cüzleri içerisinde ilk defa karşılaştığımız bir durumdur. Burada gösterilen, “Kur’ânî resimler” örnekleriyle, Türkiye’de kullanmış olduğumuz mushaflardaki yazımları mukayese ettiğimiz zaman, bazılarının birbirleriyle uyumlu olmadığını tespit etmiş bulunmaktayız. Buna (عَادِم - آدَم) örneğini verebiliriz. Türkiye’deki mushaflarımızda bu kelime uzun bir hemze ve üzerinde bir asarla, (آدَم) şeklinde gösterilmektedir.¹⁰⁷ (Bkz. Resim 19.)

¹⁰⁷ el-Bakara 2/31.

الحرس الثالث
اقرأ ولاحظ

تدريب على الرسم الإملائي

الرسم الإملائي	الرسم الإملائي	الرسم الإملائي	الرسم الإملائي	الرسم الإملائي	الرسم الإملائي
دَاعِي	دَاعِي	أَدَم	أَدَم	أَمَن	أَمَن
سَابِق	أَخَاهُ	صَبَاحُ	مَاذَا	يَنَالُ	
يَدَاهُ	قَالَتَا	هُنَالِكَ	وَلَات	تَحَافَا	
صَوَاب	سَحَاب	بَنَاهَا	ذَوَاتَا	قَضَاهَا	
تَقَاهُمَا	تَنَاصَرَا	تَقَارَبَا	تَنَادَرَا	تَسَالَفَا	
يُدَافِعُ	يُنَاقِشُ	يُخَالِفُ	يَتَرَاوَعُ	يَتَوَاضَعُ	
أَسَاوِرَ	أَكَابِرَ	كَوَاعِبَ	هَدَايَا	قَضَايَا	
غَابَاتُ	خَالَاتُ	آتَاهَا	آخِرَتَا	آثَارَهَا	
أَمَنَ أَدَمُ	تَابَ وَأُتَابَ	هَاجَرَ وَجَاهَدَ			
أَقَامَ صَلَاتَهُ	رَجَاهُ فَهَدَاهُ	أَجَابَهُ فَدَعَاهُ			
أَطَاعَ عُمَرُ أَبَاهُ فَقَازَ بِرِضَا خَالِقِهِ					

للمعلم
والأب

(١) شكل الهمزة مع ألف المد في الرسم القرآني يكون (عَا) .
(٢) شكل الهمزة مع ألف المد في الرسم الإملائي يكون (أ) كما في كلمة (أَمَن) .
وإن اختلفا في الرسم لكن الزمن الصوتي واحد .
(٣) هامر جداً : القراءة اليومية (٧ ، ١٠) .

٦٦

RESİM 19 Nûru'l-Beyân Sayfa 26

Yirmi yedinci sayfada hem asar konusuna devam edilmiş hem de Türkiye örneğindeki “Vâv ve Yâ Şeklinde Yazılan Elif” adlı konunun bir benzeri işlenmiştir. Sayfada küçük bir notta yazılmış bulunan “Elif-i Sağîra” yani “Küçük Elif” tabiri dikkatimizi çekmiştir. Anladığımız kadarıyla bu ifade hem asar işareti için hem de vâv ve yâ şeklinde yazılan elif için kullanılmış gibi görünmektedir. Sayfanın sonundaki nota bakıldığında, böyle bir sonuç çıkmaktadır. Bunun yanında dikkatli bakılırsa eğer asar işareti, küçük bir elif harfini andırmaktadır.

المد بالياء

الدرس الثالث / اقرأ ولاحظ

تدريب على الرسم الإملائي

الرسم الإملائي	الرسم الإملائي	الرسم الإملائي	الرسم الإملائي
عَتَمِي	عَتَمِي	عَدَائِي	عَدَائِي
بَشِيرُ	بَشِيرُ	أَيَّاتِي	أَيَّاتِي
شَدِيدُ	شَدِيدُ	أُجِيبُ	أُجِيبُ
يُقِيمَا	يُقِيمَا	يُرِيدَا	يُرِيدَا
مِيزَانُ	مِيزَانُ	يَضِيقُ	يَضِيقُ
أَخْذِينَ	أَخْذِينَ	آكِلِينَ	آكِلِينَ
عَتَمِي	عَتَمِي	مُصِيبَهَا	مُصِيبَهَا
رَاحَتِي فِي طَاعَةِ خَالِقِي	رَاحَتِي فِي طَاعَةِ خَالِقِي	صَلَاحِي فِي صَلَاتِي وَصِيَامِي	صَلَاحِي فِي صَلَاتِي وَصِيَامِي
أُحَافِظُ عَلَى كُتُبِي وَأَدَوَاتِي	أُحَافِظُ عَلَى كُتُبِي وَأَدَوَاتِي	زَارَنِي خَالِي وَمَعَهُ خَالَتِي	زَارَنِي خَالِي وَمَعَهُ خَالَتِي
يَسِيرُ سَامِي مَعَ أَخِيهِ شَادِي	يَسِيرُ سَامِي مَعَ أَخِيهِ شَادِي	صَامَ وَقَامَ فَرَادَ إِيْمَانُهُ	صَامَ وَقَامَ فَرَادَ إِيْمَانُهُ
لَيْسَ أَخِي مَلَائِسُهُ	لَيْسَ أَخِي مَلَائِسُهُ	زَارَ أَبِي صَدِيقُهُ	زَارَ أَبِي صَدِيقُهُ

(١) تعرف المعلم كلمة ... كلمة ثم تسمع المعلم في صوت واحد.
(٢) يعرف المعلم أن الياء المدية في الرسم الإملائي هي آخر الكلمة يوضع تحتهما نقطتان
مثل كلمة (عَتَمِي) وفي الرسم الإملائي لا يوضع تحتهما شيء.
(٣) يعرف المعلم الفرق بين العمة مع ألف المد في القرآن (١٥) وفي الرسم الإملائي (١٦).

المد بالياء

الدرس الثاني / اقرأ ولاحظ

أمثلة قرآنية

مَرَقَامِي	يُجِيبُ	فَلَاكِي	هَيْسَ
أَبِي	فِيهِم	نُذِرِي	جِدْنَ
أَخِي	دِينِ	ذَوِي	كُلِي
يُجِيبُ	أَخِيهِ	نُذِيرِي	أُحِيطُ
عَلِمِينَ	نُثِيرُ	تَسِيلُ	يُنِيبُ
بَلَدِيغ	تَسِيلُ	نُذِيرُ	بَصِيرُ
مَسَامِي	تَسَامِي	مِدَادُ	بَسَاتِي
سَرَابِيل	مَحَارِبِ	فُرُشِي	عِبَادِي
أَبَابِيل	مُنِيرِينَ	أَمْدُطِيرُ	وَأَكِيدُ
رَفِيعُ	فَكَهِنُ	عَشِيرَتَكَ	عَزِينَ
سَنَفَلِينَ	وَيُعِيدُ	وَنُمِرُ	خُلُودِينَ

(١) تحرس على بيان الزمن الموصلي للمعند والزم لا يقل عن حركتين مع القراءة اليومية
لمسحقة (١٥، ١٦، ١٧).
(٢) لتتدرب على التدريبات على المد بالياء صفحة (٢٥، ٢٦).

RESİM 21 Nûru'l-Beyân Sayfa (29,30)

Otuz birinci sayfada, zamirin esreli hali olan (ي) ili ilgili örnekler yer almakta ve uzatma harflerinden yâ ile bağlantılı kabul edilmektedir.

المد بالياء

الدرس الرابع / اقرأ ولاحظ

الياء المدية المدورة الخاصة بالرسم القرآني

هـ	-	هـ	-	هـ
ي	-	ي	-	ي

أمثلة قرآنية

وَقِيلَ لَهُ	شِيعَتِهِ	لَهُدَاهِ
عَمَلِهِ قَرَأَهُ	شِيعَتِهِ	هَذِهِ نَافَةٌ
وَصَلَبَتِهِ وَتَنِيهِ	سَنَعِيدُهَا سِيرَتَهَا	
بَلَّ قَدِيرِينَ	سَرَابِيلُ تَقِيكُمُ	
فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ	وَلِي فِيهَا مَقَارِبُ	
وَكُتُبِهِ وَرُشُلِهِ	ءَايَتُنَا فَتَسِيَّتْهَا	
كَذَلِكَ يُرِيهِمْ	خَالِدِينَ فِيهَا	

(١) يعرف المعلم أن الياء المدية المدورة (ي) لا تأتي إلا في ١٥ آيات القرآن وهي مثل الياء المدورة في الزمن الموصلي.
(٢) لا تسمى القرارة لمسحقة (١٨، ١٩) مع مراجعة تدريبات ألف المدية المدورة صفحة (٢٧).

RESİM 22 Nûru'l-Beyân Sayfa 31

Otuz ikinci sayfada, uzatma harflerinden vâv harfî işlenmekte ve uzatma harflerinden elif ve yâ harflerinin işlenmesine benzer bir tarzda konu ele alınmaktadır. Otuz üçüncü sayfada, Kur’ânî örnekler ve otuz dördüncü sayfada da imlâî örnekler gösterilmiştir.

RESİM 23 Nûru'l-Beyân Sayfa (32,33,34)

Otuz beşinci sayfaya geldiğimizde, zamirin ötre hali olan (ؤ) ili ilgili örnekler ve bazen küçük vâv harfî ile uzatılan kelimeler yer almaktadır. Bu sayfanın başlığı “Kur’ânî Örnekler” olarak adlandırılmıştır. Otuz altı ve otuz yedinci sayfalar, konunun devamı niteliğinde olup bu sayfalarda da Kur’ânî örneklere yer verilerek uzatma harfleriyle ilgili konuların pekiştirilmesi sağlanmak istenmiştir.

Otuz sekizinci sayfaya geldiğimiz vakit, imlâî örneklerle alakalı alıştırmalar, burada yer almaktadır. Örnekler, Arapça cümlelerden oluşan parçalar halindedir ve Kur’ân’dan kelimelerin seçilmesiyle oluşturulmuş değildirler. Dolayısıyla incelememizin dışında kalmaktadırlar.

Kırkinci sayfadan başlayarak kırk altıncı sayfaya kadar yedi sayfa boyunca sükûn konusu ile alakalı Kur'ânî örneklerle yer verilmiş ve örneklerin harf sayısı, kelime sayısı kademeli bir şekilde artırılarak sükûn konusunun pekiştirilmesi sağlanmak istenmiştir.

السكون (٢)

الدرس الثالث / اقرأ ولاحظ /

تدريب (٢) أمثلة قرآنية

يُزجى	يَمَحُو	يَتَلَوْنَ	أُفْرِغْ
يُدْرِكْ	رَحَلَهُ	إِطْعَامُ	يَفْتَرِي
مِثْلُهَا	يُثْبِتُ	عَسْعَسَ	يَتَلَوْنَ
أَذْهَبَ	فَأُتِرْنَ	فَأُخْرِجَ	فَأَقْبَلَ
فَبَلَغْنَ	نُسْتَبِقُ	وَأُظْهِرُ	وَأَشْهَدُهُمْ
إِلْيَاسَ	إِطْعَامُ	وَوَضَعْنَا	بِإِذْنِ
يُحْيِي	أَشْكُوا	يَشْرَبُ	خَمْسِينَ
أَصْحَاكُ	عَاسِجُدُ	عَلَيْهِ	يُعْطِيكَ
مَبْعُوثُونَ	يَعْفِرُ	أَنْعَمَ	يُوسُوسُ
أَنْلِزْكُمْوهَا	فَتَخْطِفُهُ	وَلَيُضْرِبَنَّ	يَضْنَعُ
مُمْسِكُ	لَيَبْتَليَنَّكُمْ	سَنَدْخُلُهُمْ	تَخْتِهَا

(١) تتنسى القراءة قاعدة السكون يومياً صفحة رقم (٣٩).
(٢) يعرف المتعلم أن ألف التي تأتي عليه صغر مستدير لا ينطق مثل كلمة (يَتَلَوْنَ).

المعلم والابا.

السكون (٢)

الدرس الثاني / اقرأ ولاحظ /

تدريب (١) أمثلة قرآنية

شَدَّ	بَهْرَ طُ	فَلَا يَكْشِبُ	مُثْنَى
شَدَّ	رَبَّ	جُدَّتْ	أَجْرُ
خَذَلَهَا	مُثْنَى	أَبْكَى	مُثْنَا
يَقْضِي	عِلْمِي	يُلْقِي	يَشْلُوْا
أُرْسِلَ	يَخْلُقُ	تَعْلَجُ	تَحْرَنْ
رَأَوْهُمْ	أَهْلُكُمْ	فَوَيْلٌ لَّكُمْ	فَلَا يَكْشِبُ
قَضَيْتُمْ	لَكُمْ	تَسْتَعْلِفُونَ	تَبْخَسُوا
فَدَعَمَ	لَتَأْتُونَ	يَذْكُرْكُمْ	لِيَبْلُوكُمْ
فَلَا يَدْعُ	رَأَيْتُمْوهُ	بِأَهْلِيهَا	وَتَقْوَدَهَا
أَعْلَمَ	يُنْبِتُ	أُظْمَغُ	يُظَاهِرُ
رَعِمَتْ	أَشْرَفُ	أَجْدَرُ	خَلَقْنَا

(١) لا تتنسى القراءة اليومية لصفحة (٣٩، ٤٠، ٤١).
(٢) مراجعة التدريبات على المجهود صفحتان (٣٩ حتى ٤١).
(٣) عند تحليل الكلمة إلى مقاطع صوتية يكون الحرف الساكن مع ما قبله.

المعلم والابا.

RESİM 26 Nûru'l-Beyân Sayfa (40,41)

Kırk ikinci sayfada, “el takısı” ile alakalı olan izhâr-ı kameriyye konusuna temas edilmiş ve bu konu da sükûn konusunun içinden sayılmıştır. Bu sayfalarda sükûn konusunun pekiştirilmesinin yanında, örnekler içerisinde harekeler ve uzatma harfleri de yer aldığından, harekeler ve uzatma harfleri gibi önceki konulara ait hususlar da pekiştirilmektedir.

تَا ثَا خَا غَا يَا
صَا ظَا سَا كَا وَا

تَجْرِيبُ (١) أَهْلُهُ قِرَائَتُهُ

خِطُّ سَمًا وَذَانِيَّةً مَدْعَا شًا
سَقَى قَاعًا نَارًا فُتْرَى بَابًا
كَذَحًا وَظَفَا وَزَادَا عَرَضًا عِلْمًا
حَرَجًا كُفْعًا أَحَدًا سُبُلًا أَبَدًا

¹⁰⁸ Muhammed Fuad Abdülbaki, *El-Mu'cemül-Müfrehres Li-Elfâzil-Kur'ani'l-Kerîm* (Beyrut: Dârül-Ma'rife, 2012), 571.

¹⁰⁹ "Meryem", ts. 19/98.

Suresi'ne yapılabilecek olan geçiştir. Medine basımı mushaflarda bu kelimedeki tenvin (رَكْرَؤًا) şeklinde yazılarak tek bir üstün ve üstte yazılı bir mîm harfi ile gösterilmektedir.

Burada da (رَكْرَؤًا) kelimesi, Medine'de basılan mushafın dijital versiyonundan kopyalanarak alınmış gibi görünmektedir. Bu durumun sakıncalı olabileceğine yukarıda değindiğimiz gibi burada da yineliyoruz. Elli ikinci sayfada ise ayet-i kerîmelerden alınma cümlecikler ile tenvin konusu alıştırmalar ile pekiştirilmeye çalışılmıştır.

RESİM 29 Nûru'l-Beyân Sayfa (51,52)

Elli üçüncü sayfaya gelindiğinde, tenvin ile alakalı iki esre konusuna geçilmiştir. İki üstün konusu işlenirken olduğu gibi burada da tenvinli harfin açılımı ve eşittir işareti (=) ile tenvinli hali gösterilmiştir. Örneğin, (تَن = ت), (جَن = ج) vb. gibi. Elli dört ve elli beşinci sayfalarda da iki esre ile alakalı örnekler gösterilmiş ve konu pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Altmış ikinci sayfada, şedde konusu işlenmeye başlanmıştır. “Şedde” yan başlığının açıklamasında “Bir harfin iki sesli olarak okunmasıdır. İlki sâkin, ikincisi de harekeli olarak.” yazılmaktadır. Bu açıklamanın yapılmış olmasının öğrenciler açısından çok faydalı olmaktadır diye düşünmekteyiz. Bu açıklamaya, tenvin işlenirken olduğu gibi kelimenin şeddeli hali ve açılımının gösterilmesi uygulaması eklenebilir. Örnek vermek gerekirse; (**بَدَّ** = **بَدَّ**) vb. gibi. Bunun yanı sıra alıştırmaların oluşturulma tekniği de ilgi çekici sayılabilir. Örnek verecek olursak, önce üç harfli ve şeddesiz bir kelime gösterilmekte ve ok işareti ile aynı kelimenin şedde almış hali gösterilmektedir. Mesela, (**وَقَعَ** => **وَقَعَ**) vb. gibi. Bir sonraki sayfa olan altmış üçüncü sayfada da şedde ile alakalı örnek alıştırmalara yer verilmiş ve şedde konusu pekiştirilmek istenmiştir.

The image shows two pages from a textbook, likely for Arabic grammar, focusing on the 'shadda' (double letter) concept. The left page is titled 'الشدة مع حركة الفتح والدم بالالف' and the right page is titled 'الشدة مع حركة الفتح والدم بالالف (أ)'. Both pages contain tables of words and exercises for the 'shadda' concept.

Left Page (Page 62):

الشدة مع حركة الفتح والدم بالالف

أقرأ ولا تحذف

تدريب (٢) أمثلة قرآنية

نَزَلَ	أَجَلَ	فَعَلَ	تَأَذَّنَ
نَزَلَ	أَجَلَ	فَعَلَ	تَأَذَّنَ

وَدَّ عَمَّ بَثَّ حَقَّقَ ثَمَّ

أَحْسَ أَجَلَ فَعَلَ قَصَبَ أَعَدَّ

رَجَبَ أَسَّ قَدَّرَ سَبَّحَ فَكَّرَ

غَضِبَ فُضِيَ لَجَّ دَوَّ ثَلَمَا

وَقَّ عَمَّا لَمَّا صَلَّى أُنِّي

مَنَعَ سَحَّارَ فَعَلَ كُنَّا حَلَّابَ

دَعَا دَعَا خَتَّارَ وَهَّجَا وَعَشَّاقَ

نَزَّاعَةً سَيَّارَةً لَوَّاحَةً لَعَنَّا وَجَنَّتْ

يُمَدِّدُ فَرَدَّهَا تَلَقَّوْهُ يَتَوَلَّوْنَ تَتَبَرَّأُ

مُكْتَافٌ فَأَتَمَّ بَصَّعُ بَغَرْنَاكَ دَكَّيْتُمْ

المعلم و الأبا

Right Page (Page 63):

الشدة مع حركة الفتح والدم بالالف (أ)

أقرأ ولا تحذف

الشدة مع حركة الفتح والدم بالالف (أ)

هي صوتان لثرف واحد أولهما ساكن والثاني متحرك ، فأدغم الصوتان لثرفاً واحداً مشدداً

بَدَّ	وَقَّ	خَصَّ	دَعَّ
بَدَّ	وَقَّ	خَصَّ	دَعَّ

تدريب (١)

رَدَّ	حَجَّ	بَثَّ	هَشَّ
رَدَّ	حَجَّ	بَثَّ	هَشَّ

هَبَّ غَطَّ حَلَّ زَوَّ حَقَّ غَشَّ

هَبَّ غَطَّ حَلَّ زَوَّ حَقَّ غَشَّ

قَطَعَ قَطَعَ جَمَعَ جَمَعَ فَتَحَ فَتَحَ

قَطَعَ قَطَعَ جَمَعَ جَمَعَ فَتَحَ فَتَحَ

دَرَسَ دَرَسَ رَسَعَ رَسَعَ وَقَعَ وَقَعَ

دَرَسَ دَرَسَ رَسَعَ رَسَعَ وَقَعَ وَقَعَ

نَجَرَ نَجَرَ بَحَرَ بَحَرَ طَوَّفَ طَوَّفَ

نَجَرَ نَجَرَ بَحَرَ بَحَرَ طَوَّفَ طَوَّفَ

عَدَّدَ عَدَّدَ حَمَلَ حَمَلَ وَقَفَ وَقَفَ

عَدَّدَ عَدَّدَ حَمَلَ حَمَلَ وَقَفَ وَقَفَ

المعلم و الأبا

RESİM 32 Nûru'l-Beyân Sayfa (62,63)

Altmış dördüncü sayfada, konu başlığı şedde olmasına rağmen alt başlık olarak “el-Lâmü’ş-Şemsiyye” yazılmakta ve bu konuda küçük bir açıklama yapılmaktadır. Açıklamada: “el-Lâmü’ş-Şemsiyye, yazıldığı halde okunmaz. Haliyle, lâm harfi üzerinde sükûn bulunmaz, takip eden harf şeddelenir.” yazılmıştır.

Bir alt başlıkta da “el-Lâmü’ş-Şemsiyye” on dört harften oluşmaktadır yazılmakta ve harfler “أخوات” ve “أصحاب” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma, ilk kez karşılaştığımız bir durumdur. “أخوات” harfleri için (ل-ن) harfleri ve “أصحاب” harfleri için

de (ظظ)، (صص)، (سش)، (رر)، (دد)، (تت) harfleri parantezler içerisinde gösterilmiştir.

الحرس الثالث

الشدة

اقرأ ولاحظ

(الحرس الرابع)
اقرأ ولاحظ

الحرس الثالث

الشدة

اقرأ ولاحظ

(الحرس الرابع)
اقرأ ولاحظ

تدريب (٤) أمثلة قرآنية

وَالَّذِينَ هُمْ لِلرَّكُوزَةِ فَعِلُونَ

الشَّهْرَ الْحَرَامَ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ

وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ

وَاتَّبِعُوا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ

فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى

أَوْ لَتَعُودَنَّ فِي مِلَّتِنَا

فَقَتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ

وَأَنْتُمْ لِمَنِ الْمَقَرَّبِينَ

فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ

وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ خَلَقَ الْعَالِمْ

وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ

وَأَبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى

لَتَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ

تدريب (٣)

الْفَأْرُ	رَقِي	أَلَسَّ	حَاء	الْكَافُ	س	الْدَّهْرُ	رُ
الْفَاعِلُ	رَقِي	أَلَسَّ	حَاء	الْكُنَا	سِي	الْدَّهْرُ	يُ

الْفَرَاغُ

الْقَوَابُ

الْدَّهْرُ

الْدُّبَابُ

الْوَأْسُ

الْوَبْدُ

السَّجْدُونَ

السَّجَرَةُ

الْصَّرْحُ

الْضَّانُ

الطَّارِقُ

الطَّلِيلِينَ

الْلَطِيفُ

الْلَاسُ

لِلصَّلَاةِ

لِلذَّكَرِ

لِلرَّكُوزَةِ

الْفَقْوَى

الْرَاقِفَةُ

الْفَقْلَانِ

لَعَلَّنَا نَنْتَبِعَ السَّحَرَةَ

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ

وَأَنَّهُ لَمَنِ الصَّادِقِينَ

هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ

(١) تدبر على مراجعة الأمثلة التالية على السكون والفتحة من صفحة (١٣، ١٤، ١٥، ١٦، ١٧، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٣، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ٣٧، ٣٨، ٣٩، ٤٠، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٤٥، ٤٦، ٤٧، ٤٨، ٤٩، ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٥، ٥٦، ٥٧، ٥٨، ٥٩، ٦٠، ٦١، ٦٢، ٦٣، ٦٤، ٦٥، ٦٦، ٦٧، ٦٨، ٦٩، ٧٠، ٧١، ٧٢، ٧٣، ٧٤، ٧٥، ٧٦، ٧٧، ٧٨، ٧٩، ٨٠، ٨١، ٨٢، ٨٣، ٨٤، ٨٥، ٨٦، ٨٧، ٨٨، ٨٩، ٩٠، ٩١، ٩٢، ٩٣، ٩٤، ٩٥، ٩٦، ٩٧، ٩٨، ٩٩، ١٠٠، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٥، ١٠٦، ١٠٧، ١٠٨، ١٠٩، ١١٠، ١١١، ١١٢، ١١٣، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٣١، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨، ١٥٩، ١٦٠، ١٦١، ١٦٢، ١٦٣، ١٦٤، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧١، ١٧٢، ١٧٣، ١٧٤، ١٧٥، ١٧٦، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨١، ١٨٢، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٧، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩١، ١٩٢، ١٩٣، ١٩٤، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٨، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١١، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢١٨، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨،

RESİM 33 Nûru'l-Beyân Sayfa (64,65)

Altmış altıncı sayfaya geldiğimizde, şedde konusu devam ettirilmekte fakat bu defa esreli şedde ve şeddeden sonra uzatma harflerinden yânın bulunduğu duruma dair örnekler gösterilmektedir. Altmış yedi ve altmış sekizinci sayfalar, şedde konusunun Kur'ânî örneklerine ayrılmış, altmış dokuzuncu sayfada ise Arapça pasajlar içinde imlâî örneklemeler yapılmıştır.

Son olarak sayfa yetmiş beşte, şedde ve tenvinin bir arada bulunduğu duruma dikkat çekilmek istenmiş ve bununla alakalı kelimeler örnek olarak gösterilmiştir. Bir sonraki sayfa olan yetmiş altıncı sayfada da bu konuyla ilgili ayetlerden alınma cümleler gösterilmiştir. Bu sayfayla birlikte hem şedde konusu hem de elifbâ kitabı burada sona ermiştir.

الشدة مع التنوين
أقرأ وألاحظ

أمثلة قرآنية

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا	النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا
وَالَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَقِيَ شَكًّا	يُنشِئُ مَكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ
فَأَصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ	فَلَمَّا اسْتِيقَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا
وَالْأَفْرِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ	وَنُحِيطُونَ إِلَى تَأَمُّلِ الْهَوَا
وَلَمَّا أَهْبَطُوا نَعَضَّكُمْ بِأَنفُسِ عَدُوِّ	يُدْعَوْنَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعَا
وَأَيُّ عَلَيْهِ لِقَاؤُ أَمِينٍ	لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكِ مِنْ حَقٍّ
وَطَعَامَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلًّا	بَلْ وَعَدْنَا عَلَيْهِ حَقًّا
يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ خَفِيٌّ عَنْهَا	تُجَلِّسُ رَبُّهُ لِلْجَنَّةِ جَعَلَهُ دَكًّا

(١) يسمع قراءة التدريس من كل متعلم على حدة.
(٢) تلتحق المراجعة بداية من الوحدة الثالثة صفحة رقم (٣٩) وحتى (٧٦) وذلك قبل البداية في (أحكام الترتيل).

للمعلم
و الأبا.

الشدة مع التنوين
أقرأ وألاحظ

حَقًّا	عَدُوًّا	عَدُوًّا	عَدُوًّا
حَقًّا	عَدُوًّا	عَدُوًّا	عَدُوًّا
أَبًّا - أَبًّا	فَكِّ - فَكِّ	صَبَّ - صَبَّ	
طَبَّ	طَبَّ	طَبَّ	طَبَّ
قَوِيَّ	قَوِيَّ	قَوِيَّ	قَوِيَّ
حُبًّا	حَقًّا	سِرًّا	فَطَّلَا
عُتُوًّا	مَرَدًّا	عَدُوًّا	شَكًّا
شَرًّا	فَطَّلَا	كُلًّا	خَفِيَّ
عَفْوًا	غَلِيًّا	شَقِيًّا	حَبًّا
عِزًّا	دَرِيًّا	وَلِيًّا	عَزِيًّا
ظَهْرًا	مُسْتَقَرًّا	وَلِكُلِّ	
وَعَشِيًّا	مُسْتَوْرًا	أَعْجَمِيًّا	

هام جدا بعد الانتهاء من هذا الدرس وقبل الانتقال إلى الدرس التالية مراجعة ما سبق وذلك بداية من صفحة ٣٩ حتى ٧٦ والهدف من المراجعة تمكين القراءة لجميعها بدون هباء ورفع مستوى الضعيف.

للمعلم
و الأبا.

RESİM 36 Nûru'l-Beyân Sayfa (75,76)

Yetmiş yedinci sayfa itibarıyla “احكام ترتيل القرآن” başlığı altında tecvid kaideleri işlenmeye başlanmış olup toplamda on sekiz sayfa bu iş için ayrılmıştır. Tecvid kaidelerinin incelenmesi ve mukayesesi bizim konumuzun sınırlarını aşacağından bu kadarıyla yetinip Mısır örneği başlığımız altındaki analizimizi burada sonlandırıyoruz.

1.2.1. Teknik Analiz

Kitabın Boyutları: 17X23.5 cm

Sayfa Sayısı: 96

Kullanılan Renkler: Siyah, lacivert, mavi, yeşil, kırmızı

Kitabın Sayfa Yönü: Sağdan sola doğru

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Kahire/Mısır Arap Cumhuriyeti-2024

Yazar Bilgisi: Dr. Abdulmecid Tarık el-Saeed

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Arapça-Arap Alfabeti

Kitabın Özel İsmi: Nûru'l-Beyân Lita'lîmi'l-Kırâati ve Tertîli'l-Kur'ân

1.2.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: İçindekiler bölümü mevcut değil.

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği: Sayfaların altında küçük notlar bilgilendirme amaçlı konulmuştur.

Kitabın Dili: Tamamen Arapça

Konu Sıralaması: Kitabın konu sıralaması klasik denebilecek tarzda kademeli olarak ilerleyecek şekilde verilmiştir.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Yeteri kadar örneğe yer verildiği kanaatini taşımaktayız.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur'ân'dan Seçilip Seçilmediği: Kur'ân'dan seçilen kelimeler bulunmakla beraber, Kur'ân'dan olmayan “deve, ev, buzdolabı gibi” anlamlara gelen Arapça kelimelere de yer verilmiştir.

Ÿ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup Olmadığı: Lâmelif için ayrı bir bahse rastlanmamıştır.

Yazma (Yazı) Alıştırmasına Yer Verilip Verilmediği: Hiç yazma alıştırması bulunmamaktadır.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Eserde hiçbir Latince karaktere rastlanmamıştır.

Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Eserin ilk dersinde Hurûfu'l-Heca başlığı altında harflerin açılımları harflerin altında gösterilmiştir.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Kitabın arka kapağında hem internet sitesi linki hem de karekod (QR Code) bulunmaktadır fakat ikisi de çalışmamaktadır. Bunun yanı sıra internette çeşitli platformlarda videolara ulaşılabilirliğini belirtebiliriz.

1.3. SUUDİ ARABİSTAN VE IRAK ÖRNEĞİ

Suudi Arabistan Krallığı, bugün, kutsal topraklar olarak andığımız, vahyin indiği, Allah'ın Rasûlü Hz. Muhammed'in de (sas) yaşamış olduğu Mekke ve Medine şehirlerini sınırlarında barındıran, nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman olan bir İslâm Ülkesi'dir. Burada sadece Arabistanlı Müslümanlar yaşamamakta, dünyanın dört bir yanından çeşitli milletlere mensup Müslümanlar da yaşamaktadır. Bunun yanında Müslümanlar, bu toprakları hem kısa süreli hem de uzun süreli olarak ziyaret etmektedir. Hatta bazı Müslümanlar burada eğitim almakta ve bazıları da eğitim vermektedir. Bu eğitimlerden bir tanesi de şüphesiz Kur'ân eğitimidir.

Suudi Arabistan’da “el-Kâidetü’n-Nûrâniyye”¹¹⁰ adlı eserin Kur’ân öğretimi için yaygın olarak okutulduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Eser, otuz iki sayfadan müteşekkil olsa da bunun yirmi üç sayfası elifbâ cüzünü teşkil ediyor diyebiliriz.

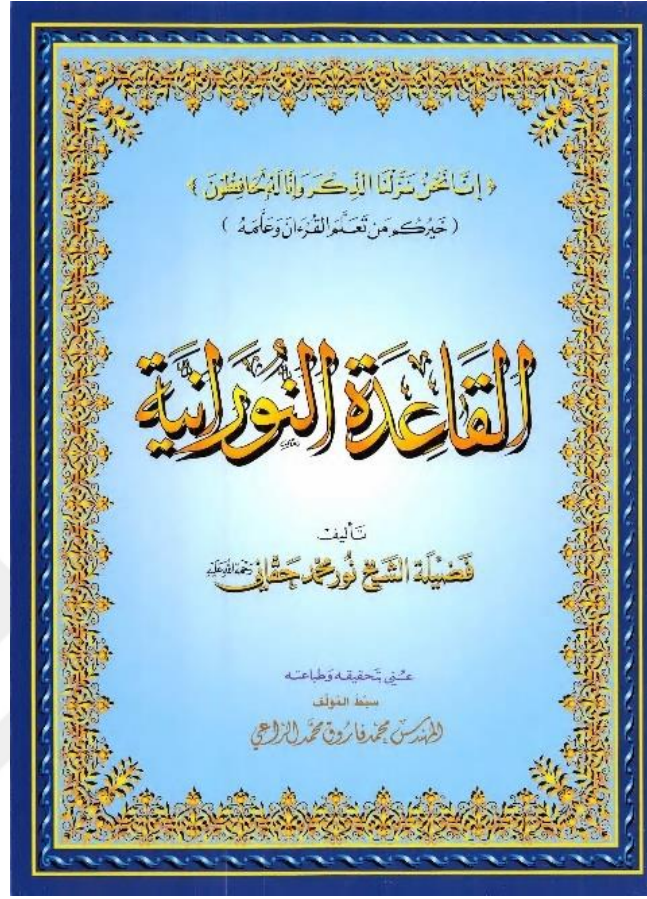
Irak Devleti de önemli tarihi olan, çeşitli İslâm Devletleri’ne başkentlik etmiş Bağdat ve Kûfe gibi şehirleri sınırlarında barındıran, kıraat sahasında çeşitli âlimlerin yetiştiği önemli ülkelerden birisidir. Raşid Halifeler devrinden başlamak üzere günümüze kadar Irak’tan yetişmiş çok sayıda kıraat âlimi de bulunmaktadır.

Kronolojik olarak verecek olursak, muhadramundan¹¹¹ Zir b. Hubeyş (ö. 82/701), Hârûn b. Mûsâ el-Ezdî (ö. 170/786 civarı), yedi kıraat imamından bir tanesi olan Kisâî (ö. 189/805), Hallâd b. Hâlid (ö. 189/805), Halef b. Hişâm (ö. 229/844), kırâat-i aşere imamlarından Ya’kûb el-Hadramî’nin (ö. 205/821) meşhur iki râvisinden biri olan Ravh b. Abdülmü’min (ö. 233/847-48 [?]), kırâat-i seb’a imamlarından Ebû Amr (ö. 154/771) ile Kisâî kıraatlerinin meşhur ikişer râvisinden biri olan Dûrî (ö. 248/862 [?]), Kitabü’s-Seb’a müellifi İbn Mücahid (ö. 324/936), İbnü’l-Münâdî (ö. 336/947), İbn Miksem el-Attar (ö. 354/965), Dârekutnî (ö. 385/995), Kalânîsî (ö. 521/1127), İbnü’l-Vecîh (ö. 740/1340) ve İbnü’l-Kâsîh (ö. 801/1399) Iraklı ve önemli kıraat âlimlerinden bazılarıdır. Yakın döneme baktığımızda da Ğânim Kaddûrî El-Hamed’i saymak mümkündür.

Suudi Arabistan ve Irak örneği başlığını kullanmamızın sebebi “el-Kâidetü’n-Nûrâniyye” adlı eserin her iki ülkede de yaygın olarak okutulduğunu tespit etmiş olmamızdır.

¹¹⁰ Nur Muhammed Hakkânî, *el-Kâidetü’n-Nûrâniyye* (Cidde: Furqan Group For Education and IT, 2019).

¹¹¹ **Muhadram:** Hem Câhiliye devrinde hem İslâmî dönemde yaşamış, Hz. Peygamber hayatta iken veya vefatından sonra müslüman olmuş, ancak onu mümin olarak görememiş kimseyi ifade eder.

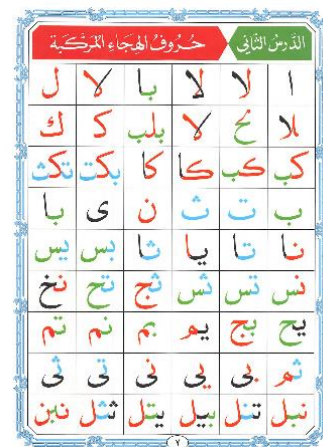
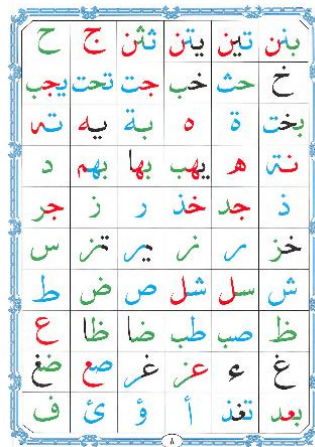
RESİM 37 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Kapak Sayfası

Eseri incelemeye başladığımızda, ilk dersin altıncı sayfada başladığını söyleyebiliriz. Sayfanın en üstünde, nispeten daha büyük bir hat ile “Bismillahirrahmanirrahim” yazılmaktadır. Bu besmelenin altında “ed-Dersu'l-Evvel” “Hurûfu'l-Hicâi'l-Müfradeh” yani “Birinci Ders” “Tekil Hecâ Harfleri” yazılmaktadır. Harfler, toplamda otuz kutucuk içerisinde gösterilmektedir. Normalde Arap Alfabeti'nde yirmi sekiz harf bulunmaktadır. Bu fazlalık olan iki kutucuk, hemzenin küçük halinin gösterimi ve “yâ” harfinin hem noktalı hem de noktasız halinin gösteriminden kaynaklanmaktadır. Lâm-elif karakterine ise bu sayfada yer verilmemiştir. Sayfada dikkat çeken husus, her bir harfin harekesiz olarak kutucukların içerisinde gösterilmiş olması ve her harfin sol üst tarafında kırmızı renkle harfin açık halinin yazılmış olmasıdır. Örneğin, (س) harfi ve sol üst köşesinde de (سين) yazılmaktadır. (Bkz. Resim 39)

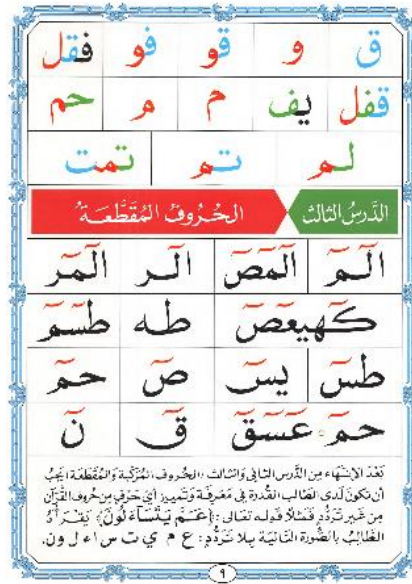
RESİM 38 el-Kâidetü 'n-Nûrâniyye Sayfa 6

Yedinci sayfaya geldiğimiz zaman, “ed-Dersu’s-Sânî” “Hurûfu’l-Hicâi’l-Murakkebeh” yani “İkinci Ders” “Hicâ Harflerinin Bitişik Halleri” yazılmaktadır. Burada, elif ile başlanarak lâmelif karakterinin birkaç hali gösterilmiş ve bazen iki bazen de üç harf harekesiz olarak ve birleştirilmiş bir halde gösterilmiştir. Bu derste, harfler harekesiz gösterildiğinden okunacak bir şey yok gibi görünmektedir. Daha çok yazıların şeklinin öğrenci tarafından kavranması beklendiği söylenebilir. Sekizinci sayfa ve dokuzuncu sayfanın baş kısmı, bu dersin devamı niteliğindedir. (Bkz. Resim 40.)

RESİM 39 el-Kâidetü 'n-Nûrâniyye Sayfa (7, 8, 9)

Dokuzuncu sayfanın ikinci yarısında, “ed-Dersu’s-Sâlis” “el-Hurûfu’l-Mukattaah” yani “Üçüncü Ders” “Mukattaa Harfleri” yazılmaktadır. Burada, Kur’ân’daki bazı sure başlarında bulunan “mukattaa harfleri” kutucuklar içerisinde örnek olarak gösterilmektedir. Sayfanın altında, “İkinci ve üçüncü dersler (Bitişik ve Mukattaa Harfleri) bittikten sonra, öğrencinin tereddütsüz bir şekilde, Kur’ân’ın hangi harfi olursa olsun o harfi bilebilmesi ve farkına varabilmesi gerekmektedir.” yazılmıştır. Örnek olarak da Nebe’ Suresi’nin ilk ayeti verilmiştir. “Tıpkı Allah Teâlâ’nın şu sözünde olduğu gibi: (ع م ي ت) Öğrenci aşağıdaki görselde yer alan metni tereddüt etmeden okur: (س ا ء ل و ن)” yazılmıştır. (Bkz. Resim 41.)

RESİM 40 el-Kâidetü’n-Nûrâniyye Sayfa 9

Onuncu sayfaya gelindiğinde, “ed-Dersu’r-Râbi” “el-Hurûfu’l-Muteharrike (el-Harekât ُ)” yani “Dördüncü Ders” “Harekelenmiş Harfler (Harekeler ُ)” yazılmaktadır. Tüm harfler, “fetha”, “kesra” ve “damme” harekesini alacak şekilde kutucuklar içerisinde gösterilmiştir. Fakat burada çok ilginç ve dikkat çekici bir husus vardır. O da harflerin yerleştirilmiş olduğu dizilimdir. Harfler, sağdan sola doğru ve yukarıda verdiğimiz hareke sıralamasıyla şöyle dizilmiştir:

(ا، ه، ع، ح، غ، خ، ق، ك، ج، ش، ي، ض، ل، ن، ر، ط، د، ت، ص، س، ز، ظ، ذ، ث، ف، و، ب، م)

Bu sıralamanın nasıl bir mantığı olduğu üzerine biraz kafa yorduktan sonra fark ettik ki bu sıralama, harflerin mahreçleri dikkate alınarak oluşturulmuş bir sıralamadır.¹¹² Öncelikle boğaz harfleri (الْحَلْقُ) dediğimiz boğazın göğse bitişik olan yerinden, dil köküne kadar olan bölgedeki boğaz harfleri (hurûf-u halk) gösterilmiştir. Boğaz harfleri, boğazın göğse bitiştiği yer olan en alt taraftan çıkan ve aksa'l-halk tabir edilen bölgeden çıkan hemze ile başlatılmış ve sonra aynı bölgeden çıkan “ه” harfine geçilmiş, onu yukarı doğru sırasıyla vasatu'l-halk denilen bölgeden yani boğazın ortasından çıkan (ح، ع) harfleri takip etmiş ve sonra da edne'l-halk denilen bölgeden yani boğazın en üstünden çıkan (خ، غ) harfleri takip etmiştir. Bu şekilde boğaz harfleri bitirilmiştir. Boğaz harflerinden sonra dil (اللِّسَانُ) harflerine geçilmiştir ve öncelikle boğaza yakın bölgedeki, dilin kökü (en gerisi) ile onun karşısına denk gelen üst damak gerisinden çıkan “ق” harfi, daha sonra “ق” harfinin mahrecinin dudak istikametinde biraz altından çıkan (ك) harfi gösterilmiştir. Bunlardan sonra dilin ortası ile üst damağın ortasından çıkan (ج، ش، ي) harfleri gösterilmiştir. Devamında dilin sol veya sağ yahut her iki yanında bulunan “adrâs” denilen üst azı dişlerden çıkan (ض) harfi gösterilmiştir. (ض) harfini dil ucu ile üst ön dişlerin etlerine yakın ön damaktan çıkan (ط) harfi takip etmektedir. Daha sonra ise dil ucu ile iki üst ön diş etlerinin oradan çıkan (ن) harfi, dil ucunun bir miktar arkası ile, iki üst ön dişlerin hemen üstündeki ön damaktan çıkan (ر) harfi gelmektedir. (ر) harfinden sonra dilin ucu ile üst ön dişlerin diplerinden çıkan (ط، د، ت) harfleri gelmektedir. Bu harflerden sonra “safir harfleri” olarak adlandırılan ve dilin ucu ile alt ön dişlerin üstünden çıkan (ز، ص، س) harfler yer almaktadır. Dil harflerinden, son olarak peltek harfler de dediğimiz ve dil ucu ve üst ön dişlerin uçlarından çıkan (ظ، ذ، ث) harfleri gösterilmiştir. Dil harfleri nihayete erdikten sonra dudak harfleri (الشَّفَتَيْنِ) sıralanmaktadır. Sırasıyla üst ön dişlerin uçlarıyla alt dudağın içinden çıkan (ف) harfi, daha sonra da iki dudak arasından çıkmakta olan şu (و، ب، م) harfleri gösterilmek suretiyle bu sıralama sonlandırılmaktadır. Sayfada

¹¹² Harflerin mahreçleri için bkz. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, s. 198-201; İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime*, s. 1-2

dikkat çeken diğer bir husus ise kullanılan renklerdir. Boğaz harfleri için harekeler kahverengi ile, dil harfleri için mor ile ve dudak harfleri için de mavi ile renklendirilmiştir. Fakat ne bu renklendirme ile alakalı ne de bu harf sıralaması ile alakalı bu sayfalarda bir bilgi verilmiştir. Büyük ihtimalle bu hususa öğreticinin dikkat çekmesi bekleniyor olabilir. Bu noktada, küçük bir notla da olsa bu hususa dikkat çekilmesi faydalı olurdu diye düşünmekteyiz.

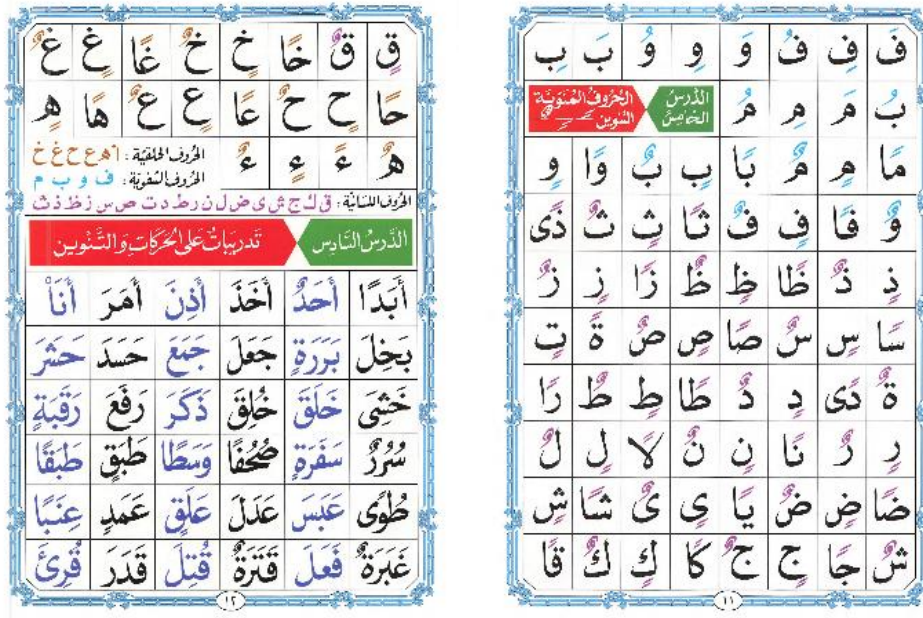
الدرس الرابع				الخروف المتحركة المحركات			
أ	إ	أ	ه	ه	ع	ع	ع
ع	ح	ح	خ	خ	غ	غ	خ
خ	ق	ق	ك	ك	ك	ك	ك
ج	ج	ج	ش	ش	ش	ش	ي
ي	ض	ض	ل	ل	ل	ل	ن
ن	ر	ر	ر	ط	ط	ط	ط
د	د	د	ت	ت	ت	ت	ص
ص	س	س	س	ز	ز	ز	ظ
ظ	ذ	ذ	ذ	ث	ث	ث	ث

RESİM 41 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (10, 11)

Yukarıda değindiğimiz harf sıralaması ile Pakdil'in "Ta'lim Tecvid ve Kıraat" adlı eserinde bulunan "Harflerin Mahrec Tablosu"ndaki harf sıralamasının büyük oranda örtüştüğünü tespit etmiş bulunmaktayız. Burada, dipnot olarak "Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 80'deki tablo, İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddime'sine uyarlanarak tarafımızdan düzenlenmiştir. H. R. Pakdil" yazılmaktadır. Pakdil'in kitabındaki bu tablo ile incelemekte olduğumuz elifbâ cüzündeki mahreçler dikkate alınarak oluşturulan harf sıralamasının büyük oranda örtüşüyor olması, Pakdil'in zaten kaynak olarak kullandığını belirtmiş olduğu "İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddime'si" eserinden elifbâ cüzünün müellifinin de faydalanmış olduğu kanaatini bizde uyandırmıştır. Buna ek olarak, Kur'ân öğretiminde temel kaynak olan elifbâ cüzünde bu şekilde bir harf sıralamasının tercih edilmiş

olmasının, öğretime ne tür bir etkisinin olduğu, araştırılmayı hak eden bir husustur diye düşünmekteyiz.

On birinci sayfaya gelindiğinde, “ed-Dersu’l-Hâmis” “el-Hurûfu’l-Munevvene (et-Tenvin “”)” yani “Beşinci Ders” “Nunlanmış Harfler (Tenvin “”)” yazılmaktadır. Bu defa, bir önceki derste sıralamasını izah etmeye çalıştığımız harf diziliminin terse çevrilmiş şeklinin her harf “iki üstün”, “iki esre” ve “iki ötre” alacak şekilde gösterildiğini müşahade ediyoruz. Yani bu kez dudak harfleri ilk olarak gösterilmeye başlanmış, dil, dil kökü harfleri gösterilmiş ve son olarak da boğaz harfleri gösterilerek sıralama tamamlanmıştır. Bir önceki derste uygulanan, harekelerin mahreçlere göre renklendirilmesi uygulaması burada da devam ettirilmiştir. Bu defa, sıralama tersine döndürüldüğü için önce dudak harflerinin tenvin işaretleri mavi renkle, daha sonra dil harflerinin tenvin işaretleri mor renkle ve son olarak da boğaz harflerinin tenvin işaretleri kahverengiyle gösterilmiştir. Tüm bu tenvin işaretlerinin bittiği yerde bir önceki derste yapılmayan bilgilendirme yapılmıştır. “el-Hurûf-u’l-Halkıyye” yazılmış ve boğaz harfleri kahverengi ile belirtilmiş, “el-Hurûf-u’s-Şefeviyye” yazılmış ve dudak harfleri mavi ile belirtilmiş, son olarak da “el-Hurûf-u’l-Lisâniyye” yazılmış ve dil harfleri de mor ile belirtilmiştir.

RESİM 42 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (11, 12)

kadarıyla burada bahsedilen “el-Yâü’s-Sağîrah” ve “el-Vâvü’s-Sağîrah” işaretleri genel olarak zamirle alakalı işaretlerdir. Zamirin esreli halinin uzatılması gereken durumlarda yanında küçük bir (ى) harfi konulmaktadır. Ayrıca bazen de esreli hemzeden sonra küçük yâ işaretinin konulduğunu da ekleyebiliriz. Bunun yanı sıra zamirin ötreli halinin uzatılması gereken durumlarda da küçük bir (و) harfi konulmaktadır. Küçük yâ ve küçük vâv işaretleri, genel olarak zamirle alakalı iken küçük elifin daha yaygın bir kullanım alanı bulunmaktadır. Çünkü uzatma harflerinden elifin içinde gizlendiği asar işareti Kur’ân’da, birçok harf üzerinde bulunmaktadır. Bizler bu tür uzatmaları asar ile gösterirken Medine mushaf hattı küçük elif diye tabir edilen işaretle göstermektedirler.

Bu sayfada dikkatimizi çeken bir diğer husus daha vardır. Sayfanın en alt tarafında, “Hurûf-u’l-İklâb” yazılmış ve (ب) harfi mor renk ile gösterilmiştir. “Hurûf-u’l-İdgâm” yazılmış ve (ن، و، ل، م، ر، ی) harfleri mavi renk ile gösterilmiştir. “Hurûf-u’l-İzhâr” yazılmış ve (ع، ه، ع، ح، غ، خ) harfleri mor renk ile gösterilmiştir. “Hurûf-u’l-İhfâ” yazılmış ve (ص، ذ، ث، ك، ج، ش، ق، س، د، ط، ز، ف، ت، ض، ظ) harfleri kahverengi ile gösterilmiştir. Son olarak da “Hurûf-u’l-Kalkale” yazılmış ve (د، ج، ب، ط، ق) harfleri yeşil renk ile gösterilmiştir. Söz konusu harflerin üzerine her konu için ayrı ayrı numaralar yazılmış ve ait oldukları tecvid kuralında kaç tane harf olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Gösterilen tecvid kaidelerinden ihfâ harflerinin sıralaması dikkatimizi çekmiştir. Türkiye’de, ihfâ konusu işlenirken ezberletilen Arapça bir metin bulunmaktadır. Türkiye’deki harf sıralaması ile bu derste ki harf sıralaması mukayese edildiğinde benzerlikler olsa bile aynı sıralamanın kullanılmadığı görülecektir. Türkiye’de ihfâ öğretilirken kullanılmakta olan Arapça beyit şu şekildedir¹¹⁴:

“صِفْ، دَا، ثَنَا، جُودَ، شَخْصٍ، قَدْ، سَمَا، كَرَمًا صَغْ، ظَالِمًا، زِدْ، ثَقَا، دُمُ، طَالِبًا، فَتَرِي”

Bu kadar tecvid kuralının ve tecvid kurallarına ait harflerin aynı sayfada bir arada gösterilmesi, öğrenciler açısından öğrenmesi zor olabilir diye düşünmekteyiz. Bunun

¹¹⁴ Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*, 171.

yerine ayrı ayrı sayfalarda ve kademeli olarak gösterilselerdi daha iyi olabilirdi kanaatine sahibiz. Ayrıca farklı tecvid kurallarına ait olan iklâb ve kalkale harflerinin aynı renkle gösterilmesi yerine ikisinden birinin farklı bir renkle gösterilmesi, ortaya çıkacak karışıklıkları önlemek adına daha iyi olabilirdi.

RESİM 44 el-Kâidetü 'n-Nûrâniyye Sayfa 13

On dördüncü sayfaya gelindiğinde, “ed-Dersu’s-Sâmin” “Hurûf-u’l-Meddi vel-Lîn” yani “Sekizinci Ders” “Med ve Lîn Harfleri” yazılmaktadır. Sayfanın ilk kutucuğunda, zemini kırmızı olacak şekilde ve yanlamasına “المد” yazılmış durumdadır. (Bkz. Resim 46.) Bu sayfa boyunca ve devamındaki sayfanın üç satırında uzatma harfleri ile alakalı, sadece hecelerden oluşan örneklere yer verilmiştir. On beşinci sayfanın ikinci yarısında da önceki sayfanın ilk kutucuğundaki “المد” yazısına benzer olarak, zemini kırmızı olacak şekilde ve yanlamasına “اللين” yazılmış bulunmaktadır. Burada lîn harfleri ile alakalı heceler örnek olarak sunulmaktadır. Bilindiği üzere lîn harfleri, kendisinden önceki harf üstün harekeli olmak şartıyla cezimli haldeki (ي) ve (و) harfleridir.¹¹⁵ Lîn harfleri, bu

¹¹⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, I/204.

sayfada gösterilmesine ve bize göre bu konuda fazlaca örnek verilmesine rağmen sayfada hiçbir açıklamanın bulunmaması bir eksiklik olarak karşımızda durmaktadır.

RESİM 45 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (14, 15)

On altıncı sayfaya geldiğimizde, “ed-Dersu’t-Tâsi” “et-Tedribâtün Alâ’t-Tenvini ve Ahrufi’l-Meddi’s-Selâseti ve Harfi’l-Lîn” yani “Dokuzuncu Ders” “Tenvin, Üç Uzatma Harfleri ve İki Lîn Harfleri Üzerine Alıştırmalar” yazılmaktadır. Lîn harfleri ile ilgili örnekler on altıncı sayfanın ilk satırında son bulmuş olup bu satırın altında “Kamerî Harfler” mavi ve “Şemsî Harfler” de mor renkle gösterilmiştir. Ayrıca bunların sol tarafında kırmızı renkli bir nokta gösterilmiş ve yanında kırmızı renkle ğunneler ve medler yazılmıştır. Bunun altında ise yeşil renkli bir nokta gösterilmiş ve yanında yeşil renk ile de kalkale yazılmıştır. Bundan sonraki derslerde, ğunne ve med oluşan yerlerde harfler kırmızı ile kalkale oluşan yerlerde de harfler yeşil ile gösterilecektir.

On altı ve on yedinci sayfalarda, başlıkta da belirtildiği gibi tenvin, uzatma harfleri ve lîn harfleri ile alakalı örnek kelimelere yer verilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla örneklerin tamamı Kur’ân’dan seçilmiştir.

RESİM 46 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (16, 17)

On sekizinci sayfaya geldiğimiz vakit, “ed-Dersu'l-Âşir” “es-Sükûn (°)” yani “Onuncu Ders” “Sükûn (°)” yazılmaktadır. Başlığın hemen üstünde, önceki dersin devamı olan iki örnek kelime ve bunların sol tarafında da üç tane harf grubu renklendirilmiş olarak gösterilmektedir. Daha önce ğunneler ve medlerin olduğu yerlerde harflerin kırmızı renkle gösterileceği ve kalkalenin de yeşil renkle gösterileceği kaydedilmişti. Burada da harflerin sıfatları renklendirme yöntemiyle öğretilmeye çalışılmıştır. İlk olarak kahverengi ile şiddet sıfatına sahip olan harfler, daha sonra mor ile beyniyye sıfatına sahip olan harfler ve son olarak da lacivert rengi ile rihvet sıfatına sahip olan harfler gösterilmiştir. Şiddet sıfatına sahip olan harfler (أ، ج، د، ق، ط، ب، ك، ت) harfleridir. Beyniyye sıfatına sahip olan harfler (ل، ن، ع، م، ر) harfleridir. Rihvet sıfatına sahip olan harfler ise tek tek yazılmamıştır. Bunun yerine “geri kalan hicâ harfleri” yazılmıştır. Harflerin sıfatlarına temas edilmesine, incelediğimiz elifbâ cüzleri içerisinde ilk defa rastlamaktayız. Bu yönüyle “el-Kâidetü'n-Nûrâniyye” eseri diğerlerinden ayrılmaktadır.

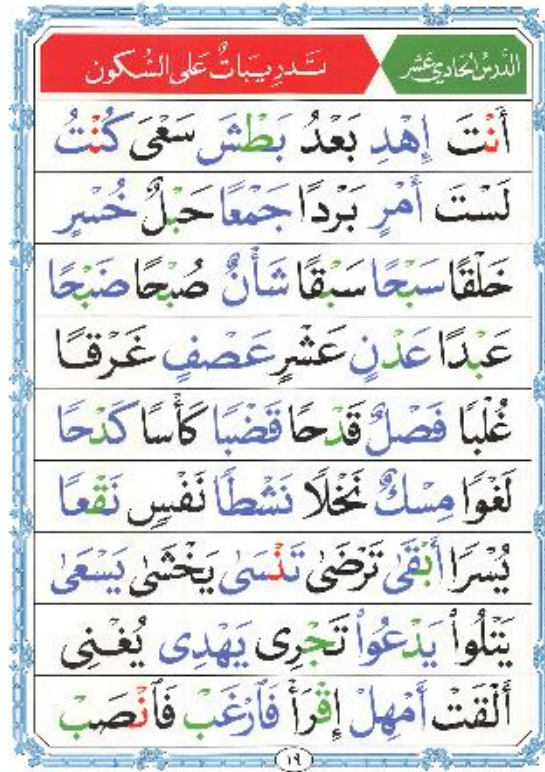
Harflerin sıfatlarına göre renklendirilen kısmın alt tarafında, harflerin cezimli halleri yer almaktadır. Harfler cezimli olarak gösterilirken cezimli hallerinin başlarına üstünlü, esreli ve ötreli birer hemze getirilmektedir. Ayrıca harfler, sıfatları dikkate alınarak

renklendirilmişlerdir. Mesela, kalkale harfleri yeşille, şiddet sıfatına sahip olan (ت) harfi kahverengiyle, beyniyye sıfatına sahip olan (ب) harfi de morla gösterilmiştir. Fakat burada ilginç olan alfabedeki tüm harflerin gösterilmemiş olmasıdır. (ب) harfinden başlanarak (ظ) harfine kadar olan harflerin gösterimi ile yetinilmiştir. Tüm harfler cezimli olarak gösterilmeyerek eser kısa tutulmaya çalışılmış olabilir yahut bu kadar örneğin yeterli olduğu düşünülmüş olabilir.

RESİM 47 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa 18

On dokuzuncu sayfaya geldiğimizde, “ed-Dersu’l-Hâdî Âşer” “Tedrîbâtün Alâ’s-Sükûn” yani “On Birinci Ders” “Sükûnla Alakalı Alıştırmalar” yazılmaktadır. Önceki derslerde bazı harfler renklendirilmişti. Bunlardan bir tanesi kırmızı ile gösterilen şunneler idi. Bir diğeri de yeşil ile gösterilen kalkale harfleri idi. Bu sayfada, sâkin nûn harflerinin kırmızı ile gösterildiğini ve kalkale harflerinin de sâkin olduklarında yeşil ile gösterildiğini gözlemleyebiliyoruz. Aynı şekilde med işaretleri de daha önce işaret edildiği gibi kırmızı ile gösterilmektedir. Bu alıştırmalar, yaklaşık olarak üç buçuk sayfa boyunca devam etmektedir ve yirmi ikinci sayfanın ilk yarısında sonlandırılmaktadır. Kitabın genelinde olduğu gibi bu alıştırmalarda da Kur’ân’a ait olan kelimelerin seçilmesine özen gösterilmiştir.

RESİM 48 el-Kâidetü 'n-Nûrâniyye Sayfa 19

Yirmi ikinci sayfada, “ed-Dersu’s-Sânî Âşer” “eş-Şedde (ّ)” yani “On İkinci Ders” “Şedde (ّ)” yazılmaktadır. Şedde konusunda, cezim konusundan biraz farklı bir yöntem kullanılmıştır. Farklı kombinasyonlar oluşturmak suretiyle önce üstünlü bir hemze ve harekesi değişen şeddeli (ب) harfî, daha sonra esreli bir hemze ve harekesi değişen şeddeli (ب) harfî ve son olarak da ötreli bir hemze ve harekesi değişen şeddeli (ب) harfî gösterilmektedir. Seçilen örnekler (ب) harfinden (ج) harfine kadar bu usulle gösterilmiş ve bu kadar harfin örnekleriyle yetinilmiştir. (Bkz. Resim 50.)

RESİM 50 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa 23

Yirmi beşinci sayfada, “ed-Dersu’r-Râbi’ Âşer” “Tedrîbâtün Alâ’ş-Şedde ve’s-Sükûn” yani “On Dördüncü Ders” “Şeddeyle ve Sükûnla Alakalı Alıştırmalar” yazılmaktadır. Burada derste de öncekilerde olduğu gibi kalkale kuralının olduğu yerlerde kalkale harfleri yeşil ile ve ğunne ya da ihfâ oluşan yerlerde de sâkin nûn harfi kırmızı ile gösterilmeye devam etmiştir. Sayfanın sonunda ise “ed-Dersu’r-Hâmis Âşer” “Tedrîbâtün Alâ’ş-Şeddeteyn fî Kelime” yani “On Beşinci Ders” “Bir Kelimedeki İki Şeddeyle Alakalı Alıştırmalar” yazılmaktadır. Yirmi beşinci sayfanın sonunda gösterilmeye başlanan bu konuya, yirmi altıncı sayfanın başında devam edilmiştir. Kısa da olsa böyle bir konuya temas edilmesi ve alıştırma yer verilmesi, Kur’ân okumaya geçmeden evvel yerinde olmuş görünmektedir.

RESİM 51 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa (25, 26)

Ayrıca yirmi altıncı sayfada, iki konuya daha yer verilmiştir. Bunlar, “ed-Dersu’s-Sâdis Âşer” “Tedrîbâtün Alâ’ş-Şedde ve’s-Sükûn Mea’l-Medd” yani “On Altıncı Ders” “Med ile Beraber Şeddeyle ve Sükûnla Alakalı Alistirmalar” ve son olarak da “ed-Dersu’l-Ahîr” “Tedrîbâtün Alâ Mâ Sebeka” yani “Son Ders” “Geçmişteki Bütün Konularla Alakalı Alistirmalar” şeklindedir. On altıncı ders, “Medd-i Lâzım Kelime-i Musakkale” olarak anılan tecvid kuralının oluştuğu kelimelere ayrılmıştır. Bilindiği üzere medd-i lâzımın tanımında, “Harf-i medden sonra sebab-i medden sükûn-u lâzım olur ve bu ikisi bir kelimede bulunursa medd-i lâzım oluşur.” denmektedir.¹¹⁶ Bununla beraber medd-i lâzım harfte oluşan ve kelimede oluşan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlar da kendi içlerinde sükûnun cezim ya da şedde işareti olmasına bağlı olarak, medd-i lâzım harf-i muhaffef ve medd-i lâzım harf-i musakkal; medd-i lâzım kelime-i muhaffefe ve medd-i lâzım kelime-i musakkale başlıklarına ayrılmaktadırlar.¹¹⁷ Medd-i lâzım kelime-i musakkale kuralında sebab-i meddin şedde olması gerektiğinden, bu konuyla alakalı

¹¹⁶ Pakdil, *Ta’lim Tecvid ve Kıraat*, 151.

¹¹⁷ El-Hamed, *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 127.

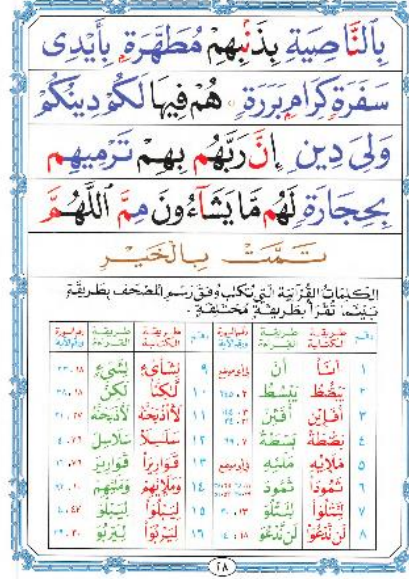
alıştırmalar med ile beraber şeddeyle alakalı alıştırmalar başlığı altında gösterim yapılması uygun görüşmüştür.

Son derste ise yaklaşık bir buçuk sayfa sürecek şekilde Kur'an'dan alınan kelimeler ya da cümlecikler gösterilmiş ve buraya kadar işlenen tüm konular pekiştirilmek istenmiştir. Elifbâ cüzü, burada son bulmakta olup ilerleyen sayfalarda bazı hususlara temas edilmiş ve kitap nihayete erdirilmiştir.

RESİM 52 el-Kâidetü'n-Nûrâniyye Sayfa 26

Yirmi sekizinci sayfada tüm dersler bittikten sonra Kur'an-ı Kerîm'deki yazılışları ile okunuşları farklı olan kelimeleri gösteren biz çizelge sunulmuştur. (Bkz. Resim 54.)

RESİM 53 el-Kâidetü 'n-Nûrâniyye Sayfa 28

Eserin farklı nüshaları basılmış olup bir iki tanesini inceleme fırsatını bulabildik. İlk baskısı, Hicri 1419 yılında yapılmış olup bu da Miladi olarak 1998 yılına tekabül etmektedir. Biz, eserin on üçüncü baskısı olan ve H. 1431/M. 2010 yılında yapılan dijital ortamdaki baskısına erişim sağlayabildik. Bunun yanı sıra H. 1441/M. 2019 baskısı matbu olarak elimizde bulunmaktadır. Genel olarak baskılarda fazla bir fark olmasa da elimizdeki baskının son sayfaları bazı değişikliklere sahiptir. Biz bu farklara, kısaca temas etmeye çalışacağız. Bunun yanı sıra M. 2025 yılında yapılan son baskılarında, kitabın kapağına karekod (QR Code) eklenmiş olup bu karekod ile youtube platformundaki bir oynatma listesine yönlendirme sağlanmaktadır. Bu oynatma listesinde, on yedi bölümlük video serisi yer almaktadır. Bu video serisinde cüzdeki dersler sesli ve görüntülü olarak işlenmektedir.

Elimizdeki nüshanın yirmi sekizinci sayfasının ikinci yarısındaki bölüme yukarıda değinmiştik. Yirmi dokuzuncu sayfada ise “Öğreticiler için bu kuralı öğretmeye yönelik genel yönergeler” “Bazı derslerden birer örnek yeterli olacaktır.” başlığı altında dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuzuncu derslere yönelik küçük notlar bulunmaktadır. Otuzuncu sayfa ise yirmi dokuzuncu sayfanın devamı niteliğindedir. Burada da on, on iki, on üç ve on

altıncı dersler ile sonuncu derse yönelik küçük notlar verilmekte ve kitap tamamıyla nihayete ermektedir.

1.3.1. Teknik Analiz

Kitabın Boyutları: 21X29 cm

Sayfa Sayısı: 32

Kullanılan Renkler: Siyah, kırmızı, yeşil, mavi, mor, kahverengi, lacivert

Kitabın Sayfa Yönü: Sağdan sola doğru

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Cidde/Suudi Arabistan Krallığı-2019

Yazar Bilgisi: Nur Muhammed Hakkânî

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Arapça-Arap Alfabeti

Kitabın Özel İsmi: el-Kâidetü'n-Nûrâniyye

1.3.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: Kitabın son sayfalarında detaylı bir şekilde içindekiler bölümü sunulmuştur.

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği: Kitabın sonunda kısa da olsa öğrencilere yönelik olarak bazı hususlara değinilmiştir.

Kitabın Dili: Arapça

Konu Sıralaması: Kitabın konu sıralaması klasik denebilecek tarzda kademeli olarak ilerleyecek şekilde verilmiştir.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Yeteri kadar örneğe yer verildiği kanaatini taşımaktayız.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur’ân’dan Seçilip Seçilmediği: İkinci ders olan “Hurûfu’l-Hicai’l-Murakkebeti” bölümündeki harflerin birleştiklerindeki hallerinin gösterildiği harekesiz bölümdeki anlamsız alıştırmalar haricinde kitaptaki bütün örnek kelimelerin Kur’ân’dan alınmak suretiyle seçildiği gözlemlenmiştir.

Ÿ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup Olmadığı: Birinci derste lâmelif karakterine hiç yer verilmemiş olup, ikinci derste hemen ilk ve ikinci satırlarda lâmelifin çeşitli yazılış biçimleri gösterilmiştir. Fakat herhangi bir izah ya da açıklamaya yer verilmemiştir.

Yazma (Yazı) Alıştırmasına Yer Verilip Verilmediği: Hiç yazma alıştırması bulunmamaktadır.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Eserde hiçbir Latince transkripsiyona rastlanmamıştır.

Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Eserin ilk dersinde “Hurûfu’l-Hicai’l-Mufradeti” isimli başlık altında harflerin açılımları harflerin sol üst köşesinde gösterilmiştir.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Eserin eski basımlarında bir multimedya desteği bulunmamakla birlikte, yeni baskılarında Karekod (QR Code) bulunmaktadır. Bu Karekod ile youtube platformundaki bir oynatma listesine ulaşılmakta ve 17 bölümden oluşan videolarda anlatımlar yapılmaktadır.

1.4. ENDONEZYA VE MALEZYA ÖRNEĞİ

Endonezya, günümüzde dünyanın en kalabalık İslâm Ülkesi olma özelliğini elinde tutan bir ülkedir. Yaklaşık olarak 245 milyonu Müslüman olmak üzere 281 milyon nüfusa sahip olan Endonezya, çok sayıda adadan oluşan kalabalık bir Asya ülkesidir.¹¹⁸ İslâm’ın

¹¹⁸ Asep Nurhalim Jamjuri, *Endonezya’nın İslâmlaşma Süreci (Başlangıcından XIII. Asrın Sonuna Kadar)* (İstanbul Üniversitesi, Thesis, 2018) /1.

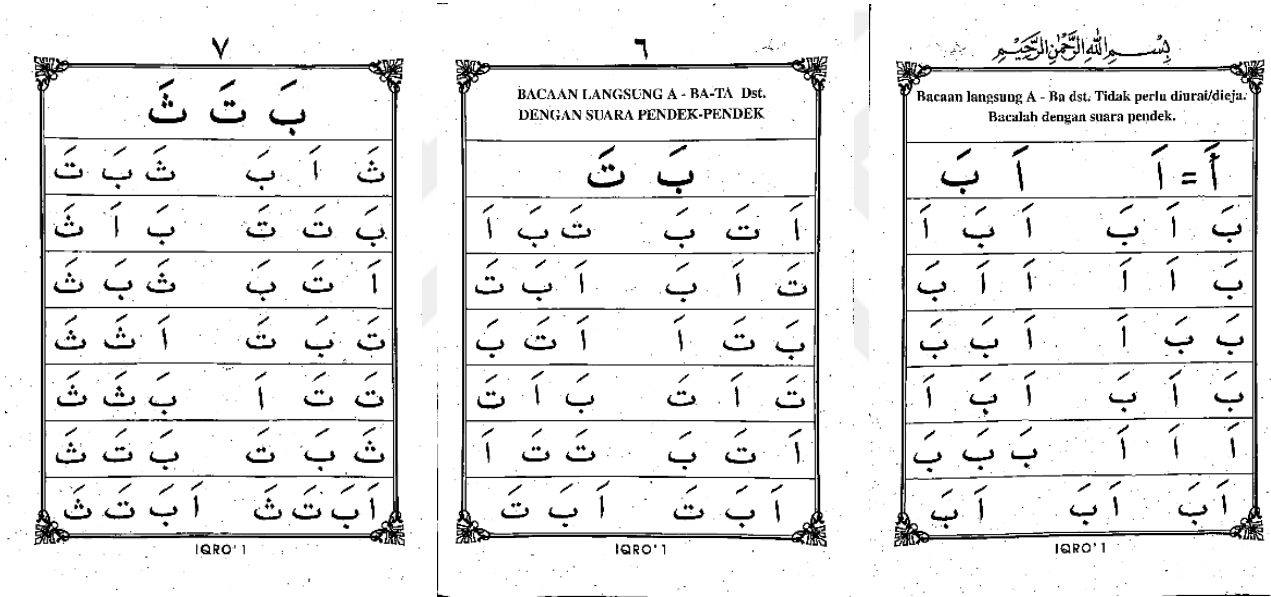
geldiği Mekke ve Medine şehirlerine mesafe olarak oldukça uzak olan bu ülkenin islamlaşma sürecini araştırdığımızda, çeşitli teorilerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Bu teoriler çeşitli olsa da İslâm'ın Endonezya'ya çok erken dönemlerde ulaştığı tahmin edilmektedir. Bir yerde, İslâm'ın yayılmasıyla beraber, Kur'ân eğitimi ve Kur'ân kursları ile medreseler de yaygınlaşmaktadır. Çünkü, Müslümanlar'ın kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu sebeple Müslümanlar Kur'ân'ı öğrenmeye çalışmaktadırlar. Buna ek olarak İslâm'ın emrettiği en yaygın ibadet olan namaz büyük oranda Kur'ân kıraatinden oluşmaktadır. Dolayısıyla kişi Müslüman olunca, en çok Kur'ân'ı merak etmekte ve Kur'ân'la ilgili -okunmasından anlamına kadar- her şeyi bir an önce öğrenmeye çalışmaktadır. Kur'ân öğretimi denilince de akla ilk olarak elifbâ cüzleri gelmektedir.

Endonezya'da yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzünün 6 ciltlik bir setten meydana gelen *Buku Iqro'*¹¹⁹ olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Aynı eser, Endonezya'ya coğrafi olarak yakın olan Malezya'da da yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple “Endonezya ve Malezya Örneği” başlığını tercih etmiş bulunuyoruz. Eserin 6 ciltten oluşması ve toplamda 192 sayfalık bir hacme sahip olması ilk etapta çok büyük görünmektedir. Eserin neden böyle bir hacme sahip olduğu tarafımızdan sorgulanmış ve araştırılmıştır. Öğrenebildiğimize göre, Endonezya'da Kur'ân öğretimi, 3-4 yaş gibi çok erken çocukluk döneminde ve genellikle de evde, anne-baba nezaretinde başlatılmaktadır. Bu sebeple Kur'ân öğretimine çok küçük sayılabilecek bir yaşta başlanmasından dolayı basitten başlayıp zora doğru gidilen bu hacimde bir eser meydana gelmiştir. Basitten zora doğru ve yavaş yavaş konuların işlendiğine birinci kitapta, kitap boyunca sadece harflerin üstünlü hallerinin öğretilmesi, delil olarak gösterilebilir. Hatta ilk sayfada sadece “elif” ve “bâ” harflerinin üstünlü halleri gösterilmekte, ikinci sayfada bunlara “tâ” harfi eklenmekte sonraki sayfada “sâ” harfi eklenmekte ve bu şekilde kademeli olarak birer harf eklenmektedir. (Bkz. Resim 55.) Bu uygulamaya, önceki sayfalardaki öğretilen harfler, tekrar aralara serpiştirilerek devam edilmektedir. Böylece bu harfler hatırlatılmakta ve öğretim pekişmektedir. Tüm harfler bitene kadar. Bu arada, Endonezya'da bu kadar erken yaşta Kur'ân eğitime başlanması, bize Osmanlı'daki 4 yıl 4 ay 4 gün dolduran

¹¹⁹ H. As'ad Humam, *Buku Iqro'* (Yogyakarta: Balai Litbang LPTQ Nasional, 2000).

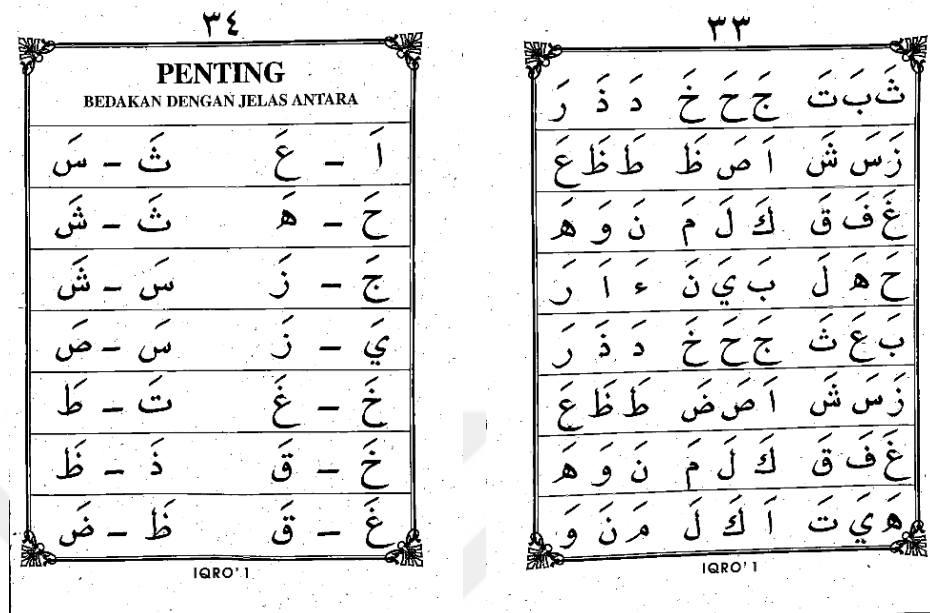
çocukların Kur’ân öğrenmeye başlatılması uygulamasını hatırlatmıştır. Böylece Osmanlı ile Endonezya arasında, Kur’ân öğrenmeye başlama yaşı konusunda, bir benzerlik olduğu fikri ortaya atılabilir.

Birinci kitap boyunca harflerin tamamı, ayrı ayrı yazılmakta ve birleştirme hiçbir şekilde gösterilmemektedir. Bütün harfler işlendikten sonra otuz üçüncü sayfada hemze ve râ harfleri ile resmi birbirine benzeyen harfler, yan yana gelecek şekilde ve üstün harekeli olarak sıralanmışlardır. Mesela, (ح, ح, ح) harfleri gibi. (Bkz. Resim 56.)

RESİM 54 *Buku Iqro' 1.Cild Sayfa (5,6,7)*

Otuz üçüncü sayfayı dikkat manasına gelen “Penting” başlıklı bir sayfa takip etmektedir. Anlayabildiğimiz kadarıyla, bu sayfada genel olarak, sesleri birbirine benzeyen ve noktaları birbirine benzediği için karışıklık olabileceği düşünülen harfler gösterilmiştir. Bir mantık ve alaka kuramadığımız harf ikilileri ise (ج - ز) – (ي - ز) harfleridir. (Bkz. Resim 56.)

RESİM 55 Buku Iqro' 1.Cild Sayfa (33,34)

Otuz beşinci sayfada, harfler, üstün harekeli olacak şekilde, “elif” ten başlayıp “yâ” harfine kadar Türkiye örneğinde alışık olduğumuz klasik sırayla verilmiştir. Bu sıralamaya harflerin sondan başa doğru sıralaması da eklenmiştir. (Bkz. Resim 57.)

RESİM 56 Buku Iqro' 1.Cild Sayfa 35

Son olarak “Indeks-Huruf” başlığı altında, soldan sağa ve yukarıdan aşağı olmak üzere, harflerin bağımsız isimleri (hecâ harfleri) Latince transkripsiyonla, üstün harekeli Arapça resimleri ve üstünlü okunuşlarının Latince transkripsiyonları parantez içerisinde olacak şekilde yazılmıştır. (Bkz. Resim 58.) Sayfanın altında düşülen notta ise şu ifadeler yer verilmiştir: “Bu sayfa, sadece yanlış okumaları hatırlamaya yardımcı olmak için kullanılabilir. Öğrencilerin, hicâiyye harflerinin isimlerini kendi kendilerine tanımları için herhangi bir engel yoktur. Ancak, zor harfler için (ض, ظ, غ) bir uzmana danışmaları gerekir.” yazılmıştır. Muhtemelen (ض, ظ, غ) harflerinin sesleri Endonezce dilinde bulunmamaktadır. Bu sebeple söz konusu harfler, zor harfler olarak adlandırılmış olabilir.

۳۶

İNDEKS - HURUF					
Alif	أ	ZA	ز (Zai)	QA	ق (Qaf)
BA	ب (Ba')	SA	س (Sin)	KA	ك (Kaf)
TA	ت (Ta')	SYA	ش (Syin)	LA	ل (Lam)
ŞA	ث (Sa')	ŞA	ص (Sad)	MA	م (Mim)
JA	ج (Jim)	DA	د (Dad)	NA	ن (Nun)
HA	ح (Ha)	TA	ط (Ta')	WA	و (Wau)
KHA	خ (Kha)	ZA	ظ (Za')	HA	ه (Ha)
DA	د (Dal)	'A	'Ain	A	ء = (Hamzah)
DA	ذ (Dal)	GA	غ (Gain)	YA	ي (Ya)
RA	ر (Ra')	FA	ف (Fa')		

Ket. (Ba') (Ta') dst. adalah nama-nama huruf

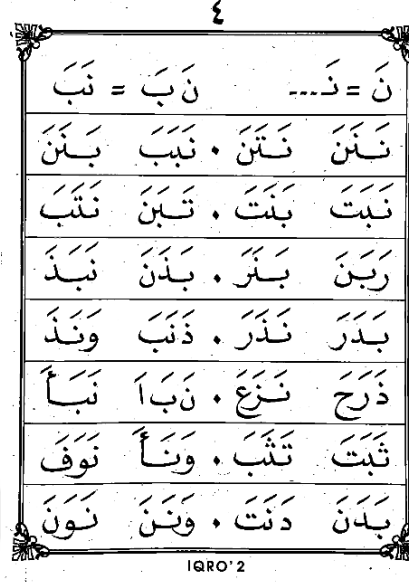
Halaman ini boleh digunakan, sekedar untuk membantu titian ingatan bacaaan-bacaan yang khilaf.
Bagi santri tidak ada halangan/boleh belajar mengenal sendiri nama-nama huruf hijaiyah, namun untuk huruf-huruf yang sulit, seperti ض / ظ / غ harus ditanyakan pada yang ahli.

۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰

IQRO' 1

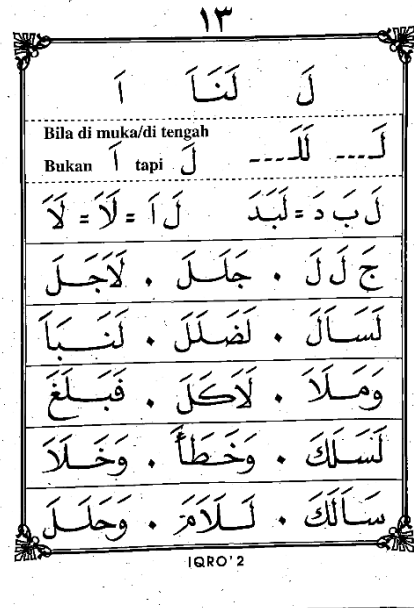
RESİM 57 Buku Iqro' 1.Cild Sayfa 36

İkinci kitaba geçildiğinde, artık yavaş yavaş harflerin birleşmeleri ile ilgili örneklere yer vermeye başlanmıştır. (Bkz. Resim 59.)

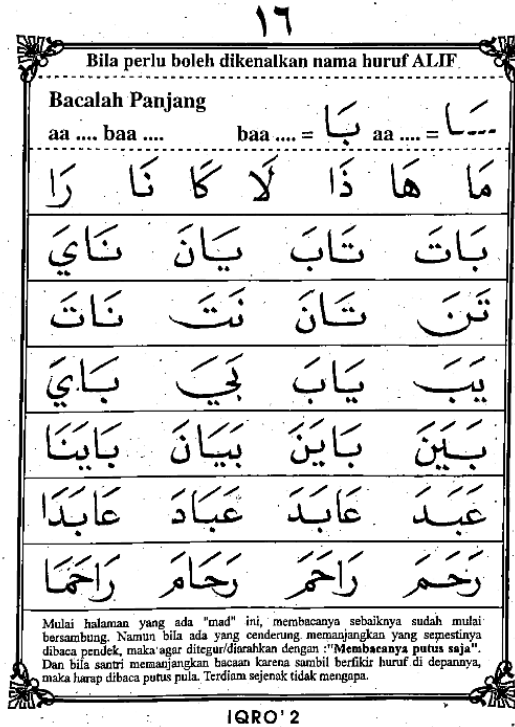
RESİM 58 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 13

9-10 sayfa sürececek örneklerden sonra, “lâm” harfi ile “elif” harfi bir araya geldiğinde “lâm-elif” ikilisinin oluştuğuna dikkat çekilmiş ve bu konu ile alakalı örnekler gösterilmiştir. (Bkz. Resim 60.)

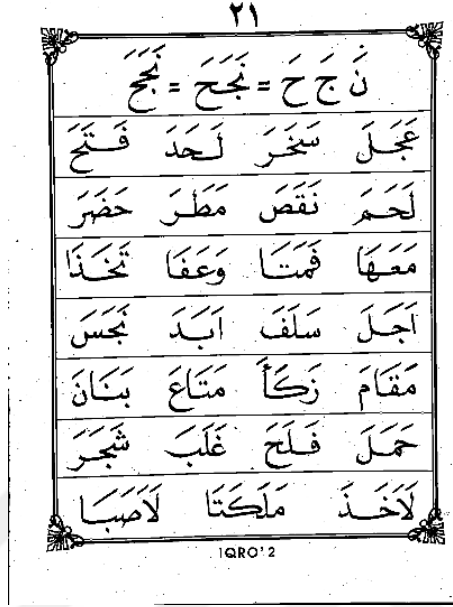
RESİM 59 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 13

İkinci kitabın on altıncı sayfasından itibaren uzatma harfi olan “elif” ve onunla alakalı örnekler işlenmeye başlanmıştır. Burada örnek kelimeler, kombinasyon tekniği kullanılarak üretilmiştir. Önce içinde uzatma harfi bulunmayan iki veya üç harfli bir kelime örnek verilmektedir. Daha sonra bu kelimenin bir yerine ya da iki yerine “elif” uzatma harfi eklenmektedir. Örnek vermek gerekirse; (عَبْدَ-عَبَادَ-عَبَادَا) kelimelerinde olduğu gibi. (Bkz. Resim 61.) Böylece uzatma harfi konusuna dikkat çekilmek istenmiştir. Çünkü öğrenciler, bir kelimedede uzatma harfi var olmasına rağmen uzatmayarak ve uzatma harfi bulunmadığı halde uzatarak okuyabilmektedirler. Bu, genelde karşılaşılan okuma hatalarından bir tanesidir.

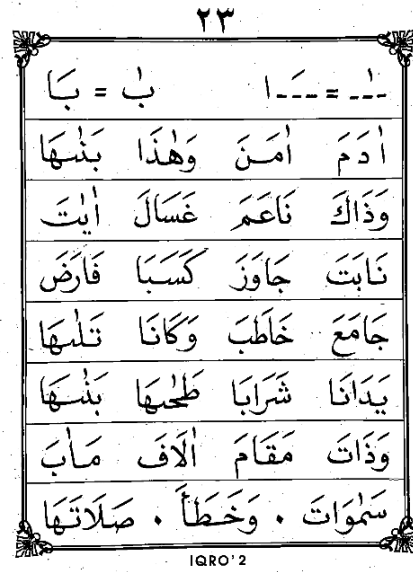
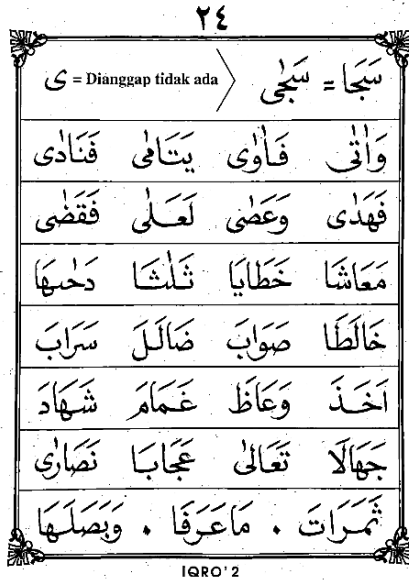
RESİM 60 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 16

İkinci kitabın yirmi birinci sayfasında, (ح-ح) gibi harfler, kelimenin ortasında veya sonunda bulunduğu, üst üste gelmiş gibi farklı şekiller almaktadır. Bu durumda öğrenciler, harfleri seçmekte ve okumakta zorlanmaktadırlar. Bu derste, bu hususlara dikkat çekilmek istenmiştir. (Bkz. Resim 62.)

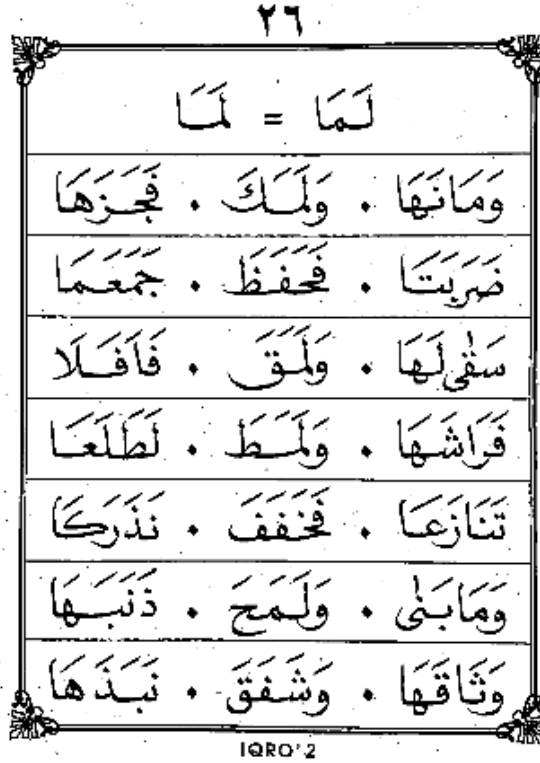
RESİM 61 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 21

Yirmi üçüncü sayfada, asar konusu ve yirmi dördüncü sayfada ise DİB elifbâsında “vâv ve yâ şeklinde yazılan elif” olarak başlıklanarak işlenen konunun bir benzeri işlenmiştir. (Bkz. Resim 63.)

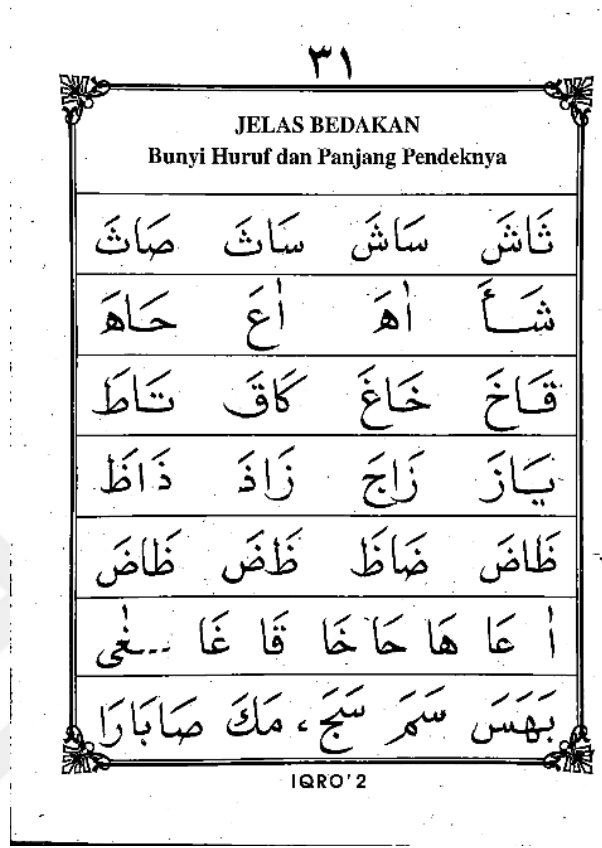
RESİM 62 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa (23, 24)

Yirmi altıncı sayfaya gelindiğinde ise “mîm” harfinin farklı şekillerine dikkat çekilmek istenmiştir. Bilindiği üzere mîm harfi, kelime ortasında bulunduğu anda, sanki araya saklanmış gibi bir şekilde yazılmaktadır. Bu da öğrencilerin harfi seçmelerini zorlaştırabilmektedir. (Bkz. Resim 64.) Yazar bu duruma dikkat çekerek öğrencilerde farkındalık oluşturmak istemiş olmalıdır.

RESİM 63 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 26

Otuz birinci sayfaya baktığımızda hem yazı hem de ses olarak birbirine benzeyen ve peş peşe geldiklerinde okunması zor olabilecek harflerden meydana gelen örnekler, kombinasyon tekniğinden faydalanılarak oluşturulmuştur. Bu konunun işlenmesiyle beraber ikinci kitap sonlanmaktadır. (Bkz. Resim 65.)

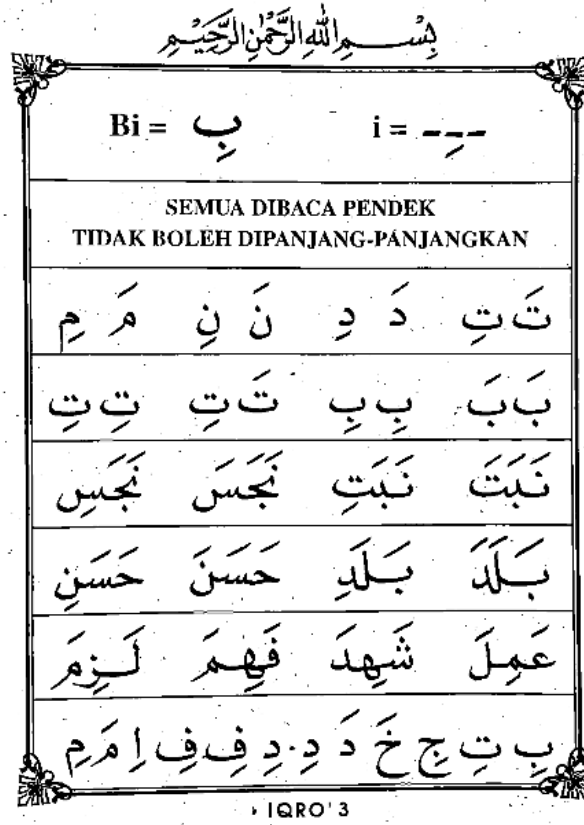

RESİM 64 Buku Iqro' 2.Cild Sayfa 31

Üçüncü kitap, esre harekesini işlemekle başlamaktadır. (Bkz. Resim 66.) Görüleceği üzere üçüncü kitaba gelinene değin -64 sayfalık ilk iki kitabın bitmesine tekabül etmektedir- üstün harekesi dışında bir harekeye yer verilmemiştir. Bu, kitabın kademeli olarak zorlaştığının bir göstergesidir.

Esre harekesinin işlenmeye başlandığı üçüncü kitabın üçüncü sayfasında, yazarın kullanmış olduğu üslup dikkat çekicidir. Burada evvela aynı harfin üstün ve esreli hali peş peşe verilmektedir. Daha sonra üstünlü hali iki kere ve esreli hali de iki kere verilmektedir. Birkaç tane harf alıştırmasından sonra kelime örneklerine geçilmektedir.

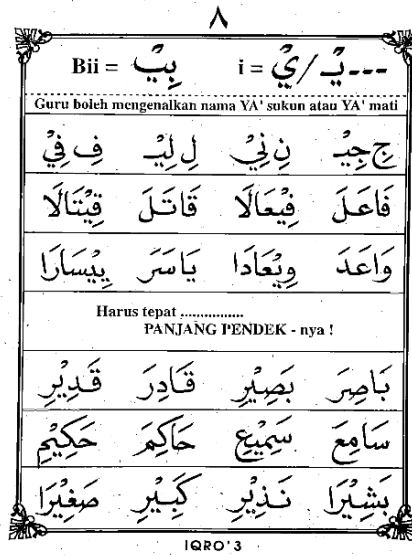
Kelime örneklerinde, önce tamamı üstün harekeli bir kelime gösterilmekte, onu aynı kelimenin bir harfinin harekesi esreye dönüştürülmüş hali takip etmektedir. Böylece öğrencinin okumasının kolaylaştırılması hedeflenmektedir. Dikkat çekmek açısından bu yöntemin etkili olduğu düşünülebilir.

RESİM 65 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa 3

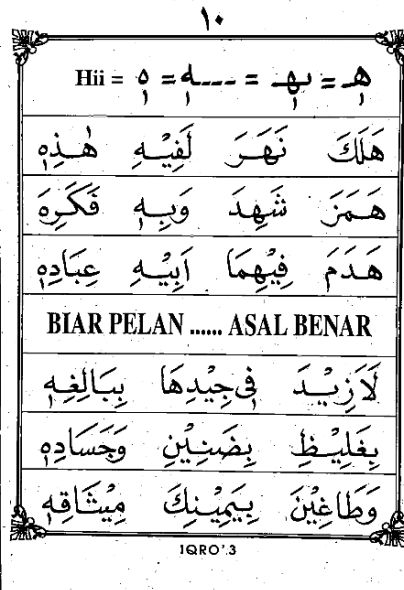
Dördüncü sayfada, esre konusuyla beraber uzatma harfi elif konusuna yer verilmeye devam edilmiştir. Zaten bir kelime, aynı anda esre harekesini de üstün harekesini de uzatma harfi elifi de bir arada barındırabilir. Yazar, daha önce işlenen konuların öğrencilerde pekişmesini sağlamak için bu şekilde bir yönteme başvurmaktadır. Bu sayfada da bunu görmekteyiz.

Birkaç sayfa bu örnekler devam ettirildikten sonra, üçüncü kitabın sekizinci sayfasında, uzatma harfi “yâ” konusu işlenmiştir. Yazar, bu konuyu işlerken birbirine karıştırılabildiğini düşündüğü kelimeleri kombinasyonlar halinde örneklemektedir. Mesela; (قَادِر- قَادِر) gibi. Örneklerden görüleceği üzere, aynı harflerden meydana gelen kelimeler için, bir tanesinde elif uzatma harfi buluna versiyonu, diğerinde ise yâ uzatma harfi bulunan versiyonu gösterilmektedir. (Bkz. Resim 67.)

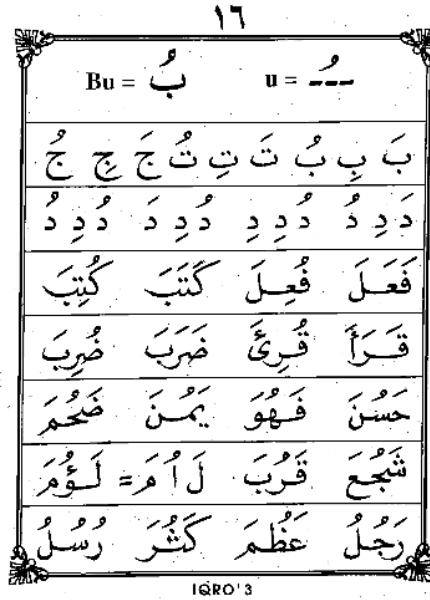
RESİM 66 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa 8

Onuncu sayfaya gelindiğinde, esreli zamir konusunun işlendiğini görmekteyiz. On ikinci sayfada, tâ-i marbûta olarak adlandırılan yuvarlak tâ harfi konusuna işaret edilecek şekilde örnek alıştırmalara yer verilmektedir. On üçüncü sayfada, asar konusu işlenmiş ve asar ile ilgili alıştırmalara yer verilmiştir.

RESİM 67 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa 10

Üçüncü kitabın on altıncı sayfası itibarıyla ötre harekesinin işlenmesine başlanmaktadır. İlk satırda, “bâ, tâ ve cîm” harflerinin üstün, esre ve ötre harekeli halleri verilirken; bir alt satırda, dâl harfinin üstün-esre-ötre, ötre-esre-esre, ötre-esre-üstün gibi kombinasyonları peş peşe verilmektedir. Daha sonra da karışık olarak farklı harf ve hareketlerden oluşan örnek kelimelerle konu pekiştirilmeye çalışılmıştır. Sayfada dikkat çeken husus, ötre harekeli bir hemzenin kelime ortasında aldığı şeklin gösterilmesidir. Bunun için önce harflerin ayrı ayrı yazımı bir kutucuk içerisinde gösterilmiş ve eşittir “=” işareti ile gösterilen kutucukta birleştirilmiş hali gösterilmiştir. Birleştirilmiş halinde hemze, bir vâv harfi üstünde gösterilmektedir. Bu durum, Kur’ân’da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Yazarın böyle ince bir hususa elifbâ cüzünde dikkat çekmesinin takdire şayan olduğunu düşünmekteyiz.

RESİM 68 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa 16

On dokuzuncu sayfaya gelindiğinde, uzatma harfi “vâv” konusunun işlendiğini görmekteyiz. Yirminci sayfada ise Türkiye örneğinde, “Yazıldığı halde okunmayan elif” olarak adlandırılan konunun bir benzerinin işlendiğini görmekteyiz. Yirmi birinci sayfada, zamir olan (•) konusu işlenmektedir. Birkaç sayfa zamiri de içine alacak şekilde geçmiş konuların da hatırlatıldığı örnek kelimelere yer verildikten sonra, yirmi beşinci sayfa

itibarıyla, birdenbire kelimelerin uzunluğunun ciddi anlamda arttığını gözlemlemektediriz. Bu uzun kelimelerden oluşan örnekler, kitabın sonuna kadar devam ettirilmektedir. Bu şekilde kelime uzunluklarının aniden artırılmış olması, öğrencilerin gözünün korkmasına sebebiyet verebilir endişesini taşıdığımızı belirtmek istiyoruz. Belki de böyle bir göz korkusu oluşmamaktadır. Biz, bu hususun araştırılması ve gerekliyse eserin yeni bir versiyonu üretilirken dikkate alınması gerektiğini düşünmekteyiz. Fakat bu, ancak sahada yapılabilecek bir çalışmadır ve bizim sınırlarımızı aşmaktadır. Kanaatimiz, kelimelerin uzunluklarının kademeli bir şekilde artırılmış olmasının daha uygun olacağı yönündedir.

۲۱
Huu = هـ uu = و
مَعَهُ يَدُهُ وَلَهُ يَرَهُ
إِذَا سَجَى فِيمَا كَانُوا مَوَازِينُهُ
يَنَابِيعَ وَعَجَبُوا حَافِظِينَ
وَنُسُكِي مُتَقَابِلِينَ فِي جِدِّهَا
لَقَضِي تَطْهَرُونَ جُنُودُهُ
أَوْنَيْتُهُ وَأَنْوَابُهُ فَمَشَلُهُ
وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ فَسَلَكَهُ
IQRO'3

۲۰
قَالُوا
۱ = dianggap tidak ada
قَالُوا بَلَىٰ قَدْ آذَيْنَا لَنَا خُوتُنَا
كَانُوا لَنَا عِدِينَ أَمِنُوا وَعَمِلُوا
صَابِرُونَ وَآذَيْنَا هَاجِرُونَ وَجَاهِدُوا
وَحَدُّوا مَاعَمِلُوا مَدَقُوا مَاعَاهِدُوا
فَيَكِيدُوا لَكَ وَكَانُوا لَنَا حَشِيمِينَ
قَالُوا لَوْ مَوْنِي وَلَوْ مَوْنِي قَالُوا مَا نَهَكُمَا
MAAF, JANGAN DITERUSKAN DULU ! bila masih keliru panjang - pendeknya
IQRO'3

۱۹
Buu = بُو uu = و
Guru boleh mengenalkan nama WAU sukun atau WAU mati
تَابَ يَتُوبُ قَالَ يَقُولُ
عَادَ يَعُودُ كَانَ يَكُونُ
يُرِيدُونَ يُقِيمُونَ لَمَقِيبِي
يَتَلَاوَمُونَ يَتَخَفَتُونَ بِنَاصِرِمِ
يُفِيضُونَ يُغِيثُونَ نَعَاجِهِ
سَامِدُونَ رَاغِبُونَ يَرْتَنِي
هَذَا لَكَ فَعَقَرُوهَا تَلُومُونِي
IQRO'3

RESİM 69 Buku Iqro' 3.Cild Sayfa (19, 20, 21)

Dördüncü kitap, tenvin konularından iki üstünü işlemekle başlamaktadır. İki sayfa, iki üstünü pekiştirmek için örnek kelimelere yer verilmiş olup derslere, iki esreyle devam edilmiştir. İki üstünde olduğu gibi iki esre için de iki sayfa yer ayrılmıştır. Son olarak, iki ötre işlenmiş fakat bu konu için bir sayfa ile yetinilmiştir. Bir sayfalık karışık örneklerle tenvin konuları pekiştirilmek istenmiştir. Tenvin konuları işlenirken de harekelerdekine benzer bir yöntemin izlendiği gözlemlenmiştir. Şöyle ki, önce harfin üstün hali verilmekte daha sonra da aynı harfin iki üstün hali gösterilmektedir. İki esre ve iki ötre konularında da aynı yöntem sürdürülmektedir. (Bkz. Resim 71.)

٧

Bun = ب	un = ---
بَابُ	بَابُ
سَسِ	سَسِ
عَامِلُ	بَشِيرًا
قَادِرُ	نَاصِحُ
رَحِيمًا	عَفُورًا
زَهَابُ	فُرَاتُ
عَلَقَةُ	هَمَزَةُ
عَلَقَةُ	شَفَاعَةُ

IQRO'4

٥

Bin = ب	in = ---
تَتِ	تَتِ
مَمَّا	وَوَا
حَاسِدًا	غَاسِقًا
ذَلِكَ	لَهَبٍ
مَرَضٍ	كُفُورًا
عِيشَةٍ	فِي دِينٍ
نَاصِيَةٍ	كَاذِبَةٍ
نَاصِيَةٍ	خَاطِئَةٍ
نَاصِيَةٍ	جَحِيمًا

IQRO'4

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ban = بَا	an = ---
BAN DIBACA PENDEK !	
= dianggap tidak ada	
بَابًا	تَتَا
ذَا	زَا
عَا	ظَا
أَحَدًا	عَمَلًا
حَسَنًا	صَالِحًا
نَذِيرًا	بَشِيرًا
نُوحًا	جُوعًا

IQRO'4

RESİM 70 *Buku Iqro' 4.Cild Sayfa (3, 5, 7)*

Dördüncü kitabın on üçüncü sayfası itibarıyla cezim konusu işlenmeye başlamaktadır. Cezim konusu işlenirken, klasik usulde kullanılan yöntemden (her harfin cezimli halinin başına üstün-esre-ötre harekeli bir hemze getirilmesi) farklı bir yöntem kullanıldığını görmekteyiz. Sayfa başında sadece “mîm” harfinin cezimli hali gösterilmekte ve sakın mîmin başına çeşitli harfler, üstün-esre-ötre harekeli olarak getirilerek heceler halinde gösterilmektedir. Daha sonra yine sâkin mîm harfinin bulunduğu örnek kelimeler gösterilmektedir. Genelde sakın mîmin bulunduğu örneklerle yer verilen sayfada, bazı harflerin cezimli olduğu örnekler de yer almaktadır. Zannımızca öğrencinin cezim konusunu mîm harfi üzerinden anlamasıyla beraber diğer harflere de uygulayabileceği varsayılmaktadır.

۱۳

Lam = لَمْ	m = م---
أَمْ إِمْ أَمْ	لَمْ لَمْ لَمْ
كَمْ كَمْ كَمْ	هَمْ هَمْ هَمْ
أَوْلَمْ أَمْرُهُ	عَلَيْكُمْ عَلَيْكُمْ
ذَلِكُمْ رَأَوْهُمْ	هَمْسًا جَمْعًا
غَضَبِي فَوْقَكُمْ	حَمَلًا كَيْدُهُمْ
خَمْسَةٌ بَيْنَكُمْ	عَظِيمٌ فَلَهُمْ
سُورَةٌ حَوْلَكُمْ	حَيَوَةٌ أَمْرِي

IQRO' 4

RESİM 71 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa 13

Birkaç sayfa örneklerle devam edildikten sonra on altıncı sayfada, cezimli “nûn” harfi benzer bir üslupla işlenmektedir. Burada dikkat çeken husus, Latince transkripsiyonlarda “لَمْ” için “Lam” ve “مَنْ” için de “Man” yazılmış olmasıdır. Çünkü, Latince “a” harfi İngilizce dilinde “ey” şeklinde telaffuz edilmektedir. İngilizce dili, Endonezya ve Malezya’da yaygın olarak öğrenildiği için bu şekilde gösterilmiş olmalıdır.

۱۶

Man = مَنْ	n = ن---
أَنْ إِنْ هَنْ هَنْ	عَنْ عَنْ
إِنْ هُوَ مَنْ أَمِنْ	عَنْ عِبَادِ
فَإِنْ أَصَابَهُ	مَنْ خَشِيَ أَنْهَرًا
وَمِنْهُ مَنْ أُوتِيَ	مِنْ خَيْرٍ
إِنْ هَذَا مِنْ حَيْثُ	عَنْهُمَا
مِنْ غَيْرِ أُنْعِمْتَ	أَنْ هَذَا كُمْ
بُنْيَانٍ دُنْيَايَ	صُنُوفٍ فِتْنَانٍ

IQRO' 4

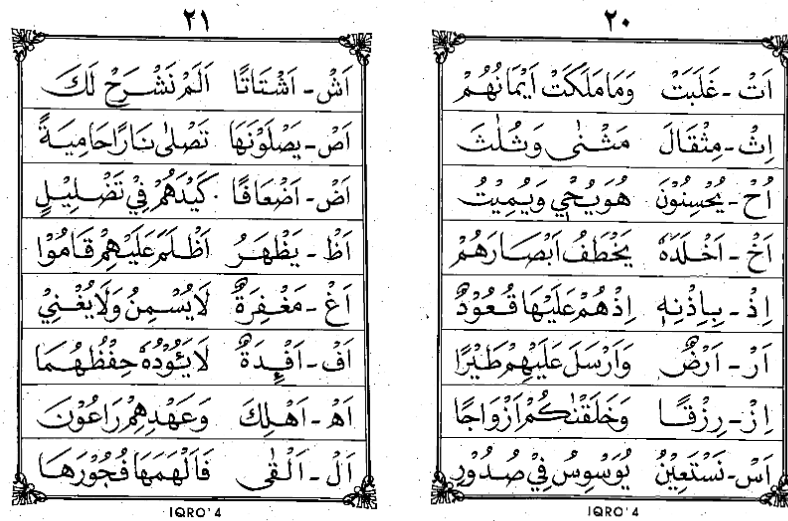
RESİM 72 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa 16

On sekizinci sayfada, “kalkale” konusu işlenmektedir. Kalkale harfleri, sırasıyla satırların en sağında gösterilmekte ve aynı satırda ilgili harfin bulunduğu örnek kelimeler gösterilmektedir.

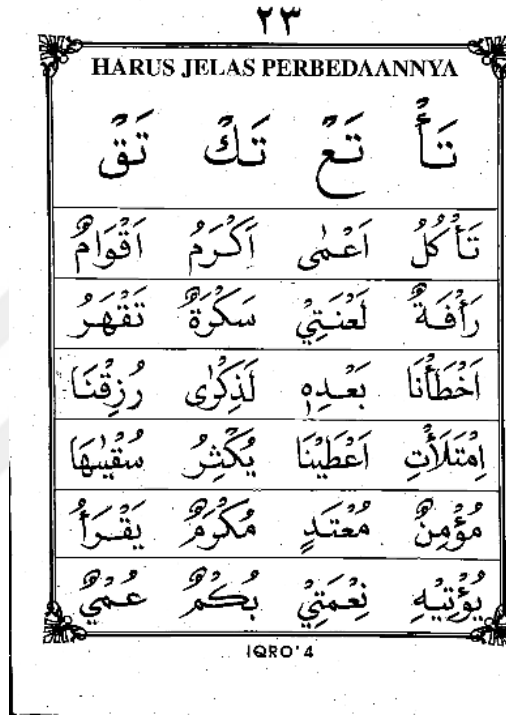
RESİM 73 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa 18

Bir iki sayfalık alıştırılardan sonra, her satırda ayrı bir harfin cezimli hali gösterilerek sükûn konusu işlenmektedir.

RESİM 74 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa (20, 21)

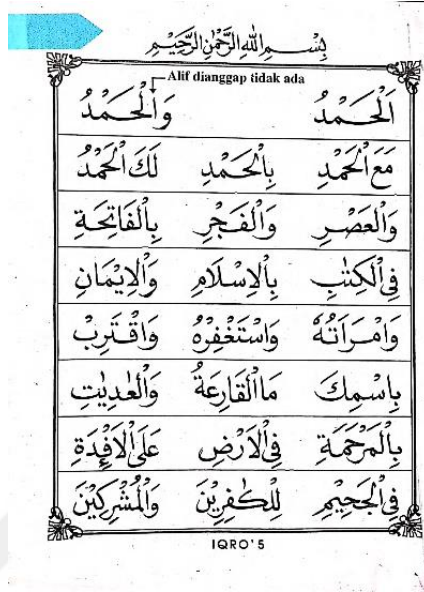
Yirmi üçüncü sayfaya gelindiği zaman, “Fark net olmalı” başlığı altında, sesleri birbirine benzeyen harflerin ayırt edilebilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu sayfayı da uzun kelimelerin seçildiği örneklerin seçildiği sayfalar takip etmektedir. Dördüncü kitabın sonuna kadar bu tür uzun örnekler devam etmektedir.

RESİM 75 Buku Iqro' 4.Cild Sayfa 23

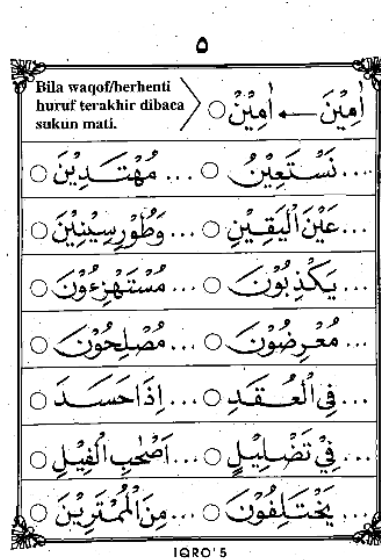
Beşinci kitaba gelindiği vakit, lâmu't-ta'rif demiş olduğumuz “el takısı” konusunun işlendiğini görüyoruz. Bilindiği gibi el takısında bulunan hemze, vasl hemzesidir. Bu sayfada, bu duruma dikkat çekilmiştir. Evvela sadece el takısı almış bir kelime yazılmaktadır. Sonrasında ok işareti ile aynı kelimenin başına bir harf gelmiş hali gösterilmektedir. Şu örnekte olduğu gibi: “الْحَمْدُ” => “وَالْحَمْدُ”.

Kitabın ilk sayfasında, lâmu't-ta'rif ile ilgili örnekler gösterilirken sadece kamerî harflere yer verildiğini görmekteyiz. Bunlara ek olarak Arapça'da emir sığası olarak çekimlenen bir fiilin başındaki hemzenin genellikle vasl hemzesi olduğu bilinmektedir. Bu durum ve başka sebeplerle hemzenin vasl edildiği yani okunmadığı durumlarla ilgili örneklerle de sayfada yer verilmiştir. “وَأَقْرَبُ”, “بِاسْمِكَ” örneklerinde olduğu gibi.

RESİM 76 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 3

Bir sonraki sayfada ise yazıldığı halde okunmayan elif harfi, vasl edilmesi dolayısıyla okunmayan uzatma harfleri gibi hususları gösteren örnekler yer verilmiştir. Bu sayfayı takip eden sayfada, bir kelimedede vakfedildiğinde nasıl durulması gerektiğiyle ilgili örnekler yer verilmiş ve durulduğu zaman, cezimli olarak okunması gereken örnekler gösterilmiştir.

RESİM 77 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 5

Bu konuyu iki üstün ile biten bir kelimedede nasıl durulması gerektiği hususunu gösteren örneklerin olduğu sayfalar takip etmiştir. Daha sonra da “tâ-i marbûta” harfî ve onun noktasız hali olan hâ harfindeki vakıflara dikkat çekilmiştir. On birinci sayfaya gelindiğinde, Türkiye örneğinde, dört elif miktarı uzatma (med) işareti olarak öğretilen işaret öğretilmektedir. Fakat başlıkta yapılan açıklamada, beş hareke miktarı uzatılması gerektiği aktarılmaktadır.

RESİM 78 *Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 11*

On altıncı sayfaya gelince, şedde konusu işlenmeye başlanmıştır. Cezim konusu işlenirken kullanılan üslubun bir benzerinin şedde için de kullanıldığını görüyoruz. Buna göre ilk olarak mîm ve nûn harflerinin gösterimi yapılmaktadır. Buna ek olarak başlığın altında bu harflerin iki hareke miktarı tutulması gerektiği hususuna da dikkat çekilmiştir. (Bkz. Resim 80.)

RESİM 79 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 12

On üçüncü sayfaya gelindiği vakit, sâkin nûn ve tenvinden sonra nûn ve mîm harflerinden birisi bulunursa idğâm-ı meal ğunne oluşacağı ve hem idğâm edilerek (katılarak) hem de ğunneli olarak (tutularak) okunması gerektiğine dikkat çekilmek istenmiştir. (Bkz. Resim 81.)

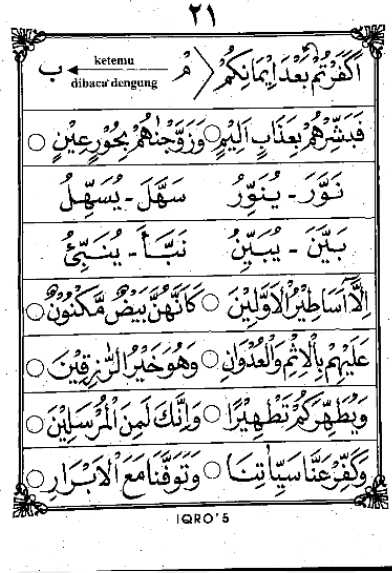
RESİM 80 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 13

Beşinci kitabın on altıncı sayfasında, çok ilginç bir bilgi karşımıza çıkmaktadır. Sayfanın başında, “Teşdîde doğru her okuyuşta iki hareke miktarı kadar basılı tutulmalıdır.” yazmaktadır. Fakat örneklerde kullanılan harfler şeddeli haldeki “bâ, tâ, sâ, cîm” gibi harflerdir. Sadece şeddeli nûn ve mîm harfleri kullanılmış olsaydı günneye dikkat çekilmek istendiğini düşünebilirdik. Lakin günne sıfatı olmayan farklı harfler şeddeli olarak gösterilmektedir. Bu sebeple iki hareke miktarı basılı tutmaktan kastın, şeddenin düzgün bir şekilde gösterilmesi gerektiğine vurgu yapılmak istendiği tahminini yapmakla yetiniyoruz. Aksi taktirde burada örnek olarak verilen harflerin şeddeli halleri tutularak okunma özelliğine sahip değildirler. Bilakis birçoğunda sesin kesilmesi ve akıtılmaması gerekmektedir. Örneğin “bâ” harfi veya “cîm” harflerinin şeddeli halleri böyledir.

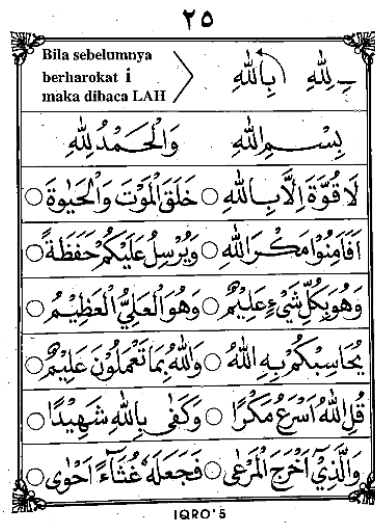
RESİM 81 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 16

Yirmi birinci sayfaya geldiğimizde, sâkin mîm harfinin bâ harfine uğramasıyla oluşan ihfâ-i şefevî kuralı öğretilmek istenmiştir. Eserin bu sayfalarında, tecvid konularına temas edildiğini görmekteyiz. Böylece elifbâ cüzü içerisinde çok detaya girilmeden tecvid kaideleri de öğretilmek istenmiştir.

RESİM 82 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 21

Yirmi üçüncü sayfada, Mü'minûn Suresi'nin ilk on bir ayetinin bulunduğu bir sayfaya yer verilmiş ve bu sayfaya kadar öğretilen konuların bir uygulamasının yapılması arzu edilmiştir. Yirmi dördüncü sayfaya baktığımızda, "Lafzatullah" konusunun işlenmiş olduğunu ve kalın okunacak "lâm" ile ilgili örneklerle yer verildiğini görmekteyiz. Yirmi beşinci sayfada ise ince okunacak "lâm" ile ilgili örnekler sunulmuştur.

RESİM 83 Buku Iqro' 5.Cild Sayfa (24, 25)

RESİM 85 *Buku Iqro' 5.Cild Sayfa 29*

Altıncı kitap, daha çok tecvid konularının üzerine eğilmektedir. İlk sayfada, sâkin nûn ve tenvinden sonra vâv harfî bulunursa idğâm-ı meal ğunne kuralının oluşacağına dikkat çekilmektedir. Bu konu, üç sayfa boyunca örneklendirilmiştir. Bir sonraki sayfada ise idğâm-ı meal ğunne konusunun son harfî olan yâ harfî aynı yöntemle işlenmiştir. Bu kısımda da üç sayfa boyunca örneklere yer verilmiştir. Böylece beşinci kitabın sonunda nûn ve mîm harflerinin işlenmesiyle başlayan idğâm-ı meal ğunne konusu, altıncı kitabın başında vâv ve yâ harflerinin işlenmesiyle sona erdirilmiştir.

Dokuzuncu sayfaya geldiğimiz vakit, sâkin nûn ve tenvinden sonra bâ harfî bulunursa oluşan iklâb kuralı işlenmiştir. Bu kurala dikkat çekilirken Medine mushaf hattında olduğu gibi tenvinin yanında küçük bir mîm harfî konularak gösterilmektedir.

On üçüncü sayfadan itibaren ihfâ kuralının işlendiğini görmekteyiz. Başlıkta, ihfâ harflerinin 15 tane olduğu yazılmaktadır. Her bir ihfâ harfî için dörder satırlık örnek gösterilmesiyle yetinilmiştir. Yirmi birinci sayfada, vakıf işaretleri işlenmiş olup örnek

ayetlerle konu pekiştirilmeye çalışılmıştır. Yirmi üçüncü sayfada şeddeli nûn harfi üzerinde nasıl vakıf yapılacağı konusu ve yirmi dördüncü sayfada da iki üstünlü bir kırık hemzede nasıl vakıf yapılacağı konusu aktarılmıştır. Yirmi beşinci sayfada, sükûn-u ârızdan kaynaklı olarak oluşan iki sâkin harfin peş peşe geldiği örneklere değinilmiştir. Örneğin, (وَالْفَتْحُ - وَالْفَتْحُ), (وَالْعَصْرُ - وَالْعَصْرُ) gibi. Yirmi altıncı sayfada ise şeddeli ve harekeli olduğu halde durulduğunda hem şeddenin gösterilmesi hem de kalkale yapılması gereken harfler için özel seçilmiş olan (وَتَبَّ - بِالْحَقِّ) gibi kelimelerin bulunduğu örneklere yer verilmiştir. Yirmi sekizinci sayfada, hurûf-u mukattaa geçen ayetler örnek olarak gösterilmiştir. Yirmi dokuzuncu sayfadan itibaren önce besmele, sonra Bakara Suresi'nin ilk iki ayeti, daha sonra Lokmân Suresi'nin on iki ile on dokuzuncu ayet-i kerîmeleri arası ve son olarak da “Âmenerrasûlü” diye bildiğimiz Bakara Suresi'nin son iki ayeti gösterilmiştir. Böylece altı ciltlik “Buku Iqro” isimli bu geniş hacimli elifbâ kitabı son bulmuştur.

1.4.1. Teknik Analiz

Kitabın Boyutları: 15X20.5 cm

Sayfa Sayısı: 32'şer sayfalık 6 Kitap, Toplam 192 Sayfa

Kullanılan Renkler: Siyah

Kitabın Sayfa Yönü: Sağdan sola doğru

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Yogyakarta/Cava Adası/Endonezya Cumhuriyeti-2000

Yazar Bilgisi: H. As'ad Humam

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Endonezce-Latin Alfabesi

Kitabın Özel İsmi: Buku Iqro'

1.4.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: İçindekiler bölümü mevcut değil.

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği: 6 kitaptan oluşan setin her bir kitabının başında, kitabın nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili yazar tarafından maddeler halinde bilgilendirme yapılmıştır.

Kitabın Dili: Endonezce

Konu Sıralaması: Kitabın konu sıralaması klasik denebilecek tarzda kademeli olarak ilerleyecek şekilde verilmiştir.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Fazlaca yetecek kadar örneğe yer verildiği kanaatini taşımaktayız.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur’ân’dan Seçilip Seçilmediği: Eserde anlamlı ve anlamsız kelimeler oluşacak şekilde ve bir harfin başta, ortada ve sonda gelmesini sağlayacak şekilde örnek kombinasyonlarının oluşturulduğunu müşahade edebiliyoruz. Bunlara ek olarak Kur’ân’dan seçilme kelimelere de bolca yer verilmiştir.

Ÿ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup Olmadığı: Lâmelif için ayrı bir bahiste açıklama yapıldığına rastlanmamıştır.

Yazma (Yazı) Alıştırmasına Yer Verilip Verilmediği: Hiç yazma alıştırması bulunmamaktadır.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Örnek kelimelerde olmasa da harflerin “İNDEKS-HURUF” adlı başlık altında Latince yazılımlarının verildiğini görüyoruz.

Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Harflerin açılımı ile ilgili herhangi bir bölüm gözlemlenmemiştir.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Eserde bir multimedya desteği bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra internette çeşitli platformlarda ders anlatımı yapan videoların bulunabileceğini belirtebiliriz.

1.5. PAKİSTAN ÖRNEĞİ

Endonezya'nın ardından en kalabalık ikinci İslâm ülkesi Pakistan'dır. Bu ülkede, yaklaşık olarak 240 milyon Müslüman yaşamaktadır.¹²⁰ Pakistan'ın isminin ilginç bir hikayesi vardır. Bu kelime ilk olarak, Müslümanlar Birliği'nin 1940'ta Lahor'da yaptığı bir toplantıda gündeme gelmiştir. Cambridge'de öğrenim gören bir grup Müslüman öğrencinin formüle ettiği "Pakistan" ismi, Pencap, Afgan, Keşmir, Sind kelimelerinin baş harfleri ile Belûcistan kelimesinin son ekinin bir araya getirilmesinden meydana getirilmiştir.¹²¹

Pakistan'da yaygın olarak kullanılmakta olan elifbâ cüzünün "Kâidetü'n-Nûr"¹²² olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Pakistan örneğindeki derslerde kullanılan harfler ve seçilen örneklerle Suudi Arabistan ve Irak örneğindeki benzerlikler barındırmaktadırlar. Suudi Arabistan ve Irak örneğinin ismiyle (Kâidetü'n-Nûraniyye) Pakistan örneğinin ismi de benzemektedirler. Bunun yanında, Suudi Arabistan ve Irak örneğinde telif için "Fadîletü's-Şeyh Nur Muhammed Hakkânî Rahmetullahi Aleyh" yazılmakta iken Pakistan örneğinde, "Eş-Şeyh Nur Muhammed Rahimehullah" yazılmaktadır. Bu da bir başka benzerliktir. Bu iki kitap, aynı kişi tarafından mı telif edilmiştir tespit edemesek de üslup ve içerdiği açıklamalar bakımından iki eserin farklı yönleri bulunmaktadır. Bu sebeple incelemeye değer bulduğumuz Pakistan örneğini bu bölümde ele alacağız.

Eserin üçüncü sayfasında "المفردات) (الدرس الأول" başlığı kullanılmaktadır. Burada kullanma kılavuzu kabilinden, öğrencilere yönelik, eseri nasıl kullanacaklarına dair dört maddeden oluşan bilgilendirme yapılmaktadır. Bu bilgilerin altında ise Besmele-i Şerîfe yazılmış ve altı satır, beş sütun olacak şekilde otuz kutucuk içerisinde harfler harekesiz bir halde gösterilmiştir. Harfler, siyah renk mürekkep ile yazılmış olup noktaları kırmızı renkle gösterilmiştir. Otuz adet kutucuktan bahsettik. Fakat normalde Arap Alfabeti'nde, (lâm-elif karakterini bir harf olarak saymadığımızda) yirmi sekiz harf bulunmaktadır.¹²³

¹²⁰ Pakistan Nüfusu. (t.y.) Erişim 26 Temmuz 2025, <https://www.mfa.gov.tr/pakistan-kunyesi.tr.mfa>

¹²¹ Azmi Özcan, "Hindistan (Tarih)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998).

¹²² Nur Muhammed Rahimehullah, *El-Kâidetü'n-Nûr* (Mekke: el-Mektebetü'l-İmdadiyye, 2000).

¹²³ Ertem, "Elifbâ".

Bu fazlalık gibi görünen iki kutucukta yirmi sekiz harfe ek olarak hemzenin küçük hali olan (ة) karakteri ve “yâ” harfinin noktalı hali olan (ي) karakteri gösterilmektedir. Bunların yanında, her harfin sol alt köşesinde o harfin açılımı küçük puntolarla gösterilmektedir. Örnek verecek olursak (ل) harfinin sol alt köşesinde bu harfin açılımı olan (الف) yazılmaktadır. (Bkz. Resim 87.)

RESİM 86 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 3

Dördüncü sayfaya geldiğimiz zaman, “الدرس الثاني” (المركبات) başlığı kullanılmıştır. Burada da başlığın altında öğreticiye yönelik öğrencilere neleri öğretmesi gerektiği anlatılmaktadır. Sayfaya baktığımız zaman, en başta lâm ve elif harfleriyle alakalı örneklerle yer verilmiş ve bu harflere dikkat çekilmek istenmiştir. Özellikle de lâm-elif karakterine diyebiliriz. Çünkü öğreticiye verilen tavsiyelerin başında bu husus gelmektedir. Mantığını anlayamadığımız bir şekilde örneklerdeki kelimelerin bazılarında baştaki, bazılarında ortadaki ve bazılarında da sondaki harf kırmızıyla renklendirilmiştir. Harflerin sıralaması hakkında karışık bir sıra izlendiği söylenebilir. Seçilen örneklerin ise tamamı harekesizdir ve öğrenciler açısından bakacak olursak, okunacak bir şey görünmemektedir. Belki heceleri ya da kelimeleri oluşturan harfler, ilk dersteki isimleriyle

Sekizinci sayfaya gelindiğinde, harflerin harekeli hallerinin gösterimine devam edilmiş ve sayfanın ilk yarısında, esreli halleri; ikinci yarısında da ötreli halleri gösterilmiştir. Üstün harekesindeki harf sıralaması, bu harekelerde de kullanılmıştır.

الحروف الهجائية بالكسرة						
اِ	هَ	عَ	حَ	غَ	خَ	قَ
كِ	جِ	شِ	يِ	ضِ	لِ	نِ
رِ	طِ	دِ	تِ	صِ	سِ	زِ
ظِ	ذِ	ثِ	فِ	وِ	بِ	مِ

الحروف الهجائية بالضمّة						
أَ	هَ	عَ	حَ	غَ	خَ	قَ
كُ	جُ	شُ	يُ	ضُ	لُ	نُ
رُ	طُ	دُ	تُ	صُ	سُ	زُ
ظُ	ذُ	ثُ	فُ	وُ	بُ	مُ

RESİM 89 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 8

Dokuzuncu sayfaya gelindiğinde, harflerin önce üstün, sonra esre ve son olarak da ötre almış hallerinin gösterimine şahitlik etmekteyiz. Bu sayfada tüm harflerin üç harekeyi de almış hali gösterilmemiş olup bir önceki derslerde gösterilen sıra takip edilmek üzere (ا) harfinden (ذ) harfine kadarki harfler gösterilmekle yetinilmiştir. Fakat bir fark göze çarpmaktadır. O da son satırda gösterilen (ذ) ve (ظ) harflerinin sırasıdır. Çünkü önceki derslerde (ظ) harfi (ذ) harfinden daha önce gösterilmekteydi. Burada belki de bu hatanın sehven yapılmış olabileceğini düşünmekteyiz.

الحروف الهجائية بالحركات الثلاثة						
أَ	إِ	أُ	هَ	هِ	هُ	عَ
عُ	غُ	حُ	حَ	حِ	غِ	غَ
خُ	خَ	خِ	قُ	قِ	قَ	قَ
كُ	كَ	كِ	جُ	جِ	جَ	شَ
شُ	شِ	يُ	يِ	يَ	ضُ	ضِ
ضَ	لُ	لِ	لَ	نُ	نِ	نَ
رُ	رِ	رَ	طُ	طِ	طَ	دَ
دُ	دِ	دَ	تُ	تِ	تَ	صُ
صِ	صَ	سُ	سِ	سَ	زُ	زِ
زَ	ظُ	ظِ	ظَ	ظِ	ظَ	ظَ

RESİM 90 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 9

Onuncu sayfaya geldiğimiz zaman, “الدرس الخامس” (التتوين) başlığı atılmıştır ve başlığın hemen altında tenvin ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Bunlardan en dikkat çekici olanı ğunneye temas edilmiş olmasıdır. Ğunne yapılırken sesin burundan gelmesi gerektiği, dilin ise kullanılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Diğer dikkat çeken husus ise iki üstün alan harflerin sonunda zâid olarak bulunan elif veya yâ harflerinin okunmaması gerektiğidir. Bu ve on birinci sayfanın tamamında, on ikinci sayfanın da ilk yarısında, sırasıyla iki üstün, iki esre, iki ötre konuları işlenmektedir. Son olarak da her üçünün karışık olarak sunulduğu alıştırmalara yer verilmiştir.

تنوين الضمّين					
م	ب	و	ث	ذ	ظ
س	ص	د	ط	ز	ن
ي	ش	ج	ك	ق	ح
ع	ء				

تنوين الفتحّين والكسرتين والضمّتين					
م	ب	و	ث	ذ	ظ
س	ص	د	ط	ز	ن
ي	ش	ج	ك	ق	ح
ع	ء				

الدرس الخامس (التنوين)					
١	٢	٣	٤	٥	٦
م	ب	و	ث	ذ	ظ
س	ص	د	ط	ز	ن
ي	ش	ج	ك	ق	ح
ع	ء				

تنوين الفتحّين					
م	ب	و	ث	ذ	ظ
س	ص	د	ط	ز	ن
ي	ش	ج	ك	ق	ح
ع	ء				

تنوين الكسرتين					
م	ب	و	ث	ذ	ظ
س	ص	د	ط	ز	ن
ي	ش	ج	ك	ق	ح
ع	ء				

RESİM 91 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (10,11)

On ikinci sayfanın ikinci yarısından itibaren “الدرس السادس” başlığı atılmış fakat dersin hangi konu ile alakalı olduğuna dair bir şey başlıkta yer almamıştır. Buna rağmen başlığın altında yazılmış olan tavsiye niteliğindeki maddelere baktığımızda, şunlar dikkatimizi çekmektedir: Birinci olarak öğrenci kelimeleri heceler ve öğretici harflerin nasıl birbirine bağlanacağını açıklar yazılmıştır. İkinci olarak eğer öğrenci harfleri ya da harekeleri tanıyamıyorsa önceki derslere geri döndürülür yazılmıştır. Üçüncü olarak da öğrencinin hayatını ve öğretmenin emeğini boşa çıkarmamak için bu kurala ciddiyle uyulmalıdır yazılmıştır. Bu tavsiyelerin önemli oldukları söylenebilir.

Sayfadaki örneklere gelinecek olursa hem harekelerle ilgili hem de tenvinle ilgili alıştırmalara karışık bir şekilde yer verilmiştir. Örnek kelimelerin tamamı, Kur’ân’dan seçilmiştir. Dikkat çekici olarak bazen aynı kelimenin farklı harekeler almış halinin peş peşe verildiğini söyleyebiliriz. Örneğin; (خَلَقَ-خُلِقَ) gibi ya da (طَبَّقَ-طَبِقَ) gibi.

سُرُرٌ	سَفَرَةٌ	صَحْفًا	صَمَدٌ	طَبَقٌ	طَبَقًا
طَوَى	عَبَسَ	عَدَلَ	عَلَّقَ	عَمَدٌ	عَنَبًا
غَبَرَةٌ	فَعَلَ	قَتَرَةٌ	قَتِلَ	قَدَرٌ	قُرِئَ
قَسَمَ	كَبِدٌ	كُتِبَ	كَسَبَ	كَفَرٌ	كَفَرًا
لُبْدًا	لُمَزَةٌ	لَهَبٌ	مَسَدٌ	نَخْرَةٌ	وَجَدَ
وَسَقٌ	وَقَبٌ	وَلَدَ	وَهَبَ	هُمَزَةٌ	هُدًى

الدرس السابع

١ (الألف الصغيرة فرق الحرف قد مقدار الألف المدودة وتكتب هكذا (م) والياء الصغيرة بعد الحرف قد مقدار الياء المدودة وتكتب هكذا (م) والواو الصغيرة بعد الحرف قد مقدار الواو المدودة وتكتب هكذا (م) .

٢ (تحذف من تولد الفتحة في النون والهمزة المدودين * نا * ، * ما * .

٣ (عند تدريس هذا الدرس يقرأ بين يدي فريسي التلوين والحركات مثل (ب) بالكسرة العادية والياء الصغيرة والكسرين وعلى الضمة العادية وعلى السواو الصغيرة وبالضمين مع كل حرف حتى يتقن الطالب .

٤ (يلاحظ الوزن في حروف المد وحروف اللين ويميز بين الحركة التي قد تأتي لا تحذف ويحذف الطالب حتى يقرأ قراءة صحيحة نظراً وبالعيب ولا يحتفظ عليه الأمر ويختار هذا

شَّ	جَا	جَ	جَ	كَا	كَا
قَا	قَا	قَا	خَا	خَا	خَا
غَا	غَا	حَا	حَا	عَا	عَا
عَا	هَا	هَا	هَا	ءَا	ءَا

الدرس السادس

١ (ينهي الطالب الكلمة ويوضح المدرس طريقة ربط الحروف بعضها ببعض .

٢ (يجب على الطالب أن يحرص على قراءته بالفتح ويدون هذا الدرس والدرس السابق .

٣ (إذا لم يتمكن الطالب من التعرف على الحروف والحركات يعاد إلى الدروس السابقة .

٤ (لا يبدأ في الدرس الجديد إلا وقد حفظ الطالب تلكه التهجى .

٥ (يجب الإتيان هذا الضابط بالجدد ألا يصبح عمر الطالب وجمد المدرس .

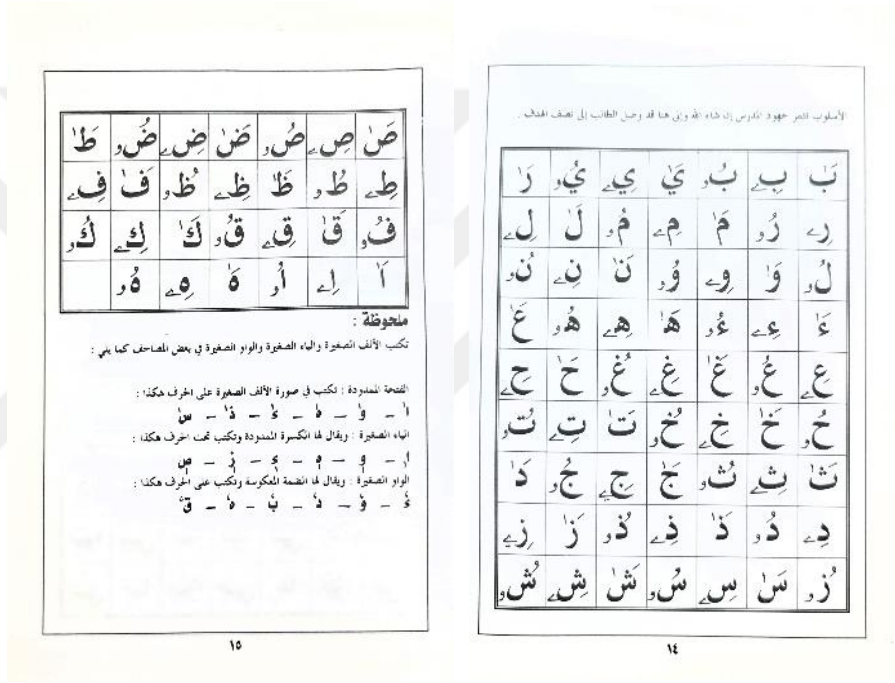
أَبَدًا	أَحَدٌ	أَخَذَ	أَذِنَ	أَمَرَ	أَنَا
بَخِلَ	بَرَّةٌ	جَعَلَ	جَمَعَ	حَسَدَ	حَشَرَ
خَشِيَ	خَلَقَ	خَلَقَ	ذَكَرَ	رَفَعَ	رَقَبَةً

RESİM 92 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (12,13)

On üçüncü sayfaya bakacak olursak “الدرس السابع” başlığı atılmış ve başlığın altında önceki derslerdeki gibi bazı bilgilendirmelere yer verilmiştir. Bu bilgilendirmelerin bir tanesi, “elif-i sağîra, yâ-i sağîra ve vâv-i sağîra” işaretlerinin nasıl yazıldığı ve nasıl okunacağı ile alakalıdır. Birinci maddede, bu işaretlerin nasıl yazılacağı ile ilgili parantez içlerinde mîm harfinin gösterildiğini görmekteyiz. Fakat burada bahsedilen işaretlerle ilgili bir resme rastlayamadık ve bunun yazım hatasından kaynaklanmış olabileceğini düşünmekteyiz. (Bkz. Resim 93.) Diğer maddelerin bir tanesinde, bir harfin harekeli haline, uzatma harfi almış haline ve tenvinli haline dikkat çekilmiştir. Bilgilendirmenin “Buraya kadar öğrenci hedefin yarısına ulaşmıştır.” cümlesi ile bitmesi, önemli olarak gördüğümüz bir diğer husustur.

On dördüncü sayfadaki örnek kelimelere baktığımız zaman, alfabede bulunan bütün harflerin “elif-i sağîra, yâ-i sağîra ve vâv-i sağîra” almış hallerinin gösterildiğini görmekteyiz. Hatta (و) harfinin iki farklı yazım şekline ve hemzenin de hem uzun hem de küçük haline yer verildiğini görmekteyiz. Harflerin sıralamasını incelediğimiz zaman, rastgele bir dizilimin tercih edildiğini belirtebiliriz. Örnekler, yaklaşık bir buçuk sayfa

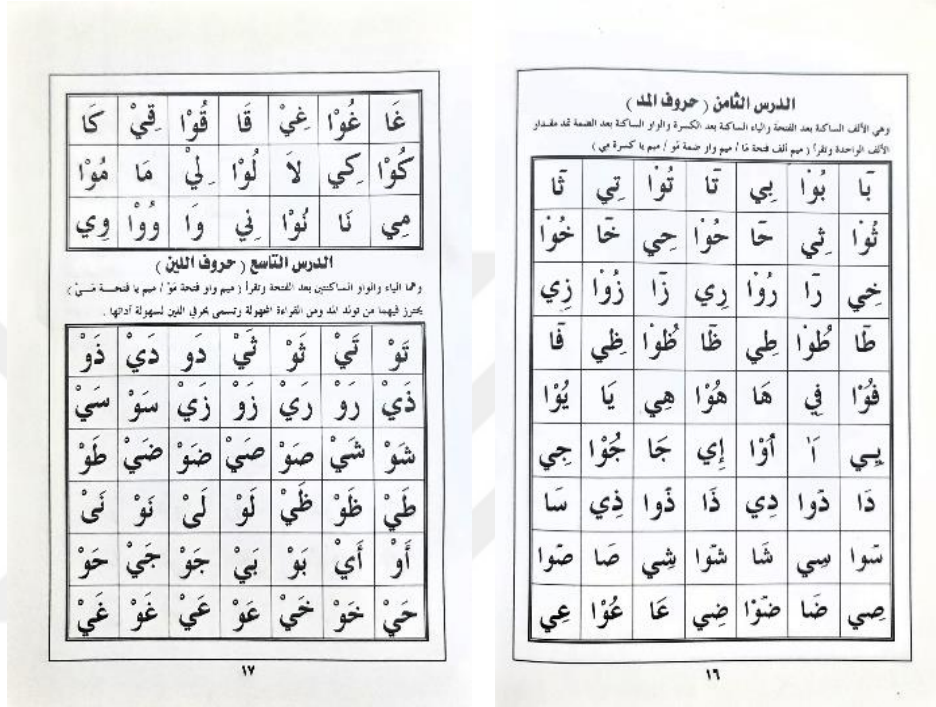
sürmekte ve on beşinci sayfada, örneklerin bittiği yerin altında daha önce hiç rastlamadığımız bir bilgilendirme yer almaktadır. Bilgilendirmede, not, önemli, değerlendirme gibi manalara gelen (ملحوظة) yan başlığı atılmış ve “Bazı mushaflarda elif-i sağıra, yâ-i sağıra ve vâv-i sağıra aşağıdaki gibi yazılmaktadır.” notu düşülmüştür. Burada, üç grup halinde önce elif, sonra yâ ve son olarak da vâv harfinin küçük hallerinin nasıl gösterildiği öğretilmek istenmiştir. (Bkz. Resim 94.)

RESİM 93 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (14,15)

On altıncı sayfayı incelemeye başladığımızda, “الدرس الثامن” (حروف المد) başlığının atıldığını ve uzatma harfleri konusunun işlendiğini görmekteyiz. Başlığın altında, sâkin elif’in fethadan sonra, sâkin yâ’nın kesradan sonra ve sâkin vâv’ın da dammeden sonra geldiği ve bir elif miktarı uzatarak okutacağı bilgisi yazılmıştır. Gösterilen örneklerde, aynı harfin üç uzatma harfi almış hali gösterilmektedir. Harfler, önce elif almış, sonra vâv almış ve son olarak da yâ almış şekilde sıralanarak dizilmişlerdir. Vâv uzatma harfi aldığındaki halinin yazımı ilginç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ötreli bir harf uzatma harfi vâv’ı almakta ve bizim hattımızdaki cezim işaretine benzer bir işaret üstüne konmakta, bir de harekesiz bir elif eklenmektedir. Bu harekesiz zâid elif harfine Kur’ân hattında rastlıyoruz fakat bu genellikle kelimenin son harfi olduğunda olmaktadır. Kelime

ortasında uzatma harfî vâv bulunduğunda böyle bir yazım oluşmamaktadır. Dolayısıyla bu öğretimin öğrencilerde kafa karışıklığına yol açabileceğini değerlendirmekteyiz. (Bkz. Resim 95.)

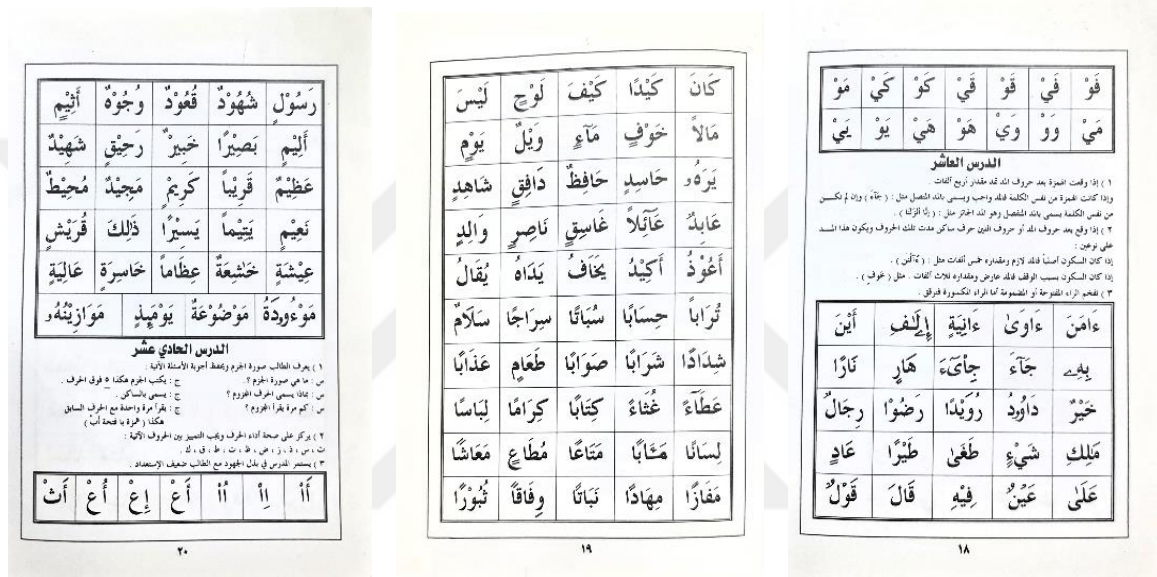

RESİM 94 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (16,17)

On yedinci sayfaya gelindiğinde “الدروس التاسع (حروف اللين)” başlığı atılmış ve başlık altında da lîn harflerinin neler olduğu ile hangi şartları taşıması gerektiği konusu anlatılmıştır. (Bkz. Resim 95.)

On sekizinci sayfaya gelindiğinde, “الدروس العاشر” başlığı atılmış ve bazı tecvid kaidelerine temas edilmiştir. Bunlar, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i ârız, medd-i lîn, medd-i lâzım ve hükmürrâdır. Hükmürrâ konusunda sadece râ harfinin harekeli halde üstün ve ötrede için kalın ve esre için ince olacağına işaret edilmiştir. Râ harfinin cezimli olduğunda nasıl okunacağına ise değinilmemiştir. Burada dikkatimizi çeken bir diğer husus, medd-i lâzım için uzatma miktarının beş elif miktarı olacağı ve medd-i ârız için de üç elif miktarı olacağı bilgilerinin verilmiş olmasıdır. Bu ölçülerin neye göre verildiği konusunda bir açıklama bulunmamaktadır. Söz gelimi, medd-i ârız kuralının oluştuğu bir yerde uzatma miktarları açısından üç ihtimalden bahsedilebilir. Bunlar tûl, tavassut ve

kasırdır. Dolayısıyla sadece üç elif miktarı yazılmış olmasını eksik bir bilgilendirme olarak değerlendirmekteyiz. Yaklaşık iki sayfa süren örneklerle konu tamamlanmıştır. Örneklerde kullanılmış olan hattı incelediğimiz zaman, uzatma harflerinin üzerine Türkiye’deki mushaflarda kullanılan cezim işaretinin bir benzerinin konulmuş olduğunu müşahade etmekteyiz. Bu işaretle sakın olduğuna işaret edilmek istenmektedir.

RESİM 95 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (18,19,20)

Yirminci sayfanın ikinci yarısında, “الدرس الحادي عشر” başlığı atılmış ve cezim konusu işlenmeye başlanmıştır. Başlık altında verilen bilgilendirmede, öğrencinin cezim işaretini öğrenmiş olmasının ve aşağıda sunulan sorulara cevap verebiliyor olmasının beklenmekte olduğu belirtilmiştir. Soruların başında Arapça’daki suâl kelimesinin baş harfi olan (س) harfi konulmuş ve cevapların başında da cevâb kelimesinin baş harfi olan (ج) harfi konulmuştur. Birinci soru, cezimin resminin ne olduğu sorusudur. Cevabında da küçük bir yuvarlak olarak (°) işareti gösterilmektedir. İkinci soruda, cezimlenmiş olan harfin nasıl adlandırılacağı sorulmuştur. Cevabında da sükûnla denmiştir. Üçüncü soruda, cezimlenmiş olan harfin kaç kere okunacağı sorulmuştur. Bu sorunun cevabında da önceki harfle beraber bir kez şeklinde bir yanıt verilmiştir. (Bkz. Resim 97.)

Bilgilendirmelerde dikkat çeken ikinci bir husus da ses olarak birbirine benzeyen harflere dikkat çekilmiş olmasıdır. Dikkat edilmesi gereken harflerin sıralamasına

baktığımız zaman: (ث، س، ذ، ز، ض، ظ، ت، ط، ق، ك) şeklinde olduğunu görmekteyiz. Bu harfler gruplama olmadan, virgüllerle ayrılmak suretiyle peş peşe yazılmıştır ama anladığımız kadarıyla her iki harf bir grup olarak değerlendirilmelidir. Örneğin; (ق، ك) veya (ط، ت) vb. gibi. Konu işlenirken kullanılan harflerin sıralamasına bakacak olursak, burada da karışık bir sıra izlendiğini görmekteyiz. Önceki derslerdeki sıralama ile aynı olup olmadığını kontrol ettiğimizde ise önceki derslerdeki sıradan da farklı bir sıralamanın burada tercih edildiğini söylemeliyiz. Dolayısıyla kitap boyunca tüm harfleri ilgilendiren hareketler, cezim, uzatma harfleri gibi konularda bir harf sıralaması birliğinin olmadığını tespit etmiş bulunuyoruz. Bu durumun, öğretimde ne gibi zorluklara yol açmış olabileceğinin ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir kanaatindeyiz.

اِثْ	اَثْ	اَذْ	اُذْ	اَظْ	اِظْ
اُظْ	اَزْ	اِزْ	اَزْ	اَسْ	اِسْ
اَصْ	اِصْ	اَصْ	اَحْ	اَحْ	اَتْ
اِتْ	اُتْ	اِطْ	اِطْ	اُكْ	اِكْ
اُكْ	اَقْ	اِقْ	اَقْ	اِبْ	اَبْ
اَجْ	اِجْ	اُجْ	اَدْ	اُدْ	اَشْ
اِشْ	اُشْ	اِضْ	اِضْ	اَغْ	اِغْ
اُغْ	اَرْ	اِرْ	اَرْ	اِفْ	اُفْ
اَمْ	اِمْ	اُمْ	اَنْ	اُنْ	اَوْ
		اُوْ	اَيْ	اِيْ	

٢١

رَسُولٌ	شُهُودٌ	قُعُودٌ	وُجُوهٌ	أَنْتُمْ
أَلَيْمٌ	بَصِيرٌ	خَيْرٌ	رَحِيْقٌ	شَهِيدٌ
عَظِيْمٌ	قَرِيْبٌ	كَرِيْمٌ	مَجِيْدٌ	مُحِيْطٌ
نَعِيْمٌ	يَتِيْمٌ	يَسِيْرٌ	ذَلِكْ	قَرِيْبٌ
عِيْشَةٌ	خَشِيْعَةٌ	عَظَاْمًا	خَاسِرَةٌ	عَالِيَةٌ
مَوْءُوْدَةٌ	مَوْضُوْعَةٌ	يَوْمِيْدٌ	مَوَازِيْنُهُ	

الدرس العاشر

١) يعرف الطالب صورة الحرف ويكتب أحرفه الأربعة الآتية :
س : ما هي صورة الحروف ؟
ج : يكتب الحروف هكذا : س ، ط ، ق ، ك .
س : ماذا يسمى الحرف المزدوج ؟
ج : يسمى بالناسك .
س : كم مرة يقرأ الحروف ؟
ج : يقرأ مرة واحدة مع الحرف السابق هكذا (مرة با فتحه أب)
٢) يركز على صحة أداء الحرف ويجب التمييز بين الحروف الآتية :
ث ، س ، ذ ، ز ، ض ، ظ ، ت ، ط ، ق ، ك .
٣) يستمر الدرس في تدريس الحروف مع الطالب ضعيف الاستعداد .

أ	أ	أ	أ	أ
أ	أ	أ	أ	أ
أ	أ	أ	أ	أ
أ	أ	أ	أ	أ

٢٠

RESİM 96 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (20,21)

Yirmi ikinci sayfaya geldiğimiz vakit, “الدرس الثاني عشر” başlığı atılmış ve yaklaşık olarak yarım sayfa boyunca bazı bilgilendirmeler yapılmıştır. Bu bilgilendirmeler karışık ama dikkat çekicidir. Nelerden bahsedildiğini özetleyecek olursak, ilk olarak günneyi

sayabiliriz. Sâkin nûn'dan sonra boğaz harfleri gelmezse ğunne oluşur şeklinde genel bir ifade kullanılmıştır. Daha sonra râ harfinin sâkin olduğunda nasıl okunacağı hususuna değinilmiştir. Burada râ harfi sâkin ve sonrasında hurûf-u isti'lâ harflerinden birisi bulunursa daima sâkin olur şeklinde bir ifade kullanılmış olup kalın harfler parantez içinde ve Türkiye'de kalın harfler ezberletirken kullanılan ifadeyle öğretilmek istenmiştir. O ifade şu şekilde: (خص ضغط قظ) gösterilmiştir. Fakat bunun istisnaları da vardır. Örneğin (كُلُّ فَرْقٍ) kelimesinde olduğu gibi.¹²⁵ İstisna olan kelimelere değinilmemesinin sebebi, bunun ayrıntı olarak görülmüş olması, bu durumda olan harfin hem ince hem de kalın okunabildiği iki vecihin bulunması ve bunlardan bir tanesinin tercih edilmiş olması ya da kalın okunmasının yeterli görülmesi olabilir. Burada değinilen bir başka husus, idğâm meal ğunne kuralının tarifine uysa da idğâm edilmemesi gereken dört adet istisna olan kelimelere vurgu yapılmasıdır. Bu kelimeler (دُنْيَا قَنَوَانٌ صَنَوَانٌ بُنْيَانٌ) kelimeleridir. Bunlardan başka, “Bir kelime vakfedilecekse son harf sâkin okunur.” gibi genelgeçer bir ifadeye yer verilmiştir ama bu sadece belli durumlar için geçerlidir. Çünkü, sözgelimi uzatma harfi ile biten bir kelime yine uzatılarak durulur ve bu sâkin sayılmaz. Bu tür durumlardan bahsedilmeden genelgeçer ifadelerin kullanılmasının eksik kalacağını düşünmekteyiz. Değinilen diğer hususlar; sekte, tâ-i marbûtanın nasıl okunacağı, iki üstünlü kelime nasıl vakıf yapılacağı ve son olarak da imâle konularıdır. Bu iki üstünlü kelimelerdeki vakıfla ilgili olarak tenvinin nûn'u okunmadan ve bir elif miktarı üstün sesi ile uzatılarak okunmak suretiyle vakfedilmesi gerektiği önemli bir husustur. Bu durumda bir medd-i tabii oluşur. Bu medde bazı kaynaklarda medd-i ivaz da denmektedir.¹²⁶

Konu işlenirken verilen örnek kelimeleri incelediğimiz zaman, yaklaşık olarak üç sayfa kadar sükûnla (cezimle) alakalı bol miktarda örnek verildiğini görmekteyiz. Kelimelerin tamamı Kur'ân'dan seçilmiştir. Bunun yanı sıra bazı kutucuklarda, açıklamalardaki tecvid kurallarıyla alakalı örnekleri gösterebilmek için iki kelimeden oluşan örneklere de yer verilmiştir. (Bkz. Resim 98.)

¹²⁵ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 213.

¹²⁶ Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*, 148.

وَسَطْنَ	فَرَعَتْ	تَأْتُونَ	يُسْقُونَ	يَفْعَلُونَ
يَعْمَلُونَ	يَعْلَمُونَ	يَضْحَكُونَ	يَكْسِبُونَ	يَذْخُلُونَ
يَنْظُرُونَ	رَأَى	مَنْ رَأَى	أَنْزَلْنَا	أَنْزَلْنَا
خَلَقْنَا	وَضَعْنَا	نُطْفِقُ	عَبْرَةً	زُجْرَةً
تَذْكِرَةً	مُسْفِرَةً	مُؤَصَّدَةً	مَا يَشَاءُ	اسْتَطَعْتُ
شَهْرٍ	فَجَّرَ	قَدَّرَ	زَكَاةَ	صَلَاةَ
يَلْبِغُهُ	مَمْنُونٍ	مَحْفُوظٍ	نِسَاءَ	طُوى
مَسْرُورًا	مَسَاءَ	أَيَّامًا	مَجْرِيهَا	أَزْوَاجًا
أَشْتَاتًا	إِطْعَمَ	أَعْنَابًا	أَفْوَاجًا	أَلْفَاظًا
قُرْءَانًا	الْحَمْدُ	إِهْدِنَا	وَالْفَتْحُ	يَأْتِسُّ
وَالْعَصْرِ	مِنَ الْمُعْصِرَاتِ	مَا الْقَارِعَةُ	مَعَ الْعَصْرِ	

٢٢

كَاسًا	كَذْحًا	يُغْنِي	لُغْوًا	مِسْكًا
نَحْلًا	نَشْطًا	نَفْسٍ	نَقْعًا	بُسْرًا
أَبْقَى	عَدَنَ	عَشَرَ	يَخْشَى	يَسْعَى
يَتَلَوًا	يَذْعُوًا	تَجْرِي	يَهْدِي	أَلْقَتْ
أَهْلًا	إِقْرَأَ	فَارْغَبَ	فَالْصَبَّ	وَالْخَرَّ
مِنْ هَادٍ	مِنْ عَلَقٍ	أَلْعَمَتْ	مِنْ عَافٍ	مِنْ خَلْقٍ
أَلْهَمَ	أَنْشَرَ	أَنْقَضَ	دَمَدَمَ	عَسَعَسَ
أَعْبَدَ	تَعَبَدَ	يَخْرُجُ	يُشْرَبُ	يَحْسَبُ
يَشْهَدُ	تَرَهَّقُ	تَعْرِفُ	أَقْسِمُ	يُبْدِي
دُنْيَا	فَنَوَانُ	صِنَوَانُ	بُنْيَانُ	خُسْرَتُ
سُطْحَتُ	كُشِطَتْ	نُشِرَتْ	بَلَرَانُ	أَنْزَنَ

٢٣

أَلْتِ	أَهْدِ	يَعْدُ	يَطْشُ	سَعَى
كُنْتُ	لَسْتُ	قُرْءَانُ	بَرْدًا	مِرْيَةً
أَرْجَعُ	أَرْبَةً	مِصْرَ	قِطْرَ	قِرْطَاسَ
مِرْصَادُ	فِرْقَةٍ	مَنْ أَرْضَى	إِزْحَمَ	
إِزْتِثَمَ	أَلْذِرُ	خَيْرَ	فَاصِرَ	صَبْرًا
يَسِيرَ	غَلِيًّا	فَصْلًا	قَدْحًا	قَضْبًا

٢٤

RESİM 97 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (22,23,24)

Yirmi beşinci sayfanın ikinci yarısına geldiğimiz zaman, “الدرس الثالث عشر” başlığı atılmış ve burada da cezim konusunda olduğu gibi soru cevap şeklinde bir üslup ile şedde konusuna dikkat çekilmiştir. Üç satır bu sayfanın sonunda ve üç satır da yirmi altıncı sayfanın başında olmak üzere kutucuklarda örnekler gösterilmektedir. Kutucuklarda gösterilen örneklerin neler olduğuna baktığımızda ise önceki derslerdeki karışık harf sırasından burada vazgeçildiğini ve ilk dersteki harf sırasının tercih edildiğini görmekteyiz. Sırasıyla önce üstünlü bir hemze ve üstün+şedde almış bir bâ harfi, daha sonra esreli bir hemze ve üstün+şedde almış bir bâ harfi, en son da ötreli bir hemze ve üstün+şedde almış bir bâ harfi gösterilmektedir. Bu usul tâ harfi için, sâ harfi için ve diğer harfler için de bu şekilde devam ettirilmiştir. Lakin harflerin tümünün gösterilmesi yerine dâd harfine kadar gösterilmesiyle yetinilmiştir. Kitabı kısa tutmak adına veya bu kadar örnek, öğrencilerin konuyu kavraması için yeterli görüldüğü için tüm harflerin şedde almış hali gösterilmemiş olabilir. Bizim kanaatimiz, harflerin tümünün gösterilmesinin daha iyi olacağı şeklindedir. Hatta şeddeli olduklarında günne oluşan nûn ve mîm harfleri gösterilmeden şedde konusunun ciddi manada eksik kalacağı kanaatini taşımaktayız. (Bkz. Resim 99)

أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ
أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ
أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ	أَزَّ

الدرس الرابع عشر

تكون الهمزة دائماً في النون والميم والمشددتين .
يخضع الطالب كثيراً عند الوقف على النون والياء والراء المشددة ويضعب الأداء الصحيح بدون التبرير من قبل المدرس وتوجيهه .

بُرْزَ	حُصِّلَ	صَدَّقَ	عَدَّدَ	قَدَّرَ	كَذَّبَ
نَعَمَ	يَظُنُّ	يَحْضُ	جَنَّةَ	ثُمَّ	قُوَّةَ
كَرَّةَ	سَعَرَتْ	قَدَمَتْ	كَذَّبَتْ	زُوجَتْ	سُجِّرَتْ
فُجِّرَتْ	سُيِّرَتْ	عُطِّلَتْ	كُوِّرَتْ	أُيْدِيَهُنَّ	عَلَيْهِنَّ
أُسْرَكَ	الْبَيْتَةَ	فِيْمَةً	عَشِيَّةً	مُذَكَّرًا	أَيَّانَ

٢٦

يَنْظُرُ الْمَرْءُ	كَالْفَرَّاشِ الْمَتَوِّثِ	كَالْمُهَيَّيْنِ الْمَتَوِّثِ
أَخْرَجَتْهُ الْأَرْضُ	لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ	
وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ذُو الْقَرْنَيْنِ الْمَجِيدُ		
أَعْطَيْتَكَ الْكُوفَرُ		

الدرس الثالث عشر

س : لماذا يسمى هذا الشكل (مهم) ؟ ج : يسمى بالشددة .
س : لماذا يسمى الحرف الذي عليه الشدة ؟ ج : يسمى بالشددة .
س : كم مرة يقرأ بالشددة ؟ ج : يقرأ بالشددة مرتين المرة الأولى مع الحرف الأول ، والثانية خاله .
كيف يقرأ بالشددة ؟ ج : يقرأ بالقوة مع الوقف قليلاً .
وتنهى هذه الحروف هكذا : همزة با فتحة أب - ب فتحة ب - أب / همزة با كسرة إب - ب فتحة ب - إب / همزة با حمزة أب - ب فتحة ب - أب .

أَبْ	إَبْ	أَبْ	أَبْ	أَبْ	أَبْ
إَبْ	أَبْ	أَبْ	أَبْ	أَبْ	أَبْ
أَبْ	أَبْ	أَبْ	أَبْ	أَبْ	أَبْ

٢٥

RESİM 98 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (25,26)

Yirmi altıncı sayfanın ikinci yarısında, yeni bir ders başlamakta olup başlık olarak “الدرس الرابع عشر” başlığı atılmış ve nûn üzerinde, mîm üzerinde ve her ikisinin şeddeli olduğu durumlarda ğunne oluşacağı belirtilmiştir. Bunun altında yazılmış olan not bir hayli dikkat çekicidir. Notta: “Öğrenci, şeddeli nûn, yâ ve râ harflerinde vakıf yaparken çokça hata yapıyor. Bunları, öğretmenin pratik ve rehberliği olmadan doğru şekilde edâ etmesi zor oluyor.” yazılmaktadır. Bu hususa dikkat çektikten sonra şeddeli nûn, yâ ve râ harflerinde yapılan vakıfla alakalı örnekler yirmi yedinci sayfanın ikinci yarısına kadar alıştırma olarak öğrencilerin istifadesine sunulmuştur.

أَحْطُتُ	مُسَمًّى	أَنْ تُمَنَّ	وَالصُّبْحِ	وَالشَّمْسِ
وَالثَّيْنِ	وَالزَّيْتُونِ	سَجِيلٍ	سَجِينٍ	فِي الْيَمِّ
إِنَّ الْجَنَّةَ	لِحُبِّ الْخَيْرِ	إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ		
مَا الظَّارِقُ	الْجَحْمِ النَّاقِبُ	إِنِّي لَفَقَّارٌ لِّمَنْ تَابَ		
مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ				
يَرْكَبِي	يَذْكُرُ	مُدَّتْ	مَزْمَلٌ	عَلِيَيْنَ
عَلِيُونَ	إِنَّ الَّذِينَ	إِلَّا الَّذِينَ	أَصْلَ اللَّهِ	
فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ		مِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ		
ضَالًّا	دَابَّةً	حَاجَّكَ	وَلَا الصَّالِّينَ	
وَلَا تُحْضِرُونَ	أَتَحَاجُّونِي	وَالصَّافَّاتِ		

٢٨

إِيَّاكَ	تَجَلَّى	يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ	عَدُوٌّ	
تَوَلَّى	تَوَابًا	ثَجَاجًا	غَسَاقًا	
مَقَرٌّ	أَذَلٌّ	وَالْمَعْتَرُ	مُمَدَّدَةٌ	مُكْرَمَةٌ
لَا تَأْمَنُنَا	وَالسَّمَاءِ	وَالْتَّرَائِبِ		
وَالْتَّرِعَاتِ	وَالنَّشِيطَاتِ	وَالسَّيِّحَاتِ		
فَالسَّيِّحَاتِ	فَالْمُدْبِرَاتِ	ءَاغْجِمِي وَعَرَبِيَّ		
فَمَهْلُ الْكَافِرِينَ				
مَرُّوا	رَبِّي	مُدَّتْ	حَقَّتْ	وَتَبَّ ثَبَّتْ
فَطَلٌ	فِي الْحَجِّ	سَامِرِيَّ	بِمُصْرَحِيَّ	

٢٧

RESİM 99 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (27,28)

Yirmi yedinci sayfanın ikinci yarısında, başlık kullanılmaksızın notlara yer verilmiştir. Bunların başında imâle konusu gelmektedir. Daha sonra ravm konusu, son olarak da teshil konusu gelmektedir. Geçmişteki bütün konuları kapsayacak şekilde, Kur'ân'dan alınma örneklerle alıştırma yaptırılmak istenmiş ve tüm konular pekiştirilmeye çalışılmıştır. Yirmi sekizinci sayfanın son satırlarında ve yirmi dokuzuncu sayfanın ilk satırlarında, özellikle medd-i lâzım ile alakalı örneklere yer verilmiş ve örnek kelimeler bittikten sonra içinde medd-i lâzım bulunan bir iki kelimenin hecelenmesi bir üslup dahilinde gösterilmiştir. Şöyle ki, [صَافَّاتِ] kelimesinin hecelenmesi aşağıdaki gibi şu şekilde, [صَافَّاتِ] = صاد ألف صغيرة فا مد فتحة صَافَّ / فا الف صغيرة فَا/ت كسرة تِ = صَافَّاتِ şeklinde gösterilmektedir.

RESİM 100 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 29

Yirmi dokuzuncu sayfanın ikinci yarısında ise “توجيهات الدرس الأخير” yani “Son ders talimatları” başlığı atılmıştır. Bu başlık altında, öncelikle idğâm meal ğunne ve idğâm bilâ ğunne konularına dikkat çekilmiştir. Daha sonra, Türkiye’deki mushaflarımızda da zaman zaman bulunan, esreli küçük nûn harfine dikkat çekilmiştir. Ayrıca, bu küçük nûn harfinin vasl hemzesiyle olan alakasına da değinilmiştir ve bu harfin “بالنون القطني” olarak isimlendirdiği bilgisi de verilmektedir. Diğer değinilen konular ise, iklâb, mîm harfinin tutulduğu ihfâ-i şefevî ve idğâm misleyn meal ğunne konularıdır. Son olarak da Allah lafzının ne zaman kalın ve ince okunacağı hususlarına değinilerek sonlandırılmıştır.

Bu bilgilendirmeler son bulduktan sonra, otuzuncu sayfada, harekeli bir şekilde istiâze ve besmele yazılmaktadır. Bir elifbâ cüzünün içinde alıştırımlar yapılmaya devam edilirken -son derste bile olsa- istiâze ve besmelenin, özellikle de istiâze kısmının yazılmış olması ilk defa karşılaştığımız bir husustur. Çünkü istiâze, Kur’ân’da yazılı olarak bulunmamaktadır. Bu özelliği ile bu elifbâ kitabının diğerlerinden ayrılmış olduğunun altını çizmek yerinde olacaktır. Otuz birinci sayfanın sonunda da vakıf alâmetleri küçük bir tabloda gösterilmektedir. (Bkz. Resim 102.)

RESİM 101 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (30,31)

Aslında elifbâ cüzü otuz birinci sayfada son bulmaktadır ve otuz ikinci sayfaya gelindiğinde, Kur'ân-ı Kerîm okurken dikkat edilmesi gereken ve sakınılması gereken hususlar tablolar halinde kısa cümlelerle ifade edilmiştir.

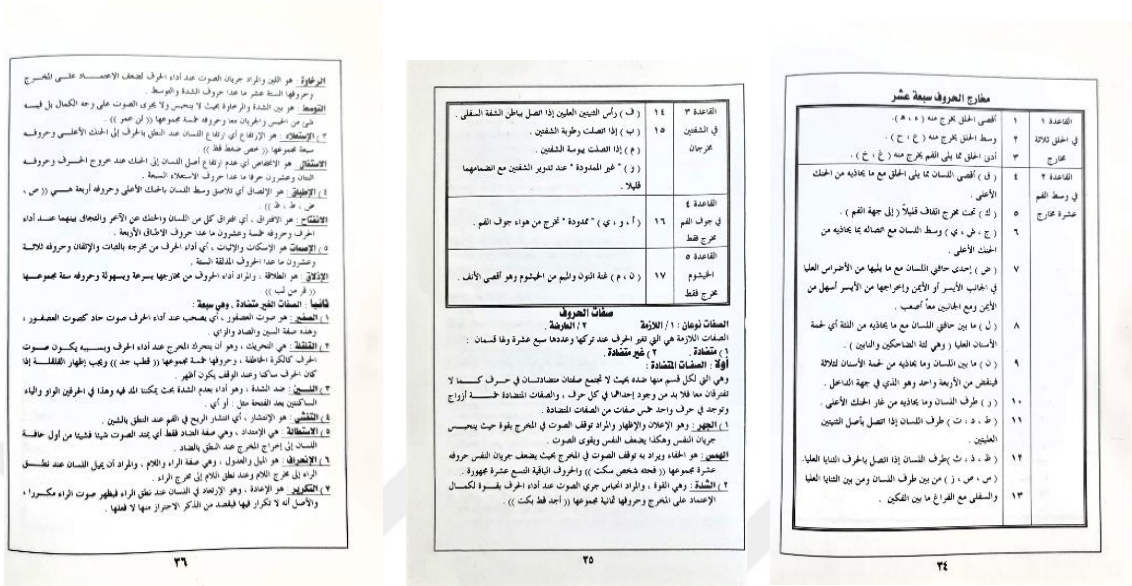
RESİM 102 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 32

Otuz üçüncü sayfada ise bazı kelimelerin, Mushaf-ı Şerif'teki yazımları ile nasıl okunmaları gerektiğini gösteren bir tabloya yer verilmiştir. (Bkz. Resim 104.)

تكتب الكلمات الآتية وفق رسم المصحف الشريف ولكنها تقرأ كما هو موضح		
طريقة الكتابة	طريقة القراءة	مكانه في المصحف
أَنَا	أَنْ	في كل موضع في المصحف
يُصْطَفُ	يُصْطَفُ	البقرة ٢٤٥
أَفَإِنْ	أَفَإِنْ	آل عمران ١٤٤
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ	لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ	آل عمران ١٥٨
تَبَوَّأَ	تَبَوَّأَ	المائدة ٢٩
بِصَلَّةٍ	بِصَلَّةٍ	الأعراف ٦٩
مَلَايِهِ	مَلَايِهِ	في كل موضع في المصحف
لَا أَوْصَعُوا	لَا أَوْصَعُوا	التوبة ٣٧
تَمُودًا	تَمُودًا	هود ٦٨
يَتَنَلَّوْا	يَتَنَلَّوْا	الرعد ٣٠
لَنْ نَدْعُوَ	لَنْ نَدْعُوَ	الكهف ١٤
لِشَأْنٍ	لِشَأْنٍ	الكهف ٢٣
لَكِنَّا	لَكِنَّا	الكهف ٣٨
لَا أَذِبحُهُ	لَا أَذِبحُهُ	النمل ٢١
الظُّلُومَ	الظُّلُومَ	الأحزاب ١٠
الرُّسُولَ	الرُّسُولَ	الأحزاب ٦٦
السَّبِيلَ	السَّبِيلَ	الأحزاب ٦٧
لَا إِلَهَ إِلَّا الْحَمِيمُ	لَا إِلَهَ إِلَّا الْحَمِيمُ	الصافات ٦٨
يَتَلَوْا	يَتَلَوْا	محمد ٤
يَتَلَوْا	يَتَلَوْا	محمد ٣١
بِئْسَ الْأَسْمُ	بِئْسَ الْأَسْمُ	الحجرات ١١
لَا أَلْتَمِ	لَا أَلْتَمِ	الحشر ١٣
سَلَا سِلَا	سَلَا سِلَا	الإنسان ٤
قَوَارِيرًا	قَوَارِيرًا	الإنسان ١٥

RESİM 103 Kâidetü'n-Nûr Sayfa 33

Otuz dördüncü sayfada ve otuz beşinci sayfanın ilk yarısında, harflerin çıkış yerleri yani on yedi adet mehâric-i hurûf hakkında bilgiler verilmektedir. Otuz beşinci sayfanın ikinci yarısından başlayarak otuz altıncı sayfanın sonuna kadar ise sıfât-ı hurûf gösterilmektedir ve böylece kitap tamamen nihayete ermektedir. (Bkz. Resim 105.)

RESİM 104 Kâidetü'n-Nûr Sayfa (34,35,36)

1.5.1. Teknik Analiz

Kitabın Boyutları: 14X20 cm

Sayfa Sayısı: 38

Kullanılan Renkler: Siyah ve kırmızı

Kitabın Sayfa Yönü: Sağdan sola doğru

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Mekke/Suudi Arabistan Krallığı-2000

Yazar Bilgisi: Nur Muhammed

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Urduca-Arap
Alfabeti ya da Fars Alfabeti

Kitabın Özel İsmi: Kâidetü'n-n-Nûr

1.5.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: İçindekiler bölümü mevcut değil.

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği: Eserde bazı konuların altında konuda nelere dikkat edilmesi gerektiği ile ilgili bazı açıklamalar yer almaktadır. Bununla birlikte, kitabın sonlarına doğru “Kur’ân tilaveti esnasında şu hususlara dikkat edilmesi gerekir.” ve “Kur’ân tilaveti esnasında şu hususlardan kaçınılması gerekir.” başlıklı 2 bölüm bulunmaktadır. Kısaca 6 hususa dikkat edilmesi gerektiği ve 14 husustan da kaçınılması gerektiği özetlenmiştir.

Kitabın Dili: Arapça

Konu Sıralaması: Kitabın konu sıralaması klasik denebilecek tarzda kademeli olarak ilerleyecek şekilde verilmiştir.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Yeteri kadar örneğe yer verildiği kanaatini taşımaktayız.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur’ân’dan Seçilip Seçilmediği: Eserde örnek olarak seçilen kelimelerin tamamının Kur’ân’dan alıntı olduğu gözlemlenmiştir.

ﻻ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup Olmadığı: Kitabın ikinci dersinde “el-Murakkebat” isimli bir başlık açılmış ve harflerin birleşme şekilleri gösterilmiştir. Başlığın altında meâlen: “Bu derste öğrenci her harfin birleşme durumuna odaklanmalıdır. Örneğin lâmelif (ﻻ) gibi. Sağdaki “Lâm” ve soldaki “Elif” gibi.

Yazma (Yazı) Alıştırmasına Yer Verilip Verilmediği: Hiç yazma alıştırması bulunmamaktadır.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Eserde hiçbir Latince transkripsiyona rastlanmamıştır.

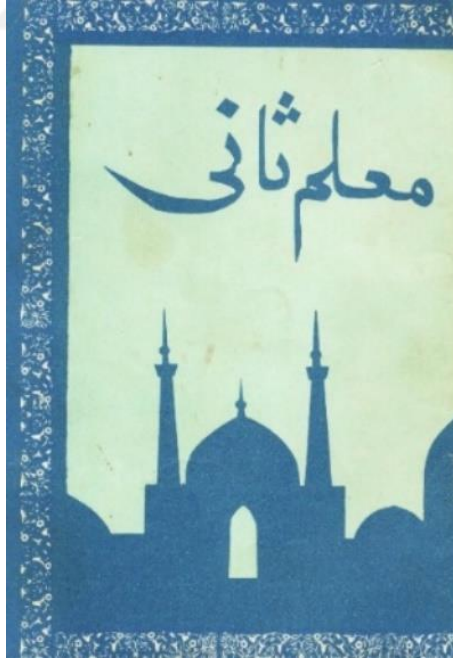
Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Eserin ilk dersinde “el-Mufradat” isimli başlık altında harflerin açılımları harflerin sol alt köşesinde gösterilmiştir.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Eserde bir multimedya desteği bulunmamaktadır.

1.6. ÖZBEKİSTAN ÖRNEĞİ

Bu bölümde, Özbekistan’da yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzü incelenmeye çalışılacaktır. Özbekistan; Taşkent, Semerkant, Buhara gibi medreselere sahip önemli şehirleri olan bir ülkedir. Özbekistan’ın Türkistan olarak anılan coğrafyada bulunan Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan gibi ülkelere de ilim ve ilim adamı ihraç eden bir yapısı vardır. Bu sebeple bu ülkedeki Kur’ân öğretimi ve bu öğretim için kullanılan temel kitap olan elifbâ cüzünün incelenmesinin önemli olacağı söylenebilir.

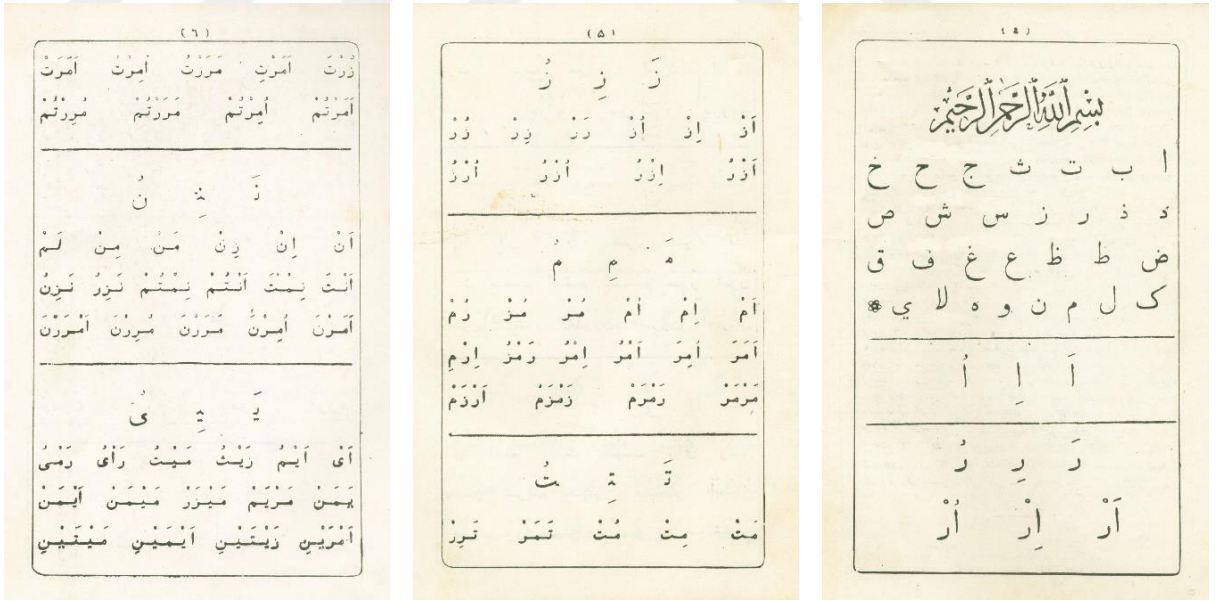
Araştırmalarımıza göre Özbekistan’da Kur’ân öğretimine başlanırken “Muallim Soniy”¹²⁷ adlı bir elifbâ cüzü yaygın olarak kullanılmaktadır. Eserin birkaç versiyonu bulunmaktadır. Tamamı Arap Alfabeti ile yazılan bizim inceleyeceğimiz versiyonun yanı sıra açıklamaların Özbekçe fakat Latin Alfabeti ile yazılmış olan versiyonu da vardır. Biz bu bölümde adı geçen eserin tamamı Arap Alfabeti ile yazılan eski nüshasını analiz etmeye ve yer yer diğer versiyonuna da temas etmeye çalışacağız.

RESİM 105 Muallim Soniy Kapak Sayfası

¹²⁷ Ahmad Hodi Maqsudiy, *Muallim Soniy* (Kazan: Ligo-Tipografi Yayınevi, 1917).

İki sayfalık bir mukaddimenin ardından Besmele-i Şerîf ile başlayan eserde, ilk olarak harfler harekesiz bir halde ve Türkiye örneğinde de kullanılan sıralamayla verilmektedir. Türkiye’de yaygın olarak kullandığımız elifbâ cüzündeki “Harflerin Bağımsız İsimleri” konusunun bir benzeri burada karşımıza çıkmaktadır. Lâmelif karakteri de dahil yirmi dokuz karakterin tamamı burada gösterilmektedir. Sayfada, herhangi bir açıklama ya da izah bulunmamaktadır. Hatta konu başlığı bile yazılmamıştır. Anladığımız kadarıyla bu görev öğreticiye bırakılmıştır. Konunun bittiğini belirtmek için ise yatay ve düz bir çizgi kullanılmıştır. Harflerin bittiğini de böyle bir çizgiden anlamaktayız. Alfabedeki son harf olan (ي) harfinden sonra bir çiçek işaretinin konulduğunu da ekleyebiliriz. Bu çizginin altında (ل) harfinin üstün, esre ve ötre almış hallerini görmekteyiz. Yine bir çizgi ile bu konu bitirilmiş ve (ر) harfine geçilmiştir. Bu defa (ر) harfi üç hareke hali ile gösterilmiş ve başına sırasıyla üstünlü, esreli ve ötreli hemze aldığı sâkin hali eklenmiştir. Bu sayfa, kitabın ders olarak ilk sayfası olup dördüncü sayfaya denk gelmektedir. (Bkz. Resim 107.)

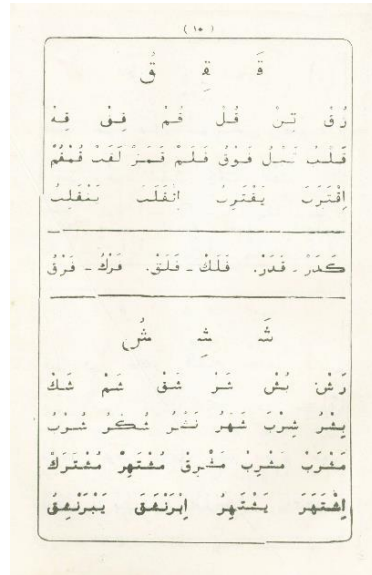
RESİM 106 Muallim Soniy Sayfa (4,5,6)

Beşinci sayfaya gelindiği zaman, (ج) zây harfî harekeli ve cezimli olarak gösterilmiştir. Bunlara ek olarak daha önce gösterilen (ل) ve (ر) harflerinden de oluşan harekeli ve cezimli kombinasyonlar üretilmiş ve başka harf eklenmemiştir. (ج) harfinden

sonra da (م) harfine geçilmiş ve benzer bir yöntem izlenmiştir. Dikkatimizi çeken şey, örneklerin giderek genişlediği hususudur. Bu harften sonra da (ت) harfine geçilmiş ve üslup aynen devam ettirilmiştir. Bu arada, harfler harekeli olarak gösterilirken üstün hali kelimenin başındaki şekliyle, esre hali kelimenin ortasındaki şekliyle ve ötre hali de kelimenin sonundaki şekliyle gösterilmektedir. Konular işlenirken ayrı ayrı başlıklar açılmak yerine yavaş yavaş konuların bir arada işlenmesi üslup olarak tercih edilmiştir. Böylece hem harekeler hem cezim hem de harflerin başta, ortada ve sondaki halleri bir arada öğretilmektedir. Bu daha önce hiç karşılaşmadığımız bir üsluptur. Konular işlenirken izlenen harf sıralaması da ilginçtir. İzlenen harf sıralaması şu şekildedir:

(ا، ر، ز، م، ت، ن، ي، ب، ك، ل، و، هـ، ف، ق، ش، س، ث، ص، ط، ج، خ، ح، غ، ع، د، ذ، ض، ذ، ظ)

(ك) harfine gelindiğinde, harfin harekeli hallerinin yanında parantez içinde bu harfin iki farklı yazım şekli de gösterilmiştir. Aynı şey he (هـ) harfi için de uygulanmıştır. (ق) harfi bitirilince, sadece bir harfi değiştirilmiş bazı örnek kelimeler (-) işaretiyle gösterilmiş ve benzer seslerle oluşan kelimelere dikkat çekilerek mahrecin önemine dikkat çekilmiştir diye düşünmekteyiz. Örneğin, (كَدَرَ - قَدَرَ. فَكَّ - قَلَقَ. فَرَّكَ - فَرَّقَ) gibi. (Bkz. Resim 108.)

RESİM 107 Muallim Soniy Sayfa 10

Aynı şekilde, (ث), (ص), (ط), (ح), (ع), (ض), (ذ), (ظ) harfleri işlendikten sonra da benzer örneklemeler kullanılmıştır. On yedinci sayfa ile beraber harfler sona ermektedir. Sayfanın

sonunda da bir bilgilendirme yapılmıştır. İncelediğimiz nüshada, Türkçe ifadeler Arap harfleriyle yazılmışken; dijital bir nüshada, Özbekçe ifadeler Latin harfleriyle yazılmıştır. Yapılan izahta kısaca, buraya kadar yazılan örneklerde, med harfleri olmadığı, bundan sonra ise uzatma harflerinin de işleneceği bilgisi verilmekte ve dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir. (Bkz. Resim 109-110.)

RESİM 108 Muallim Soniy Sayfa (12,16,17)

www.arabic.uz

2009 yil

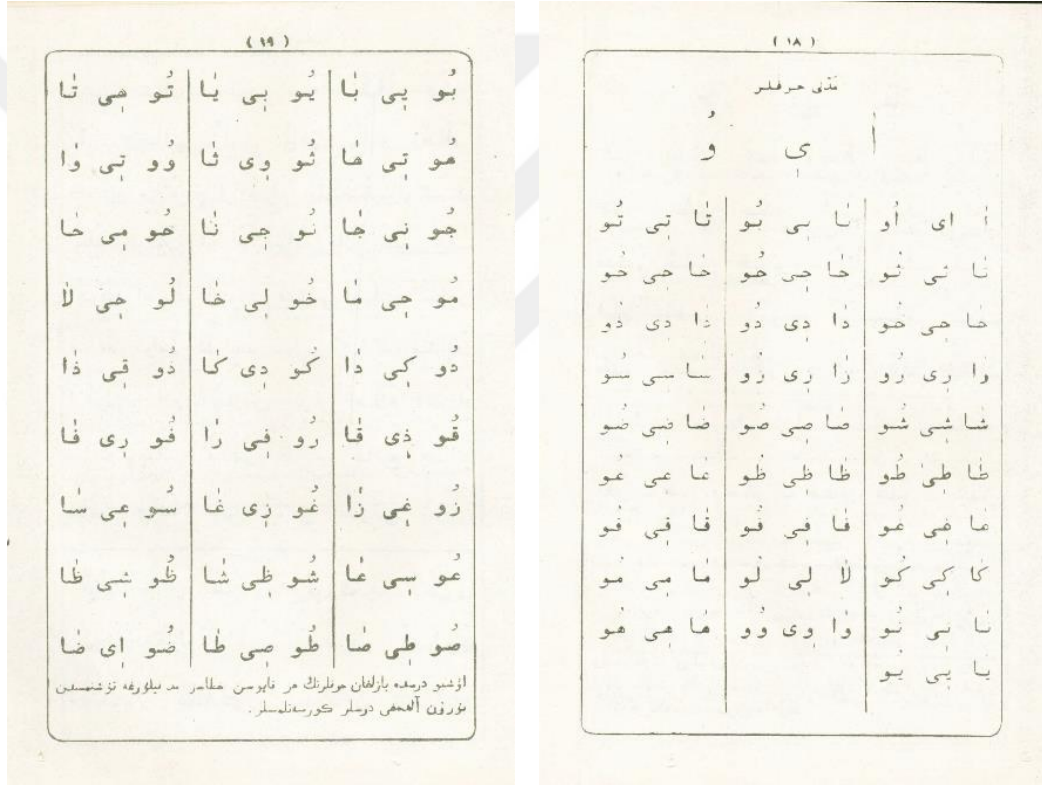
زَهْرٌ - ظَهْرٌ. أَزْهَرُ - أَظْهَرُ. أَغْزَمُ - أَعْظَمُ.

Bungacha yozilgan arabiy soʻzlar madsiz soʻzlar edi. Endi bundan keyin arabiy soʻzlarning madlilari keladi. Arabiy soʻzlar madli boʻlganda zamma, fatha, kasra alomatları ikkinchi turli yoziladi: Fatha va kasra alomatları oʻrinli aytib qoʻyilmaydi balki yoga qusnib yoziladi. Zamma alomati odatiy zammadan yogʻonroq aytib yoziladi. Oʻquvchi bolalar bu oʻzgarishga diqqat qilishi kerak.

RESİM 109 Muallim Soniy Sayfa 17 Özbekçe

On sekizinci sayfaya “Medli Harfler” başlığı atılmış ve “elif, yâ, vâv” harfleri gösterilmiştir. Fakat “elif” gösterilirken üstüne bir asar, “yâ” harfi gösterilirken altına bir

çeker ve “vâv” harfî gösterilirken de üstünde bir ötre işareti konularak gösterilmiştir. Hecelere geçilince de bu uygulamaya devam edilmiştir. Esre ve ötredeki gösterim Türkiye’de kullanılan mushaflardaki yazıma uysa da üstündeki durum, her zaman geçerli değildir. Yani hem uzatma harfî elif hem de asar bir arada genellikle kullanılmaz. Burada bütün harfler uzatma harfî almış halde gösterildikten sonra on dokuzuncu sayfada, farklı harflerle uzatma örneklerine devam edilmiştir. Bu defa vâv uzatma harfî en başta, yâ uzatma harfî ortada ve elif uzatma harfî de sonda gösterilmiştir. (Bkz. Resim 111.)

RESİM 110 Muallim Soniy Sayfa (18,19)

Yirmi ikinci sayfanın ikinci yarısında, “Teşdidli Harfler” başlığı atılmış ve şedde konusu işlenmeye başlanmıştır. Burada dikkat çeken husus, şeddeli harfin bulunduğu bir kelimenin hem şeddeli halinin hem de aynı seslendirmeyi yapacak cezimli ve harekeli halinin gösterilmiş olmasıdır. Bu bir nevi şeddenin açılımıdır. Sayfada gösterilen örnekleri şu şekilde gösterebiliriz: “رَبَّ (رَبِّبْ)”, “رَبِّ (رَبِّبْ)”, “رَبُّ (رَبِّبْ)” gibi. (Bkz. Resim 112.)

RESİM 111 Muallim Soniy Sayfa (22,23)

تشديدلى حروفلى

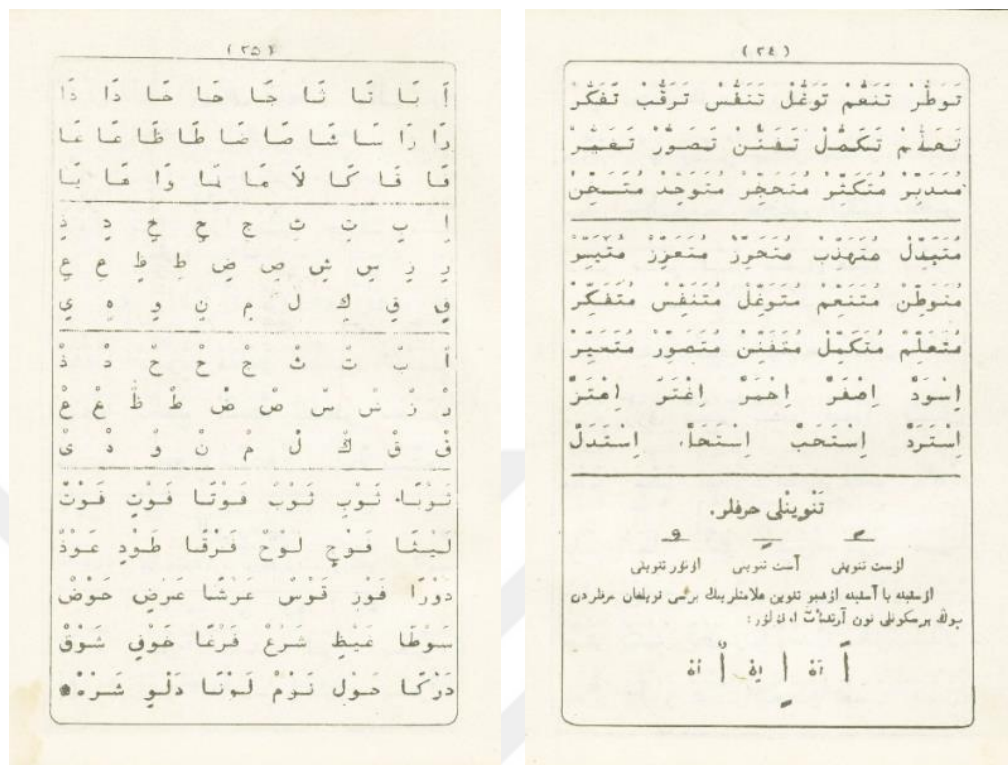
وَب وَبَب رِب رِبَب رِب رِبَب

Ustidagi ushbu tashdid alomatları quyilgan harflar ikki martadan aytib o'qiladi.

16

RESİM 112 Muallim Soniy Sayfa 22 Özbekçe

Yirmi dördüncü sayfaya gelindiği vakit “Tenvinli Harfler” başlığı atılmış ve tenvin konusu işlenmeye başlanmıştır. (Bkz. Resim 114-115.)

RESİM 113 Muallim Soniy Sayfa (24,25)

www.arabic.uz

2009 yil

تنوينی حرفلر.

۴۸

۴۹

۵۰

Fatha tanvini kasra tanvini zamma tanvini
Tepasida yoki pastida ushbu tanvin alomatlaridan biri kelgan harflarda bir
sukunli nun ortirib o'qiladi.

أ - اُنْ إ - اِنْ أُ - اُ

RESİM 114 Muallim Soniy Sayfa 24 Özbekçe

(۲۶)	(۲۷)
تَوَيْلِي تَفْدِيدُ.	يَأْمُرُ يَأْخُذُ مَأْمُورٌ مَأْخُوذٌ.
رَبًّا - (رَبِّينَ) رَبِّ - (رَبِّينَ) رَبِّ - (رَبِّينَ)	يَأْمُرُ يَأْخُذُ مَأْمُورٌ مَأْخُوذٌ.
حَبًّا بَرًّا جَرًّا مَأْ كَفًّا مَنَا	قَرِي قَارِي مَبْتَدِي مَبْتَدِي مَتَهَرِي.
سَيِّ سَيِّ حِلِّ حِلِّ عَزِّ عَزِّ	يُؤْمِنُ مُؤْمِنٌ مُؤَدِّنٌ مُؤَلِّقٌ لَوْلُوقُ.
دُرُّ دُرُّ أُمُّ حُقُّ بَرُّ كَلُّ	فَاتِلٌ فَائِلٌ سَائِلٌ سَائِلٌ رَائِلٌ رَائِلٌ.
مُبِيحًا مُبَوِّدَ مُضَفَّرَ مُعَمَّرًا مُخَضَّرَ	يَنْسُ يَنْسُ سَلَّ سَلَّ يَنْسُلُ مَسْئُولُ.
مُهْتَرًا مُخْتَجَّ مُنَدَّ مُضْطَرَّ مُخْتَصَّ	شَاءَ شَاءَ جَاءَ يَأْءَ يَأْءَ مَاءَ.
مُسْتَرِدًّا مُسْتَحَبَّ مُسْتَحَلَّ مُسْتَدَلًّا مُسْتَعِدَّ	شَيْءٌ جِيءَ يَجِيءُ يَجِيءُ مَيَّءٌ
الْقَوْمِ مَزَّةً.	شَيْءٌ فَيَّءٌ مِلَّءٌ بَرَّءٌ حَزَّءٌ قِرَاءَةٌ
الف ومزّة.	سَوَّءٌ يَوَّءٌ وَضَوَّءٌ قُرُوْءٌ مَرُوْءَةٌ
الف ومزّة.	الْمَرْءُ اِمْرَأٌ اِمْرِي اِمْرُؤُ
الف ومزّة.	الْجَزْءُ جَزْءٌ جَزْئِي جَزْءُهَا
الف ومزّة.	الْجَزْءُ جَزْءٌ جَزْئِي جَزْءُهَا

أَلِفٌ وَهَمْزَةٌ.

Alif va hamza to'qqiz turli voziladi.

أ ب ج د هـ و ز ح ط ي

(1) أَمَرَ أَخَذَ قَرَأَ يَقْرَأُ.

(2) أَمَرَ أَخَذَ قَرَأَ يَقْرَأُ.

(3) يَأْمُرُ يَأْخُذُ مَأْمُورٌ مَأْخُوذٌ.

(4) يَأْمُرُ يَأْخُذُ مَأْمُورٌ مَأْخُوذٌ.

(5) قُرْیَ قَارِیْ مُبْتَدِیْ مُسْتَهْزِیْ.

(6) يُؤْمِنُ مُؤْمِنٌ مُؤَدِّنٌ مُؤَلَّفٌ لُّؤْلُؤٌ.

(7) قَائِلُ قَائِمٌ سَائِلٌ مَائِلٌ رَّيْسٌ.

(8) بَسْ بَرْ سَلَّ يَسْئَلُ مَسْئُولٌ.

(9) شَاءَ سَاءَ جَاءَ يَشَاءُ فَمَاءُ.

21

RESİM 116 Muallim Soniy Sayfa 26 Özbekçe

Yirmi sekizinci sayfaya gelindiğinde, sayfanın baş tarafında açık ve kapalı tâ harfi işlenmiş olup kalan kısmında şöyle bir başlık atılmıştır: “Yazılmasa da okulup turğan harfler” yani “Yazılmasa bile okunmaya devam edilen harfler” yazılmıştır. (Bkz. Resim 118-120.)

يازماسهده او قولاً طرغان حرفلر

أَلِفٍ مُّقَدَّرَةٍ.

Fatha alomatlari uzunicha aytib yozilgan fathali harflar yozilmagan alifi muqaddara ila cho'zib o'qulur.

22

RESİM 117 Muallim Soniy Sayfa 28 Özbekçe

Bunun altında üç başlık halinde konunun işlendiğini gözlemlemekteyiz. Bu başlıklar: “Elif-i Mukaddera”, “Yâ-i Mukaddera” ve “Vâv-i Mukaddera” şeklindedir. (Bkz. Resim 119-120.)

يَا مُقَدَّرَہ.

Kasra alomatlari uzunicha aytib yozilgan hollarda cho'zib o'qulur.

بِه (بِہِ) بِأَمْرِہِ بِحُكْمِہِ بِقُدْرَتِہِ ھَذِہِ

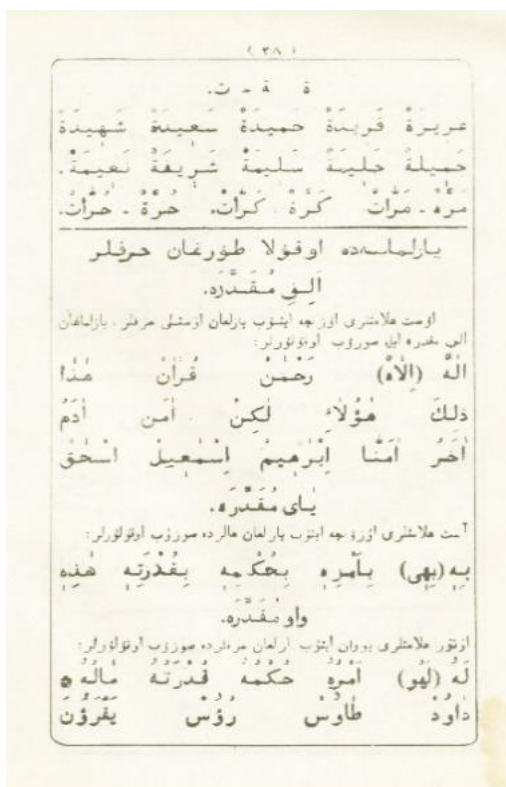
واو مُقَدَّرَہ.

Zamma alomatlari vov aytib yozilgan harflarda cho'zib o'qulur.

لَہ (لَہُو) أَمْرُہ حُكْمُہ قُدْرَتُہ مَاْلُہ *

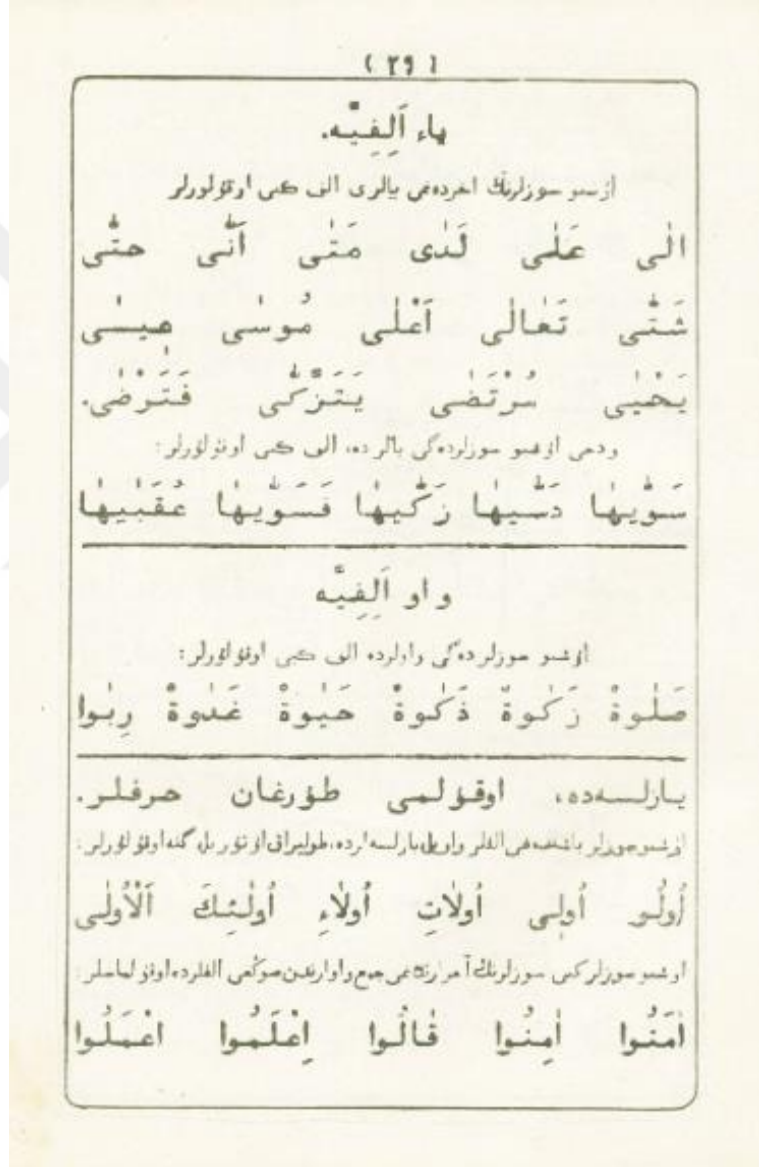
دَاوُد طَاوُس رُؤُس يَقْرُؤُن

RESİM 118 Muallim Soniy Sayfa 28 Özbekçe

RESİM 119 Muallim Soniy Sayfa 28

Yirmi dokuzuncu sayfaya geldiğimiz zaman ise sayfanın ilk yarısında, “Yâ-i Elifiyye” ve ikinci yarısında da “Vâv-i Elifiyye” başlıkları yazılmıştır. Türkiye örneğinde “Vâv ve Yâ Şeklinde Yazılan Elif” başlığı altında işlenen konunun bir benzeri burada işlenmektedir.

RESİM 120 Muallim Soniy Sayfa 29

يَاءُ الْفَيْه.

Ushbu soʻzlarning oxiridagi yolari alif kabi oʻqilur.

إِلَىٰ عَلَىٰ لَدَىٰ مَتَىٰ أَلَىٰ حَتَّىٰ
شَتَّىٰ تَعَالَىٰ أَعْلَىٰ مُوسَىٰ عِيسَىٰ
يَحْيَىٰ مُرْتَضَىٰ يَتَرْتَضَىٰ فَرُطَىٰ.

Ushbu soʻzlardagi yolarida alif kabi oʻqilur.

سَوِيهَا دَسِيهَا زَكِيهَا فُسُوِيهَا عُمِيهَا

وَاوُ الْفَيْه.

Ushbu soʻzlardagi vovlar alif kabi oʻqilur.

صَلَوَةٌ زَكْوَةٌ ذَكْوَةٌ حَيَوَةٌ غَدَوَةٌ رِبَوَةٌ

يَا زَلْسَه ده اوقولمى طورغان حرفلر

Ushbu soʻzlar boshida aliflar vov bilan yozilsada zamma bilan oʻqilur.

أَلُو أُولَىٰ أُولَاتٍ أُولَاءُ أُولِيكَ أُولَىٰ

Ushbu soʻzlar kabi soʻzlarning oxiridagi koʻplik vovlardan keyingi kelgan aliflar oʻqilmaydi.

أَمِنُوا أَمِنُوا قَالُوا إِغْلَمُوا إِغْلَمُوا

Ushbu soʻzlar kabi soʻzlar oʻrtasidagi aliflar oʻqilmay qolur.

24

RESİM 121 Muallim Soniy Sayfa 29 Özbekçe

بَالِغَيْبٍ، وَبِالْآخِرَةِ، كَالْفَرَّاشِ، وَالْعَصْرِ، وَالْحَرِّ،
وَالْمُشْرِكِينَ، رَبِّ الْعَالَمِينَ، صِرَاطَ الَّذِينَ،
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ، هُمْ الْمُفْلِحُونَ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ،
حَذَرَ الْمَوْتِ، وَإِذْ اسْتَسْقَى، أَلْفَسَكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ.

Ushbu soʻzlar kabi lomlar oʻqilmay qolur.

الَّتِي، الثَّمَرِ، الدَّخْلِ، الذَّهَبِ، الرَّصْدِ،
الرَّيْدِ، السَّفَرِ، الشَّجَرِ، الصَّفَرِ، الصَّرَرِ،
الطَّلَبِ، الظَّفَرِ، اللَّهَبِ، النَّسَبِ.

Ushbu soʻzlar kabi soʻzlarga boshqa bir soʻz qoʻshib oʻqiganda aliflari ham lomlar ham oʻqilmaydi.

هُوَ التَّيْعُ، هُوَ الثَّمَرُ، هُوَ الدَّخْلُ، هُوَ الذَّهَبُ،
هُوَ الرَّصْدُ، هُوَ الرَّيْدُ، هُوَ السَّفَرُ، هُوَ الشَّجَرُ،
هُوَ الصَّفَرُ، هُوَ الصَّرَرُ، هُوَ الطَّلَبُ،
هُوَ الظَّفَرُ، هُوَ اللَّهَبُ، هُوَ النَّسَبُ.

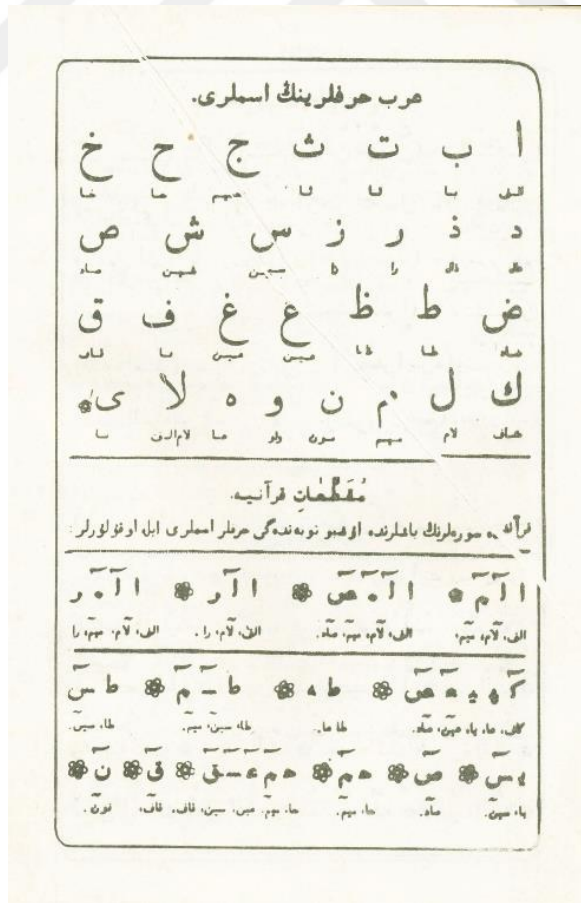
Ushbu soʻzlar kabi soʻzlar qoʻshib oʻqilganda oʻrtalarida kassa fatha zamma hamda sukuni yozilmagan harflar har qaysisi oʻqilmagan tushib qoladi.

25

RESİM 122 Muallim Soniy Sayfa 30 Özbekçe

Elifbâ cüzü burada sonra ermekte olup daha sonraki sayfalarda tecvid kaideleri işlenmeye çalışılmıştır. Tecvid kaidelerinin işlenişi bizim konumuzun dışındadır. Buna rağmen elifbâ kısmında işlenmesi gerektiğini düşündüğümüz ve ilginç bulduğumuz “Hurûf-u mukattaa” sayfasına değinerek bu cüzü incelememizi bitirmiş olacağız.

Eserin otuz dördüncü sayfasında, “Arap harflerinin isimleri” başlığı atılmış ve ilk dersteği gibi lâmelif karakteri de dahil olmak üzere harflerin tamamı gösterilmiştir. Lakin aralarında bir fark vardır. Burada harflerin okunuşları Arapça olarak her bir harfin altında yazılmıştır. Biz buna harflerin açılımı da demekteyiz. Örneğin (ا) harfinin altında (الف), (ش) harfinin altında (شین) yazılmış ve okunuşları yazı ile harekesiz de olsa gösterilmiştir. Zaten mukattaa harfleri bu açılımlardaki gibi okunmaktadır. Bu harflerden bazılarında, medd-i lâzım kuralı oluşmaktadır. Kur’ân okurken sadece bu medd-i lâzım oluşan mukattaa harfleri dört elif miktarı uzatılarak okunmaktadır. (Bkz. Resim 124.)

RESİM 123 Muallim Soniy Sayfa 34

1.6.1. Teknik Analiz

Kitabın Boyutları: Dijital ortamda ulaşabildiğimiz için ölçüler belirtilemedi.

Sayfa Sayısı: 48

Kullanılan Renkler: Siyah

Kitabın Sayfa Yönü: Sağdan sola doğru

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Kazan/Tataristan Cumhuriyeti-1917 (**Yeni Baskı:** Taşkent/Özbekistan-2009)

Yazar Bilgisi: Ahmad Hodiy Maqsudiy

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Özbekçe-Kiril Alfabeti/Latin Alfabeti

Kitabın Özel İsmi: Muallim Soniy

1.6.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: İçindekiler bölümü mevcut değil.

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği: Öğrencilere ya da öğretmenlere yönelik olarak kitabın nasıl kullanılacağına dair bir bilgilendirmeye rastlanmamıştır.

Kitabın Dili: Kitabın çeşitli baskıları mevcut olup tamamı Arapça olanı, Özbekçe açıklamalı olanı ve Rusça açıklamalı olanı da bulunmaktadır.

Konu Sıralaması: Klasığe yakın diyebileceğimiz bir konu sıralaması tercih edilmiştir.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Yeteri kadar örneğe yer verildiği kanaatini taşımaktayız.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur'ân'dan Seçilip Seçilmediği: Kitapta sadece Kur'ân'dan alıntı kelimelerin alınması gibi bir seçicilik tercih edilmemiş olup anlamlı ve anlamsız kombinasyonlar oluşturmak suretiyle kelimeler örnek olarak verilmiştir. Bunlara

ek olarak Arapça’da mezîd fiiller denilen çeşitli kalıplarda Kur’ân’da hiç bulunmayan ama belki okunması nispeten zor sayılabilecek kelime örneklerine yer verilmiştir. Örnek verecek olursak: “اِسْتَرَدَّ”, “مُتَوَعَّلٌ” gibi.

ﻻ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup

Olmadığı: İlk derste harflerin bağımsız şekilleri gösterilirken lâmelif de harfler arasında gösterilmiş olup herhangi bir izahat ya da açıklamada bulunulmamıştır.

Yazma (Yazı) Alıştırmasına Yer Verilip Verilmediği: Hiç yazma alıştırması bulunmamaktadır.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Eserde hiçbir Latince transkripsiyona rastlanmamıştır.

Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Harflerin açılımı ile ilgili herhangi bir bölüm gözlemlenmemiştir.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Eserde bir multimedya desteği bulunmamaktadır.

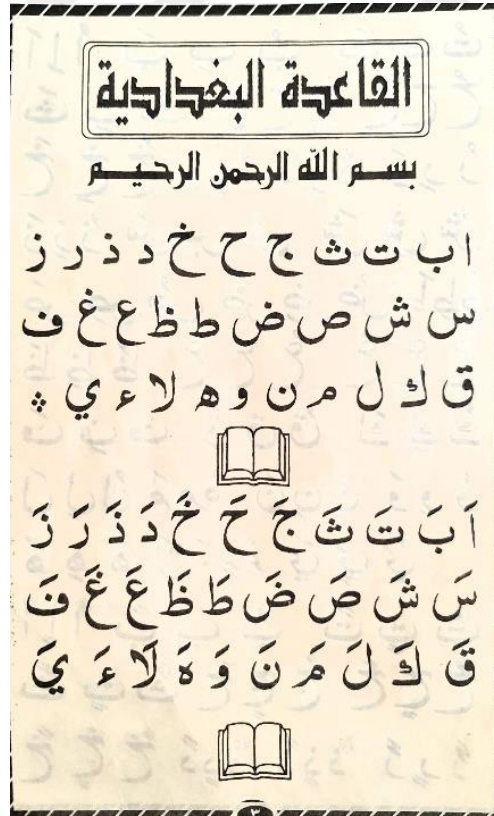
1.7. SAHEL DEVLETLERİ (BURKİNA FASO) ÖRNEĞİ

Sahel Devletleri Konfederasyonu olarak adlandırılan ülkeler Batı Afrika’da bulunan Burkina Faso, Nijer ve Mali’nin oluşturduğu bir birliktir.¹²⁸ Birbirine komşu olan ve çok benzer yanları olan bu üç ülkede, eskiden kalma bir âdet olarak tahtalara veya duvara yazarak Kur’ân öğretimi yapılmaya devam edilmektedir. Bunun yanı sıra elifbâ kitabından faydalanarak da öğretim yapılmaktadır. Elde ettiğimiz bilgilere göre Burkina Faso ve civar ülkelerde yaygın olarak kullanıldığını öğrendiğimiz elifbâ cüzünün adı “el-Kâidetü’l-Bağdâdiyye”dir.¹²⁹

¹²⁸ Sahel Devletleri Konfederasyonu. (t.y.). Erişim 28 Temmuz 2025, <https://udiad.org/sahel-devletleri-konfederasyonu-turkiye-sahel-iliskileri/>

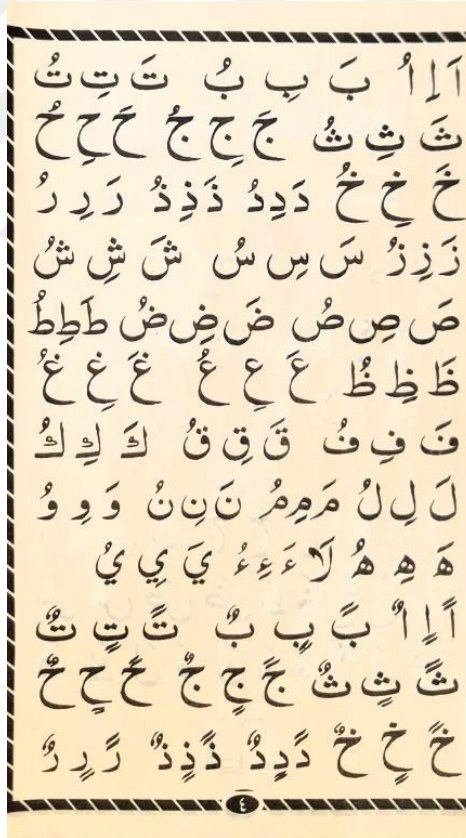
¹²⁹ Muhammed Nur Rahim Abdulkarim el-Şenbevî, *el-Kâidetü’l-Bağdâdiyye*, ts.

Eseri incelemeye başladığımız zaman, üçüncü sayfanın ilk yarısında hiçbir başlık kullanılmadan Türkiye örneğindeki “Harflerin Bağımsız İsimleri” adlı derse benzer şekilde (lâmelif karakteri de dahil) harflerin klasik usuldeki sırayla gösterildiğini görüyoruz. Hemzenin kırık halinin eklenmiş olması ise ekstra bir durumdur. Bu durumda sayfada kullanılan karakterlerin sayısının (lâmelifi bir karakter saymak kaydıyla) otuz olduğunu söyleyebiliriz. Harflerin bittiği yerde, iki kapağı açık bir kitap resmi yerleştirilmiştir. Bu resimle yazar bir konunun bittiğini ve başka bir konunun başladığını göstermek istemiş olmalıdır. Çünkü eser boyunca bu resim kullanılmaktadır. Sayfanın ikinci yarısında, bu defa aynı harfler, üstün harekesi almış şekilde gösterilmektedir. Fakat üstün harekeli lâmelifin nasıl okunacağı soru işaretidir. “Lâm” karakteri üstün harekesini almış ve “elif” de uzatma harfidir diye düşünülecek olsa, uzatma harfleri henüz öğretilmediği için bu yanıt yeterli olmayacaktır. Her halükârda lâmelifin üstün harekeli şekliyle gösterimi tuhaf görünmektedir. Yine kapağı açık bir kitap resmi ile konu bitirilmiştir.

RESİM 124 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa 3

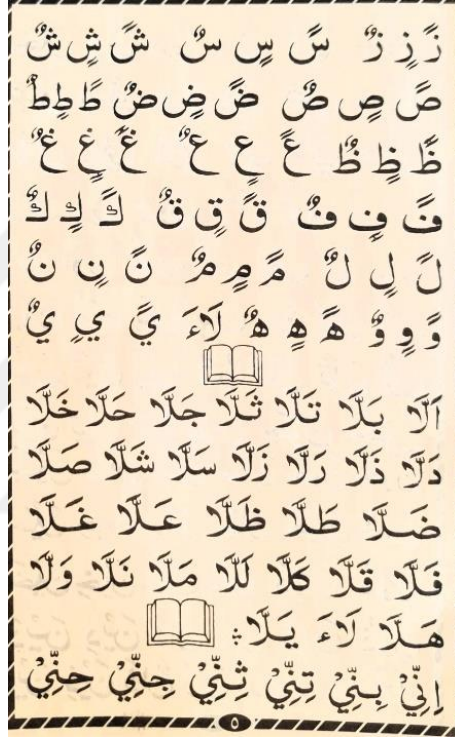
Dördüncü sayfaya geldiğimizde, bütün harflerin üstün, esre ve ötre almış hallerinin gösterildiğini müşahade etmekteyiz. Bu sayfada da lâmelifin gösterildiğini görmekteyiz ama bu defa üstün harekesi almış tek bir lâmelif gösterilmektedir. Yani esreli veya ötreli olarak gösterilmemiştir. Harflerin harekeli hallerinin bittiği yerde, bu defa kapağı açık kitap resminin olmadığını ve konuya harflerin tenvin almış (iki üstün, iki esre, iki ötre) şekilleriyle devam edildiğini görmekteyiz. Yine bütün harfler sırasıyla gösterilmekte ve buna lâmelif ve kırık hemzenin sadece üstün almış halleri eklenmektedir. Lâmelif ve kırık hemzenin konuyla alakası olmadığı halde gösterilmeye devam edilmesi dikkat çekicidir. (Bkz. Resim 127.) Beşinci sayfanın ilk yarısında bu konu da kapağı açık bir kitap resmi ile bitirilmektedir.

RESİM 125 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa 4

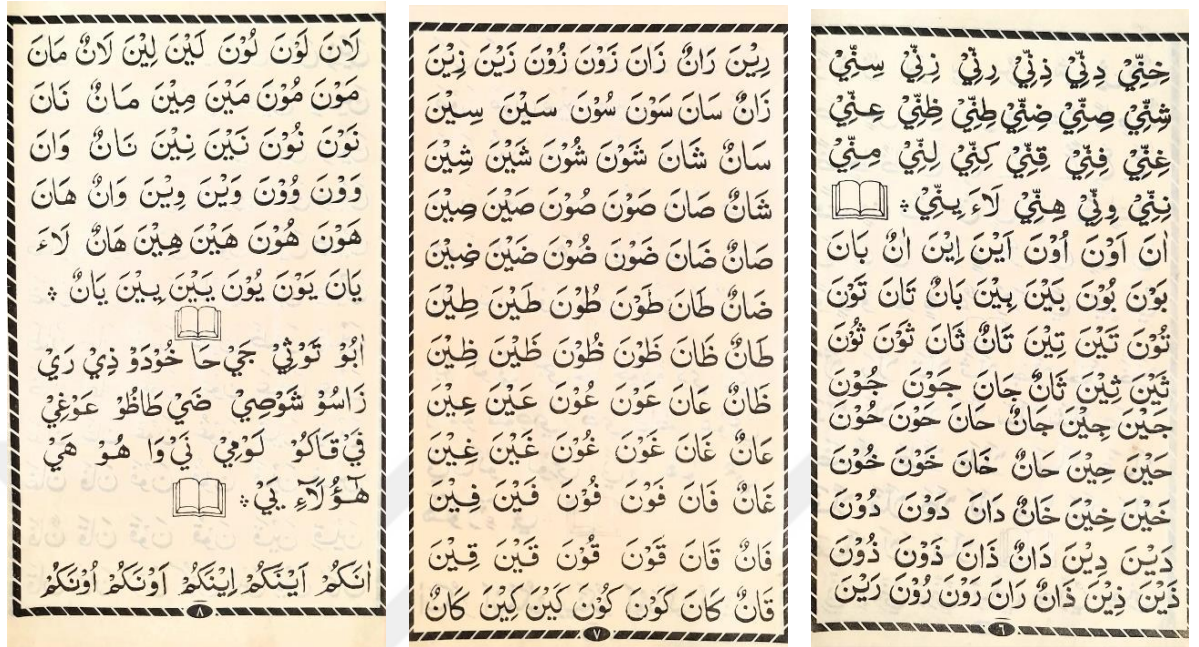
Beşinci sayfanın ikinci yarısında, ilk defa gördüğümüz ilginç bir üslupla karşılaşmaktayız. Burada, bütün harfler, alfabetik sırayla üstün harekesi almış ve şeddeli ve üstünlü bir lâmelif almış şekilde gösterilmektedir. Burada da lâmelif ve kırık hemze

sadece üstün haliyle gösterilmeye devam edilmiştir. Bu dersin bittiği yerde, bu defa bütün harfler esre harekesi almış halde ve alfabetik sırayla, şeddeli ve esreli bir nûn harfî ile uzatma harflerinden yânin eklendiği şekilde gösterilmektedir. Lâmelif ve kırık hemze sadece üstün haliyle gösterilmeye devam edilmiştir. Bu konu da kapağı açık bir kitap resmi ile altıncı sayfanın ilk yarısında bitirilmektedir. (Bkz. Resim 127-128.)

RESİM 126 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa 5

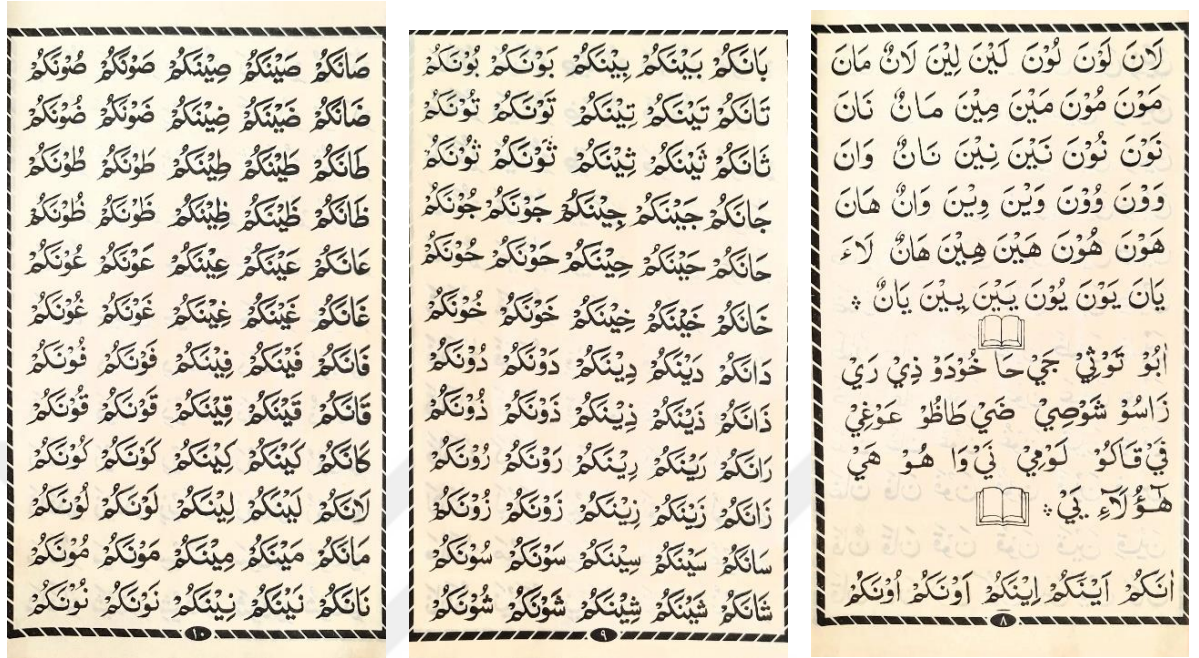
Altıyla yedinci sayfada ve sekizinci sayfanın ilk yarısında, tekerlemeye benzer bir üslupla tüm harfler sırasıyla uzatma harflerinden elifi ve üstünlü bir nûn harfini alarak, sonra kendisi üstünlü olduğu halde sâkin bir vâv ve üstünlü bir nûn harfini alarak, daha sonra kendisi ötreli olduğu halde sâkin bir vâv ve üstünlü bir nûn harfini alarak, bundan sonra kendisi üstünlü olduğu halde sâkin bir yâ ve üstünlü bir nûn harfini alarak, daha sonra da kendisi esreli olduğu halde sâkin bir yâ ve üstünlü bir nûn harfini alarak ve en sonunda da kendisi uzatma harfî elifi aldığı halde iki ötreli bir nûn harfini alarak gösterilmiştir. Aynı şey bâ harfî için de uygulanmıştır. Bütün harfler bitene kadar bu üslup devam ettirilmiş ve sekizinci sayfanın yarısında konu tamamlanmıştır. (Bkz. Resim 128.) Bu konuda da lâmelif ve kırık hemze sadece üstün haliyle gösterilmeye devam edilmiştir.

RESİM 127 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (6,7,8)

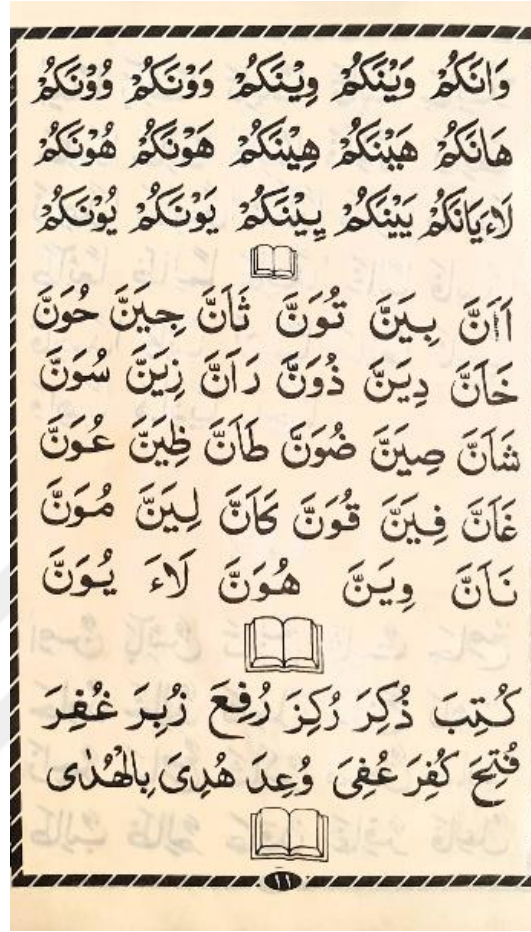
Sekizinci sayfanın ortasında, anlamlandıramadığımız bir yöntem kullanılmıştır. Harfler, rastgele hareke ve uzatma harflerini sâkin olarak almış bir şekilde gösterilmişlerdir. Eserin hattında, sükûn işareti bizdekinden şekilce biraz farklı olarak tüm harekesiz harflere konulmaktadır. Buna uzatma harfleri de dahildir. Eğer uzatma harfi ile geldiği harfin harekesi uyumlu ise uzatma harfi olarak, uyumlu değilse de cezimli olarak okunması gerekmektedir fakat bu durumdan kitapta bahsedilmemekte ve büyük ihtimalle bunun anlatımı öğreticiye bırakılmaktadır.

Sekizinci sayfanın son satırında başlayıp dokuzuncu ve onuncu sayfa boyunca devam ettirilen, on birinci sayfanın başlarında da sonlandırılan ve tekerleme üslubu ile gösterilen örneklerle şahitlik etmekteyiz. Altıncı sayfadaki heceler, sonlarında “کُمْ” ekini almış bir halde -kendisi uzatma harfi elifi aldığı halde iki ötreli bir nûn harfini almış olduğu hali hariç- tüm harfler için gösterilmektedir. Lâmelif ve kırık hemze sadece üstün haliyle “ه” ve “ي” harflerinin arasına sıkışmış bir şekilde gösterilmeye devam edilmektedir. Bu konu da kapağı açık bir kitap resmi ile on birinci sayfanın ilk yarısında bitirilmektedir. (Bkz. Resim 129.)

RESİM 128 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (8,9,10)

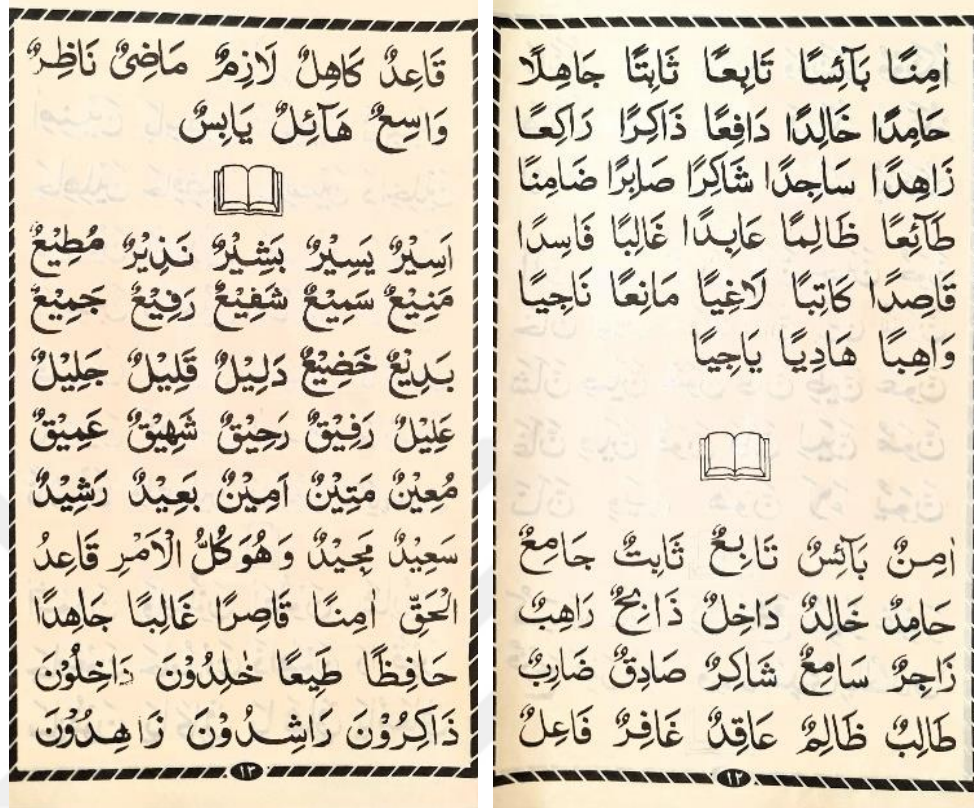
On birinci sayfanın ikinci yarısında, kombinasyon tekniğinden faydalanılarak örnek kelimeler oluşturulmuştur. Üç harfte bir tekrar edecek şekilde önce üstün harekeli bir hemze, üstün harekeli bir elif ile üstün harekeli ve şeddeli bir nûn harfini almaktadır. Bundan sonra esre harekeli bir bâ, üstün harekeli bir yâ ile üstün harekeli ve şeddeli bir nûn harfini almaktadır. Son olarak da ötre harekeli bir tâ, üstün harekeli bir vâv ile üstün harekeli ve şeddeli bir nûn harfini almaktadır. Bu yöntem lâmelif karakterine kadar tekrar ederek devam etmektedir. Lâmelif ve kırık hemze sadece üstün haliyle gösterildikten sonra geriye sadece “ي” harfi kalmaktadır. Bu harf de her üçüncü harfe denk gelen kendisi ötre harekeli, üstün harekeli bir vâv ile üstün harekeli ve şeddeli bir nûn harfini aldığı halde gösterilmiş ve konu tamamlanmıştır. Sayfanın son iki satırında ise üç harfli kelimeler gösterilmiştir. Seçilen kelimelerin ortak özelliği sırasıyla ötre, esre ve üstün harekesi almış olmalarıdır. (Bkz. Resim 130.)

RESİM 129 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa 11

On ikinci sayfaya geldiğimizde, bütün harfler, elif uzatma harfini almış halde ve sonu iki üstünlü bitecek şekilde kelimelerden seçilen örneklerle gösterilmek istenmiştir. Sayfanın ikinci yarısında da benzer kelimeler seçilmiş ama bu kez sonları iki ötreli olarak tercih edilmiştir. (Bkz. Resim 131.)

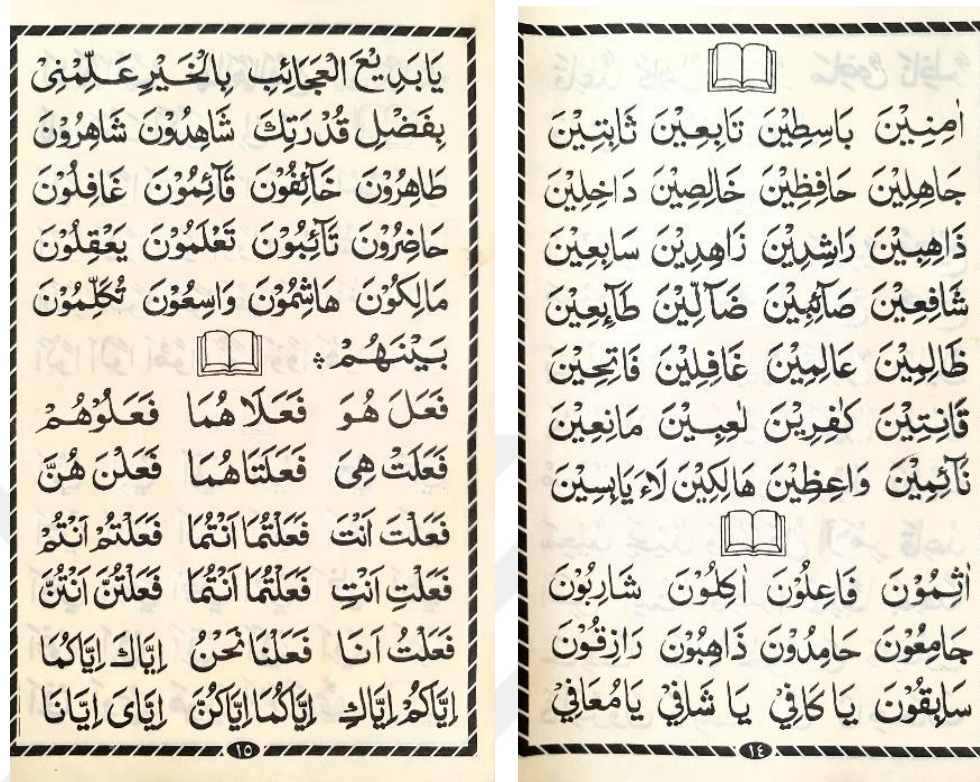
On üçüncü sayfaya geldiğimizde, sondan bir önceki harfi uzatılan iki ötreli kelimeler örnek olarak sunulmuştur. Bu örnekleri ilk harfi elif uzatmalı ve son harfi iki üstünlü örnekler takip etmektedir. (Bkz. Resim 131.)

RESİM 130 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (12,13)

On dördüncü sayfaya geldiğimiz zaman, “حَافِظِينَ” kelimesine benzeyen aynı kalıptaki farklı kelimeler örnek olarak sunulmaktadır. Bir sonraki konuda ise sondan bir önceki harfteki uzatma harfi yâ yerine vâv olacak kelimeler örnek olarak gösterilmektedir. Böylece bu bölümde uzatma harfleri konuları alıştırmalar sayesinde pekiştirilmek istenmiştir. (Bkz. Resim 132.)

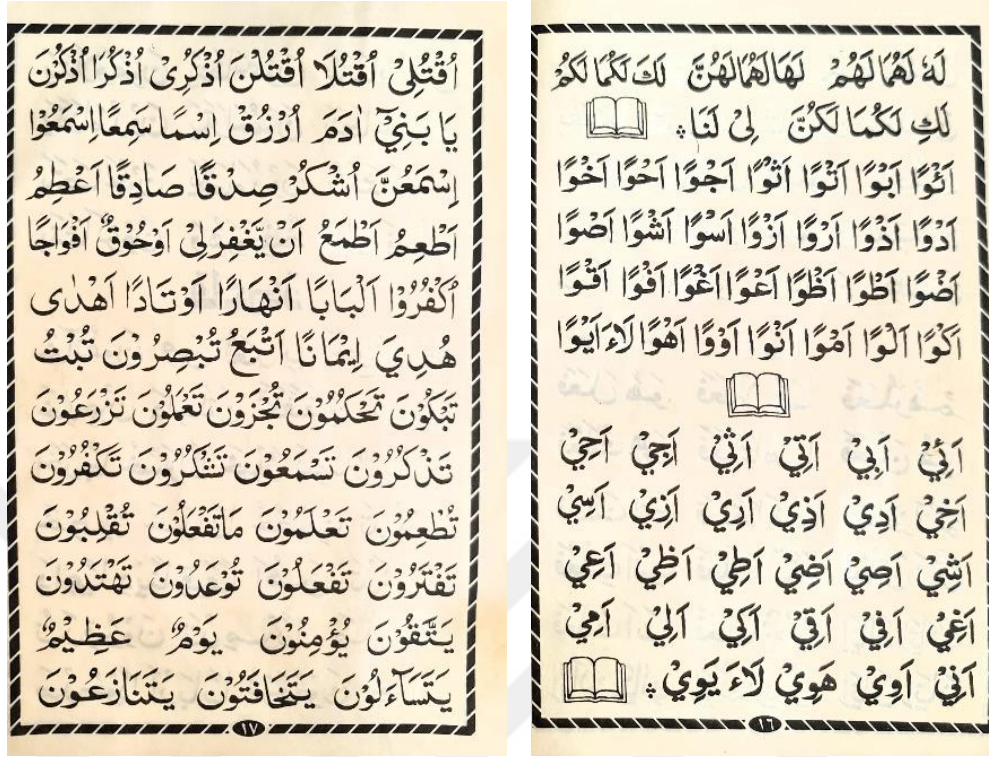
On beşinci sayfanın ikinci yarısında, “فَعَلَ” fiili mâzî sîğasında çekimlenmiş ve yanına da hangi zamire aitse o zamir açıktan yazılarak gösterilmiştir. Örneğin “فَعَلَ هُوَ” ve “فَعَلَا هُمَا” gibi. Aynı şekilde “إِيَّا” kelimesi ve “لِ” harfleri zamirler olarak gösterilmişlerdir. Kitabın bu bölümünde, Arapça fiil çekiminin öğretilmesinden dolayı Kur’ân okumayı öğretme gayesinin dışına çıkıldığını düşünmekteyiz.

RESİM 131 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (14,15)

On altıncı sayfada tüm harfler, başında üstünlü hemze olduğu halde ve sonunda da iki üstünlü vâv harfi bulunduğu şekilde sırayla gösterilmektedir. Sayfanın ikinci yarısında da tüm harfler başında üstünlü hemze olduğu halde fakat kendisi esreli ve uzatma harflerinden yâ harfini almış bir halde gösterilmektedir. Böylece bu sayfada hem cezim konusu ve iki üstün konusu, hem de yâ uzatma harfi öğretilmek istenmiştir. (Bkz. Resim 133.)

On yedinci sayfa boyunca ve on sekizinci sayfanın ilk yarısında bir konu bütünlüğü olmadan geçmişteki tüm konuları kapsayan karışık örnek kelimelere yer verilmiş ve bu konu da böylece sonlandırılmıştır.

RESİM 132 el-Kâidetü 'l-Bağdâdiyye Sayfa (16,17)

On sekizinci sayfada, “قاعدة” başlığı atıldığını görmekteyiz. Başlığın altında, Kur’ân’dan alınmış olan bazı kelimelerin karışık bir şekilde yan yana getirilmesiyle, okuma pratiği kazandırılmak istendiğini değerlendirmekteyiz. Eserde, baştan beri gözlemlediğimiz hiçbir açıklamaya yer verilmemesi, konu başlığı kullanılmaması ve karmaşık örneklerin seçilmesi şeklindeki üslup, çok fazla kapalılığa sahiptir. Bu üslup sebebiyle öğrenimde eksiklikler ve zorlanmalar olabilir diye değerlendiriyoruz. Bu bölüm de kapağı açık bir kitap resmi ile on dokuzuncu sayfanın sonlarında bitirilmektedir. Sayfanın en altına baktığımızda sırasıyla şu kelimeler: “قُلْ قُولُوا قَالُوا كُونُوا هُودًا” yazmaktadır. Med konusu ile alakalı gibi duran örneklerin burada gösterilmesi alakasız durmaktadır. (Bkz. Resim 134.)

ذَرُونَا عُرْبًا اَثَرًا فُرْقَانًا
 صَرَفْنَا عَدَلًا يَرْفَعُ طَرَفَهُمْ
 وَجُوهَهُمْ اِنْ كَانَ اِنْ تُرْعَى
 يَدْعُونَ اَوْ يُرِيدُونَ يَسْمَعُ يَشْهَدُ
 ثُمَّ شَاهِدُ مُشْرِكُونَ لَا تُشْرِكْ مُشْرِكِينَ
 مُسْتَهْزِئُونَ مُتَشَابِهُونَ تُبَشِّرُونَ بُشْرًا
 بِشِيرًا اِلَيْهِمْ اِلَى يَوْمِ الدِّينِ عَلَيْهِمْ
 عَلَيْكَ عَلَيْكُمْ عَلَيْكُمْ عَلَيْهِ
 عَلَيْنَا اِسْتَهْزِئُونَ يَسْتَهْزِئُونَ نَصْرُ
 يَنْصُرُ نَصْرًا يَسْتَنْصِرُونَ فَهُمْ
 نَاصِرُونَ فِيهِ فِيهِمْ
 قُلْ قَوْلًا قَوْلًا قَالُوا كُونُوا هُودًا

يَتَلَاوَمُونَ يَتَقَاسِمُونَ يَتَغَامِرُونَ
 يَتَحَامِدُونَ يَتَرَاوَمُونَ يَتَطَاعَمُونَ
 يَتَصَالِحُونَ يَتَحَامِدُونَ مُتَشَاكِسُونَ
 يَتَشَاكِرُونَ وَهُوَ حَقِيقٌ فَقَالَ فَاَعْلَمُونَ
قَاعِدَةٌ
 خَافُونَ مِنَ الْعَذَابِ اَخْرَجَ خَرَجَتْ
 خَارِجِينَ دَاخِلُونَ تَخَفْنَ خَوْفًا
 خَرَجًا خُسْرَانًا خَيْرٌ بِصِيرٍ عَشِيرٍ
 خَطِيرٍ خَرَانًا خُطُوتٍ تَدْعُونَ
 دَاعِيًا دِينًا قِيمًا اَهْنِ تَذَكَّرُونَ
 تَدْمِرُونَ تَدْمِيرًا مَذْمُومًا
 مَدْحُورًا اَرْبَابًا تُرْجَعُونَ اِجْرَامًا

RESİM 133 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (18,19)

Bir sonraki sayfa olan yirminci sayfada, “ضَرَبَ” fiilinin mazi sîğasının çekimlerinin harekeli bir şekilde sırasıyla yazıldığını görmekteyiz. Burada da Arapça fiil çekiminin öğretilmesinden dolayı Kur’ân okumayı öğretme endişesinin dışına çıkıldığını düşünmekteyiz.

Yirminci sayfanın ikinci yarısında, “صفت إيمان مُجَمَّل” başlığı atılmış ve mücammel iman ile ilgili bir metne yer verilmiştir. Bir sonraki sayfada da “صفت إيمان مُفَصَّل” başlığı atılmış ve mufasssal imanla ilgili bir metin verilmiştir. Bu metinler bittikten sonra, “Tamamlandı” başlığı atılmış ve en alt iki satırda “Ebced”in formülü olarak bilinen gerçekte anlamı bulunmayan kelimeler sıralanmıştır. Bunun yanında ebced hesabı ismiyle meşhur olan hesabın yapılabilmesi için ihtiyaç olan harflerin rakamsal değerleri de her harfin altında gösterilmiştir. (Bkz. Resim 135.) Ebced formülü şu şekildedir:

(اَبْجَدُ هُوَ حُطًى كَلِمَتُ سَعْفَصُ قَرَشَتْ تَخَذُ ضَطْعُ)

RESİM 134 el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye Sayfa (20,21)

Bu bilgilerin bir elifbâ cüzünde veriliyor olması hem çok ilginç hem de daha önce karşılaşmadığımız bir durumdur.

Kitabın ikinci yarısı diyebileceğimiz yirmi ikinci sayfadan itibaren Fâtiha Suresi gösterilmiş ve Amme Cüzü'nün tamamı ilave edilmiştir. Amme Cüzü bittikten sonra da Arapça olarak "Tevhidin önemi", "Rabbi Tanımak", "İslâm Dinini Tanımak", "Farz Namazlar", "Cenaze Namazı" vs. gibi başlıklar altında temel dini bilgilere yer verilmiştir. Kitabın son sayfasında ise "Mutlu Hayat İçin Faydalı Zikirler" başlığı atılmış ve Ayete'l-Kürsî gibi Âmenerrasûlü gibi bazı ayetler ve daha başka virdler tablo halinde sunulmuştur. Böylece kitap hitama erdirilmiştir.

1.7.1. Teknik Analiz

Kitabın Boyutları: 16.5X23.5 cm

Sayfa Sayısı: 72

Kullanılan Renkler: Siyah

Kitabın Sayfa Yönü: Sağdan sola doğru

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Belirsiz

Yazar Bilgisi: Muhammed Nur Rahim Abdulkerim el-Şenbevî

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Morice ve Fransızca-Latin Alfabesi

Kitabın Özel İsmi: el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye

1.7.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: İçindekiler bölümü mevcut değil.

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği: Öğrencilere ya da öğretmenlere yönelik olarak kitabın nasıl kullanılacağına dair bir bilgilendirmeye rastlanmamıştır.

Kitabın Dili: Arapça.

Konu Sıralaması: Klasîğe yakın diyebileceğimiz bir konu sıralaması tercih edilmiştir.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Yeteri kadar örneğe yer verilmediği kanaatini taşımaktayız.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur'ân'dan Seçilip Seçilmediği: Kitapta sadece Kur'ân'dan alıntı kelimelerin alınması gibi bir seçicilik tercih edilmemiş olup anlamlı ve anlamsız kombinasyonlar oluşturmak suretiyle kelimeler örnek olarak verilmiştir. Ayrıca

Arapça öğretme kaygısı taşıyarak bazı Arapça fiil çekimlerinin örnekler içerisinde bulunduğunu tespit etmiş durumdayız.

ﻻ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup Olmadığı: Lâmelif karakteri ilk sayfada harflerin arasında gösterilmekle beraber, kitabın üçüncü sayfasında karakterin yazımı ile alakalı çeşitli örneklerle yer verilmiştir. Buna karşın herhangi bir izah ya da açıklama bulunmamaktadır.

Yazma (Yazı) Alıştırmalarına Yer Verilip Verilmediği: Hiç yazma alıştırmaları bulunmamaktadır.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Eserde hiçbir Latince transkripsiyona rastlanmamıştır.

Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Harflerin açılımı ile ilgili herhangi bir bölüm gözlemlenmemiştir.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Eserde bir multimedya desteği bulunmamaktadır.

2. MÜSLÜMAN TOPLUMLARDA KULLANILAN ELİFBÂLAR

Bu bölümde, nüfusunun tamamı ya da çoğunluğu Müslüman olmadığı halde Müslümanlar'ın da hatırı sayılır sayıda nüfusa sahip olduğu ülkelerde yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzleri ele alınacaktır. Tüm “Müslüman Toplamların Yaşadığı Ülkeler”de kullanılmakta olan elifbâ cüzleri imkanlarımızın sınırlı olması sebebiyle ve çalışmamızı sınırlı tutmak amacıyla tarafımızdan incelenememiştir. İncelenen olan ülkeler şunlarla sınırlıdır: “Hindistan, Rusya, Bosna Hersek ve Kuzey Makedonya.”

2.1. HİNDİSTAN ÖRNEĞİ

BM “Dünya Nüfus Gösterge Tablosu”na göre 2023 yılında Çin’i geride bırakarak dünyanın en büyük nüfusuna sahip konumuna yükselen Hindistan¹³⁰, eskiden çok daha büyük topraklara sahip bir ülke idi. Fakat bağımsızlığını ilan eden Pakistan ve Bangladeş ülkelerinin Hindistan’dan ayrılmasıyla Hindistan’ın coğrafi alanı bugünkü sınırlarına gerilemiş oldu.¹³¹ Pakistan ve Bangladeş ülkelerinde nüfusun neredeyse tamamı Müslüman olmasına karşın şu anki Hindistan sınırlarında Müslümanlar azınlık konumundadır. Müslümanlar azınlık konumunda olsalar bile nüfusları çok ciddi bir yekûn tutmakta ve yaklaşık olarak 200 milyon civarında bir rakamla ifade edilmektedir.¹³²

Hindistan’da yaygın olarak hangi elifbâ cüzünün kullanıldığı bilgisine ulaşamamış bulunmaktayız. Buna rağmen bir çıkarım yapılmaya çalışılmış ve burada sunulmuştur. Suudi Arabistan ve Irak örneği veya Pakistan örneği olarak yukarıda incelemelerini yapmış olduğumuz, “el-Kâidetü’n-Nûrâniyye” ile “Kâidetü’n-Nûr” eserlerinden biri yahut ikisi birden Hindistan’da kullanılıyor olabilir. Bizi bu kanaate iten birinci sebep, Suudi Arabistan örneği olarak incelediğimiz “el-Kâidetü’n-Nûrâniyye” adlı eserin yazarı olan Nûr Muhammed Hakkânî’nin Hindistan’ın Pencap eyaletine bağlı Ludhiana şehrinde doğmuş Hindistanlı bir âlim olmasıdır.¹³³ Eserin, müellifinin torunu olan Mühendis Ömer Faruk el-Râî tarafından, Urduca’dan Arapça’ya çevrilmek suretiyle neşre hazırlandığı kitaptaki önsözde belirtilmektedir. Pakistan’da yaygın olan “Kâidetü’n-Nûr” eserinin kullanılıyor olma ihtimaline gelinecek olursa, Pakistan sınırlarıyla Hindistan’da Müslümanlar’ın ağırlıklı olarak yaşadığı bölgelerin komşu ve yakın olmaları bizi bu fikre yöneltmiştir. Bunların yanında her iki ülke de genel olarak Urduca dilini konuşmaktadır.

¹³⁰ Birleşmiş Milletler (t.y.). Erişim: 11 Mayıs 2025, <https://www.un.org/development/desa/pd/content/india-overtakes-china-world%E2%80%99s-most-populous-country>

¹³¹ Özcan, “Hindistan”.

¹³² Hindistan’daki Müslüman Nüfusu. (t.y.). Erişim: 11 Mayıs 2025, <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-hindistan/>

¹³³ ar.wikipedia.org (t.y.). Erişim 22.06.2025, https://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%86%D9%88%D8%B1_%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF_%D8%AD%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%8A

Eğer Hindistan’da kullanıldığını tahmin ettiğimiz cüzlerden farklı bir elifbâ cüzü yaygın olarak kullanılıyorsa bu cüzün ayrıca incelenmeye değer olduğunu belirtebiliriz.

2.2. RUSYA ÖRNEĞİ

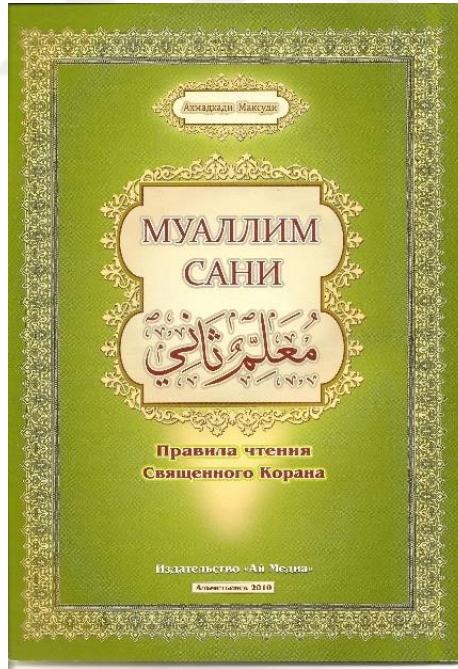
Rusya Federasyonu, ağırlıkta Ortodoks Hristiyan Ruslar’ın yaşamakta olduğu bir ülke olmasına karşın, ülkenin federasyon sistemine sahip olması ve sınırlarında çok sayıda -ağırlıkta Türk kökenli olan Tatarlar gibi, Dağıstanlılar gibi, Çeçenler gibi- farklı milletlerin var olması dolayısıyla Müslüman nüfusun da içinde yaşadığı bir ülkedir. Buna ek olarak, dünyanın en büyük topraklarına sahip olan ülkesi Rusya Federasyonu’dur. Rusya’nın başını çektiği SSCB diye anılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği varken sınırları daha geniş bir Rusya’dan söz edilebilirdi. Türkî cumhuriyetler de bu sınırların içinde bulunmaktaydı. Fakat 1991 yılında, SSCB dağılmış ve bazı ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlıklarını kazanan bazı ülkeleri sayacak olursak, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkeleri saymamız mümkündür. Bu topraklarda kullanılan alfabeye baktığımız zaman, yukarıda alfabeler bahsinde kısaca bilgi vermeye çalıştığımız Kiril Alfabeti’nin kullanılmakta olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, bu coğrafyada yaşayan Müslümanlar, Türkiye’de olduğu gibi Kur’ân okumayı öğrenmek için ayrı bir alfabe daha öğrenmek durumundadırlar.

Rusya Federasyonu’nda yaşayan Müslümanlar, İslâmî ilimlerin yanında kutsal kitapları olan Kur’ân’ı öğrenmeyi ve öğretmeyi de ihmal etmemişlerdir. Bu ilimlerin çoğunda Tatarlar’ın ön plana çıktığını görmekteyiz. Kur’ân öğretimi konusunda da böyle olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Ünlü Tatar âlimi ve eğitimci Ahmed Hâdi Maksudi (1868-1941) Kur’ân-ı Kerîm ve okuma kurallarını (Tecvid) öğretebilmek için “Muallimu Sâni”¹³⁴ adında bir kitap neşretmiştir.

Rusya örneği olarak ele aldığımız Muallimu Sâni adlı eserin, Özbekistan örneği olarak ele aldığımız Muallim Soniy adlı cüz ile aynı kişi tarafından kaleme alınmış

¹³⁴ Ahmed Hâdi Maksudi, *Muallimu Sâni* (Elmetyevsk: Ai Media Yayınevi, 2010).

olabileceğini değerlendirmekteyiz. Eserlerin isimleriyle müelliflerin isimleri benzerlik gösterdiğinden ve içeriklerde de benzerlikler bulunduğundan bu değerlendirmeyi yapmış bulunmaktayız. İlk baskısının 1917 yılına ait olduğunu tespit edebildiğimiz elifbâ cüzünün çeşitli değişikliklerle, farklı zaman ve ülkelerde neşr edildiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar benzer yanlar bulunsa da bazı eklemeler ve düzenlemeler dolayısıyla ayrıca incelenmeyi hak ettiği kanaatindeyiz. Bu nedenle burada, 2010 yılında, Rusya'nın Tataristan Cumhuriyeti'ne bağlı bulunan Elmetyeysk şehrinde neşr edilen, güncellenmiş baskısını ele alacağız. Eserin yeni baskısının özelliğinin orijinal kaynaktan farklı olarak, öğrenciyi Medine nüshasındaki Kur'ân-ı Kerîm'i okumaya yönelten Tecvid kurallarının ayrıntılı bir şekilde anlatılması olduğu belirtilmektedir.¹³⁵ Kitap toplamda seksen sekiz sayfadan oluşmaktadır fakat otuz sekizinci sayfadan itibaren tecvid konuları işlenmeye başlanmaktadır. Biz, eserin ilk otuz yedi sayfasını elifbâ cüzleri açısından değerlendirmeye tabi tutmakla yetineceğiz.

RESİM 135 Muallimu Sâni Kapak Sayfası

¹³⁵ Muallimu Sâni. (t.y.). Erişim 20 Nisan 2025, <https://mahalla1.ru/teaching-İslâm/arabic/muallim-sani-obuchenie-pravilam-chteniya-svyashhennogo-korana-video-kniga.php>

Muallimu Sâni adlı eseri incelemeye, kitapta onuncu sayfaya tekabül eden ilk ders ile başlayabiliriz. Sayfa düzeninde ilk dikkatimizi çeken husus, sayfa numarasının sayfanın ortasında ve üstte “10” şeklinde gösterilmesi, ortasında ve alt tarafta ise “١٠” şeklinde gösterilmesidir. Her ikisinin de gösterilmiş olması göz aşinalığıyla bile olsa rakamların Araplarca yazıldığı şeklini öğrenmeye yardımcı olabilir kanaatindeyiz. Böylece bu rakamların kullanıldığı mushaflarda sayfa numaraları okunabilir ve aranan bir sayfa kolayca bulunabilir düşüncesindeyiz. Sayfa başındaki Besmele-i Şerîf’in altında Rusça olarak “Arap Alfabeti” başlığı atılmış ve Türkiye örneğindeki “Harflerin Bağımsız İsimleri” adlı konunun bir benzeri burada işlenmiştir. Burada, Türkiye örneğinden farklı olarak lâmelif gösterilmemiştir. Bunun yanı sıra Türkiye örneğinde gösterilmeyen kırık hemze ise gösterilmiştir. Bunlara ek olarak harflerin Kiril Alfabeti ile nasıl yazıldıkları da harflerin altında yazılmaktadır. Harflerin en altında ise “Sağdan sola doğru okuyun.” notu bulunmaktadır. Yatay bir çizgi ile ayrılan bu kısımdan sonra sayfanın en altında hemzenin bazı harekeli ve cezimli halleri gösterilmiştir. Bu harflerin altında da hemzenin mahrecinin boğazın alt tarafında olduğu belirtilmiştir. Hiçbir açıklama veya başlığa yer vermeden aniden harflerin bu şekilde gösterilmeye başlanması dikkat çekicidir. Bu üslubun öğrenmede bir zorluğa sebep olup olmadığı ancak saha çalışması ile tespit edilebilir.

RESİM 136 Muallimu Sâni Sayfa 10

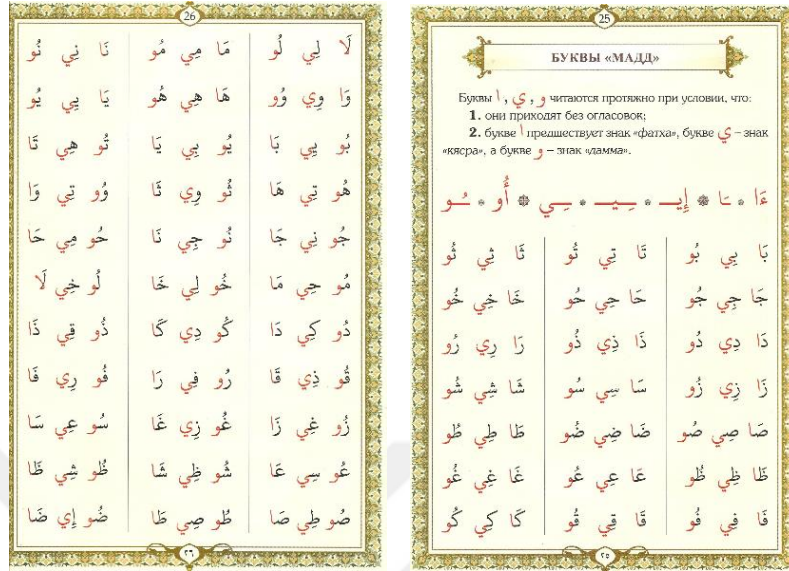
Bir sonraki sayfa olan on birinci sayfaya geldiğimizde, aniden “ر” harfine geçiş yapıldığını ve en başta üç hareke halinin gösterildiğini, ondan sonra da râ harfinin mahrecinin açıklandığını, en sonunda da râ harfinin harekeli ve cezimli hallerinden oluşan anlamsız hecelere yer verildiğini görüyoruz. Alfabe sıralamasında onuncu sırada yer alan “ر” harfinin daha kitabından başlarındaiken gösterilmiş olmasıyla ilgili şöyle bir tahminde bulunulabilir. Dilimiz olan Türkçe’de -ki Tatarlar da bir Türk Milleti’dir¹³⁶ ve Tatarca demiş olduğumuz dil Türkçe’nin bir koludur- bazı harflerle başlayan kelimeler ya hiç yoktur ya da istisnai olarak bulunur. Bu harflerden bir tanesi de “r” harfidir. Türkçe’de “r” sesi ile başlayan kelime hiç yoktur.¹³⁷ Dolayısıyla yazar, Türkçe’de bu harfle hiçbir kelime başlamadığı için bu harfin sesine öğrencileri ilk etapta alıştırmaya çalışmanın iyi olacağını düşünmüş olabilir. “ر” harfinden sonra sırasıyla “ز” harfi ve “م” harfi bu sayfada gösterilmiştir. Uygulanan üslup ise aynıdır. Yani önce harfin üstün, esre ve ötreli halleri verilmekte daha sonra harfin nereden ve nasıl çıktığıyla ilgili (mahreciyle ilgili) Rusça olarak bilgi notu yazılmakta ve son olarak ilgili harfin harekeli ve cezimli halleri kombinasyonlar oluşturacak şekilde örnek olarak verilmektedir. Bu durum yirmi beşinci sayfaya kadar bu şekilde devam etmektedir ve tüm harfler aynı usulle gösterilmektedir. Böylece tüm harfler -izah edemediğimiz bir sırayla- anlatmış olduğumuz üslup çerçevesinde gösterilmiş olmaktadır. Harflerin sıralamasına göz atacak olursak bu sıralama aşağıdaki gibidir.

(ا، ر، ز، م، ت، ن، ي، ب، ك، ل، و، هـ، ف، ق، ش، س، ث، ص، ط، ج، خ، ح، غ، ع، د، ض، ذ، ظ)

Bu sıralama ve kullanılan üslup daha önce hiç görmediğimiz bir üslup olup bu esere has olarak değerlendirilebilir. Kullanılan üslupla ilgili şunu da eklemek gerekmektedir. İşlenen konu harfleri sürekli olarak kırmızı renkle gösterilmekte ve dikkat çekilmek istenmektedir. (Bkz. Resim 138.) Bütün harflerin bu şekilde işlenmesi bitirildikten sonra şu kazanımlar elde edilmiş olmalıdır. Öğrenci, bütün harfleri tanıyordur. Bütün harfleri doğru bir şekilde telaffuz ediyordur. Son olarak harflerin harekeli ve cezimli hallerini doğru bir şekilde okuyabiliyordur.

¹³⁶ Faruk Sümer, “Tatarlar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011).

¹³⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2009), 61.

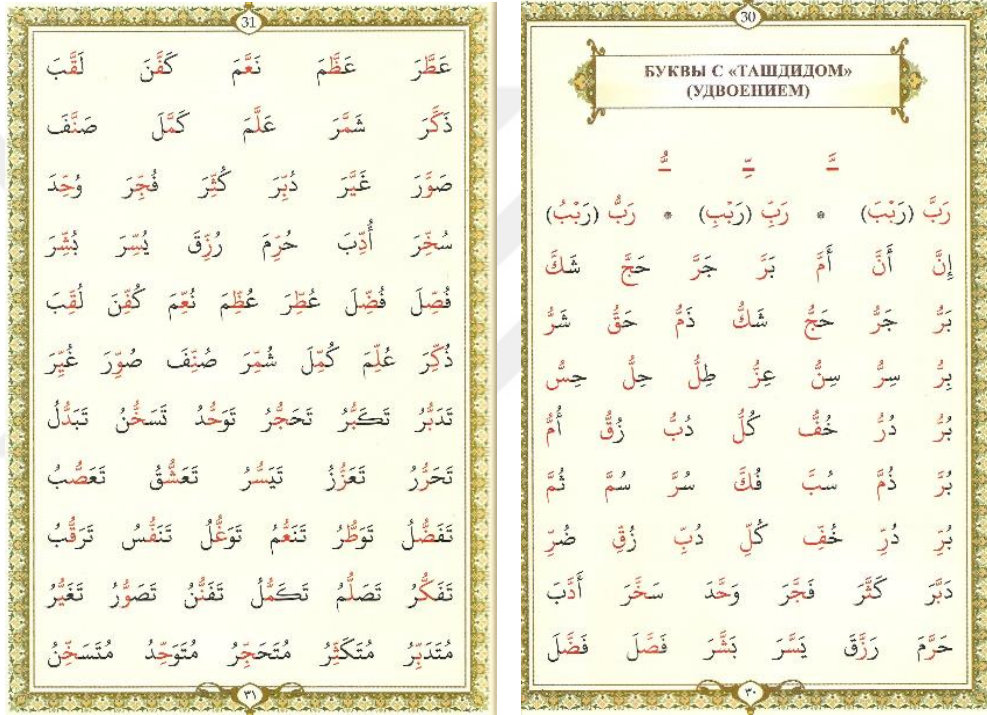
RESİM 138 Muallimu Sâni Sayfa (25,26)

Yirmi yedinci sayfaya geldiğimizde, “Egzersizler” başlığı atılmış ve uzatma harfleriyle ilgili örnek kelimelere yer verilmiştir. Daha önceki derslerde, Kur’ân’dan örnek kelimelere neredeyse rastlanamamaktaydı. Bu ders itibarıyla Kur’ân’dan kelimelere de yer vermeye başlandığını görmekteyiz. Bu egzersizler bölümü üç sayfa sürmektedir. Konunun pekiştirilmesi açısından üç sayfa örneğin verilmesinin gayet yeterli miktarda olduğu kanaatimizi belirtebiliriz. (Bkz. Resim 140.)

RESİM 139 Muallimu Sâni Sayfa (27,28,29)

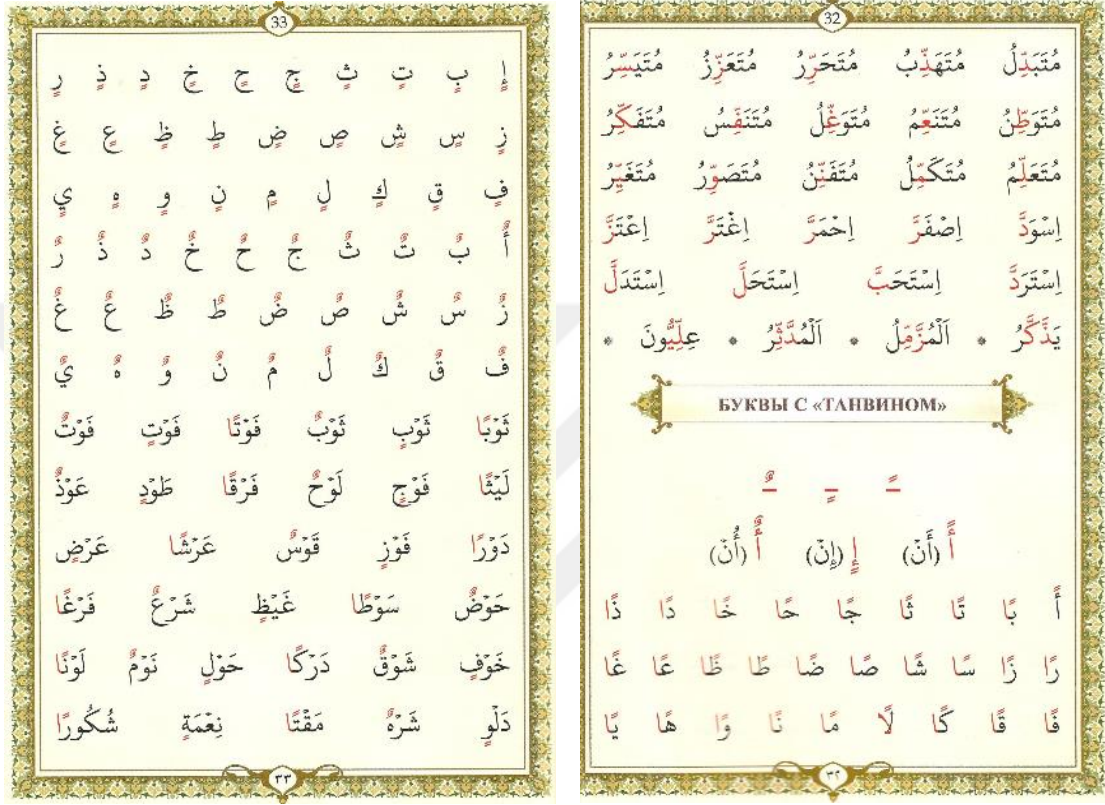
Otuzuncu sayfaya geldiğimiz zaman, “Teşdid” konusu işlenmeye başlanmıştır. Bize göre bu konu işlenirken çok hoş bir üslup kullanılmıştır. Bu üslupta, şeddeli bir harf bulunan kelimenin açık haldeki yazımı ayrıca parantez içerisinde gösterilmektedir. Örneğin, “رَبُّ (رَبِّ)”, “رَبِّ (رَبِّ)”, “رَبُّ (رَبِّ)” gibi. Bunun yanında şedde konusu işlendiğinden şedde almış olan harfler ve şedde işareti kırmızı renkli olarak gösterilmiştir. (Bkz. Resim 141.)

RESİM 140 Muallimu Sâni Sayfa (30,31)

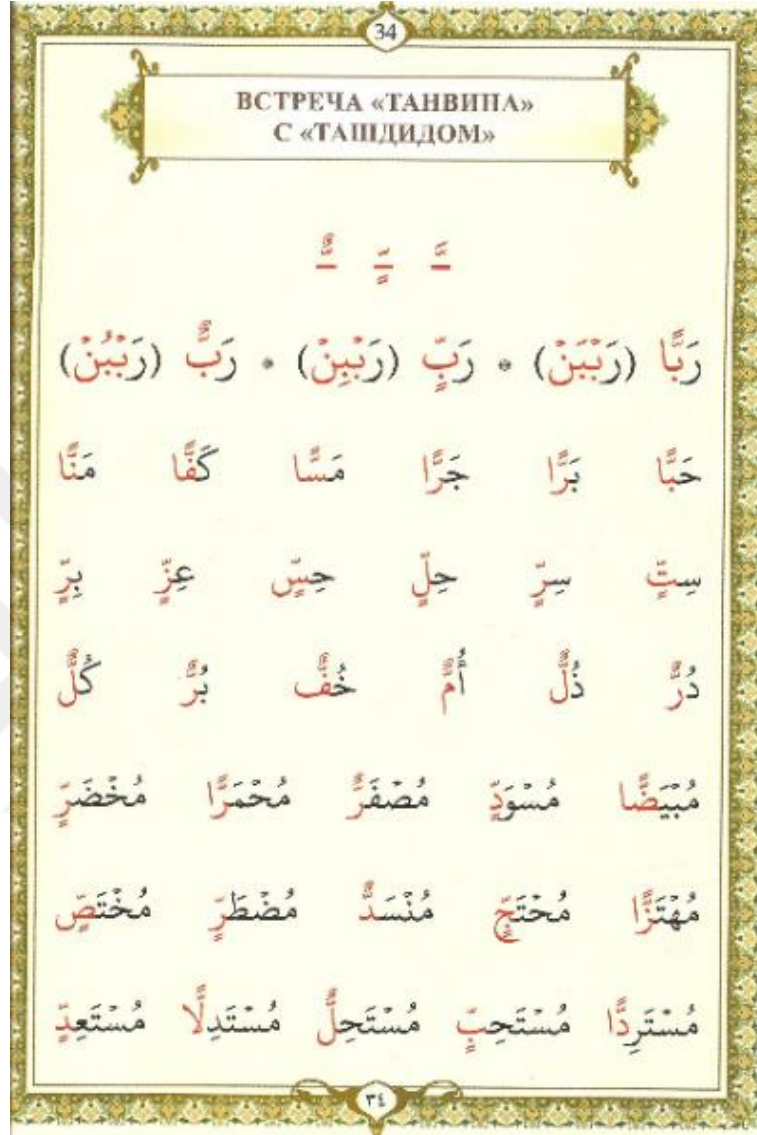
Yaklaşık olarak iki buçuk sayfalık bir şedde konusundan sonra, otuz ikinci sayfanın ikinci yarısından itibaren tenvin konusu işlenmeye başlanmıştır. Burada da şedde konusundakine benzer bir şekilde tenvinin açılımı parantez içlerinde gösterilmiştir. Bu yöntemin öğrenim açısından kolaylaştırıcı bir yöntem olduğunu düşünmekteyiz. Harflerin tamamı öncelikle iki üstünlü olarak, daha sonra iki esreli olarak ve en sonunda da iki ötreli olarak gösterilmiştir. Hepsi bittikten sonra da yarım sayfa kadar örnek kelimelere yer verilmiş ve konu tamamlanmıştır. Renklendirme yöntemi tenvin konusunda da sürdürülmektedir. İki üstünlerde tenvin işaretinin yanı sıra, sona gelen zâid elif de kırmızıyla renklendirilmiştir, iki esre ve iki ötrede ise sadece tenvin işaretleri kırmızıyla

renklendirilmiştir. Fakat şedde konusundaki gösterimden farklı olarak üzerine tenvin gelen harf renklendirilmemiştir. (Bkz. Resim 142.)

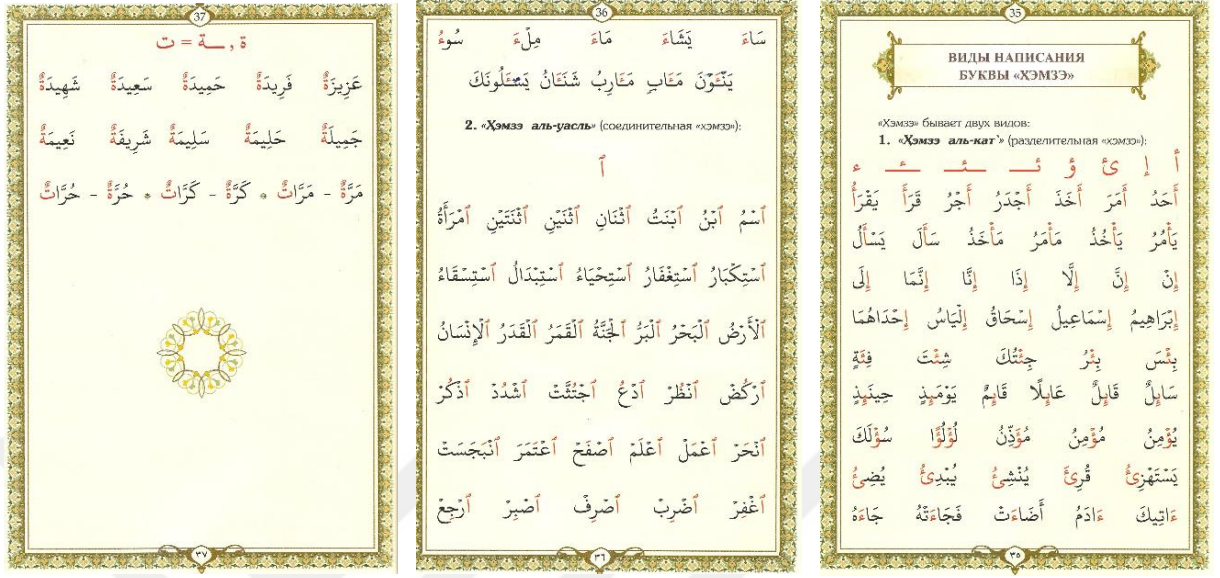
RESİM 141 Muallimu Sâni Sayfa (32,33)

Otuz dördüncü sayfaya geldiğimizde hem şedde hem de tenvin almış kelimelere dikkat çekmek için ayrı bir başlık altında yeni bir konu açılmıştır. Başlıkta, önceki derslerdeki gibi örnekler gösterilmektedir. Fakat bu sayfada, şedde üzerinde tenvinler gösterilirken iki üstün yerine basım hatası dolayısıyla tek üstün gösterilmiş olmalıdır. Bu derste de kelimelerin açılımı gösterilmiş olup konunun anlaşılması açısından kolaylaştırıcı olduğu söylenebilir. Bu konu için bir sayfa ayrılmış ve bu kadarıyla yetinilmiştir. (Bkz. Resim 143.)

RESİM 142 Muallimu Sâni Sayfa 34

Otuz beşinci sayfada, kat' hemze, otuz altıncı sayfada vasl hemzesi ve otuz yedinci sayfada da kapalı ve açık tâ harflerine işaret edilmektedir. Vasl hemzelerinin bulunduğu sayfadaki örnekleri incelediğimizde, hemzelerin harekesiz fakat cezime benzese de tam olarak cezim işareti gibi olmayan bir işaretle gösterildiğini müşahade etmekteyiz. Böyle bir durumda olan vasl hemzelerinden bazıları esre ile okunabilecekken bazıları üstün ile okunmalıdır. Hatta bazıları da ötre ile okunması gereken türdendir. Öğrencinin, Arapça bilmemesine rağmen bu kelimeleri nasıl okuyacağı hususu soru işaretidir. Bize göre bu konuda kullanılan üslup eleştirilebilecek türdendir. (Bkz. Resim 144.)

RESİM 143 Muallimu Sâni Sayfa (35,36,37)

Otuz sekizinci sayfadan itibaren tecvid konuları işlenmeye başlanmıştır. Tecvid konularının işlendiği sayfaların incelenmesi, araştırmamızın sınırlarını aşacağından dolayı yapılmamıştır. Fakat, eserin üslubunun kendine has ve ilginç yönleri olduğundan dolayı tecvid kısmının da incelenmeyi ve analiz edilmeyi hak ettiğini değerlendiriyoruz.

2.2.1. Teknik Analiz

Kitabın Boyutları: Kitabın basılı haline erişemediğimiz için tespit edemedik.

Sayfa Sayısı: 88

Kullanılan Renkler: Siyah ve kırmızı

Kitabın Sayfa Yönü: Sağdan sola doğru

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Elmetyevsk/RUSYA-2010

Yazar Bilgisi: Ahmed Hâdi Maksudi

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Rusça ve Kiril Alfabeti

Kitabın Özel İsmi: Muallimu Sâî

2.2.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: Kitabın sonunda içindekiler bölümü bulunmaktadır.

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği: Kitabın nasıl kullanılacağı ile ilgili bir bilgi bulunmayıp konular içinde bilgi mahiyetinde küçük notlar bulunmaktadır.

Kitabın Dili: Rusça

Konu Sıralaması: Eserdeki konu sıralaması klasik usulden farklı olup detaylı bilgi incelemede bulunmaktadır.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Yeteri kadar örneğe yer verildiği kanaatini taşımaktayız.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur'ân'dan Seçilip Seçilmediği: İlk yarısında neredeyse hiç Kur'ân'dan kelime olmayıp ikinci yarısı itibarıyla (sayfa 35) Kur'ân'dan alınma örneklerle yer verilmiştir.

ŷ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup Olmadığı: Kitabın herhangi bir yerinde lâmelif konusuna temas edilmemiştir.

Yazma (Yazı) Alıştırmasına Yer Verilip Verilmediği: Hiç yazma alıştırması bulunmamaktadır.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Transkripsiyonlar Kiril Alfabeti ile Rusça olarak sadece harfler için yapılmıştır.

Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Rusça olarak mevcut ama Arapça olarak bulunmamakta.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Eserde multimedya desteği sunulmasa da youtube platformuna yüklenmiş olan video serileri bulunmaktadır.

2.3. BOSNA HERSEK ÖRNEĞİ

Bosna-Hersek, 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet'in fethiyle beraber Osmanlı Devleti topraklarına katılmış ve 1878 yılında Avusturya-Macaristan'ın ilhak etmesine kadar 400 yıldan daha uzunca bir süre Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir.¹³⁸

Bosna Hersek nüfusundaki Müslüman oranının %52 gibi bir oranla az olarak ifade edilmesi manidardır. Bosna Savaşı (6 Nis 1992 – 14 Ara 1995) sonrası baskıyla ve şiddetle sindirilen Müslümanlar'ın -özellikle şu anda yaşlanmış olan nüfus- dinlerini açıktan belirtmemeleri gibi bir durum söz konusudur. Bu sebeple şu andaki etnik yapı ile ilgili oranlar verilirken Müslümanlar'ın sayısı, aslında olduğundan düşük görünmektedir. Buna rağmen biz bu ülkeyi Müslüman toplumların yaşadığı ülkeler sınıfında değerlendirerek tezimizin bu bölümünde incelemeye çalışacağız.

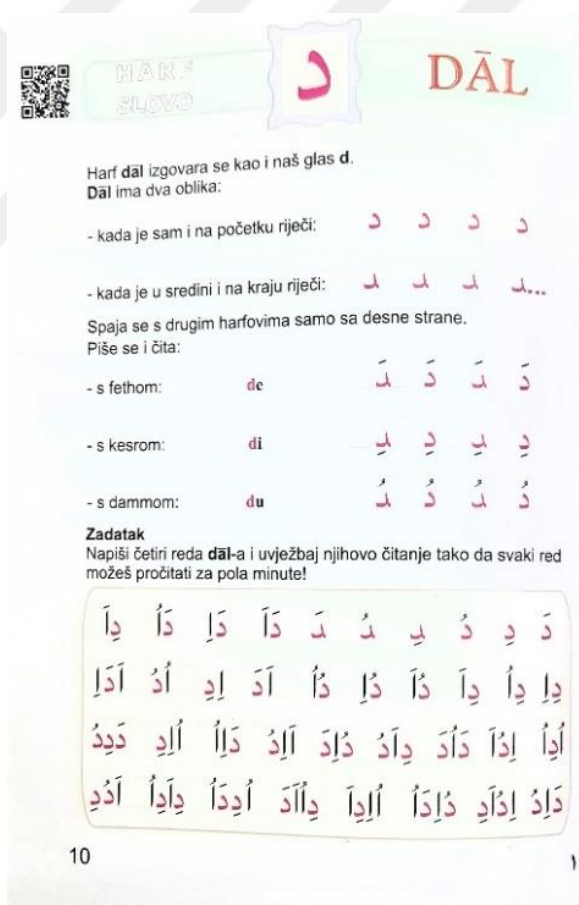
Boşnakça'nın yaygın olarak konuşulduğu Bosna Hersek'te, Latin Alfabesi kullanılmaktadır. Birçok Latin Alfabesi kullanan ülkede olduğu burada da bazı seslerin ifade edilebilmesi için harflerde ufak tefek değişiklikler bulunmaktadır. Bazı durumlarda ise bir sesi ifade edebilmek için iki harf yan yana getirilmektedir. Boşnakça'nın da bu tür tarafları vardır. Örnek vermek gerekirse, Türkçe'de "c" harfi ile başlayan "cami" kelimesi, Boşnakça olarak "džamija" şeklinde ifade edilmektedir. "Dž" ikilisi Türkçe'deki "c" harfinin çıkardığı sese tekabül etmektedir.

Bir ülkede, Kur'an ya da Arapça öğretilirken, o ülke insanlarının kullanmakta oldukları alfabeden faydalandığını görmek gayet doğaldır. Benzer bir durum, Bosna Hersek için de geçerlidir. Bu yapılırken ortaya çıkan sorun, Arap dilindeki seslerin bu milletin dilinde tam olarak var olmayışıdır. Bunu aşabilmek için -tıpkı ülkemiz Türkiye'de

¹³⁸ Hamza Çakir vd., "Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)", (1992), 7.

olduğu gibi- Latin Alfabesi'ndeki yakın sesli harfler kullanılmakta ve harfin altına veya üstüne nokta koymak gibi çalışmalarla yeni transkripsiyonlar üretilmeye çalışılmaktadır. Yazar Ibrahim Softić de böyle bir yöntemden kitabında faydalanmaktadır.

Ibrahim Softić'in hazırlamış olduğu Sufara¹³⁹ isimli elifbâ cüzünü incelediğimiz zaman, kitabın vermiş olduğu harf sıralamasının en dikkat çekici husus olduğunu görüyoruz. Yazar, kitabında ilk olarak bir sonraki harfe birleşmeyen elif, dāl, zāl, râ, zây, vâv harflerini işlemektedir. Eserin üslubuna göre her harf ve konu ayrı bir sayfada işlenmektedir. (Bkz. Resim 145.) Bu altı harften üç tanesi işlendikten sonra sükûn konusu işlenmiştir. Sükûn konusu bittikten sonra da diğer üç harf işlenmeye devam edilmiştir.

RESİM 144 Sufara Sayfa 10

¹³⁹ Ibrahim Softić, *Sufara* (Saraybosna: el-Kalem, 2021).

	HARF SLOVO	ت	TĀ
---	-----------------------	---	-----------

Harf tā izgovaramo kao i naš glas t. Prepoznavamo ga po dvije tačke iznad njegovog osnovnog oblika.

Ovaj harf može se sa drugim harfovima spajati s obje strane.

Harf tā pišemo:

Na kraju riječi spojeno	U sredini riječi spojeno	Na početku riječi spojeno	Samostalno
تْ تَ تِ	تُ تُُ تُُ	تُ تَ تِ	تَ تِ

Ove oblike harfa تَ تِ تَ تِ تَ zovemo **okruglo tā** i s tenšinom 'en' ih pišemo bez elifa.

Harf tā čitamo:

S tenšinom <i>tun-lin-len</i>	Sa sukinom <i>tu</i>	S damom <i>tu</i>	S kesrom <i>ti</i>	S fethom <i>te</i>
تَ تِ تَ تِ تَ	تُ تُُ تُُ تُُ تُُ	تُ تُُ تُُ تُُ تُُ	تِ تِ تِ تِ تِ	تَ تَ تَ تَ تَ

Zadatak

Napiši četiri reda harfa **tā** i uvijek baj njegovo čitanje tako da svaki red možeš pročitati za pola minute!

تَ تِ تَ تِ تَ اَتْ اَتْ اَتْ اَبَ تُبْ وَرْ
 زُرْتُ بُدْ بَدْتُ ثُبْتُ وَيْدُ تَوْرُ دَبْتُ
 بَدَاثُ تَبَهْتُ بَرَّةٌ وَدَدْتُ رُدُّتُ مِرَّتْ
 أَرَدْتُ بِرَبْوَةٍ يَنْتَعِي بِتَرْزِبٍ تَبَذَّرْتُ وَرَدَّ

زناك

TEŠDĪD

Tešdīd je znak za udvostručavanje izgovora nekog harfa. Kada se nađe iznad, tada harf izgovaramo udvostručeno, tj. pojačano, kao u našoj riječi "n**aj**jači".

تَبَّتْ تَبَّتْ

tebbet teb-bet

بِرْرٌ بِرْرٌ

birun bir-run

أَدَدٌ أَدَدٌ

edde ed-de

Zadatak
 Napiši četiri reda tešdida i uvježbaj brzo čitanje tako da svaki red možeš pročitati za pola minute!

إِذْ أَدَبُ رَّبِّ بَرًّا تَدَبُّثُ رَدُّ

رَدُّ تَبَّ أَدَبُ وَدَّ بَرًّا ثُوبُ بَرٍّ وَدَّتْ

دَرَّةٌ أُرِزَّ بَرَزَ ثُرَدُ رَبِّ وَرَّ تَبَّتْ

تُبِّرُ إِبْتَدَتْ يَمَنَّةٌ تَدَّتْ بِدَرَّةٍ يَتَرَّبُ

B	0 - ٠	10 - ١٠	20 - ٢٠
R	1 - ١	11 - ١١	50 - ٥٠
O	2 - ٢	12 - ١٢	100 - ١٠٠
J	3 - ٣	13 - ١٣	571 - ٥٧١
I	4 - ٤	14 - ١٤	610 - ٦١٠
E	5 - ٥	15 - ١٥	622 - ٦٢٢
V	6 - ٦	16 - ١٦	1427 - ١٤٢٧
U	7 - ٧	17 - ١٧	2006 - ٢٠٠٦
A	8 - ٨	18 - ١٨	17.3.1998. -
I	9 - ٩	19 - ١٩	١٩٩٨ / ٣/١٧

İlginç olan sıralama buradan sonra başlamakta ve nûn harfî ile yâ harfleri işlenmektedir. Daha sonra da sırasıyla hemze, lâm, fâ, mîm, kâf, hâ, cîm gibi karışık bir sırayla konu akışı devam etmektedir. Bunun nasıl bir mantığı olduğu konusu merakımızı celbetmiş olup, başkent Saraybosna’da bulunan Hünkâr Camii’nde (Fatih Sultan II. Mehmet Camii) İmam-Hatip olarak görev yapan ve aynı zamanda Kur’ân öğretimi hususuyla da yakından ilgilenen Sadrüddin İşerić hocaefendiye konuyu sorup şu cevabı almış bulunmaktayız: “Söz konusu sıralama, harflerin Boşnaklara zor gelmesiyle ilgilidir. Bu sebeple Boşnaklara kolay gelenden zor gelene doğru olmak üzere bu şekilde bir sıralama oluşturulmuştur.”

194

ayrıldığını ve zaman zaman harekeler, sükûn, teşdîd gibi konuların aralarda işlendiğini görüyoruz. Her harf işlenirken harfin işlendiği sayfada o ana kadar işlenen konular o harfin üzerinde gösterilmektedir. Söz gelimi harekeler, harflerin başta-ortada-sondaki yazım biçimleri, sükûnlu vb. hali gibi. Eserde harflerin harekeli halleri örneklendirilirken genel itibarıyla kombinasyon tekniğinin uygulandığını da ekleyebiliriz.

HARF
SLOVO

ی

JĀ

Harf jā izgovaramo kao i naš glas j. Prepoznavamo ga po dvije tačke ispod koje se ne pišu ispod svakog oblika harfa. Kada je harf jā nosilac tenvina "en", tada se ne čita. Ovaj harf može se s drugim harfovima spajati s obje strane. Harf jā pišemo:

Na kraju riječi spojeno	U sredini riječi spojeno	Na početku riječi spojeno	Samostalno
یٰی	یٰی	یٰی	یٰی

Harf jā čitamo:

S tenvinom	Sa sukunom	S dammom	S kesrom	S fethom
jun-jin-jen	j	ju	ji	je
یٰی	یٰی	یٰی	یٰی	یٰی

Pet harfova razlikujemo
p o t a č k a m a ! b ā t ā š ā n ū n j ā

Zadatak
Napiši četiri reda jā-a i uvježbaj čitanje svakog reda za pola minute!

یٰی یٰی وَءِ اَیْنَ یَرُوْا اَیْ یَدِیْ

ثُمَّ بَیْنَ یَدَیْ ثُنْیَ بَیْتُ یَرْثُ ثُوْیَ

دُرِّ یَثْرُبْ بِاَیْدِ رُوْیْدُ نُبَیْنُ یَدُوْیْ اَرَائِیْتَ

رَیْنَبُ تَرُوْیَّةُ یَثُوْبِیْ ثَنُوْیَّةُ تَرَزْنَ تَدْرِیَّةُ

RESİM 146 Sufara Sayfa 24

Sufara'da ilgimizi çeken fakat daha önce hiçbir elifbâ kitabında rastlayamadığımız bir hususun altını çizmek yerinde olacaktır. O da harflerin başta-ortada-sondaki yazım biçimleriyle ilgili olan bir husustur. Diğer eserlerde bu konu genellikle harfin başta, ortada ve sondaki hali olmak üzere üç sütunda işlenirken bu eserde dört sütunda işlenmektedir. Burada gösterilmek istenen husus birleşmeyen harflerin kelimenin ortasında ya da sondan bir önceki harf olarak gelmesinde ortaya çıkacak durumla ilgilidir. Böyle bir durumda harfin kelime sonundaki yazılışı olarak verilen standart şekil geçerliliğini yitirmiş

[illegible]

Eserde hâ (ه) harfî işlenirken yine hiçbir elifbâ kitabında rastlamadığımız bir meseleye temas edilmiş ve bu yönüyle de eser diğer elifbâ kitaplarından ayrılmıştır. Bilindiği üzere esre harekeli bir harften sonra harekeli yâ harfî bulunur ve bu kelimenin üzerinde durulacak olursa harekeli yâ harfî cezimli okunmak yerine harekesiz bir yâ harfine dönüşür ve sanki uzatma harfî gibi bir vazife görür. Bu durumda yâdan önceki esreli harf uzatılarak okunur. Aynı şekilde ötre harekeli bir harften sonra harekeli vâv harfî bulunur ve bu kelimenin üzerinde durulacak olursa harekeli vâv harfî cezimli okunmak yerine harekesiz bir vâv harfine dönüşür ve sanki uzatma harfî gibi bir vazife görür. Bu durumda olan vâvdan önceki ötreli harf de uzatılarak okunur. İşte bu kurala işaret edecek

34

54

198

PRAVILA HARFOVI IZNAD KOJIH SE FETHA IZGOVARA KAO KRATKO "A"

Naučili smo, devetnaest harfova. Ostalo nam je da naučimo još **devet harfova** iznad kojih se "fetha" čita kao kratko "a". Za njihov pravilan izgovor trebalo bi da uložimo više truda. Ali, prije toga, naučimo tri pravila vezana za izgovor fetha iznad i ispred ovih harfova.

PRVO PRAVILO

Fethu iznad devet harfova َ izgovaramo uvijek kao kratko a.

DRUGO PRAVILO

Fethu ispred ovih harfova sa sukunom ْ izgovaramo uvijek kao kratko æ (glas izmeğu "a" i "e").

TREĆE PRAVILO

Udvostručenu fethu iznad ovih harfova (tenvin "en") ً izgovaramo uvijek kao kratko an.

Devet harfova iznad koji se "fetha" čita kao kratko "a" su:

غ ع ظ ط ض ص خ ح ق
KĀF HĀ HĀ ŠĀD DĀD TĀ ZĀ 'AJN ĠAJN

Također, i u sljedećim riječima fethu čitamo kao kratko a:

اللَّهُ اللَّهُمَّ رَبِّ رَحِيمٍ رَضِيَ رَحِيمٍ
Radžim Radije Rahim Rabbi Allāhumme Allāhu

RESİM 150 Sufara Sayfa 38

Kitabın konu sıralamasının ilginç olduğundan daha önce bahsetmiştik. Durum böyle olsa da kendi konu sıralamasını tamamladıktan sonra ve dualar ile bazı sureler kısmına geçmeden önce "Arapka Abeceda" yani "Arap Alfabeti" başlığı altında bizim bildiğimiz klasik harf sıralamasına da yer verilmiştir. Yazara göre kalın harfler olarak bilinen az evvel değindiğimiz dokuz harf renkli olarak gösterilmiş ve son olarak da harflerin alabileceği farklı yazım şekilleri bir sütun halinde gösterilmiştir. (Bkz. Resim 152.)

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Saraybosna/Bosna Hersek-2021

Yazar Bilgisi: Ibrahim Softić

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Boşnakça-Latin Alfabesi

Kitabın Özel İsmi: Sufara

2.3.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: Kitabın sonunda mevcut

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği: Kitabın nasıl kullanılacağı ile ilgili bir bölüm ya da yazı olmasa da harfleri tanıtan ve ne tür özellikleri olduğunu açıklayan bilgilere sayfalarda ayrı ayrı yer verilmiştir.

Kitabın Dili: Boşnakça

Konu Sıralaması: Kitabın konu sıralaması çok ilginç bir yapıya sahiptir.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Kitapta yeterince alıştırmaya yer verildiği kanaatini taşıyoruz.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur'ân'dan Seçilip Seçilmediği: Anlamsız hecelerle oluşturulmuş alıştırmalar mevcut. Bunun yanı sıra Kur'ân'dan alınma ya da Kur'ân'da bulunmayan Arapça kelimelerden oluşan alıştırmalar tercih edilmiş.

ﻻ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup Olmadığı: Lâm harfi ile alakalı konu işleniyorken Boşnakça olarak lâmelif konusuna kısaca değinilmektedir.

Yazma (Yazı) Alıştırmasına Yer Verilip Verilmediği: Sadece Elif (I) harfi için yazma çalışması mevcut. Harici hiçbir yazı alıştırması bulunmamaktadır.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Özellikle konunun anlatıldığı bölümlerde yazarın kendisince geliştirmiş olduğu, bazı

nokta ve işaretlerle desteklediği Latince transkripsiyonlar mevcut. Fakat genellikle Arapça ve Kur’ân’dan alınma örnek kelimelerde Latince transkripsiyon bulunmamakta.

Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Latince olarak mevcut ama Arapça olarak bulunmamakta.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Karekod (QR Code)

2.4. KUZEY MAKEDONYA ÖRNEĞİ

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Balkanlar’da yer alan eskiden Osmanlı himayesi altında olan ve hala çok sayıda Türk’ün yaşamaya devam ettiği, güçlü tarihi bağlarımızın olduğu ülkelerden bir tanesidir. Ülkedeki Müslüman nüfusu, yaklaşık olarak %33 olduğu için bu ülkeyi “Müslüman Toplumlarda Kullanılan Elifbâlar” kategorisinde değerlendirmeyi uygun bulduk.

Ülkede, DİB’in yayımlamış olduğu kitaplar kullanılmaktaysa da biz yaygın olarak kullanılan Abetarja Kuranore¹⁴⁰ isimli esere ulaşmış bulunmaktayız.

Eseri incelemeye başladığımızda, Arnavutça dilinin kullanıldığını tespit etmiş bulunuyoruz. Kitapta, bir girişe yer verilmiş olup bu giriş bölümünde bazı görüşler öne sürülmektedir. Yazara göre, elifbâ cüzü cinsinden kitapların çokça olduğu fakat onların çoğunda eksiklikler bulunduğu iddia edilmektedir. Bu tür kitaplardan bazılarının da öğretim yönünün zor olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yazarın, kendi kitabının kolay ve daha faydalı olduğu ileri sürülmüştür.

Giriş bölümünden sonra, bir önsöz bölümü bulunup burada, Arapça ile ilgili bazı bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca, Arnavutça’da bulunmayan ama Arap dilinde bulunan dokuz ses ile ilgili bilgiler (Yazar, bu dokuz sesi “ağır harfler” olarak adlandırmaktadır.) aktarılmakta, Arnavutça’daki yazı sisteminin aksine Arapça’da birleşen ve birleşmeyen

¹⁴⁰ Osman Abazi, Jusuf Kastrati, *Abetarja Kuranore* (Prishtinë: Elite IT Group, 2017).

harflerin olduğu ve Arapça'nın Arnavutça'nın aksine sağdan sola doğru yazılıp okunduğu gibi bilgiler aktarılmaktadır.

Sekizinci sayfa itibarıyla dersler başlamakta olup ilk olarak “Arap Dilinin Sesli Harfleri” başlığı açılmış ve “Arap Alfabeti yirmi sekiz harften oluşur. Arap dilinde bu harflerin yanı sıra üç sesli harf daha bulunmaktadır. Bunlar” dedikten sonra “Fetha”, “Damme” ve “Kesra” yazılmış ve şekilleri gösterilmiştir. Yanlarında da Latin alfabesi ile sırasıyla fetha için “e”, damme için “u” ve kesra için de “i” yazılmıştır. Sesli harf olarak tanıtılan hareketler, alışık olmadığımız farklı bir sıra ile verilmektedir. Harekelerin ünlü harfler olarak tanıtılması da önceden alışık olmadığımız bir anlatım tarzıdır. Harekeler bu şekilde anlatıldıktan ve gösterildikten sonra “Bu sesli harfleri daha kolay anlayabilmek ve pratik bir şekilde örneklere dökülebilmek için “B” harfini öğreniyoruz.” yazılmıştır ve Arapça'da “B” harfinin şekli [**B** = ب] kırmızı renkle dikkat çekecek şekilde gösterilmiştir. Daha sonra da “B” harfinin ardından “Üç sesli harften herhangi biri geliyorsa, bunları şu şekilde okuruz.” diye not düşülmüştür. Ardından;

Be = بَ

Bu = بُ

Bi = بِ

şeklinde gösterim sağlanmış. Daha sonra “Örnekler” yan başlığı atılmış ve kombinasyon tekniğinden faydalanmak suretiyle hareketli halleri yer değiştirilerek ve altlarında da Latince transkripsiyonları olacak şekilde örnek olarak verilmiştir. (Bkz. Resim 153.)

Bunların altında ise Latince transkripsiyonları olmadan “B” harfinin hareketli halleri yerleri değiştirilerek gösterilmiş ve bu harflerin öğrenci tarafından okunması istenmiştir. Son olarak, sayfada fetha için işaretlenen dipnotta “Arapça'daki e, Arnavutça'daki “üç” kelimesindeki e gibi okunur.” yazılmıştır. Arnavutça'da “üç” kelimesinin ne olduğunu araştırdığımızda “tre” olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Arnavutça'daki “tre” kelimesinin sonundaki “e” sesi ile Arapça'daki fethanın vermiş olduğu “e” sesleri benziyor olmalı ki yazar bu dipnotu düşmüştür. Bu dipnotla, hem öğreticiye yol göstermek istenmiştir hem de öğrencinin dikkati bu hususa çekilmek istenmiştir. Yazar, hemen bir sayfa sonra kalın harfler konusuna değinmekte ve bu durumda “a” sesi ile okutacağından bahsetmektedir. Ayrıca altı harf hariç bütün harflerin her iki taraftan da birleşebileceğine

değinmekte ve bir sonraki sayfada bu hususların, yani “B” harfinin başta, ortada ve sondaki durumlarının gösterileceğini ifade etmektedir.

ZANORET E GJUHËS ARABE

Alfabeti i gjuhës arabe përbëhet nga njëzet e tetë shkronja. Pos këtyre shkronjave, në gjuhën arabe ekzistojnë edhe tri zanore a vokale. Ato janë:

a) Fet’ha - e¹ b) Damme - u c) Kesra - i

Për t’i kuptuar më lehtë këto zanore dhe për t’i vendosur në shembuj në mënyrë praktike po e mësojmë shkronjën “B”.

Shkronja “B” në gjuhën arabe shkruhet kështu: Pra: B =

Nëse pas shkronjës “B” vjen ndonjëra nga tri zanoret, atëherë i lexojmë siç vijon:

Be = Bu = Bi =

Shembuj:

								
Be	Bu	Bi	Be	Bi	Bu	Bu	Bi	Be

Lexo shembujt në vijim:

¹ E-ja në arabisht lexohet sikurse e-ja në fjalën shqipe “tre”.

RESIM 152 Abetarja Kuranore Sayfa 8

Onuncu sayfaya gelindiğinde, tablolar halinde (ب، ت، ث) harflerinin kelimenin başındaki hali fethalı olarak, ortasındaki hali kesralı olarak ve sonundaki hali de dammeli olarak gösterilmektedir. Vurgu yapılacak ilgili kutucuktaki halinin kırmızı renkle gösterildiğini de söylemek gerekir. (Bkz. Resim 154.) Ayrıca Arapça birleşik hali bir sütunda gösterilmekte ve ok işareti ile sağdan sola doğru okunacağına işaret edilmektedir. Bu kutucuğun altındaki kutucukta da “BeBiBu” yazılmakta ve soldan sağa doğru ok işareti ile gösterilmektedir. Benzer üslubun (ت) harfi ve (ث) harfi için de uygulandığını söyleyebiliriz. Bunların yanında işlenen harfler, gösterilip öğretildikçe bir sonraki harf işlenirken kullanılmaya özen gösterilmektedir. Bu yöntem bize şu izlenimi vermektedir: “Bir öğrenciyi henüz öğrenmediği bir şeyle sorumlu tutmamalısın!” Burada, öğrenci harfleri birer birer öğrenmekte ve öğrendikçe yeni harf konusu işlenirken eski öğrendiği

harf hem pekiştirilmək istenməkte hem de öğrenci artıq ögrenmiş olduğu konudan sorumlu tutulmaktadır.

Sayfanın en altında: “Kitabın sonunda 10. sayfadan 28. Sayfaya kadar olan örneklerin nasıl okunması gerektiğini anlattık.” yazılmıştır ve on birinci sayfada, (ب), (ت) ve (ث) harfleri için “Egzersizler” başlığı ile yazı çalışması sayfasına yer verilmiştir. Çizelgeler oluşturularak sistemleştirilen örnekler için 5x5 yani 5 satıra 5 sütun olacak şekilde bir çizelge hazırlanmıştır. Çizelgenin en dışında ve üstünde çalışılacak olan harf gösterilmiş ve en sağdaki sütunda harf “ayrı olarak”, sağdan ikinci sütunda “başta”, sağdan üçüncü sütunda “ortada”, sağdan dördüncü sütunda “sonda” ve en soldaki sütunda da “birleşmiş” halleri için hem başlık atılmış hem de ilk satırda harfler belirgin bir punto ve görünürlükle onun altındaki satırda silik bir yazı stili ile yazılmıştır. En alttaki üç satır ise boş bırakılmış ve öğrencinin bu kutucuklarda yazı çalışması yapması istenmiştir. Böylesine yazı çalışmasını önemseyen ve sistematik bir şekilde örneklere yer veren bir elifbâ cüzüne incelediğimiz eserler içinde ilk defa rastladığımızı belirtmek gerekmektedir. (Bkz. Resim 154.)

Bā' - ب - B

Të bashkuara	Në fund të fjalës	Në mes të fjalës	Në fillim të fjalës
بَابُ	بَابُ	بَابُ	بَابُ
BeBiBu	بَابُ 3	بَابُ 2	بَابُ 1
	بَابُ 6	بَابُ 5	بَابُ 4

Tā' - ت - T

Të bashkuara	Në fund të fjalës	Në mes të fjalës	Në fillim të fjalës
تَاتُ	تَاتُ (ة)	تَاتُ	تَاتُ
TeTiTu	تَاتُ 3	تَاتُ 2	تَاتُ 1
	تَاتُ 6	تَاتُ 5	تَاتُ 4

Thā' - ث - Th

Të bashkuara	Në fund të fjalës	Në mes të fjalës	Në fillim të fjalës
ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ
TheThiThu	ثَاتُ 3	ثَاتُ 2	ثَاتُ 1
	ثَاتُ 6	ثَاتُ 5	ثَاتُ 4

Vini re!
Në fund të librit kemi paraqitur mënyrën e leximit të shembujve që gjenden në faqen 10 deri në faqen 28.

10

Ushtrime:

Bā' - ب - B

Të bashkuara	Në fund	Në mes	Në fillim	ndaras
بَابُ	بَابُ	بَابُ	بَابُ	بَابُ
بَابُ	بَابُ	بَابُ	بَابُ	بَابُ
بَابُ	بَابُ	بَابُ	بَابُ	بَابُ
بَابُ	بَابُ	بَابُ	بَابُ	بَابُ

Tā' - ت - T

Të bashkuara	Në fund	Në mes	Në fillim	ndaras
تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ
تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ
تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ
تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ	تَاتُ

Thā' - ث - Th

Të bashkuara	Në fund	Në mes	Në fillim	ndaras
ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ
ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ
ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ
ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ	ثَاتُ

11

RESİM 153 Abetarja Kuranore Sayfa (10,11)

On ikinci sayfaya geldiğimizde, bu defa (ج), (ح) ve (خ) harfleri aynı üslupla işlenmeye devam edilmiştir. Latince transkripsiyonlar, Arnavutça olarak yapılmıştır. Örneğin; (ج) harfi için “XheXhiXhu” yazılmaktadır. (Bkz. Resim 155.)

Sayfanın en altında ise şu dipnota yer verilmiştir: “Fark et! Ağır harflerden sonra gelen sesli harf a olarak telaffuz edilir.” Yazar, dipnotu (ح) harfinin üstüne koymuştur. Anlayabildiğimiz kadarıyla ağır harflerden kasıt kalın harflerdir. Oysaki (ح) harfi kalın bir harf değildir. Bu hususa daha önce de değinmiştik. Ayrıca dipnotta bahsedilen “a” sesi sadece fetha için geçerli olabilecek bir şeydir. Dolayısıyla tespitimize göre burada bu harf için hem yanlış bir bilgi vardır hem de yapılan bilgilendirme kalın harf için yapılmış olsaydı bile harekeler açısından eksik bir bilgidir. On üçüncü sayfada da (ج), (ح) ve (خ) harfleri için yazı çalışmasına yer ayrılmıştır. (Bkz. Resim 155.)

Xhim - ج - Xh

Të bashkuara	Në fund të fjales	Në mes të fjales	Në fillim të fjales
جَهِجْ	جَ	جَهِ	جَهِجْ
XheXhiXhu	جَهِجْ	جَهِجْ	جَهِجْ
	3	2	1
	6	5	4

Ha - ح - H e rëndë e lytit

Të bashkuara	Në fund të fjales	Në mes të fjales	Në fillim të fjales
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ
HaHiHu	حَهِجْ	حَهِجْ	حَهِجْ
	3	2	1
	6	5	4

Ha - ح - H e rëndë, me grithje

Të bashkuara	Në fund të fjales	Në mes të fjales	Në fillim të fjales
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ
HaHiHu	حَهِجْ	حَهِجْ	حَهِجْ
	3	2	1
	6	5	4

² Vini re! /anorja e pas shkronjave të rënda shqiptohet a.

Ushtrime:

Xhim - ج - Xh

Të bashkuara	Në fund	Në mes	Në fillim	Ndaras
جَهِجْ	جَ	جَهِ	جَهِجْ	جَ
جَهِجْ	جَ	جَهِ	جَهِجْ	جَ
جَهِجْ	جَ	جَهِ	جَهِجْ	جَ
جَهِجْ	جَ	جَهِ	جَهِجْ	جَ
جَهِجْ	جَ	جَهِ	جَهِجْ	جَ

Ha - ح - H e rëndë e lytit

Të bashkuara	Në fund	Në mes	Në fillim	Ndaras
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ

Ha - ح - H e rëndë, me grithje

Të bashkuara	Në fund	Në mes	Në fillim	Ndaras
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ
حَهِجْ	حَ	حَهِ	حَهِجْ	حَ

RESİM 154 Abetarja Kuranore Sayfa (12,13)

On dördüncü sayfaya geldiğimizde, “Sadece sağ taraftan bağlanan harfler” başlığının atıldığını ve bu derste (ا), (د) ve (ذ) harflerinin işlendiğini görüyoruz. Bu sayfadaki dipnota baktığımızda ise “Elif, taşıdığı sesli harfe göre (e, i veya u) okunur.”

yazılmaktadır. On beşinci sayfada (ل), (د) ve (ذ) harfleri için yazı çalışmasına yer verilmiştir. (Bkz. Resim 156.)

SHKRONJAT QË LIDHEN VETËM NGA ANA E DJATHË
- Të gjitha shkronjat e Kuranit lidhen me njëra – tjetrën, nga të dyja anët, përveç gjuhës prej tyre, të cilat lidhen vetëm nga ana e djathtë. Ato janë si vijon:

Elif - ع - E, I ose U

Të bashkuara	Në fund të fjalës	Në mes të fjalës	Në fillim të fjalës
ع	ع	ع	ع
E I U	ع	ع	ع
	ع	ع	ع

Dāl - د - D

Të bashkuara	Në fund të fjalës	Në mes të fjalës	Në fillim të fjalës
د	د	د	د
DeDiDu	د	د	د
	د	د	د

Dhāl - ذ - Dh

Të bashkuara	Në fund të fjalës	Në mes të fjalës	Në fillim të fjalës
ذ	ذ	ذ	ذ
DheDhiDhu	ذ	ذ	ذ
	ذ	ذ	ذ

* Filti lexohet varësisht nga zanorja që o mban (ع, I ose U).

14

Ushtrime:

Elif - ع - E, I, ose U

Të bashkuara	Në fund	Në mes	Në fillim	Në fund
ع	ع	ع	ع	ع
ع	ع	ع	ع	ع
ع	ع	ع	ع	ع
ع	ع	ع	ع	ع

Dāl - د - D

Të bashkuara	Në fund	Në mes	Në fillim	Në fund
د	د	د	د	د
د	د	د	د	د
د	د	د	د	د
د	د	د	د	د

Dhāl - ذ - Dh

Të bashkuara	Në fund	Në mes	Në fillim	Në fund
ذ	ذ	ذ	ذ	ذ
ذ	ذ	ذ	ذ	ذ
ذ	ذ	ذ	ذ	ذ
ذ	ذ	ذ	ذ	ذ

15

RESIM 155 Abetarja Kuranore Sayfa (14,15)

On altıncı sayfaya geldiğimizde, “Sadece sağ taraftan bağlanan harfler” konusunun devamı olarak (د), (ذ) ve (و) harflerinin işlendiğini görüyoruz. Bu sayfada da bir dipnot bulunmakta olup, dipnotta râ harfinin bazen kalın olabileceği hususuna temas edilmiştir. On yedinci sayfada, yine yazı çalışmasına yer verilmiş ve örnekler önceki harfler karışık olarak eklenerek devam ettirilmiştir. (Bkz. Resim 157.)

Rā' - ر - R ⁴			
Të bashkuara	Në fund të fjalës	Në mes të fjalës	Në fillim të fjalës
رَدُّ	ر	ر	ر
RaRiRu	رَتَرُ 3	رَحْرَبُ 2	رَبِخُ 1
	رَجْرُ 6	رَبْرُ 5	رَبْدُ 4

Zā' - ز - Z			
Të bashkuara	Në fund të fjalës	Në mes të fjalës	Në fillim të fjalës
زَزُّ	ز	ز	ز
ZeZiZu	زَتَرُ 3	زَحْرُ 2	زَجْرُ 1
	زُحْرُ 6	زَبْرُ 5	زَبْدُ 4

Wāw - و - W ⁵ - lexohet si në anglisht			
Të bashkuara	Në fund të fjalës	Në mes të fjalës	Në fillim të fjalës
وَوُّ	و	و	و
WeWiWu	وَتَرُ 3	وَحْرُ 2	وَجْرُ 1
	وُجْرُ 6	وَبْرُ 5	وَبْدُ 4

- Këtu mbarojnë shkronjat që lidhen vetëm nga ana e djathtë.

⁴ Zanoja e shprehjetohet si edhe pas shkronjës Rā', edhe pas kësaj shkronjeje nuk bën pjesë në shkronjat e rëndës.
 ⁵ Nga shkronjat e gjatës shpesh, kësaj shkronjeje, më së shpeshi i përgjigjet shkronja "و".

Ushtrime:

Rā' - ر - R				
TE BASHKUARA	NË FUND	NË MES	NË FILLIM	NDARRAS
رَدُّ	ر	ر	ر	ر
رَدُّ	ر	ر	ر	ر
رَدُّ	ر	ر	ر	ر
رَدُّ	ر	ر	ر	ر
رَدُّ	ر	ر	ر	ر
رَدُّ	ر	ر	ر	ر

Zā' - ز - Z				
TE BASHKUARA	NË FUND	NË MES	NË FILLIM	NDARRAS
زَزُّ	ز	ز	ز	ز
زَزُّ	ز	ز	ز	ز
زَزُّ	ز	ز	ز	ز
زَزُّ	ز	ز	ز	ز
زَزُّ	ز	ز	ز	ز
زَزُّ	ز	ز	ز	ز

Wāw - و - W				
TE BASHKUARA	NË FUND	NË MES	NË FILLIM	NDARRAS
وَوُّ	و	و	و	و
وَوُّ	و	و	و	و
وَوُّ	و	و	و	و
وَوُّ	و	و	و	و
وَوُّ	و	و	و	و
وَوُّ	و	و	و	و

RESİM 156 Abetarja Kuranore Sayfa (16,17)

On sekizinci ve on dokuzuncu sayfalarda, (س), (ش) ve (ص) harfleri, yirmi ve yirmi birinci sayfalarda, (ض), (ط) ve (ظ) harfleri, yirmi iki ve yirmi üçüncü sayfalarda, (ع), (غ) ve (ف) harfleri, yirmi dört ve yirmi beşinci sayfalarda, (ق), (ك) ve (ل) harfleri, yirmi altı ve yirmi yedinci sayfalarda, (م), (ن) ve (و) harfleri ve son olarak da yirmi sekizinci sayfada, (ى) harfi benzer bir üslupla işlenmektedir. Çift rakamlı sayfalarda konu işlenmekte ve tek rakamlı sayfalarda da yazı çalışmasına yer verilmektedir.

Yirmi dokuzuncu sayfadan itibaren tenvin konusuna geçilmiş olup açıklama olarak “Üstün iki katına çıkarsa iki üstün olur, esre iki katına çıkarsa iki esre olur ve ötre de iki katına çıkarsa iki ötre olur.” denmiştir. Bu açıklamanın altındaki açıklama ise daha önce hiç rastlamadığımız bir hususa dikkat çekmektedir ve “Tenvin, yalnızca kelimenin sonunda görünür.” yazılmaktadır. Bu açıklamalardan sonra, örnek kelimelere yer verilmiştir. Sayfada bulunan dipnotlara baktığımız zaman, 6 numaralı dipnotta (ة) karakterine dikkat çekilmiş ve “Yuvarlak T” olarak adlandırılacağına dikkat çekilmiştir. Bu harfte durulduğunda ya da geçildiğinde nasıl okunacağına da vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu karakterin sadece kelimenin sonunda geleceği de vurgulanmıştır. 7 numaralı dipnotta ise, “Fark et! Bir kelimeye iki üstünlü tenvin varsa o kelimeye okunmayan elif eklenir. Bu kuralın istisnası “Yuvarlak T” ile biten kelimelerdir.” yazılmıştır.

PËRDORIMI I TENVINIT

Tenvin quajmë zanoret e dyfishuara, të cilat lexohen si në vijim:

- a) zanorja **هـ** e e dyfishuar **ههـ** en.
- b) zanorja **و** u e dyfishuar **وو** ose **وو** un.
- c) zanorja **ي** i e dyfishuar **يي** in.

Tenvini shfaqet vetëm në fund të fjalës.

Shembuj:

هُمَزَةٌ	سُورٍ	لَهَبٍ
humezetin ⁶	suwerin	lehebin
كُتُبٌ	مَثَلٌ	قَسَمٌ
kutubun	methelun	kasemun
بَقَرَةٌ	نُزُلًا	جَنَفًا
beqaraten	nuzulen	xhenefen ⁷
سَنَةً	نَصَبٌ	حَرْجًا
شُعْلٍ	عَمَلًا	كَبِدٍ
فَرْجٍ	صُحُفًا	لَمِبٌ
عَبَقًا	عَمِدٍ	ثَمَنًا

⁶ هـ – Kjo shkronjë quhet "T e rumbullakët"; nëse ndalemi në të lexohet "h" (هـ), e nëse vazhdojmë lexohet "j" dhe vjen vetëm në fund të fjalës.

⁷ **Vini re!** Nëse një fjalë ka tenvin me en, atëherë asaj fjalë i shtohet një elif, i cili nuk lexohet. Nga kjo rregull bëjnë përjashtim fjalët që mbahen me "T të rumbullakët".

RESËM 157 Abetarja Kuranore Sayfa 29

Otuzuncu sayfa itibarıyla sükûn konusu işlenmeye başlanmıştır. Başlıkta “Sukuni” yazılmış ve yanında da cezim işaretinin hem Medine basımı mushaflarda bulunan şekli hem de Türkiye basımı mushaflardaki şekli gösterilmiştir. Açıklama olarak da “Bir harften sonra üç sesli harften birisi bulunmadığında harf sessizleşir ve harfin üzerine yerleştirilen sükûn adı verilen bu işareti alır.” yazılmıştır. Devamında da “Yani sukuni, yalnızca üzerinde bulunduğu ünsüzün sesinin okunması gerektiği anlamına gelir.” ve “Sükûn, kelimenin başına gelemez, ancak ortasına ve sonuna gelebilir.” yazılmaktadır. Bu açıklamaların altında da önce Arapça kelime örnekleri bunların altında da Latince transkripsiyonları örnek olarak verilmiştir. Sayfanın en altında ise sadece Arapça örnekler Latince transkripsiyonları olmadan verilmiştir.

SUKUNI (٠)

Kur shkronja nuk e ka ndonjërin nga tri zanoret e shkurtra bëhet e pavokalizuar dhe merr këtë shenjë ٠ që quhet sukun, i cili vihet mbi shkronjë.

Pra, sukuni nënkupton se duhet lexuar vetëm zëri i bashkëtingëllores mbi të cilën gjendet ai.

Sukuni nuk mund të vijë në fillim të fjalës, por vetëm në mes dhe në mbarim të saj.

Shembuj:

نَفْسٍ	سَوْفَ	تِلْكَ
nefsin	sewfe	tilke
مَرَجَمَ	تَحْزَنَ	يَوْمَ
merjeme	tahzen	jewme

تَعْبُدُ	ذِكْرُ	سَعَى
يَخْرُجُ	بَعْدُ	تَرْهَقُ
يُسْقَوْنَ	وَسَطَنْ	فَرَعَتْ
يَحْسَبُ	مِنْهُمْ	دَمَدَمَ

30

RESİM 158 Abetarja Kuranore Sayfa 30

Otuz birinci sayfa itibarıyla “Teşdîd” başlığı atılmış ve şedde konusu işlenmeye başlanmıştır. Açıklamalarda: “Teşdîd, harflerin üzerinde görünen küçük bir işaretir. Bulunduğu harfi iki katına çıkarır, yani iki özdeş harfin olduğunu gösterir; birincisi sükûn ile ve ikincisi de üç sesli harften herhangi biriyle” yazılmakta ve örneklere geçilmektedir. Örneklere hem şeddeli kelime hem açılımları hem de Latince yazılımları gösterilmektedir. Örnek vermek gerekirse; [(thum-me) تُمُّ = ثُمَّ] veya [(kel-lun) كَلُّ = كَلٌّ] gibi. (Bkz. Resim 160.)

TESHDIDI (DYFISHUESI, PËRFORCUESI) ﴿﴾

Teshdidi është një shenjë e vogël, e cila shfaqet mbi shkronja. Ai e dyfishon shkronjën mbi të cilën gjendet, gjegjësisht tregon se aty janë dy shkronja të njëjta, e para me sukun (ض), kurse e dyta me ndonjërin nga tri zanoret — (e, u, i), p.sh.:

(kel-lun) كَلَّلَ = كَلَّلَ | (thum-me) ثَمَّمَ = ثَمَّمَ | (in-ne) إِنَّنَّ = إِنَّنَّ

Shembuj:

جَنَّةٌ	نَزَلَ	مَسَّ
xhen-netun	nez-zele	mes-se
بَلَّغَ	نُجِسَ	عَلَّمَ
bel-liğ	nujes-siru	äl-leme
بُرِرَ	كَذَّبَ	صَدَّقَ
قُوِيَ	يُحْضِ	فَحَقَّ
تَطَلَّعَ	فُجِرَتْ	زُوجَتْ
بَدَّكَرُ	قَطَّنَ	مَلَّهَ

31

RESİM 159 Abetarja Kuranore Sayfa 31

Otuz ikinci sayfaya geldiğimizde, hemze konusunun işlenmekte olduğuna şahitlik ediyoruz. Hemzenin her hali gösterilmekte olup sayfanın en altında yazılmış olan dipnot dikkat çekicidir. Dipnotta: “Sükûnla birlikte gelen hemze yarım -e olarak okunur.” yazmaktadır. Bu bilgi hem ilginç hem de garip görünmektedir. Çünkü hemzenin cezimli okunuşu kendisine has bir şey olmakla birlikte sanki kalkale yapıyormuş gibi yarım -e sesi vererek okumanın yanlış olduğu bilgisini işin ehli hocalarımızın okumalarından biliyoruz. Dolayısıyla bu dipnota karşı eleştirilmeyi hak etmektedir kanaatindeyiz.

Otuz üçüncü sayfa itibarıyla uzatma harfleri konusuna geçiş yapıldığını görmekteyiz. Açıklamada, uzatma harfleri belirtilmekte ve hangi şartlarda uzatma harfi olacaklarına da değinilmektedir. Uzatma harfleri, dört yan başlıkta gösterilmektedir. Uzatma harfleri (ى, و, ا) olarak üç tane iken burada dördüncü yan başlıkta ise asar konusunun işlendiğini görmekteyiz. (Bkz. Resim 161.)

ZGJATIMET

Elif-i, waw-i dhe ja-ja (ا و ي) zgjasin zanoret ع (e, i, u) kur këto të fundit shfaqen para tyre, por me kusht që elif-i, waw-i dhe ja-ja të mos kenë kurrfarë shenje (بـ عـ هـ).

SHNDËRRIMI I ZANORES E / Ö NË A TË GJATË:

Zanorja e shndërrohet në o të gjatë në katër mënyra. Ato janë:

a) **ا** - kur zanorja e shfaqet para elif-it, p.sh.:

مُهَانَا	لَيَالٍ	كَانَ
muhānā	layāl	kāne

b) **و** - kur zanorja e shfaqet para waw-it, p.sh.:

زَكَاةً	صَلَاةً	نَجَاةً
zekāte	ṣalāte	noxhāti

c) **ي** - kur zanorja e shfaqet para ja-së, p.sh.:

ذِكْرِي	أَهْدَى	تَقْوَى
dhikrā	ehdā	teqwā

d) **أ** - kur ky elif i vogël shfaqet mbi shkronjë ose pas zanores e, p.sh.:

هَذِهِ	سَلَامٌ	مَالِكٍ
hādhihi	salām	mālīk

33

RESIM 160 Abetarja Kuranore Sayfa 33

Otuz beşinci sayfada, uzatma harflerinden (ي) harfi özel olarak gösterilmektedir. Çünkü bu harf uzatma harfi olarak bulunduğunda ve genellikle kelimenin ortasında ise altında iki nokta olacak şekilde, kelimenin sonunda bulunacaksa da noktaları olmadan yazılmaktadır. (Bkz. Resim 162.)

SHNDËRRIMI I ZANORES / Ö NË / TË GJATË:

Zanorja i shndërrohet në i të gjatë atëherë kur kjo zanore shfaqet para shkronjës ja, p.sh.:

ي ose **ي**

كَرِيمٌ	مُبِينٌ	بَنِي
kerīmun	mubīn	benī
فِيهِ	يَسْتَوِي	يَدْرِبْنَا
fīhi	jestewī	hādīthen

شَهِيدٌ	رَحِيمٌ	حِينَ
shahīd	rahīm	hīn
عَمِيْنٌ	كَذِبٌ	إِنِّي
ʿamīn	kadhīb	innī
كَطِيمٌ	قَبِيلٌ	حَمِيدٌ
katīm	qabīl	hamīd
حَكِيمًا	رُسُلِي	تَوْفِيقِي
hakīmā	rusulī	taufīqī

35

RESIM 161 Abetarja Kuranore Sayfa 35

Otuz yedinci sayfaya geldiğimizde, “Kelimelerin Bağlantısı” başlığı atıldığını ve “el takısı”ndaki hemze gibi vasl hemzesi olan kelimeler önceki kelimeye bağlanırken hemzenin okunmayacağı hususu anlatılmaktadır. Otuz sekizinci sayfadaki dipnota baktığımızda ise, “Uzun elif (İ) olarak gelen ve üzerinde küçük sıfır bulunan hemze hiç okunmuyor.” yazmaktadır. (Bkz. Resim 163.)

LIDHJA E FJALËVE

Kur shfaqet kjo shenjë (آ) ndërmjet dy, tri, katër a pesë fjalëve nënkupton se të gjitha ato duhet të lidhen sikur të ishin një fjalë e vetme.

Nëse lami (ل) vjen pas kësaj shenje (آ) pa sukun, atëherë nuk lexohet, por tejkalohet duke përfunduar gjithmonë shkronjën vijuese me teshdid (ت), ndërsa kur vjen me sukun (ا), atëherë patjetër duhet lexuar, sikurse edhe shkronjat tjera.

Shkronjat tek të cilat lexohet lami quhen el-huruf el-kamerije, kurse ato tek të cilat nuk lexohet lami quhen el-huruf esh-shemsije.

Ndodh ndonjëherë që pas kësaj shenje آ të vijë ndonjë shkronjë tjetër pos lami.

بِیَوْمِ الدِّینِ	حَسَنُ الثَّوَابِ	مِنَ السَّمَاءِ
bi'wmi'd-dīni	husnu'th-thewābi	mine's-semāi
مِنَ الْجَنَّةِ	بِالْحَقِّ	قُضِيَ الْأَمْرُ
mine'l-xhin-neti	bi'l-ḥaḳ-ki	kuḍije'l-emru
بَيْنَ الْمَرْءِ	لَكُمْ الدَّارُ	لَيْلَةَ الْقَدْرِ
bi'n-ḥalimīn	bi'l-madli	amwal-nāsi
بِأَصْحَابِ الْفِيلِ	مُقِيمِ الصَّلَاةِ	عَنِ الْيَقِينِ
riḥla'š-šayā	li'mi'at-taḳī	naṣru'mu'mini

RËNIA E ZGJATIMEVE

Zgjatimet që gjenden në fund të fjalëve bien vetëm atëherë kur bëhet lidhja e fjalëve ndërmjet njëra – tjetrës, ose thënë ndryshe, zgjatimet që gjenden para kësaj shenje lidhëse آ bien, pra nuk lexohen, p.sh.:

فُلْنَا آمِنًا	وَأَنَّى الْمَالُ	مُوسَى أَهْدَى
kuine'āmin	we āte'l-male	mūse'l-hudā
أَنَّى الرَّحْمَنِ	يُغْشَى اللَّيْلُ	يَهْدَى السَّبِيلُ
āti'r-r-raḥmāni	juḡshi'l-lejle	jeḥdi's-sebīle
أَوْتُوا الْكِتَابَ	جَابُوا الصَّخْرَ	أَقِيمُوا الصَّلَاةَ
ūtu'l-kiṭābe	xhābu'ṣ-ṣāḫra	eqīmu'ṣ-silāte
فِي الْأَرْضِ	وَتَرَى الْفُلْكَ	ذُو الرِّجْمَةِ
ḥadā'ālu'ūd	awli'n-nāsi	yaṣūy'ālu'ujūwe
وَقَالَا الْحَمْدُ	مَا أَتَيْنَهُ	ءَانُوا الرِّكْوَةَ
ilī'ah-dī	ilā'āldīn	iḏā āṣṣā

Vini re!

Elifi që vjen në këtë formë (آ), pra me këtë zero të vogël mbi të, nuk lexohet fare, siç shihet edhe në shembujt e mësipërm.

RESİM 162 Abetarja Kuranore Sayfa (37,38)

Otuz dokuzuncu sayfada, “Allah kelimesinin okunuşu” başlığı atılmış ve Lafzatullah konusu işlenmeye çalışılmıştır. “Allah kelimesi içerisinde bulunan teşdîd ile takviye edilmiş “L” harfi bazen “L” bazen de “LL” şeklinde okunur.” yazılmıştır. Fakat biz, bu cümleyle anlatılmak istenen şeyin net olmadığı kanaatindeyiz. Anlayabildiğimiz kadarıyla yazar, bu ifadelerle Allah lafzındaki şeddeli lâm harfinin bazen kalın, bazen de ince okunacağını anlatmaya çalışmıştır. (Bkz. Resim 164.)

SHQIPTIMI I FJALËS "ALLAH"

اَللّٰهُ

Shkronja "L" e përforcuar me *teshdid*, e cila gjendet në fjalën "Allah" nganjëherë lexohet "L" e nganjëherë "LL".

Ajo lexohet "L" kur para saj ndodhet zanorja "r", gjegjësisht *kesrejo*.

دِينِ اَللّٰهِ	بِسْمِ اَللّٰهِ	بِاَللّٰهِ
d'ini'l-lâhi	bismi'l-lâhi	bi'l-lâhi

Ndërsa, nëse para saj ndodhet zanorja "e" (*fet'ha*) ose ajo "u" (*dammeja*) atëherë lexohet "LL".

مِنْ اَللّٰهِ	اِنَّ اَللّٰهَ	وَاللّٰهُ
mina'll-lâhi	inna'll-lâhe	wa'll-lâhu
حُدُوْدُ اَللّٰهِ	عَايَتُ اَللّٰهِ	عَبْدُ اَللّٰهِ
hudûdu'll-lâhi	âjâtu'll-lâhi	âbdu'll-lâhi

Shembuj:

ذِكْرِ اَللّٰهِ	رَسُوْلُ اَللّٰهِ	وَعَدَ اَللّٰهِ
اَخَافُ اَللّٰهَ	وَاللّٰهُ	فَضَّلَ اَللّٰهُ
وَاتَّقُوا اَللّٰهَ	فِي سَبِيْلِ اَللّٰهِ	اَحَلَّ اَللّٰهُ

39

RESIM 163 Abetarja Kuranore Sayfa 39

Kërkimi i sayfës së gjetur, "Harf Benzerliđi" shkolle dikkat çekici bir başlığın kullanıldığını görmekteyiz. Açıklama kısmında yazar, "Benzer bir harf aynı veya yakın telaffuz nedeniyle diğerleriyle karıştırılabilir. Örneğin; "Ayn" harfi hemze ve Elif olarak telaffuz edilebilir veya ağır Hâ harfi hafif Hâ harfi olarak telaffuz edilebilir. Bu nedenle burada, Kur'ân'ın yeni okuyucularının kafasını karıştırması muhtemel olan harfler arasında bazı pratik karşılaştırmalar sunuyoruz. Ancak öğrencilerdeki bu karışıklığın giderilmesinde en büyük yük öğretmenin omuzlarındadır." Yazılmaktadır. Bu nottan sonra "Arap harflerini telaffuz etmeye yönelik farklı programlar da burada yardımcı olabilir." denilerek başka fikirlere kapalı olunmadığı belirtilmiştir. "Arnavut Dili Alfabetesi'nde bulunmayan Arap harfleri: (ح - خ - ص - ض - ط - ظ - ع - غ - ق - و) şunlardır." yazılarak bu harflere dikkat çekilmiştir. Bu nottan sonra da örneklere yer verilmiştir. (Bkz. Resim 165.)

NGJASHMËRIA E SHKRONJAVE

Nga jehere mund të ngatërrohet një shkronjë me ndonjë tjetër për shkak të vendartikulimit të njejtë ose afërsisë së tij, për shembull, shkronja *Ājn* mund të shqiptohet si *Hemze* e *Elif*, ose shkronja *Ho* e rëndë si *Ho* e lehtë, etj. Për këtë arsye, ne po i paraqesim këtu disa krahasime praktike ndërmjet shkronjave që më së shumti mund t'u ngatërrohen lexuesve të rinj të Kuranit. Por, megjithatë mësuësit i takon barra më e rëndë për largimin e përzgjedhimeve të tilla nga nxënësit.

Këtu mund të ndihmohen edhe programet e ndryshme të shqiptimit të shkronjave arabe.

Shkronjat arabe që nuk gjenden në alfabetin e gjuhës shqipe janë këto:

ح - ع - ص - ط - ظ - غ - ق - و

(Ha, Hā, Sād, Dād, Tā, Dhāl; Āja, Ūja, Kāf, Waw)

(ت - ط)		(ا - ع)	
Taja dhe Tāja		Hemzja (Elif) dhe Ājni	
طَابَ	تَابَ	أُنْ	عُنْ
سَطَرَ	سَتَرَ	سَأَلَ	سَعَلَ
رَبَطَ	رَبَتَ	شَاءَ	شَاعَ
طَبِئَ	تَبِئَ	أَمَلَ	عَمَلَ
أَمَاطَ	أَمَاتَ	بَرَأَ	بَرَعَ

(خ - غ)		(ص - ض)	
Hāja dhe Gajni		Sui dhe Sadi	
غَابَ	خَابَ	صَبَّ	ضَبَّ
أَغْرَعَ	أَخْرَعَ	قَصَدَ	قَضَدَ
أَفْرَغَ	أَخْرَغَ	مَصَّ	مَضَّ
غَبِرَ	خَبِرَ	صُورَةُ	ضُورَةُ
سَاعَ	سَاحَ	صَعِيدَ	ضَعِيدَ

(ح - ه)		(ح - خ)	
Haja dhe Haja		Haja dhe Haja	
حَامِدٌ	هَامِدٌ	حَجَدَ	خَجَدَ
نَحَرَ	هَنَرَ	أَحْزَنَ	خَحْزَنَ
أَشْبَاهُ	أَشْبَاهُ	لَحِمَ	خَلِمَ
حَرَمَ	هَرَمَ	نَفَسَ	خَفَسَ
سَاجِرٌ	سَاجِرٌ	مُنَحَا	مُنَحَا

(ذ - ظ)		(ذ - ض)	
Dhali dhe Dhajja		Dali dhe Dadi	
ظَلِيلًا	ذَلِيلًا	ضَرْبٌ	ذَرْبٌ
ظَفَرٌ	ذَفَرٌ	نَاجِرٌ	نَادِرٌ
مُظِلٌّ	مُذِلٌّ	عَضٌ	عَدٌ
ظَهِيرٌ	ذَهِيرٌ	طَلٌ	دَلٌ
أَظْلَ	أَذْلَ	رَضَعَ	رَدَعَ

(ك - ق)	
Kafi dhe Kafî	
كَفَّلَ	قَفَّلَ
رَكَدَ	رَقَدَ
سَلَكَ	سَقَلَ
كَبَسَ	قَبَسَ
شَكَ	شَقَى

RESIM 164 Abetarja Kuranore Sayfa (40,41,42)

Kırk üçüncü sayfada, “Arap Dilinin Alfabeti” başlığı atılmış ve bu başlık altında bütün harfler toplamda yirmi sekiz kutucukta kırmızı renkle gösterilmiştir. Altlarında Latince yazılımları onun altında da harflerin başta, ortada ve sondaki halleri hareke konmadan gösterilmiştir. (Bkz. Resim 166.)

ALFABETI I GJUHËS ARABE			
ث Thā'	ت Tā'	ب Bā'	أ Elif
د Dāl	خ Hā'	ح Hā'	ج Xhīm
س Sīn	ز Zā'	ر Rā'	ذ Dhāl
ط Tā'	ض Dād	ص Sād	ش Shīn
ف Fā'	غ Gajn	ع Ājn	ظ Dhā'
م Mīm	ل Lām	ك Kāf	ق Kāf
ي Yā'	و Wāw	ه Hā'	ن Nūn

RESIM 165 Abetarja Kuranore Sayfa 43

Bu sayfayla beraber Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzünün incelenmesini tamamlamış bulunmaktadır. Kuzey Makedonya örneği olarak incelediğimiz ve Kosova'da basılan bu eser, Kosova ve Arnavutluk'ta da yaygın olarak kullanılmaktadır.

2.4.1. Teknik Analiz

Kitabın Boyutları: 14.8X21 cm

Sayfa Sayısı: 60

Kullanılan Renkler: Siyah, kırmızı

Kitabın Sayfa Yönü: Soldan sağa doğru

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Priştine/Kosova Cumhuriyeti-2017

Yazar Bilgisi: Osman Abazi-Jusuf Kastrati

Kitabın Kullanıldığı Ülkede Konuşulan Dil ve Kullanılan Alfabe: Makedonca-Arnavutça-Latin Alfabesi

Kitabın Özel İsmi: Abetarja Kuranore

2.4.2. İçerik Analizi

İçindekiler Bölümünün Olup Olmadığı: Kitabın sonunda içindekiler bölümü bulunmaktadır.

Kitabın Nasıl Kullanılması Gerektiğiyle İlgili Bilgi Verilip Verilmediği: Tam olarak kitabın nasıl kullanılması gerektiği anlatılmasa da kitapta bazı bilgilendirmelerin bulunduğu bir önsöz mevcuttur. Buna ek olarak kitabın en sonunda bulunan içindekiler bölümünden hemen önce 10 ve 28. alıştırma'nın nasıl okunacağı da tablolar halinde açıklanmıştır.

Kitabın Dili: Arnavutça

Konu Sıralaması: Kitap direkt olarak hareketleri işleyerek başlamakta ve sırasıyla harfleri hareketli olarak öğretmektedir.

Yeterince Alıştırma ve Örneğe Yer Verilip Verilmediği: Kitapta yeterince alıştırmaya yer verildiği kanaatini taşıyoruz.

Seçilen Örnek Kelimelerin Kur’ân’dan Seçilip Seçilmediği: Kitabın ilk yarısında harfler ve hareketler talim ettirilmekte ve neredeyse hiçbir kelime anlamlı değil. Tamamen kombinasyon yöntemi kullanılmış. Tenvin ile başlayan ve sükûn ile devam eden bölümlerde ise Kur’ân’dan kelimeler tercih edilmiş bulunmaktadır.

Ÿ (Lâmelif) Karakteri İçin Özel Bir Bahsin (Bölüm, İzah Ya Da Not) Olup Olmadığı: Eserde lâmelif karakterine dair hiçbir özel bölüm ayrılmamıştır ve harflerin liste halinde gösterilmiş olduğu 43. sayfada yer verilmemiştir bile.

Yazma (Yazı) Alıştırmasına Yer Verilip Verilmediği: Eserde, harflerin hareketlerle beraber öğretimi 21 sayfa kadar sürmektedir. Harfler, 2’şer veya 3’er gruplara ayrılmış ve bir sayfasında konu işleniyorsa diğer sayfasında da o harflerle ilgili yazı çalışmasına yer veriliyor. Böylece bütün harflerin başta, ortada ve sondaki halleri yazı ile talim ettiriliyor. Bunlara ek olarak kitabın sonlarına doğru Kelime-i Tevhid ve daha başka birkaç zikir gibi cümlelerle ilgili yazım çalışmalarına yer verilmiştir.

Kelimelerin veya Harflerin Latince Transkripsiyonunun Olup Olmadığı: Eserde hem harflerin hem de kelimelerin Latince transkripsiyonuna bolca yer verilmektedir.

Harflerin (Hurûf-u Hecâiyye) Açık Halde Yazımının Olup Olmadığı: Harflerin açılımı ile ilgili herhangi bir bölüm gözlemlenmemiştir.

Eserin Multimedya Gibi Teknolojik Destek Sunup Sunmadığı: Eserde bir multimedya desteği gözlemlenmemiştir. Ancak youtube platformunda bir oynatma listesine bulunmakta ve 28 videodan oluşan bu listede anlatımlar yapılmaktadır.

3. İNCELENEN ELİFBÂ CÜZLERİNİN TÜRKİYE ÖRNEĞİ İLE BENZER YÖNLERİ

İncelemiş olduğumuz elifbâ cüzlerinin benzer yönleri bulunduğu gibi birbirlerinden ayrıştıkları yönleri de bulunmaktadır. Tezimizde işlemiş olduğumuz ülke sıralamasını takip ederek cüzlerin benzer yönlerini burada aktarmaya çalışacağız. İlk olarak, Türkiye’de yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzünü incelemiştik. Bunu İslâm Ülkeleri’nden Mısır, Suudi Arabistan, Endonezya, Pakistan, Özbekistan ve Burkina Faso örnekleri takip etmişti. Müslüman Toplumlarda ise Rusya, Bosna Hersek ve Kuzey Makedonya örnekleri incelenmişti.

Harflerin bağımsız isimleri olarak adlandırılan hecâ harflerinin, incelediğimiz tüm elifbâ cüzlerinde -bazısında en başta bazısında en sonda- gösterilmiş olması Türkiye örneğiyle benzer yönlerin başında gelmektedir. Türkiye örneğinde, harflerin açılımları gösterilmese de incelediğimiz cüzlerin bazılarında harflerin açılımı da gösterilmiştir. Harflerin açılımlarının gösterildiği cüzleri şöyle sıralayabiliriz: Mısır, Suudi Arabistan ve Pakistan.

Harekeler, cezim, şedde, harflerin başta-ortada-sondaki resimleri, uzatma harfleri ve tenvin konularının işlenmesi incelediğimiz diğer cüzler ile Türkiye örneğinin ortak noktaları olarak sayılabilecek ikinci husustur.

Mısır örneği, Suudi Arabistan örneği, Rusya örneği, Bosna Hersek örneği ve Kuzey Makedonya örneği, karekod ile youtube video oynatıcısına yönlendirmek suretiyle multimedya desteği sunmaları açısından Türkiye örneği ile benzerlik arz eden diğer bir husustur.

Harflerin sıralaması açısından baktığımız zaman Mısır örneği, Türkiye örneği ile neredeyse aynı sıralamaya sahiptir. Neredeyse aynı dememizin sebebi, Mısır örneğinde lâmelif gösterilmemiştir ve vâv ile hâ harflerinin yerleri değiştirilmiş şekilde sıralanmıştır.

Suudi Arabistan örneği, Türkiye örneği ile neredeyse aynı sıralamaya sahiptir. Suudi Arabistan örneğinde lâmelif karakteri gösterilmemiştir. Bunun yanı sıra hâ harfinden

sonra hemze gösterilmiş ve hemzeden sonra da en son harf olarak yâ harfi noktasız bir şekilde gösterilmektedir.

Endonezya örneği, Türkiye örneği ile neredeyse aynı sıralamaya sahiptir.. Endonezya örneğinde lâmelif karakteri gösterilmemiş onun yerine kırık hemze gösterilmiştir.

Pakistan örneği, Türkiye örneği ile neredeyse aynı sıralamaya sahiptir. Pakistan örneğinde lâmelif karakteri bulunmamakta fakat hâ harfinden sonra kırık hemze bulunmakta ve hemzeden sonra da yâ harfinin noktasız hali gösterilmektedir.

Özbekistan örneği, Türkiye örneği ile birebir aynı sıralamaya sahiptir.

Burkina Faso örneği, Türkiye örneği ile aynı sıralamaya sahiptir. Bunun yanı sıra Türkiye örneğindeki ek olarak kırık hemze de lâmelif karakterinden sonra gösterilmiştir.

Rusya örneği, Türkiye örneği ile neredeyse aynı sıralamaya sahiptir. Rusya örneğinde lâmelif karakteri bulunmamakta, onun yerine hemze bulunmaktadır.

Bosna Hersek örneği, Türkiye örneği ile neredeyse aynı sıralamaya sahiptir. Bosna Hersek örneğinde lâmelif gösterilmemiştir. En son harf olan yâ harfinden önce vâv ve hâ harflerinin ise yerleri değiştirilmiş olarak gösterilmiştir.

Kuzey Makedonya örneği, Türkiye örneği ile neredeyse aynı sıralamaya sahiptir. Kuzey Makedonya örneğinde, lâmelif lâmelif gösterilmemiştir. En son harf olan yâ harfinden önce vâv ve hâ harflerinin ise yerleri değiştirilmiş olarak gösterilmiştir.

Kalın harflerin renkli olarak gösterilmesi Türkiye'dekine benzer olarak Mısır örneğinde de mevcuttur. Fakat bu duruma diğer cüzlerde rastlayamıyoruz.

4. İNCELENEN ELİFBÂ CÜZLERİNİN AYRIŞTIKLARI YÖNLERİ

İncelemiş olduğumuz elifbâ cüzlerinin birbirlerinden ayrıştıkları (tek kaldıkları) yönlerini de yine tezimizde işlemiş olduğumuz ülke sıralamasını takip ederek burada aktarmaya çalışacağız.

Türkiye’de yaygın olarak kullanılan elifbâ cüzünün diğer örneklerden ayrıştığı noktaları sıralayacak olursak ilk olarak, henüz cüzün başında harfler öğretilirken kalın harflerin kırmızı renkle gösterilmiş ve “Harflerin Bağımsız İsimleri” başlığının altında: “Kırmızı renkli olanlar kalın harflerdir.” notunun verilmiş olmasını söyleyebiliriz. İkinci olarak, her ders için sayfanın alt kısmında Kur’ân’a teşvik edici bir ayetin veya bir hadisin bulunmasını söyleyebiliriz. Üçüncü olarak, üstün harekesiyle alakalı örnek kelimeler gösterilirken, kelimeyi oluşturan harflerin ayrı ayrı açık bir şekilde yazılarak gösterilmiş olması ve bir ok işareti marifetiyle harflerin birleşmiş halinin gösterilmiş olmasını ekleyebiliriz.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkiye’de asar ve çeker olarak ifade edilen uzatma işaretlerinden çeker işaretinin gösterimine sadece Türkiye’deki elifbâ cüzünde rastlamaktayız. Bu noktada da diğer örneklerden ayrıştığı söylenebilir.

Eserde izlenen konu sıralamasına baktığımız zaman ise tedrici, sade ve tamamı Kur’ân’dan örneklerle dolu bir üslup kullanılmış olması Türkiye örneğinin diğer cüzlerden ayrıştığı bir diğer husus olarak değerlendirilebilir.

Konumuz mushafların mukayesesi olmasa da Türkiye’de basılmakta olan mushaflarda bir hemzenin kat’ hemzesi mi yoksa vasl hemzesi mi olduğu yazının resminden anlaşılamamaktadır. Bunu öğrenebilmek için özel hazırlanmış olan ayrı bir tabloya bakmak icap etmektedir. Medine basımı mushaflarda ise kullanılan cezim işaretinin şekli ve kırık hemzenin uzun olarak yazılan elif karakterinin altında veya üstünde yazılması sayesinde bir hemzenin vasl hemzesi mi yoksa kat’ hemze mi olduğu anlaşılmaktadır. Basılmakta olan mushaf dikkate alınarak oluşturulan elifbâ cüzünde cezim işaretinin yazım şekli ve hemzeler konusunda da Türkiye örneği diğer elifbâ cüzlerinden ayrılmaktadır.

Mısır’da yaygın olarak kullanılan cüzün diğer ülke örneklerinden ayrıştığı noktaları sıralayacak olursak ilk olarak, Kur’ânî resim ve imlâî resim başlıklarının açılmış olması ve farklı imlalarda örnek kelimelere yer verilmesi söylenebilir. İkinci olarak, her sayfanın altında küçük izahatlara yer vermesi buna eklenebilir. Üçüncü olarak, “Yazımı müteşâbih olan harfler” ve “Söylenmesi açısından müteşâbih harfler” başlıklarıyla ayrı bir ders

konusuna yer verilmiş olması söylenebilir. Dördüncü olarak, Kur’ân öğretiminin yanı sıra Arapça öğretimine de yer vermiş olması gösterilebilir. Beşinci olarak, şedde ve tenvinin açılımlarının gösterimi, şeddeli kelimelerin şeddesiz hallerinin de gösterimi, esreli şedde, ötreli şedde, tenvinli şedde gibi farklı örneklerin gösteriminin yapılmış olması Mısır örneğini diğer cüzlerden ayıştırmaktadır.

Mısır örneğinde “El-Lâmü’ş-Şemsiyye” adlı konu işlenirken daha önce hiç görmediğimiz bir şekilde harflerin, ashab harfleri ve ahavat harfleri olarak ikiye ayrılması hususu dikkat çekicidir ve cüz bu noktada diğer örneklerden ayrılmaktadır. Son olarak, iklâb oluşan durumlarda küçük mîm harfinin tenvinin üzerinde gösterilmesi açısından Mısır örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır.

Suudi Arabistan örneğinin diğer cüzlerden ayrıştığı noktaları şöyle sıralayabiliriz: İlk olarak tecvidin elifbâ cüzü içinde işlenmiş olması ve harflerin tecvid kuralına göre renklendirilmiş olması cüzü diğerlerinden ayıştırmaktadır. İkinci olarak, harflerin sıfatları açısından renklendirilmiş olması ve şeddeteyn alıştırmalarına yer verilmesi bu cüzün diğer cüzlerden ayrıştığı diğer bir önemli noktadır. Üçüncü olarak, harflerin dizilimi konusunda mahreçlerine göre boğaz harflerinden başlayarak dudaklara doğru gidecek şekilde bir sıralamanın seçilmiş olmasıdır. Dördüncü olarak, eserde, cezim konusu gibi temel bir konu işlenirken tüm harflerin cezimli halinin gösterilmemiş olması onu diğer örneklerden ayırmaktadır. Son olarak da “elif-i sağîra, yâ-i sağîra ve vâv-ı sağîra” adlı konulara temas etmesi Suudi Arabistan örneğini diğer cüzlerden ayıştırmaktadır.

Endonezya örneğinin ayrıştığı noktaları incelediğimizde, 6 ciltlik geniş bir hacme sahip olması bu cüzün diğer cüzlerden ayrıştığı en önemli nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak, henüz ilk kitapta, “Penting” yani “Dikkat” başlığı altında birbirine sesçe yakın ya da benzeyen harfler ile yazıca benzeyen harflere vurgu yapılarak dikkat çekilmesi Endonezya örneğinin diğer cüzlerden ayrıştığı bir diğer noktadır. Üçüncü olarak, harflerin “ا” harfinden “ي” harfine kadar sırasıyla yazımı bittikten sonra “ي” harfinden “ا” harfine doğru tersten de gösterilmiş olunması cüzü diğerlerinden ayıran bir başka husustur. Dördüncü olarak cüzde dikkat çeken, “ج” ve “ح” harfleri art arda geldiklerinde ya da “ت، ن، ي، ب” gibi harflerden sonra gelerek birleştiklerinde üst üste

binmiş gibi okunması zor bir hal almasından dolayı bu hususa ayrı bir sayfada dikkat çekilmesinden bahsedilebilir. Beşinci olarak ise bir kelimedede vakfedildiğinde nasıl okunacağı hususuna yazılı örneklerle yer vermiş olması cüzü diğerlerinden ayırmaktadır. Örnek verilecek olursa, hareke ile biten kelimelerde vakfedildiğinde sükûn üzere durulacağına dair ayrı bir sayfa ayrılmıştır. Bunun yanı sıra, şeddeli nûn harfi ile biten bir kelimedede nasıl durulacağına vurgu yapılmış ve şedde ile biten başka kelimelerdeki vakıflara işaret edecek örneklerle dolu ayrı bir sayfaya yer verilmiştir. Ayrıca, iki üstünlü kırık hemzede nasıl durulacağına dikkat çekecek ayrı bir sayfaya da cüzde yer verilmiştir. Altıncı olarak, medd-i muttasıl ve medd-i munfasıl kuralları oluştuğunda beş hareke miktarı ve medd-i lâzım oluşuğunda ise altı hareke miktarı uzatılması gerektiği bilgilendirmesinin yapılmış olması ile cüz diğerlerinden ayrılmaktadır. Son olarak, teşdîd konusu işlenirken iki hareke miktarı bütün harflere basılması gerektiği bilgilendirmesine yer vermesi açısından ve kalkale harflerine ayrı bir sayfa ayırması açısından Endonezya örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır.

Pakistan örneğinin diğer cüzlerden ayrıştığı noktaları şöyle sıralayabiliriz: Birincisi, eser incelediğimiz cüzler içerisinde, kullanma kılavuzu içeren tek cüzdür. İkincisi, hemzenin farklı hallerinin gösterimi ve yâ harfinin hem noktalı hem de noktasız gösteriminin yapılmış noktasında cüz diğerlerinden ayrılmaktadır. Üçüncüsü, Âl-i İmrân Suresi'nin başındaki hurûf-u mukattaa ayetinden bir sonraki ayete vasl edilirken (geçiş yapılırken) oluşan farklı vecihlere dikkat çeken tek cüz Pakistan örneğidir. Dördüncü olarak, açıklamaların bir tanesinde harflerin öğrencilere sağdan sola okutulmasının yanı sıra soldan sağa doğru da okutulmasının istenmesi cüzü diğerlerinden farklı kılmaktadır. Beşincisi, hemzenin tanımının yapılmış olması ve günneyle ilgili yapılan bilgilendirme açısından Pakistan örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır. Altıncı olarak, iki üstündeki elif ve yâ harflerinin okunmaması gerektiğine dikkat çekmesi açısından da cüz tek kalmaktadır. Yedinci olarak, eğer öğrenci bazı konuları hala kavrayamadıysa önceki derslere geri döndürülmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Sekizinci olarak ise uzatma harfleri işlenirken önceki harfin harekesinin uyumlu olması gerektiği cüzde açıklanmaktadır. Dokuzuncu olarak, lin harfinin bir konu olarak işlenmiş olması, medd-i lâzımın 5 elif miktarı ve medd-i ârızın 3 elif miktarı uzatılması gerektiğinin bildirilmesi

cüzde dikkat çeken başka hususlardır. Onuncu olarak, “Dikkat edilmesi gereken benzer harfler” adında ayrı bir başlık açılmış olması ve bu bölümde çeşitli örneklere yer verilmesi de cüzü diğerlerinden ayırmaktadır. On birinci olarak, harfler, harekeler, cezim ve şedde gibi genel konularda harf sırası birliğinin bulunmaması da dikkat çeken bir diğer husustur. On ikinci olarak, idğâm meal ğunne için görünüşte kural oluşsa da uygulamada istisna olan kelimelere temas edilmiş olması cüzün ayrıştığı bir diğer noktadır. On üçüncü olarak, şedde konusu işlenirken 14 harfin gösterimi ile yetinilmiş olması, şeddeli nûn, şeddeli yâ ve şeddeli râ harflerinde vakfedildiğinde nasıl durulması gerektiği hususlarına dikkat çekmesi açısından da cüz diğer cüzlerden ayrılmaktadır. Son olarak, istiâze ve besmelenin harekeli bir şekilde yazılarak gösterilmiş olması açısından Pakistan örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır.

Özbekistan örneğinin diğer cüzlerden ayrıştığı noktaları inceleyecek olursak, öncelikle tenvinli teşdîd adlı ayrı bir konunun işlenmesi ve burada özellikle hem tenvin almış hem de şeddeli harflerin bulunduğu örnek kelimelerin gösterilmesi bu cüzün diğer cüzlerden ayrıştığı ilk noktadır. İkinci olarak, şeddeli bir kelimenin hem kendisinin hem de açılımının gösterilmiş olmasından dolayı cüz diğer cüzlerden ayrılmaktadır. Üçüncü olarak, hemzenin farklı yazımlarının gösterimi için ayrı bir ders işlenmiş olması da bir başka fark olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak, konuların kademeli olarak yani tedrici olarak işlenmesi açısından Özbekistan örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır.

Burkina Faso örneğinin diğer cüzlerden ayrıştığı noktalara göz atacak olursak ilk olarak, her harfin şeddeli lâmelifin eklenmesi ile gösterilmiş olması dikkat çekmektedir. İkinci olarak, tekerlemeye benzer seslerle örnek kelimelerin oluşturulması cüzü diğerlerinden ayırtmaktadır. Üçüncü olarak ise ebced harfleri ve rakamsal değerlerinin gösterilmiş olması noktasında Burkina Faso örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır.

Rusya örneğinin diğer cüzlerden ayrıştığı noktalara baktığımız vakit, sayfa numaralarının hem (1,2,3,4...) şeklinde hem de (١, ٢, ٣, ٤...) şeklinde gösterilmiş olması ilk dikkat çeken husustur. Konuların sıralaması ise ikinci dikkat çeken husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü olarak ise işlenen konuyla ilgili işaret veya harflerin kırmızı ile renklendirilmesi cüzü diğerlerinden farklı kılan noktalardandır. Dördüncü

olarak, teşdîd konusu işlenirken teşdîdin açılımının verilmiş olması ile şeddeli harflerin kırmızı renkte gösterilmesi noktasında cüz diğer cüzlerden ayrılmaktadır. Beşinci olarak, tenvin konusu işlenirken tenvinin açılımının verilmiş olması ile iki üstün ve zâid hemze ile sadece iki esre ve iki ötrenin kırmızı renkle gösterilmesi hususları da cüzü diğer cüzlerden farklı kılan diğer hususlardır. Altıncı olarak hem şedde hem de tenvin almış kelimelerin ve açılımlarının gösterilmiş olması açısından cüz diğer cüzlerden ayrılmaktadır. Yedinci olarak, kat’ hemzesi, vasl hemzesi, kapalı te ve yuvarlak te konularına ayrıca değinilmiş olması açısından cüz diğerlerinden ayrılmaktadır. Son olarak, hemzenin farklı yazımlarının gösterimi için ayrı bir ders başlığı açılmış olması açısından Rusya örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır.

Bosna Hersek örneğini incelediğimiz zaman, ilk olarak cüzde her sayfada ayrı bir harfin konu olarak işlenmesi üslubu dikkatlerimizi çekmektedir. İkinci olarak, harflerin sıralaması daha önce hiçbir cüzde bu şekilde değildir ve kendine has bir sıralamaya sahiptir. Üçüncüsü, harflerin başta-ortada-sondaki hallerinin dört ayrı sütunda gösteriminin yapılmış olması sadece Bosna Hersek örneğinde rastladığımız bir yöntemdir. Dördüncü olarak, hemze için ayrı bir sayfaya yer ayrılmış olması ve kalın harflerin sayısının 9 olarak verilmesi cüzün diğer cüzlerden ayrıştığı başka birer husustur. Son olarak, zamir olan he harfi esreliyen ve ondan sonra da harekeli yâ harfi bulunduğu durulursa yâ harfinin uzatma harfine dönmesi, zamir olan he harfi ötreliyen ondan sonra da harekeli vâv harfi bulunduğu durulursa vâv harfinin uzatma harfine dönmesi hususlarına dikkat çekilmiş olması açısından Bosna Hersek örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır.

Kuzey Makedonya örneğinin ayrıştığı noktaları ise şöyle sıralayabiliriz: Birincisi, harekeler konusu işlenirken “Sesli Harfler” denilmesi ilk defa karşılaştığımız bir husustur. İkincisi, harflerin harekeli halleri sıralanırken “Be”, “Bu”, “Bi” şeklinde önce üstün, sonra ötre, son olarak da esre almış olarak sıralanması da alışık olmadığımız bir üslup gibi durmaktadır. Üçüncüsü, yazım çalışmasına çok ciddi yer ayrılmış olması açısından Kuzey Makedonya örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır. Dördüncü olarak, “Yuvarlak T ve tenvin sadece kelime sonunda görünür.” şeklinde bir not düşülmüş olması açısından da cüz diğerlerinden ayrılmaktadır. Beşinci olarak, bir dipnotta: “Fark et! Bir kelimede iki

üstünlü tenvin varsa o kelimeye okunmayan elif eklenir. Bu kuralın istisnası “Yuvarlak T” ile biten kelimelerdir.” yazılmış olması bir başka husustur. Altıncı olarak, (٢) harfinin kalın okunması gerektiğinin söylenmesi açısından cüz tek kalmaktadır. Yedinci olarak, sükûnla alakalı: “Sükûn, kelimenin başına gelemmez, ancak ortasına ve sonuna gelebilir.” şeklindeki uyarıya yer vermesi açısından ve teşdîdle alakalı olarak da: “Teşdîd, harflerin üzerinde görünen küçük bir işarettir. Bulunduğu harfi iki katına çıkarır, yani iki özdeş harfin olduğunu gösterir; birincisi sükûn ile ve ikincisi de üç sesli harften herhangi biriyle.” şeklindeki izahatlere yer vermesi açısından cüz diğer cüzlerden ayrılmaktadır. Son olarak, hemzenin farklı yazımlarının gösterimine yer vermesi açısından ve kendine has Latince transkripsiyonların bulunması açısından Kuzey Makedonya örneği diğer cüzlerden ayrılmaktadır.

5. DEĞERLENDİRME VE TEKLİFLER

Kur'ân öğretimi denilince dört başı mamur bir öğretimden bahsedeceksek eğer bunun birinci aşamasını Kur'ân'ın tecvidsiz de olsa doğru biçimde seslendirilerek okunması oluşturur ve bu elifbâ cüzü ile elde edilir. Tecvidsiz olarak desek de elifbâ cüzlerinde uzatma harfleri dolayısıyla medd-i tabii, zamir, lafzatullah, idğâm-ı şemsiyye ve izhar-ı kameriyye gibi bazı tecvid kuralları isimleri söylenmeden ve detaylı bilgi verilmeden mecburen öğretilmektedir. İkinci aşamasında ise tecvid kurallarının da öğretilmesiyle beraber Kur'ân'ın tecvidli bir şekilde okunması gelir. Biz burada sadece Asım kıraatinin Hafs rivayetini esas alarak ve Türkiye'de basılmakta olan mushafların hattını dikkate alarak geçmişten günümüze kadar aktarılagelen bilgi ve tecrübe birikimine küçük bir katkı kabilinden bir model sunmaya çalışacağız. Büyük oranda DİB'in basmakta olduğu ve yukarıda incelemeye çalıştığımız elifbâ cüzünden istifade ettiğimizi belirtmek isteriz. Diğer ülkelerde de öğretim esnasında öğreticilerin karşılaştığı problemler ve öğrencilerin nelerde zorlandığı tespit edilmeye çalışılıp elifbâ kitaplarında geliştirmelere gidileceği hususu konuyla ilgilenen araştırmacılara duyurulur.

Elifbâ ile Kur'ân öğretim, çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Temel konular ve bunlara ek olarak belli sıklıkla alıştırmalar bu işin temelini teşkil eder diyebiliriz. Bu aşamaları şöyle sıralayabiliriz:

1-Harflerin bağımsız isimlerinin öğretimi (Hurûf-u mukattaaların okunmasını sağlayacaktır.) Harflerin bağımsız isimleri derken hecâ harfleri olarak da adlandırılan ve hiçbir hareke almadığı halde bir ismi olan harfleri kastetmekteyiz. (Bu derste kalın harflere ve peltek harflere muhakkak temas edilmelidir. Hatta “ج” harfine de temas edilebilir.)¹⁴¹

¹⁴¹ **Not:** Burada harfler öğretilirken öğrenciler harfleri sırasıyla ezberleyebildikleri için karışık olarak sorulduğunda okuyamayabiliyorlar. Bunun önüne geçebilmek ve öğretimi tam olarak gerçekleştirebilmek için tüm sayfayı kaplayacak ama sayfadaki harflerin bulunduğu kutucuk büyüklüğünde bir boşluk olacak şekilde kesilmiş olan bir kâğıttan ya da kartondan faydalanılabilir. Bu boşluk rastgele harfler üzerinde gezdirilerek öğrencinin bir harfi tek başına gördüğünde de okuması için alıştırmalar yaptırılabilir. Öğrencinin öğrendiğinden emin olunan harfler artık sorulmamaya çalışılır ve onların yerine artık tam öğrenemediği harflere yoğunlaşılır ve böylece tüm harfleri bellemesi sağlanabilir.

2-Harekelerin öğretimi (Hükmürrânın hareketlerle ilgili kısmı öğretilir. Kalın harflerin tamamı ve râ harfinin de üstünlü ve ötreli halleri renklendirilebilir.)

Üstün-Esre-Ötre İşaretleri ve Seslendirilmeleri (Bu hususta Kur'ân'daki seslendirmelerin Türkçe'den bir miktar farklı olduğuna dikkat çekilir.)

3-Harflerin başta, ortada ve sondaki durumlarına göre şekillerinin öğretimi (Kendisinden sonraki harfle birleşmeyen harfler burada öğretilir ve birleşmeyen harften sonra gelen harfin resminin harflerin baştaki hali veya tamamen bağımsız halindeki resmi ile yazılacağına dikkat çekilir. Birleşmeyen harfler öğretilirken Türkçe el yazısındaki Büyük F ve T gibi harflerin de birleşmediği örnek olarak verilebilir.) (Birbirine benzerlik gösteren harflere temas edilerek karıştırmaların önüne geçilir.)

4- Harekelerle ilgili alıştırmalar (Kendisinden sonraki harfle birleşmeyen harflere tekrar temas edilir.)

5- Harflerin cezimli okunuşlarının öğretimi (Kalkaleye ve hükmürrânın cezimli haline temas edilir.)

6-Cezimle alakalı tamamı Kur'ân'dan seçilmiş alıştırmalar (Bu konu doğal olarak daha önceki konuların tamamını içermektedir.) (Alıştırmalar esnasında kalkalenin uygulanmasına ve hükmürrânın uygulanmasına dikkat edilir.)

7-Uzatma harflerinin öğretimi

8-Uzatma harfleriyle ilgili alıştırmalar

9- Harflerin şeddeli okunuşlarının öğretimi (Ğunne öğretilir. Şeddeli mîm ve şeddeli nûn harflerinin tutularak okunması sağlanır.)

10-Şedde ile alakalı alıştırmalar (Alıştırmalarda şeddeli mîm ve nûn harflerinin her yerde tutulması sağlanır.)

11-Tenvinin öğretimi (İki Üstün, İki Esre, İki Ötre)

12- Asar ve çeker konularının öğretimi

13-Vâv ve yâ şeklinde yazılan elifin öğretimi

14- Zamirin öğretimi

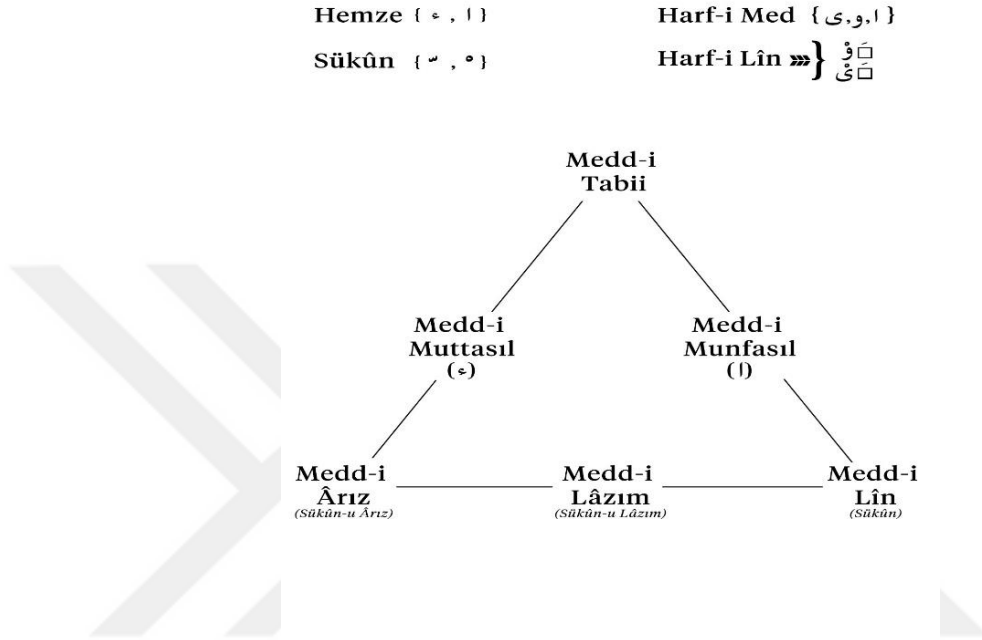
15-El Takısı (Şemsî ve kamerî harfler, izhâr-ı kameriyye ve idğâm-ı şemsiyye öğretilir.)

16-Yazıldığı halde okunmayan harfler (Elif, elif-lâm, vasl hemzesi, uzatma harfleri)

17-Lafzatullah, mukattaa harflerinin uzatılarak okunuşu ve 4 med uzatma işareti, med ve kasr işaretleri

Bu aşamalar tamamlandıktan sonra öğrencimiz tecvid konularından medlerin tamamını dört elif miktarı çekecek şekilde, hükmürrâyı neredeyse tamamen, kalkaleyi, ğunneyi, zamiri, asar ve çekerî, idğâm-ı şemsiyyeyi, izhar-ı kameriyyeyi, lafzatullahı ise tamamen öğrenmiş olacaktır. Bundan sonra sırada Kur'ân okuma alıştırmaları gelmektedir. Fâtîha Suresi'nden başlayıp Bakara Suresi'nden devam etmek suretiyle öğrenciye bildikleri tatbik ettirilir. 2-3 sayfa ilerleme kaydedildikten sonra da yavaş yavaş tecvid kuralları şu 3 bölüm halinde öğretilmeye başlanır. Birinci kısım olarak medler, ikinci kısım olarak sâkin nûnun halleri, üçüncü kısımda ise sâkin mîmin halleri ve geriye kalan kurallar belli bir sırada öğretilir. Genel prensip olarak günlük bir taneden fazla kural öğretilmemelidir. Üç kısımdan oluşturduğumuz kurallar öğretilirken şöyle bir yöntem izlenebilir. Birinci kısımda 6 adet med kuralları ayrı günlerde teker teker öğretilir ve her bir konu işlendikten sonra sayfada o kuralın bulunduğu kelimelerin öğrenci tarafından bulunması istenir ve birlikte analiz yapılır. Birinci gün Medd-i Tabii, ikinci gün Medd-i Muttasıl, üçüncü gün Medd-i Munfasıl, dördüncü gün Medd-i Ârız, beşinci gün Medd-i Lâzım ve altıncı gün de Medd-i Lîn. Burada öğrenilen konuların pekiştirilebilmesi için ikinci konu işlendikten sonra ikinci konu ile birlikte birinci konu ile ilgili kelimelerin de incelenmesi, üçüncü konu işlendikten sonra hem üç hem iki hem de birinci konu ile ilgili kelimelerin de incelenmesi çok faydalı olacaktır. Bu metod tüm med kuralları pekişene kadar devam ettirilir. Tamamı oturmadan da ikinci kısım olan sâkin nûnun halleri ve sâkin mîmin hallerine geçilmez. Son olarak med kuralları pekiştikten sonra bizim oluşturmuş olduğumuz Resim 167'deki gibi bir üçgen çizilir ve kurallara ait ipuçları ile kuralların isimleri uygun yerlere yazılarak öğrencinin bu kuralları akılda kalıcı bir şekilde öğrenmesi

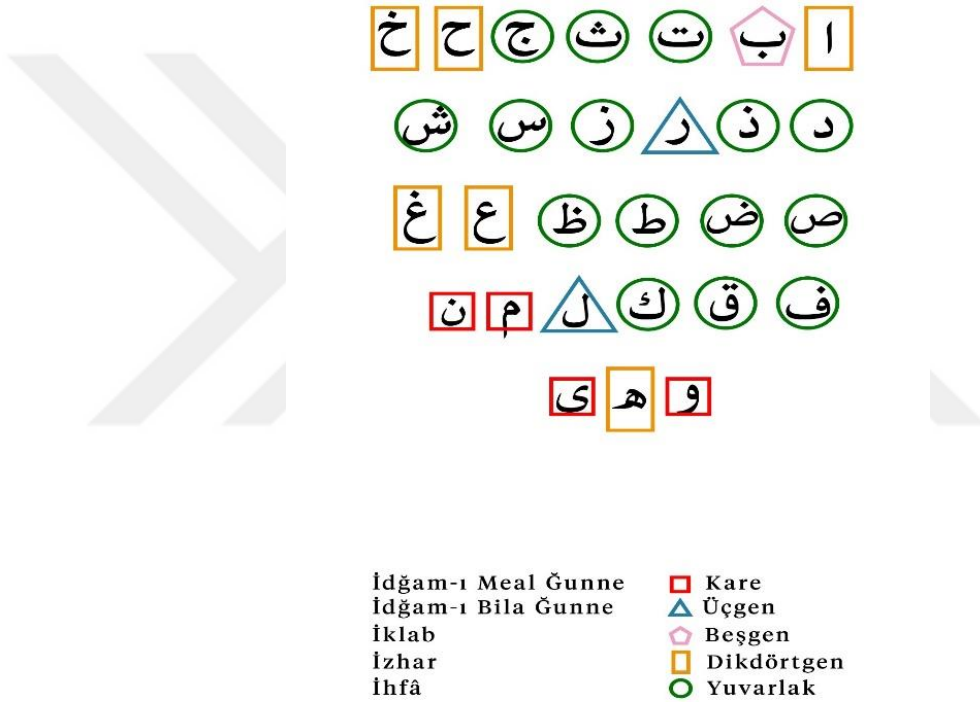
sağlanır. Bu aşama da bittikten sonra ikinci kısım olan sâkin nûnun hallerine geçiş yapılabilir.

RESİM 166 Med (Uzatma) Kurallarının Özet Şeması

Sâkin nûnun halleri anlatılırken öğrenciye her sâkin nûn ve tenviden sonra muhakkak bir kuralın var olduğu bildirilmelidir. Bu kuralların toplamda 5 tane olduğu ve her bir kuralın farklı sayıdaki harfleri paylaştıkları vurgulanır. Daha sonra sırasıyla idğâm-ı meal ğunne (و , ن , م , ي) (4 harf), idğâm-ı bilâ ğunne (ر , ل) (2 harf), iklâb (ب) (1 harf), izhâr (ه , غ , ع , خ , ج , ا) (6 harf) ve ihfâ (Geriye kalan harflerin tamamı = 15 harf) (ت , ث , ج , د , ذ , ز , س , ش , ص , ض , ط , ظ , ف , ق , ك) kuralları öğretilir. Burada da medlerde olduğu gibi öğrenilen konuların pekiştirilebilmesi için ikinci konu işlendikten sonra ikinci konu ile birlikte birinci konu ile ilgili kelimelerin de incelenmesi, üçüncü konu işlendikten sonra hem üç hem iki hem de birinci konu ile ilgili kelimelerin de incelenmesi sağlanır. Bu metod tüm sâkin nûnla ilgili kurallar pekişene kadar devam ettirilir. Tamamı oturmadan da üçüncü kısma geçilmez. Son olarak sâkin nûnla alakalı kurallar pekiştikten

sonra bizim oluşturmuş olduğumuz Resim 168'deki gibi bütün harfler eliften başlamak üzere yâ harfine kadar yazılır ve idğâm-ı meal ğunne harfleri kare içine, idğâm-ı bilâ ğunne harfleri üçgen içine, iklâb harfi beşgen içine, izhâr harfleri dikdörtgen içine ve ihfâ harfleri de yuvarlak içine aldırılarak bulmaca çözer gibi eğlenceli ve akılda kalıcı bir şekilde öğretim sağlanmış olur kanaatindeyiz. Bu aşama da bittikten sonra müteferrik konular olarak adlandırılan son kısma geçiş yapılabilir.

RESİM 167 Tenvin ve Sâkin Nûn ile Alakalı Kuralların Özet Şeması

Son kısımda konu sıralaması şu şekildedir: Sâkin mîmin halleri (İdğâm-ı misleyn meal ğunne, ihfâ-i şefevî, izhâr-ı şefevî), idğâm-ı misleyn (İdğâm-ı misleyn meal ğunne ve İdğâm-ı misleyn bilâ ğunne), idğâm-ı mutekâribeyn, idğâm-ı mütecâniseyn, idğâm-ı şemsiyye, izhâr-ı kameriyye, kalkale, zamir, lafzatullah, hükmürrâ, az sayıda bulunan bazı kurallar (Sekte, teshil, işmâm, imâle), bazı kelimelerin altında bulunan harf veya kelimeler (sîn harfi, nûn harfî, med ve kasr kelimeleri) ve son olarak vakıf işaretleri.

İdğâm-ı mütecâniseyn ve idğâm-ı mutekâribeyn kuralları öğretilirken kolaylık olacağını düşündüğümüz şu hususları aktarmak faydalı olacaktır düşüncesindeyiz. Bu iki

kural Kur’ân’da az bulunduğu için unutulabilmektedir. Bunun önüne geçmek için her iki kural da öğretildikten sonra hem yazılı hem de sözlü biçimde şu tekerlemeye benzeyen ifadelerden istifade edilebilir. Böylece akılda kalıcılık sağlanmaya çalışılır. İfade şöyledir:

GaKLaRsa müteKAribeyn - BoMlarsa mütecâniseyn

Kelimelerdeki büyük ve küçük harfler kasıtlı olarak bu şekilde gösterilmiştir. Gâf harfinin -ki ifadede büyük “G” harfi ile gösterildi- kef harfine -ki ifadede büyük “K” harfi ile gösterildi- ve lâm harfinin -ki ifadede büyük “L” harfi ile gösterildi- râ harfine -ki ifadede büyük “R” harfi ile gösterildi- uğraması gibi özetlenebilir. Çünkü bilindiği üzere (ق) harfinin (ك) harfine uğraması (Çünkü diğer türlüsüne Kur’ân’da örnek bulunmamaktadır.) ve (ل) harfinin de (ر) harfine uğraması sonucunda (Çünkü böyle bir şart vardır.) idğâm-ı mütekâribeyn oluşmaktadır. Mütekâribeyn kelimesindeki “KA” hecesinin büyük yazılmasının sebebi de ses uyumu ile akılda kalacağı fikridir.

İdğâm-ı mütecâniseyn için “BoM” ifadesinin kullanılma sebebi de kural gereği (ب) harfinin (م) harfine uğramasıyla (Bu şarttır. Aksi taktirde ihfâ-i şefevî kuralı oluşmuş olurdu.) kuralın oluşacağı bilgisidir.

Not: İdğâm-ı mütecâniseyn öğretilirken 3 grup harften bahsedilir. Bunlar aşağıdaki gibidir.

1-) ب-م (Burada bâ sâkin olmalıdır)

2-) ت-د-ط (Bu harfler birbirlerine uğrayabilirler)

3-) ث-ذ-ظ (Bu harfler birbirlerine uğrayabilirler)

Dikkat edilirse (ب) harfi tek noktalıdır ve bir nokta artırılırsa (ت) harfi oluşmaktadır diye düşünülebilir. “BoM” hecesi sayesinde birinci grup öğrenilirse bir nokta artırılarak (ت) harfine ulaşılabileceği öğrenciye anlatılır ve ona ses olarak benzeyen (ط-د) harfleri de hatırlanacaktır diye düşünüyoruz. Son olarak üçüncü gruptaki harflere ulaşmak için ikinci gruptaki harflerin hepsinin noktalarının birer tane artırılacağı anlatılır. Böylece akılda kalıcı bir şekilde bu kuralın da öğretimi sağlanmış olur kanaatini taşıyoruz.

Bu tecvid kurallarının öğretimi de bittikten sonra bir kelimedede nasıl vakıf ve ibtidâ yapılacağı öğretilmelidir. Bu konuyu maddeler halinde şöyle özetleyebiliriz:

1-Harekeli bir harfte durulduğunda (üstün, esre, ötre) cezimli durulacağı,

2-Tenvinli bir harfte durulduğunda; iki esre ve iki ötre de cezimli durulacağı, iki üstünde ise tenvinde bulunan nûn sesinin düşüp üstün sesinin 1 elif miktarı uzatılarak durulacağı,

3-Şeddeli bir harfte şeddenin gösterilerek ama sonunda yine cezimli durulacağı,

4-Cezimli bir harfte yine cezimli olarak durulacağı,

5-Hemze ile biten bir harfte nasıl bir sesle durulacağı ve iki üstünlü hemze üzerinde durulacağı zaman 1 elif miktarı uzatılarak durulacağı,

6-Uzatma harfi ile biten bir kelimedede yine 1 elif miktarı uzatılarak durulacağı,

7-Zamir (◌) ile biten bir kelimedede cezimli durulacağı,

8-Öncesinde ötreli bir harf bulunan vâv harfinde ve öncesinde esre harekesi bulunan bir yâ harfinde durulacağı zaman bu vâv ve yâ harflerinin uzatma harfine dönüşeceği ve 1 elif miktarı uzatılarak durulacağı,

9-Tâ-i marbûta olarak adlandırılan yuvarlak tâ harfinde (◌) cezimli bir hâ (◌) sesi ile durulacağı hususlarının öğretilmesi ile vakıf etme hususları öğretilmiş olur.

Faydalı olacağını değerlendirdiğimiz bir başka husus da Arapça bilmeyen öğrencilere küçük bir-iki taktik öğretildiğinde öğrenci Arapça bilmeseyse bile en azından kelimeleri bölerek okumayacak ve anlam açısından fahiş hatalara sebebiyet vermeyecektir. Kısaca kırık hemze diye tabir ettiğimiz (◌) harfin bir kelimenin ancak ortasında veya sonunda bulunabileceği bilgisi verilirse öğrenci bu harften yeni bir kelimeye başlıyormuş gibi okumayacak, aksine ait olduğu kelimeyi bütün olarak okuyacaktır. Diğer bir husus tenvinlerin ancak kelime sonunda bulunduğu bilgisinin öğretilmesidir. Yine bu bilgi verilirse kelimeler ortasından kesilmemiş ve bütün olarak okunmuş olacaktır. Diğer bir husus da lâmu't-ta'rif diye adlandırdığımız “el takıları”nın kelimenin başında olabileceği hususudur. “el takısı” ile devamındaki harfin ayrılmaması

gerektiği ve bütün olarak okunması gerektiğinin öğretilmesidir. Son olarak birleşmeyen harflerin öğretilmesinin sağlayacağı faydaya işaret edip bu bahsi de sonlandıralım. Bilindiği üzere Kur’ân hattında 6 tane harf vardır ki bunlar kendilerinden önceki harflere birleşebildiği halde, kendilerinden sonra gelen hiçbir harfle birleşmez ve ayrı yazılırlar. Bu harfler “elif, dâl, zâl, râ, zây ve vâv” (ا، د، ذ، ر، ز، و) harfleridir. Bu harflerin birleşmediklerinin öğretilmesinin yanında geriye kalan tüm harflerin böyle bir durumlarının olmadığı, dolayısıyla da kendilerinden sonra gelen herhangi bir harfe birleşebilecekleri aktarılmalıdır. Bu hususun konumuzla alakalı kısmına gelecek olursak; eğer bir harf sonraki harf ile birleşebilen bir harf olduğu halde birleşmemiş ve ayrı yazılmışsa bu bize orada kelimenin bittiğini ve yeni bir kelimenin başladığını göstermiş olur. Dolayısıyla birleşebileceği halde bir harf ayrı yazılmışsa o harf o kelimenin son harfidir demektir. İşte bu bilginin de öğrenciye öğretilmesi ile beraber yüzde doksan veya doksan beş öğrencimiz hiç Arapça bilmeseyse bile bu taktikler sayesinde Kur’ân okurken kelimelerin nerede başlayıp nerede bittiğini anlayabilecek ve en azından kelimeleri bölerek okuma hatasından kurtulmuş olacaktır diye değerlendiriyoruz.

Böylece gerçek manada dört başı mamur bir Kur’ân öğretimi gerçekleştirilmiş olur ve öğrencimiz Kur’ân-ı Kerîm’i kâmilten tecvidli bir şekilde okuyabilir diye düşünmekteyiz.

Öğretilmesi gerekli bu hususlardan bazıları Kur’ân okumaya başladıktan sonra yani Kur’ân sayfalarında alıştırma yapılrken de verilebilir. Bu noktada öğrencinin durumuna göre hareket etmekte fayda olacağı düşüncesindeyiz. Elifbâ cüzünde fazla oyalanmak istemeyen ve yaşı buna müsait olan öğrenciler için bu şekilde farklı bir yöntem de tercih edilebilir.

Harflerin sıfatlarının öğretilmesi ile ilgili de bu konunun çok ayrıntılı olduğunu, elifbâ kitaplarında bu tür detaylara gerek olmadığını ve esas olanın Fem-i Muhsin olan bir hocanın ağızından harflerin seslerinin öğrenilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Eğer hatalı okuyan bir öğrenci olursa onun hatasını düzeltirken o harfin sıfatından bahsedilebilir kanaatindeyiz.

SONUÇ

İslam dininin birincil kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed (sas) zamanından başlanarak yazıya geçirilmiştir. Zaman içerisinde de Müslümanlar tarafından hat sanatı ile yazısı geliştirilmiş ve güzelleştirilmiş, sayfaları tezhip sanatı ile özenerek süslenmiş, cilt sanatı ile dışına hem estetik bir görünüm kazandırılmış hem de içinde ayetlerin yazılmış olduğu sayfaları koruma altına alınmıştır. Bunların yanı sıra Kur'ân, kıraati yönüyle de önemsenmiştir ve ilk Müslümanlar'ın yaptığı gibi sonraki Müslümanlar tarafından da tilavetine ve ezberlenmesine çok büyük ehemmiyet verilmiştir. Böylece hem satırlarda hem de sadırlarda muhafazası için çok ciddi gayretler harcanmıştır.

Kur'ân'la ilgili en önemli sahalardan birisi de onun aslına ve usulüne uygun olarak kıraat edilmesidir. İslâm'ın ilk zamanlarında Müslümanlar'ın sayısı az iken ve yazı günümüzdeki kadar gelişmemiş iken kıraatin aktarımı daha çok şifahi olarak gerçekleşmekteydi. Yazının gelişmesi ve Müslümanlar'ın sayısının artması ile birlikte Kur'ân'ın yazılmış halinden (mushaftan) okunması daha fazla yaygınlaştı. Günümüzde ise kıraat, İslam dünyasının büyük çoğunluğunda basılı haldeki ya da dijital ortamdaki mushaflardan okunarak gerçekleştirilmekte ve ezber çalışması da bu materyallerden yapılmaktadır.

Kur'ân öğretimi denilince akla ilk olarak elifbâ cüzleri gelmektedir. Çünkü Kur'ân Arapça olarak yazıldığından okunabilmesi için de önce onun alfabesinin öğrenilmesi ve bu alfabeyle ait özel işaretlerin öğrenilmesi icap etmektedir. Bu öğretimi gerçekleştirmek için tarihi süreç içinde ortaya çıkan ve geliştirilen elifbâ cüzlerinin önemi yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kimi İslam Ülkeleri Arap Alfabeti'nden farklı bir alfabe kullandıkları için Kur'ân okuyabilmek için ikinci bir alfabe olan Arap Alfabeti'ni öğrenebilmek için elifbâ cüzlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Kimi İslam Ülkeleri'nde ise -zaten dilleri Arapça olduğu için- tek bir alfabe öğrenmek onlara yetmektedir. Bu durum da elifbâ cüzlerinin üslubunu ve içeriğini etkilemektedir. Anadilleri Arapça olan toplumların kullandıkları elifbâ cüzlerinde, Kur'ân öğretimi kaygısının yanı sıra Arapça dilini öğretme kaygısının da var olması, incelenen cüzlerin içeriğinden anlaşılmaktadır. Bu kaygının Kur'ân öğretimi

açısından verimliliği nasıl etkilediği saha çalışması yapılarak incelenmelidir. Ortaya çıkacak sonuca göre eğer verimliliği olumsuz etkiliyorsa bu uygulamadan vazgeçilmeli; eğer verimliliği olumlu etkiliyorsa da bu uygulamaya devam edilmeli hatta mümkünse bu yöntem daha da geliştirilmelidir.

Zaman içerisinde ortaya çıkan elifbâ cüzleri, ülkelere göre farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılığın en temel sebebi ülkelerde kullanılan mushafların imla farklılığıdır. Türkiye’de kullandığımız mushaf hattı ile Medine basımı mushaf hattı arasında bazı farklar bulunmaktadır. Örneğin, cezim işareti, çeker işareti gibi bazı işaretler farklı şekilde gösterilmekte ve bu da elifbâ cüzlerine yansımaktadır. Dolayısıyla Medine mushafını baz alarak hazırlanmış bir elifbâ cüzü ile Türkiye’de öğretim yapılmaya çalışılsa ya da tam tersi Türkiye’deki mushaf yazısını baz alarak hazırlanmış bir elifbâ cüzü ile başka bir ülkede öğretim yapılmaya çalışılsa bu durum, bazı sorunlara yol açacaktır. Öğrenci ya ülkesindeki mushafı okuyamayacak ya da öğrenim gördüğü elifbâ cüzünün baz alınarak yazıldığı mushafa ihtiyaç duyacaktır.

Elifbâ cüzlerindeki farklılıkların bir diğer sebebi de o ülkede kullanılan dil ve alfabedir. Arapça’da var olan bazı sesler başka milletlerin dillerinde mevcut değildir. Bu durum bazı elifbâ cüzlerinde Latince transkripsiyonların kullanılmasına ve harfleri öğretirken farklı sıralamaların kullanılmasına yol açmaktadır.

Elifbâ cüzlerinde kullanılan örneklerin miktarı, çeşitliliği ve işleniş tarzı da ülkelere göre farklılık arz etmektedir. Bunun temel nedeni ise cüzün kullanılmış olduğu ülkedeki Kur’ân eğitime başlama yaşıdır. Kimi ülkelerde 3-4 yaş gibi çok erken dönemde Kur’ân öğretime başlanmaktadır. Bu sebeple çok basitten başlanarak zora doğru gidilen bir üslup tercih edilmiş ve fazlaca örneğe yer verildiği için de elifbâ cüzünün hacmi büyük olmuştur. Kimi ülkelerde ise 6-7 yaşlarında veya daha ileri yaşlarda öğretime başlandığı için daha küçük hacimli elifbâlar ortaya çıkmıştır.

Bir elifbâ cüzünde temel olarak öğretilmesi beklenen hususlar: Harfler, harekeler, cezim, şedde, uzatma harfleri ve tenvidir. Bunlar Kur’ân yazısının olmazsa olmazlarıdır ve bunlar öğretilmediğinde okuma eksik kalacaktır. Bunların dışında kalan hususlar ise daha çok tecvidle alakalı hususlardır. Tecvidi bir bina olarak düşünürsek, elifbâ cüzünde

temel olarak öğretilmesi beklenen hususlar olarak saydığımız konular bu binanın malzemelerini oluşturmaktadır. Bu malzemeler sayesinde tecvid binası inşa edilebilir.

Öğretimin iyi ve doğru bir şekilde gerçekleşmesi için her yönüyle mükemmel bir elifbâ cüzü oluşturulsa bile bu tek başına yeterli olmayacaktır. Her işte olduğu gibi Kur'ân öğretiminde de işin ehline başvurmak kişiyi en doğru sonuca götürecek olan yegâne husustur. Kur'ân öğretiminde işin ehli demek Fem-i Muhsin bir hoca demektir. Dolayısıyla ideal bir elifbâ cüzünü etkili öğretecek ağız düzgün bir hocadan ders alınması olmazsa olmazdır.

Öğrencinin konuları kavramasını kolaylaştıracak tekniklerin ve örneklerin kullanıldığı bir elifbâ cüzü şüphesiz hem öğrencinin hem de öğreticinin işini kolaylaştıracaktır. Ayrıca, böyle bir elifbâ cüzü, ikinci bir alfabe olarak Kur'ân alfabesini öğrenen milletler göz önüne alındığında bu milletlere mensup öğrencilerin gözünün korkmasının ve önyargılara sahip olmasının önüne geçilmesini sağlayabilir. Bu açıdan baktığımızda ideal bir elifbâ cüzünün ne denli önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

- Abdülbaki, Muhammed Fuad. *El-Mu'cemül-Müfehres Li-Elfâzil-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dârül-Ma'rife, 2012.
- Altıkulaç, Tayyar. *Günümüze Ulaşan Mesahif-i Kadîme İlk Mushaflar Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Baskı., 2022.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur'an-ı Kerîm Meâli*. çev. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Aynur, Hatice Şahin. "*Kur'an Hıfzı*" *Geleneği Ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. Baskı., 2015.
- Birişik, Abdülhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Baskı., 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi 'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Ebû Amr ed-Dânî. *El-Muhkem fi Naktil-Mesahif*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshak en-Nedîm. *el-Fihrist*. thk. Ramazan Şeşen. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı., 2019.
- El-Hamed, Gânim Kaddûrî. *Muhtasar Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*. çev. Mücella Hacımısıroğlu. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakıfı Yayınları, 2021.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2009.
- Es-Sabuni, Muhammed Ali. *Et Tıbyan Tercümesi*. çev. Yaşar Güngör. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2015.
- Faruk Salman, Nafiz Yılmaz, Nihat Morgül. *Tecvidli Kur'an-ı Kerim Elif-Bâ'sı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 15. Baskı., 2020.
- H. As'ad Humam. *Buku Iqro'*. 6 Cilt. Yogyakarta: Balai Litbang LPTQ Nasional, 2000.
- Hakkânî, Nur Muhammed. *el-Kâidetü'n-Nûrâniyye*. Cidde: Furqan Group For Education and IT, 17. Baskı., 2019.
- Hamidullah, Muhammed. *Kur'an Tarihi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, ts.
- İbrahim Softić. *Sufara*. Saraybosna: el-Kalem, 2021.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakıfı Yayınları, 24. Baskı., 2013.
- Kolektif (M. Atilla Akdemir). *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı., 2015.
- M. M. el-A'zamî. *Vahyedilişinden Derlenişine Kur'an Tarihi*. çev. Ömer Türker, Fatih Serenli. İstanbul: İz Yayıncılık, 4. Baskı., 2018.
- Maksudi, Ahmed Hâdi. *Muallimu Sâni*. Elmetevsk: Ai Media Yayınevi, 2010.
- Maqsudiy, Ahmad Hodi. *Muallim Soniy*. Kazan: Ligo-Tipografi Yayınevi, 14. Baskı., 1917.
- Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânûsü'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı., 2013.
- Osman Abazi, Jusuf Kastrati. *Abetarja Kuranore*. Prishtinë: Elite IT Group, 2017.

- Önen, Hacı. *Kur'an Tarihi*. Diyarbakır: Bend Kitap Yayınları, Birinci Baskı., 2022.
- Pakdil, Kurra Hafız Ramazan. *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakıfı Yayınları, 24. Baskı., 2024.
- Rahimehullah, Nur Muhammed. *El-Kâidetü'n-Nûr*. Mekke: el-Mektebetü'l-İmdadiyye, 2. Baskı., 2000.
- Saeed, Abdulmecid Tarık el-. *Nûru'l-Beyân Lita'lîmi'l-Kırâati ve Tertîli'l-Kur'ân*. Kahire: el-Tab'atü'l-Asliyye, 2024.
- Sarı, Mehmet Ali. *Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakıfı Yayınları, 2020.
- Şenbevî, Muhammed Nur Rahim Abdulkerim el-. *el-Kâidetü'l-Bağdâdiyye*, ts.
- Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvid İstılahları*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakıfı Yayınları, 5. Baskı., 2020.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *Sünenü't-Tirmizi*. Lübnan Beyrut: Risale yayınları, 1440.
- Tuğral, Rahim. *Anahatlarıyla Kuran Tecvidi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakıfı Yayınları, 2009.
- Yılmaz, Faruk Salman, Hasan Özarslan, Nazif. *Anadolu İmam Hatip Lisesi KUR'ÂN-I KERİM 9*. Ankara: MEB, 2024.
- Yılmaz, Nazif. *Kur'ân-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?* İstanbul: Dem Yayınları, 2016.
- Zernûcî, İmam Burhâneddin. *Ta'lîmü'l Müteallim Tercümesi ve Arapçası*. çev. Mustafa Köseoğlu. İstanbul: Kitap Kalbi Yayıncılık, 2022.
- Zürkani, Muhammed Abdülazim. *Kuran İlimleri Menahilül İrfan Tercümesi*. çev. Halil Aldemir, Ramazan Şahan. 2 Cilt. İstanbul: Beka Yayınları, 2015.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

- Ayar, Hatice. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kur'an öğretim materyali olarak elifbâlar (1824-1928) / Elifbâ used for teach Quran from Ottoman until The Republic period (1824-1928)*. İstanbul Üniversitesi, Thesis, 2019.
- Aydınlı, Abdullah. "Arz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/438. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Aydınlı, Abdullah. "Semâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/457-458. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bakırcı, Fetullah. *Kur'ân Kıraatinde Fem-i Muhsin Kavramı*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Thesis, 2020.
- Coşkun, Muhammed. *Mushaf Basımına Yansıyan Yönüyle Secâvendî'nin Vakf Sisteminin Yeniden Okunması Eleştiriler - Teklifler*. Marmara Üniversitesi, 2018.
- Çakır, Hamza vd. "Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)".
- Çelebi, İlyas. "Rüya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/306-309. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çetin, Nihad M. "Arap (Yazı)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/276-309. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Durmuş, İsmail. "Harf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/158-163. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

- Engin, Gizem - Uygun, Selçuk. “Osmanlı’dan Günümüze Okuma Yazma Öğretimi”. *Firat University Journal of Social Sciences* 21/1 (01 Mart 2011), 0-0.
- Ertem, Rekin. “Elifbâ (Alfabenin Tarihçesi)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/39-44. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Fayda, Mustafa. “Muhammed (Hayatı)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/408-423. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Fayda, Mustafa. “Ömer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/44-51. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Işık, Emin. “Alak Süresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/333-334. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Jamjuri, Asep Nurhalim. *Endonezya’nın İslamlaşma Süreci (Başlangıcından XIII. Asrın Sonuna Kadar)*. İstanbul Üniversitesi, Thesis, 2018.
- Kahraman, Ferruh. “Arap Harflerinin Kökeni: Kur’ân’da Alfabeye Kaynaklık Eden Kelimelerin Tahlili”. *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* XXI/52 (2021), 1-28.
- Karaca, Reha. *Latin ve Non Latin Alfabelerin tipografik olarak incelenmesi / Typographical of Latin and Non Latin Alphabet analysis*. İstanbul Arel Üniversitesi, Thesis, 2014.
- Kırca, Celal. “İbn Ya‘mer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/447-448. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Maşalı, Mehmet Emin. “Mushaf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/242-248. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Mazlum, Hakan. “Tipografinin Gelişim Süreci Ve Baskı Tekniği Bakımından Ortaya Çıkışı”. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal* 4/11 (01 Ocak 2018), 399-409. <https://doi.org/10.31576/smryj.63>
- Okumuş, Mesut. “Kur’ân İmlâsının Gelişim Süreci Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/17 (01 Haziran 2010), 5-37.
- Öge, Ali - Üren, Halil İbrahim. “Âyet Sayılarındaki İhtilafların Sûrelere Göre Tespiti = Identifying Disputes About the Number of the Quranic Verses According to Surahs”. *Hitit Üniversitesi (Gazi Üniversitesi) Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* XX/2 (2021), 915-954.
- Özcan, Azmi. “Hindistan (Tarih)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/75-81. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özkan, Mustafa. “Osmanlı Türkçesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/483-485. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Sümer, Faruk. “Tatarlar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/168-170. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Şen, Abdulsamet. *Hız. Peygamber’in Kur’an Öğretme Metodu*. Atatürk Üniversitesi, Thesis, 2014.
- Şen, Ziya. “Vahiy Kâtipliği Müessesesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/30 (01 Nisan 2011), 185-210. <https://doi.org/10.17120/omuifd.12834>
- Tamer, Tuğba. *Kur’an öğretiminde materyal ve yöntem analizi (Elifbalar üzerine bir inceleme) / Material and method analysis in Quran teaching (A review on the Quran alphabet)*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Thesis, 2019.

- Topuzoğlu, Tefvık Rüştü. “Ebü’l-Esved ed-Düelî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/311-313. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Bed-i Besmele”. *Türk Maarif Ansiklopedisi*. 1/392-394. Ankara, 2024.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Ebced”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/68-70. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Vahiy”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/440-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yıldırım, Emirhan. *Alfabenin gelişim süreci / Development process of alphabet*. İstanbul Arel Üniversitesi, Thesis, 2018.
- Yiğit, İsmail. “Mevâlî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/424-426. Ankara: TDV Yayınları, 2004.